81.2Ук-2
У-44

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Стереотипне
видання

НБ ПНУС
675253

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 2003

ББК 81.2УКР-2
У45

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком, удосконаленням мови. Зокрема розширено розділ про вживання великої літери, уточнено правила написання складних слів, розширено сферу використання закінчення **-у(-ю)** в родовому відмінку іменників II відміни, чіткіше сформульовані правила використання кличного відмінка, поширено правило передачі іншомовного **і** через **и** після «дев'ятки» на низку власних назв, введені правила правопису прикметників, похідних від складних географічних назв. Загалом із наявного орфографічного кодексу усувається все, що застаріло, нечітко сформульоване, суперечливе.

Видання 2003 року виходить з уточненнями, пов'язаними зі змінами в українській граматиці, що сталися останнім часом.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української літературної мови.

Схвалений Національною академією наук України,
Міністерством освіти України, Міністерством культури України

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа,	**Бб,**	**Вв,**	**Гг,**	**Ґґ,**	**Дд,**		**Ее,**	**Єе,**
Жж,	**Зз,**	**Ии,**	**Іі,**	**Її,**	**Йй,**		**Кк,**	**Лл,**
Мм,	**Нн,**	**Оо,**	**Пп,**	**Рр,**	**Сс,**		**Тт,**	**Уу,**
Фф,	**Хх,**	**Цц,**	**Чч,**	**Шш,**	**Щщ,**	**Ьь,**	**Юю,**	**Яя**

Примітка. Апостроф (') в алфавіт не входить і на розміщення слів у словнику не впливає; напр.: *бур'ян, бу́ряний* стоятимуть поруч.

Сполучення літер **дж** і **дз** (для позначення зімкнено-щілинних звуків [ѭ], [а̄]) не входять в алфавіт; отже, такі слова, як *джерело, дзвін*, стоятимуть у словнику під літерою **д**.

Редакція мовознавства
та словників

Редактор *О. А. Дітель*

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
код 02125266
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
Інв. № 675253

У $\frac{4602020100-024}{2003}$ 28–2003

© Інститут мовознавства
ім. О. О. Потебні НАН України,
Інститут української мови НАН України,
2003

ISBN 966-00-0120-7

ПЕРЕДМОВА

Правопис кожної мови складається з трьох підсистем: графіки (літер, якими позначають найтиповіші звуки та звукосполуки), орфографії (способів поєднання звуків і звукосполук, що забезпечує однотипність написання слів) і пунктуації (розділових знаків, за допомогою яких позначають інтонаційне членування тексту).

Кожен із цих розділів має свою історію. Українська графіка (як і білоруська, болгарська, македонська, російська, сербська) бере свій початок від старослов'янського письма. У нинішньому українському алфавіті є тільки дві літери, що їх не було в кирило-мефодіївській абетці — це ґ, яка відома з кінця XVI ст. і набула поширення в XVII ст., та ї, що спершу вживалася замість колишньої літери ѣ та на місці е в новозакритому складі, а згодом перебрала на себе функції позначення сполуки й+і. Слід ще згадати про специфікацію в українському правописі літер е, є, відсутню в інших кириличних правописах. Решта літер — це ті, що їх, на думку проф. І. Огієнка, знали вже в давньокиївський період, принаймні з VII ст. н. е. Правда, в старослов'янському алфавіті були й такі літери, які не відповідали жодним українським звукам, а тому вживалися непослідовно, а потім і зовсім зникли (ѫ, ѧ, ѡ, ъ, ѕ та ін.).

Отже, якщо брати до уваги графіку, то український правопис бере свій початок від кінця минулого тисячоліття. Щоправда, остаточне його становлення припадає аж на початок XX ст. Треба згадати й про те, що від 1708 року змінилося накреслення літер: традиційну кирилицю замінено так званою «гражданкою» — спрощеним кириличним письмом.

З розвитком нової української літературної мови — від часу видання «Енеїди» І. Котляревського — виникла потреба в зміні традиційного письма. Письменники, що писали живою українською мовою, мусили шукати засобів передавати справжнє звучання слова, а не йти за їх давнім традиційним написанням. Пошук цей був великою мірою стихійним, а тому від 1798 до 1905 року нараховується близько 50 різних (більш і менш поширених — іноді й суто індивідуальних) правописних систем [1]. Найпомітніші серед них правописні системи О. Павловського, «Русалки Дністрової», П. Куліша, згодом

[1] Див.: *Огієнко І.* Нариси з історії української мови: система українського правопису. Популярно-науковий курс з історичним освітленням.— Варшава, 1927.— С. 16—20.

Є. Желехівського. Як видно, у становленні українського правопису — вдосконаленні графіки й упорядкуванні орфографії — брала участь уся Україна: і Східна, і Західна. Синтез цієї праці зробили видатні українські вчені й культурні діячі: В. Антонович, М. Драгоманов, П. Житецький, В. Лисенко, К. Михальчук, П. Чубинський у 1-му томі «Записок юго-западного отдела Русского географического общества», що побачив світ 1873 року в Києві. Це був перший справді фонетичний український правопис, якому, однак, випала нелегка доля. У 1876 р. царський уряд прийняв закон, згідно з яким українські твори могли видаватися за умови, якщо в них «не было допускаемо никаких отступлений от общепринятого русского правописания...» Український правопис було таким чином поставлено поза законом, що тривало на підросійській Україні до революції 1905 року. У 1907—1909 роках виходить знаменитий словник української мови за ред. Б. Грінченка, в якому практично застосовано принципи фонетичного українського правопису. Вони й стають законом для всіх видань українською мовою. Проте офіційного українського правописного кодексу не було. У 1918 році було видано його проект, запропонований проф. І. Огієнком. Згодом у його доопрацюванні взяли участь акад. А. Кримський і проф. Є. Тимченко, і він був виданий у 1919 році під назвою «Головніші правила українського правопису». Всі подальші зміни й доповнення до нашого правописного кодексу були внесені саме в цей офіційно затверджений текст, що став законом.

Графіка відтоді не переглядалася, якщо не брати до уваги, що з 1933 року й до нинішнього видання «Українського правопису» з неї було вилучено літеру ґ.

Орфографія ж постійно вдосконалювалась, охоплюючи написання тих слів, які раніше не регулювалися силою закону. Особливо це стосувалося слів іншомовного походження, насамперед новітніх запозичень з європейських мов, а також грецизмів і латинізмів. Кожна мова запозичує іншомовні слова. Адаптуючи їх, роблячи своїми, мова-сприймач завжди зважає на їхнє походження. Тому одні правила застосовуються до власної та давно запозиченої побутової лексики (типу *вино, левада, крейда, плуг, шибка*), інші — до так званих інтернаціоналізмів, тобто поширених у більшості європейських мов слів-термінів, слів на позначення багатьох абстрактних понять (типу *авангард, ботулізм, вівісекція, гармонія, декаданс*), а також до чужоземних власних назв, деяких назв побутових предметів (типу *афіша, багаж, бакалія*). У травні 1928 року в Харкові відбулася правописна конференція, яка схвалила новий, розширений український правописний кодекс. Зберігаючи традиційну українську графіку, вчені докладно опрацювали орфографію та вперше унормували правила української пунктуації. Орфографія «Українського правопису», схваленого 1928 й виданого 1929 року, була побудована на компромісі: українські з походження слова писалися згідно зі східноукраїнськими правописними традиціями, а запозичені — згідно з західноукраїнськими. Такий симбіоз не припав до душі тодішньому партійно-державному керівництву, яке саме «закручувало гайки», і воно швидко його ліквідувало: наступне видання правопису (1933 р.) було вже зорієнтоване

тільки на східноукраїнські правописні традиції. Задля справедливості треба зазначити, що цей симбіоз і не міг бути життєвим. Шкода, що не всі члени правописної комісії прислухалися до думки проф. І. Огієнка: «Наша літературна традиція по пам'ятках розпочинається з XI-го віку,— і в цих старих наших пам'ятках переховується й певна відповідь, в якій саме формі вживати нам чужих слів... Скажімо, коли ми споконвіку все писали *Амвросій, Ірина, ефир*, то яка ж рація міняти ці споконвічні свої форми на латинопольські *Амброзій, Ірена, етер*? Коли ми ще з початку своєї літературної мови чужі звуки **g, l, і** все передавали через *г, л, и* й писали *гигант, митрополит, Платон*, то чому я тепер повинен на все те махнути рукою й писати та вимовляти *гіґант, мітрополіт, Плятон*?» [2]

І все ж «Український правопис» 1933 року видання був настільки знекровлений, що потребував ґрунтовного доопрацювання. Цю роботу під керівництвом акад. Л. Булаховського було завершено в 1945 році, а в 1946 році стабільний «Український правопис» було видано. Правописом 1929 року до 1939 року користувалися в Західній Україні; до сьогодні ним послуговується значна частина української еміграції, хоч багато видань використовують також дещо видозмінені його варіанти, видані в 1942 році проф. Я. Рудницьким і в 1943 році проф. І. Зілинським, або ж чинний «Український правопис».

Правопис 1946 року з невеликими змінами й доповненнями було перевидано в 1960 році мільйонним тиражем. Проте сьогодні це вже бібліографічна рідкість. Та й мова за ці понад 30 років не стояла на місці: з'являлися нові слова, тривав процес запозичення, поповнювалась наукова термінологія, свої вимоги до орфографії висувала перекладацька практика. Постало закономірне питання про чергове видання «Українського правопису». З цією метою Президія Академії наук України утворила представницьку Орфографічну комісію в такому складі: акад. АН України В. М. Русанівський — голова, д. ф. н. А. А. Бурячок — учений секретар; Інститут мовознавства АН України представляли також: акад. АН України О. С. Мельничук, члени-кореспонденти А. П. Непокупний і В. В. Німчук, доктори філолог. наук І. Р. Вихованець, Г. М. Гнатюк, К. Г. Городенська, С. Я. Єрмоленко, І. М. Желєзняк, М. А. Жовтобрюх, Г. П. Іжакевич, Л. С. Паламарчук, М. М. Пещак, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. О. Тараненко, О. Б. Ткаченко, кандидати філолог. наук Г. П. Арполенко, О. К. Безпояско, І. С. Гнатюк, С. І. Головащук, С. С. Єрмоленко, О. С. Стрижак; Інститут літератури АН України був представлений членом-кореспондентом М. Г. Жулинським і доктором філолог. наук В. Г. Дончиком; від Міністерства вищої освіти України до складу комісії входили професори університетів: Дніпропетровського — Д. Х. Баранник, Київського — О. І. Білодід, А. П. Коваль, О. Д. Пономарів, Львівського — Т. І. Панько, Одеського — Ю. О. Карпенко; Міністерство освіти України уповноважило брати участь у роботі Орфографічної комісії кандидата педагог. наук М. С. Вашуленка з Інституту педагогіки, методиста

[2] Там же.— С. 123.

Н. І. Шинкарук, а також професора Київського педагогічного інституту А. П. Грищенка та доцента Київського інституту іноземних мов І. П. Ющука; постійними членами комісії були члени Спілки письменників України та Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка О. Т. Гончар, І. М. Дзюба, І. Ф. Драч, П. М. Мовчан, Ю. М. Мушкетик, Д. В. Павличко, В. О. Шевчук.

Робота Орфографічної комісії складалася з кількох етапів. На першому — підготовчому — в Інституті мовознавства було створено робочу групу в складі А. А. Бурячка, С. І. Головащука й Г. М. Колесника, якій доручалося розробити проект змін та доповнень, що повинні бути внесені до нового видання «Українського правопису». Робоча група мала керуватися такими загальними настановами: 1) не змінювати традиційної української графіки, але відновити порядок розташування літер в абетці; 2) не ускладнювати принципи написання українських слів новими правилами й винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) по можливості спростити правопис складних слів, критично поставитись до правил, що регулюють уживання великої літери й под., тобто тих правописних моментів, які не випливають із мовної структури; 4) докладніше опрацювати правила щодо написання слів іншомовного походження, зокрема географічних назв та особових найменувань людей.

Вироблений робочою групою проект цього видання «Українського правопису» було розглянуто групою вчених, які запропонували внести ще деякі зміни й доповнення. Після врахування всіх зауважень проект правопису було розмножено в кількості 140 примірників і надіслано для докладного розгляду в Міністерство народної освіти, Міністерство вищої освіти, Міністерство культури України, в редакції українських газет і журналів, до творчих спілок і т. ін. Проект видання «Українського правопису» обговорювався також на кафедрах української мови університетів і пединститутів, на конференції Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта». За пропозицією голови товариства Д. В. Павличка було розширено (список див. раніше) склад Орфографічної комісії й затверджено новий її статус: за ухвалою Президії АН України вона стала її тимчасовим робочим органом. Орфографічна комісія після докладного розгляду кожного параграфа оновленого «Українського правопису» ухвалила його опублікувати.

Оскільки обговорення правопису тривало й після його опублікування обмеженим накладом (50 тис. примірників), Орфографічна комісія ще раз розглянула всі висловлені в пресі зауваження й дійшла висновку, що після усунення помічених помилок і оновлення ілюстративного матеріалу «Український правопис» має бути виданий масовим тиражем. Разом із тим комісія одностайно підтримала постанову І Міжнародного конгресу україністів (27 серпня — 3 вересня 1991 року) про потребу вироблення єдиного правопису для всіх українців, що проживають як в Україні, так і за її межами. Єдиний правопис має базуватися на всьому історичному досвіді його творення.

І. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ [1]

ГОЛОСНІ

Ненаголошений О

§ 1. 1. У складах із ненаголошеним **о** пишеться та **сама** літера (буква) **о**, що й під наголосом: *боїться*, бо *бо́язко; голу́бка*, бо *го́луб; дощу́*, бо *дощ; робіть*, бо *ро́бить; розу́мний*, бо *ро́зум*.

О пишеться й у таких словах, де сумнівний із правописного погляду звук наголосом не перевіряється: *лопу́х, соки́ра, сою́з*.

2. У деяких словах на місці **о** перед постійно наголошеним **а (я)** маємо у вимові й на письмі **а**: *бага́тий, бага́то, бага́тство, бага́ття, бага́ч, гаря́чий, гаря́чка* (пор. *горі́ти*), *гара́зд, кажа́н, кала́ч, кача́н, хазя́їн*, а також у деяких похідних з іншим наголосом: *багати́р* (багач), *гаря́че́*.

Але: *гончар, корявий, лопата, поганий, попа́, солда́т, това́р*, а також *богати́р* (велетень, герой), *монасти́р*.

Примітка: Про суфікси **-ова-, -ува-, -ават-, -овит-, -уватдив.** § 23, п. 8; § 24, п. 1.

Ненаголошені Е, И

§ 2. 1. У складах із ненаголошеними **е** та **и** пишеться та сама літера, що й під наголосом: *вели́кий, величе́зний*, бо *ве́лич; держу́*, бо *оде́ржати; клекоті́ти*, бо *кле́кіт; несу́*, бо *принесе́ний; шепоті́ти*, бо *ше́піт; криве́*, бо *кри́во; трима́ти*, бо *отри́мувати; широ́кий*, бо *ши́роко*.

У словах із постійним наголосом невиразний звук рекомендується перевіряти за словниками: *левада, леміш, кишеня, минулий*.

2. **Е** завжди пишеться:

а) У групі **-ере-** (повноголосся), а також у групі **-еле-**: *бе́рег, де́рево, се́ред; зе́лень, пелена́, се́лезень, ше́лест*.

б) У суфіксах **-еня-, -ен-, -енк-, -еньк-, -ер(о), -есеньк-, -ечк-, -тель:** *козеня́, доручений, Юхименко, ру́ченька, се́меро, маленький, книжечка, вихова́тель*.

---

[1] Щоб уникнути зайвого повторення «літера... на позначення голосного... (приголосного...)», далі вживатимуться в основному терміни «голосний», «приголосний», «звук» і т. ін.

в) Коли **е** при зміні слова випадає: *бе́резень*, бо *бе́резня; ві́тер*, бо *ві́тру; мі́тел*, бо *мі́тла; справедли́вий*, бо *пра́вда; хло́пець*, бо *хло́пця*.

3. а) **И** пишеться в ряді слів у групах **-ри-, -ли-** між приголосними у відкритих складах: *брини́ти, грими́ти, дрижа́ти, крива́вий, крини́ця, стрими́ти, трива́ти, трево́га; глита́ти*.

б) Інколи ненаголошений **и** в групах **-ри-, -ли-** перевіряється наголосом: *кришу́ти (кри́хта, кри́шка), трима́ти (стри́мувати); блищу́ати (бли́скавка)*.

Відповідно до вимови в ряді слів не під наголосом пишеться **-рі-, -лі-**: *дрімати, дрімли́вий, дрімо́та, тріщати, перебрі́хувати; злі́тати*.

І **§ 3.** На початку слова пишеться **і**, а не **и**: *ім'я́, і́ндик, і́ній, і́нколи, і́ноді, і́нший, існува́ти, і́стина*.

І **§ 4.** Літера **ї** на означення звукосполучення **й + і** пишеться:

1. На початку слова й після голосного: *їжа, їжа́к, їздець, їздити, їх, їхати; доїхати, приїхати, краї́на, мої́, твої́*.

2. Після м'якого приголосного (на письмі — з м'яким знаком): *Ана́ньїн, Віньї́*.

3. Після твердого приголосного (на письмі — з апострофом): *з'їзд, об'їхати, Захар'їн*.

4. Також в іншомовних словах після голосного: *архаї́чний, героїзм, героїчний, егоїзм, егоїстичний, еліпсоїд, наївний, прозаїк, руїна, целулоїд* (див. ще § 90, п. 5 б).

Примітка. **Ї** не пишеться після префікса, якщо префікс закінчується голосним, а наступний склад починається з **і** (а не з **ї**): *переінакшити, доісторичний, поінформувати;* так само **ї** не пишеться у складних словах, де перша частина закінчується голосним, а друга починається з **і**: *староіндійський*.

Я, Ю, Є **§ 5.** Літери **я, ю, є** пишуться:

1. На початку слова й після голосного для позначення звукосполучень **й + а, й + у, й + е**: *я́кість, знаю́, твоє́*, а також після **й** у слові *війя (війю, на війї)*.

2. Після приголосного для позначення сполучення м'якого приголосного з **а, у, е**: *ряд, лю́ди, остáннє*.

Апостроф **§ 6.** Роздільність вимови **я, ю, є, ї** та попереднього твердого приголосного позначається апострофом.

Апостроф пишеться перед **я, ю, є, ї**:

1. Після губних приголосних (б, п, в, м, ф): *б'ю, п'ять, п'є, в'язи, у здоров'ї, м'ясо, рум'яний, тім'я, мереф'янський, В'ячеслáв, Стеф'юк*.

Примітка. Апостроф не пишеться, коли перед губним звуком є приголосний (крім **р**), який належить до кореня: *дзвя́кнути, ма́впячий, свя́то, тьмя́ний, цвях*, але: *вéрб'я, торф'яни́й, черв'як*.

Коли такий приголосний належить до префікса, то апостроф пишеться, як і в тих же словах без префікса: *зв'язо́к, зв'яли́ти, підв'яза́ти, розм'якши́ти.*

2.. Після **р:** *бур'я́н, міжгір'я, пір'я, ма́тір'ю, кур'є́р, на подвір'ї.*

Примітка. Апостроф не пишеться, коли **ря, рю, ре** означають сполучення м'якого **р** із наступними **а, у, е:** *буряк, бу́ряний, кря́кати, рябий, ряд, крюк, Ре́пін.*

3. Після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: *без'язи́кий, від'їзд, з'є́днаний, з'їхати, з'явитися, об'є́м, під'їхати, роз'ю́шити, роз'ясни́ти; дит'ясла, пан'європе́йський, пів'я́блука,* але з власними назвами через дефіс: *пів-Євро́пи* тощо (див. § 26, п. 1, е).

Примітка 1. Після префіксів із кінцевим приголосним перед наступними **і, е, а, о, у** апостроф не пишеться: *безіме́нний, загітува́ти, економити, зокре́ма, зуміти.*

Примітка 2. Про апостроф у словах іншомовного походження див. § 92, у прізвищах — § 104, п. 11, у географічних назвах — § 108, п. 8.

ЙО, ЬО

§ 7. 1. **Йо** пишеться для позначення звукосполучення **й + о:**

а) На початку слова й після голосного: *його́, йому́, завойо́ваний, райо́н, чийо́го.*

б) Після приголосного, переважно на початку складу: *батальйо́н, бульйо́н, вйо́кати, Воробйо́в, курйо́з, мільйо́н, серйо́зний, Соловйо́в.*

2. **ЬО** пишеться після приголосного для позначення м'якості приголосного перед **о:** *всього́, Ковальо́в, Линьо́в, льон, сьогодні, сьо́мий, трьох, цього́.*

Чергування голосних

Чергування О — І, Е — І

§ 8. 1. У сучасній українській мові звуки **о, е** (у відкритих складах) часто чергуються з **і** (в закритих складах):

а) При словозміні: 1) *водопій — водопо́ю, дохід — дохо́ду, кінь — коня́, ка́мінь — ка́меня, лід — льо́ду, мій — мого́, сім — семи́, у́стрій — у́строю; ніч — но́чі — ніччю, пе́вність — пе́вності — пе́вністю, ра́дість — ра́дості — ра́дістю; ви́селок — ви́сілка, о́сінь — о́сені — о́сінню, у вели́кому — у вели́кім;*

2) *гір — гора́, ніг — нога́, осіб — осо́ба, слів — сло́во, сіл — село́;*

3) *ба́тьків — ба́тькового, ба́тькова; бра́тів — бра́тового, бра́това; Василів — Василе́вого, Василе́ва; ковалів — ковале́во-*

го, ковалéва; Петрíв — Петрóвого, Петрóва; шевцíв — шевцéвого, шевцéва;

4) *Кáнів — Кáнева, Кúїв — Кúєва, Фáстів — Фáстова, Хáрків — Хáркова, Чернíгів — Чернíгова;*

5) *вівсá — овéс, вівця́ — овéць, вісь — óсі;*

6) *бíйся — бою́ся, стій — стоя́ти;*

7) *вів, вівши — велá (вестú); замíв, замівши — замелá (заместú); міг, мігши — мóжу (моглá, могтú); ніс, нісши — несý (неслá, нестú); плів, плівши — плелá (плестú),* а також *ріс, рісши — рослá, ростú.*

б) При словотворенні: *будівни́к* (пор. *будóва*), *вíльний* (пор. *вóля*), *кíлля* (пор. *колá*), *підніжжя* (пор. *нога́*), *подвір'я* (пор. *двора́*), *робітни́к* (пор. *робóта*); *зíлля* (пор. *зелéний*), *сільськúй* (пор. *селó*) та ін.

О, Е, що не переходять в І

2. О, е не переходять в **і** в закритому складі в таких випадках:

а) Коли ці звуки вставні або випадні: *вікнó — вíкон, земля́ — земéль, кáзка — казóк, сóтня — сóтень; вúтер — вúтру, вíтер — вíтру, вогóнь — вогню́, день — дня, роздéр — розідрáти, смýток — смýтку, сон — сну, трáвень — трáвня.*

Примітка 1. В окремих словах при їх зміні **о, е** не випадають: *лоб — лóба, мох — мóху, рот — рóта, лев — лéва.*

Примітка 2. За аналогією до форм *книжóк, казóк* маємо **о** між приголосними в родовому множини й від деяких іншомовних слів: *áрка — áрок, мáрка — мáрок, пáпка — пáпок* тощо; але: *парт, форм, сакль* та ін.

б) У групах **-ор-, -ер-, -ов-** між приголосними: *торг — тóргу, хорт — хортá, смерть — смéрті, вовк — вóвка, шовк — шóвку.*

Виняток: *погíрдний* (пор. *погóрда*).

в) У групах із повноголоссям **-оро-, -оло-, -ере-,** а також **-еле-:** *горóд, морóз, пóдорож, пóрох, стóрож; вóлос, сóлод; бéрег, пéред, céред, чéрез; зéлень, пéлех, шéлест* та ін.

Але: *моріг, оборíг, порíг, смóрід.*

г) У родовому відмінку множини іменників середнього роду на **-ення:** *знáчень (знáчення), полóжень (полóження), твéрджень (твéрдження), твóрень (твóрення).*

д) В абревіатурах і в похідних утвореннях: *колгóсп, торгпрéд* та ін.

е) У словах іншомовного походження: *агронóм, інженéр, студéнт, том* та ін.

Примітка. За аналогією з **тими** словами української мови, де є чергування **о, е** з **і,** таке чергування з'явилося й у деяких давно засвоєних словах іншомовного походження: *Антíн — Антóна, ґніт — ґнотá, кóлір — кольору, Прóкіп — Прóкопа; курíнь — куреня́, папíр — папéру.*

Відхилення в чергуванні О — І, Е — І

3. Є цілий ряд випадків, коли чергування **о, е** з **і** у відкритих і закритих складах відступає від наведених правил:

а) **І** наявне у відкритому складі в словах з вирівняною за іншими відмінками чи формами основою:

1) у формах називного відмінка однини: *гребінéць (гребінця́), дзвінóк (дзвінкá, дзвінкý, дзвінкóм), камінéць (камінця́), кіготь (кігтя), кілóк (кілкá), кінéць (кінця́), ніготь (нігтя), олівéць (олівця́), ремінéць (ремінця́), рівень (рівня), стіжóк (стіжкá), стрілéць (стрільця́), торгівéць (торгівця́), фахівéць (фахівця́)* та ін.;

2) у формах родового відмінка множини: *вікон (вікнó), вічок (вічко), гілóк (гілка), зірóк (зірка), кілéць (кільцé), ліжок (ліжко), ніжок (ніжка, ніжки), плітóк (плітка);*

3) у зменшених формах іменників за аналогією до таких форм, як *кіл — кілкá, міст — місткá, гірка* (де **і** в закритому складі): *кілóчок, містóчок, ніженька, гіронька;* але *слівцé — словéчко.*

б) У групах **-оро-, -оло-, -ере- о, е** переходять в **і:**

1) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду (здебільшого з рухомим наголосом) і в похідних від них іменниках на **-к(а)** зі значенням зменшеності: *бородá — борíд — борíдка, боронá — борíн — борíнка, головá — голíв — голívка* (і *голóвка* — з іншим значенням), *сторонá — сторíн — сторíнка, чередá — черíд — черíдка;*

2) у родовому відмінку множини іменників здебільшого середнього роду й відповідних зменшених іменниках: *болóто — болíт — болíтце, воротá — воріт — воріття, долотó — долíт — долíтце,* але: *дéрево — дерéв — деревцé, джерелó — джерéл — джерéльце;*

3) у деяких похідних іменниках середнього роду з подовженим приголосним: *бездоріжжя, Запоріжжя, підборіддя, роздоріжжя* (але: *лівобережжя, узбережжя*), а також без подовження: *безголів'я, поголів'я,* хоч *безголóсся, повноголóсся.*

в) **І** в закритому складі виступає у формах чоловічого роду однини дієслів минулого часу й дієприслівників з повноголоссям, якщо відповідні форми жіночого та середнього роду однини й форма множини мають наголос на кінцевому складі: *волíк, волíкши (волоктú), зберíг, зберíгши (зберегтú), стерíг, стерíгши (стерегтú),* бо: *волоклá, збереглá, стереглá; волоклó, зберегló, стерегló* та ін. Але: *борóв, колóв, молóв, полóв, порóв,* бо: *борóла, колóла, молóла, полóла, порóла* та ін.

г) У віддієслівних іменниках середнього роду на **-ння і** звичайно буває тільки під наголосом, а без наголосу **е:** *носíння, ходíння; врáження, завéршення, збільшення, знáчення, пояснення.* Але: *варéння* (і *варíння, вáрення — процес), вчéння.*

Так само **-ення**, а не **-іння** мають іменники, похідні від слів з основою на **-ен:** *наймéння.*

д) **О**, е наявні в закритому складі:

1) у непрямих відмінках іменників чоловічого роду з вирівняною за називним відмінком основою: *борéць — борця́ (борцéві, борцéм* та ін.), *вúборець — вúборця, ловéць — ловця́, творéць — творця́; мотóк — моткá, носóк — носкá, пáросток — пáростка; вóдень — вóдню, котéл — котлá, орéл — орлá;*

2) у повноголосних формах **-оро-, -оло-** зі сталим наголосом іменників переважно жіночого роду: *колóд (колóдка), долóнь (долóнька), сорóк, огорóж, морóк, нагорóд* (від них немає зменшених форм з **і**). Але: *доріг, доріжка, корíв, корíвка, берíз, берíзка* (проте *берéзка* — виткий бур'ян);

3) у родовому відмінку множини ряду іменників переважно жіночого роду: *будóв, вод, істóт, основ, підпóр, проб, субóт, топóль (топóлька), шкод; лелéк, меж, озéр (озéрцé), потрéб,* але: *осíб, підкíв;*

4) у прикметниках, утворених від власних імен на **-ов (-ьов, -йов), -ев (-єв):** *Мáлишев — мáлишевський, Пáвлов — пáвловський.* Але в прикметниках, утворених від власних імен на **-ів (-їв),** зберігається **і (ї):** *Гаврúлів — гаврúлівський* (див. ще § 113, п. 2);

5) у ряді префіксальних безсуфіксних іменників типу: *затóн, затóр, перéор, потóп* (під впливом родового відмінка однини: *затóну, затóру, перéору, потóпу*); але звичайно *потíк, розгíн, удíл.*

Зрідка, навпаки, під впливом називного відмінка однини **і** поширюється на решту форм: *óпік* (родовий однини *óпіку*);

6) під наголосом у словотвірних частинах **-вод, -воз, -нос, -роб** складних слів, що означають людей за родом діяльності та в похідних утвореннях: *діловóд, діловóдство, екскурсовóд; водовóз; дровонóс; хліборóб, хліборóбство, чорнорóб* і т. ін. Проте в словах, що означають предмети, та в похідних утвореннях такий **о**, незалежно від наголосу, переходить в **і:** *водопровíд, газопровíд, газопровíдний, електропровíд, трубопровíд;* у словах же зі складником **-воз о** здебільшого зберігається: *електровóз, лісовóз, тепловóз.* Незалежно від семантики слова в словотвірних частинах **-хід, -ріг** виступає тільки **і:** *всюдихíд, місяцехíд, пішохíд, пішохíдний, самохíд, самохíдний, стравохíд, швидкохíд, швидкохíдний; козеріг* і *Козеріг* (сузір'я), *носорíг* і т. ін.;

7) у ряді слів книжного й церковного походження та в похідних: *Бог, верхóвний, виробнúцтво, вúрок, закóн, законний, нарóд, нарóдний, основнúй, потóп, прáпор, прорóк, слов-*

ни́к, а також за традицією в деяких прізвищах: *Артемо́вський, Боровико́вський, Грабо́вський, Котляре́вський, Пи́семський* і т. ін. Але: *Верикі́вський, Желехі́вський, Минькі́вський.*

Чергування Е — О після Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й

§ 9. 1. Після **ж, ч, ш, щ, дж,** й перед м'яким приголосним, а також перед складами з **е** та **и** (яке походить від давньоруського **и**) пишеться **е:** *вече́ря, ви́ше́нь, джерело́, жени́ти, ні́женька, пшени́ця, ста́єнь, уве́чері, у́чень, черне́тка, четве́ртий, шестиде́нка, щемі́ти, щети́на.*

Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед твердим приголосним, а також перед складами з **а, о, у** та **и** (яке походить від давньоруського **ы**) пишеться **о:** *бджола́, буди́ночок, вечори́* (пор. *вече́ря*), *жона́тий* (пор. *жени́ти*), *і́грашок, копійо́к, пшоно́* (пор. *пшени́ця*), *чолові́к, чому́сь, чо́рний* (пор. *черне́тка*), *чоти́ри* (пор. *четве́ртий*), *шо́стий* (пор. *шести́*), *щока́.*

Примітка. У словах *ло́жечка — ло́жечок, кни́жечка — книжечо́к, лі́єчка — лі́єчок* і под. зберігається **е (є)**, бо приголосний **ч** у наступному складі в давні часи був м'яким.

2. **О** виступає замість сподіваного **е** після шиплячих та й перед м'яким приголосним:

а) В іменниках жіночого роду III відміни в суфіксі **-ост(і):** *безкра́йості, ме́ншості, пеку́чості, сві́жості* та ін. (відповідно до *ві́чності, ра́дості* й т. ін., де **о** йде не після шиплячих).

б) У давальному й місцевому відмінках однини деяких іменників: *бджолі́, на бджолі́, на ве́чорі, пшоні́, у пшоні́, щоці́, на щоці́* (відповідно до більшості відмінкових форм із наступним твердим приголосним: *бджола́, бджолу́, ве́чора, вечори́* та ін.).

в) У закінченнях родового та орудного відмінків прикметників і займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду: *безкра́йої, безкра́йою, гаря́чої, гаря́чою, на́шої, на́шою, пе́ршої, пе́ршою* та ін. (відповідно до *безкра́його, безкра́йому, на́шого* та ін. або до *дру́гої, молодо́ї* тощо, де **о** закономірне).

г) У похідних утвореннях типу *вечорі́ти, вечорі́є* (відповідно до *ве́чора, ве́чорові* й т. ін.), *чорні́ти, чорні́є, чорни́ці, чорни́ти, чорни́ло* та ін. (відповідно до *чо́рний, чо́рного* тощо).

Примітка. У прислівниках типу *воро́же, га́ряче́* після шиплячих пишеться **е**; але: *тво́рчо, законода́вчо, хи́жо* та ін.

Чергування голосних у дієслівних коренях

Чергування О — А

§ 10. 1. Це чергування відбувається в коренях низки дієслів, змінюючи їх значення. Дієслова з **о** звичайно позначають тривалу, нерозчленовану дію або одноразову, закінчену, дієслова з **а** — повторювану, багаторазову дію: *гони́ти — ганя́ти, коти́ти —*

качáти, крóїти — крáяти, ломи́ти — ламáти, могти́, змогти́, допомогти́ та ін.— *вимагáти, допомагáти; скóчити — скакáти; схопи́ти — хапáти; стоя́ти — стáти.*

Однак більшість дієслів має кореневий **о**, що не чергується з **а**: *ви́мовити — вимовля́ти, ви́ростити — вирóщувати, прости́ти — прощáти, винóшувати, відгорóджувати, договóрювати, заспокóювати, перекóнувати, устанóвлювати* та ін., але *ви́провадити — випроводжáти.*

Е (невипадний) — І (невипадний)

2. Це чергування теж відбувається в коренях дієслів, змінюючи їх значення: **е** виступає в префіксальних морфемах дієслів доконаного виду, **і** — в дієсловах недоконаного виду: *ви́гребти — вигрібáти, ви́коренити — викорíнювати, ви́пекти — випікáти, замести́ — замітáти, зберегти́ — зберігáти, летíти — літáти, наректи́ — нарікáти, спостерегти — спостерігáти, причепи́ти — чіпля́ти* й *чіпáти* (так само *ви́волокти — виволікáти,* де **о** чергується з **і**).

Е чергується з **і** також у дієсловах із суфіксом **-ува-** (**-юва-**), коли наголос падає на кореневий **і**, та в похідних від цих дієслів іменниках на **-ння**: *брехáти — набрíхувати, ви́коренити — викорíнювати, завертíти — завíрчувати, тесáти — затíсувати, чекáти — очíкувати; ви́коренення — викорíнювання, чекáння — очíкування;* так само *ви́полоскати — виполíскувати* (де **о** чергується з **і**). Але: *виве́ршувати, заве́ршувати, переве́ршувати, потребувáти, прище́плювати.*

Е (випадний) — И

Випадний **е** чергується з **и** перед **л, р**: *беру́ — брáти — вибирáти, ви́стелю — ви́слати — вистилáти, завме́р — замри́ — завмирáти, запе́р — запри́ — запирáти, стер — зітри́ — стирáти* та ін.

Чергування У — В

§ 11. 1. В українській мові чергуються як прийменники **у, в**, так і префікси **у-, в-** у словах. **У** вживається для того, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) Між приголосними: *Наш учитель; Десь у хлібах кричав перепел.*

б) На початку речення перед приголосним: *У присмерку літають ластівки так низько* (Павличко); *Увійшли до хати; У лісі стояв гамір, пахло квітами.*

в) Незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними **в, ф**, а також перед сполученнями літер **льв, св, тв, хв** і под.: *Сидимо у вагоні; Не спитавши броду, не сунься у воду* (Приказка); *Велике значення у формуванні характеру має самовиховання; Одягнена у хвою, шумить дрімуча тайга.*

г) Після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним: *Стоїть на видноколі мати — у неї вчись* (Б. Олійник);

Це було... у Києві; До мене зайшла товаришка, учителька із сусіднього села.

2. **В** уживається для того, щоб уникнути збігу голосних.

а) Між голосними: *У нього в очах засвітилась відрада* (Панас Мирний); *Була в Одесі; Прочитала в оголошенні.*

б) На початку речення перед голосними: *В очах його світилась надія; В Антарктиді працюють наукові експедиції.*

в) Після голосного перед більшістю приголосних (крім **в, ф, льв, св, хв** і под.): *Пішла в садок вишневий* (Шевченко); *Люди врозкид розляглися в траві* (Гордієнко).

3. **У — В не чергуються:**

а) У словах, що вживаються тільки з **в** або тільки з **у**: *вда́ча, вклад, впра́ва, вступ* (і *уда́ча, укла́д, упра́ва, усту́п* — з іншими значеннями); *взаємини, вла́да, вла́сний, власти́вість, вплив* і т. ін.; *ува́га, уда́рник, узбере́жжя, ука́з, умо́ва, уста́лення, установа, уя́ва*, а також у похідних утвореннях: *вступни́й, вла́дар, ува́жність, уда́рницький, умо́вний* та ін.

б) У власних іменах і в словах іншомовного походження: *Вдовенко, Врубель, Владивосток; Угорщина, Удовиченко, Урал, увертюра, ультиматум, утопія* та ін.

Примітка. У поезії поряд із звичайною формою *Україна* іноді вживається *Вкраїна.*

Чергування І — Й

§ 12. Сполучник **і** та початковий ненаголошений **і** в ряді випадків чергуються з **й** у тих же позиціях, що й **у — в.**

1. **І** вживається, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) Після приголосного або паузи, що на письмі позначається крапкою, комою, крапкою з комою, двокрапкою, крапками, перед словами з початковим приголосним звуком: *Нема вже тієї хатини. І я в сивині, як у сні* (Павличко); *Вірю в пам'ять і серце людське* (Б. Олійник).

б) На початку речення: *І долом геть собі село Понад водою простяглось* (Шевченко); *І приковують* [гори] *до себе очі, і вабля́ть у свою далечінь імлисту* (Коцюбинський).

2. **Й** уживається, щоб уникнути збігу голосних:

а) Між голосними: *У садку співали Ольга й Андрій; Оце й уся врода* (Панас Мирний); *Квітли вишні й одцвітали* (Малицький).

б) Після голосного перед приголосним: *Навчає баєчка великого й малого* (Глібов); *На траві й квітках росинки, шелестіння й гомін гілки, щебетання й пісня пташки* (Щоголів).

Примітка. Так само чергується початковий ненаголошений **і** з **й** у словах: *імення — ймення, імовірний — ймовірний, іти — йти, ітися — йтися (ідеться — йдеться).*

3. Чергування **і — й** не буває:

а) При зіставленні понять:

Дні і ночі; Батьки і діти; Війна і мир.

б) Перед словом, що починається на **й, е, ї, ю, я:**

Ольга і Йосип — друзі;

І раптом людська тінь майнула.

Куди, для чого, хто і як? (Рильський).

в) Після паузи: *Щось такеє бачить око, І серце жде чогось* (Шевченко).

Чергування З — ІЗ — ЗІ(ЗО)

§ 13. Варіанти прийменника **з — із — зі** (зрідка **зо**) чергуються на тій же підставі, що й **в — у, і — й.**

1. **З** уживається:

а) Перед голосним початку слова незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *З одним рибалкою він дуже подружив* (Глібов); *Диктант з української мови.*

б) Перед приголосним (крім **с, ш**), рідше — сполученням приголосних початку слова, якщо попереднє слово закінчується голосним, а також на початку речення, після паузи: *Плугатарі з плугами йдуть* (Шевченко); *З її приїздом якось повеселіла хата* (Леся Українка); *Як сонях той до сонця, до Вкраїни свій погляд я з любов'ю повертав* (Малицький).

Щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови, вживають **із** або **зі**.

2. Варіант **із** уживається переважно між свистячими й шиплячими звуками **(з, с, ц, ч, ш, щ)** та між групами приголосних (після них або перед ними): *Тихович разом із сходом сонця зірвався на рівні ноги* (Коцюбинський); *Лист із Бразилії* (Франко); *І місив новий заміс із тіста старого* (Драч); *Родина із семи чоловік; Гнат... запріг коні й так їх гнав із села, що вони із шкури вилазили* (Стельмах); *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (Нар. пісня); *Із шовку виготовили вітрила.*

3. **Зі** вживається перед сполученням приголосних початку слова, зокрема коли початковими виступають **з, с, ш, щ** і т. ін., незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *Бере книжку зі стола* (Леся Українка); *Ви зустріли ворога з палаючою ненавистю в очах, зі зброєю в руках* (Яновський); *Зі школи на майдан вивалила дітвора* (Головко); *Війнув зі Сходу легіт волі* (Павличко); *Балада зі знаком запитання* (Драч).

Примітка. Зо як фонетичний варіант прийменника **зі** завжди виступає при числівниках **два, три:** *позичив зо дві сотні;* може виступати й при займеннику **мною:** *зі (зо) мною,* але тільки *зі Львова.*

Літера Г

§ 14. Літера **г** передає на письмі гортанний щілинний приголосний як в українських словах: *га́дка, гей, могу́тній, плуг,* так і в іншомовних (на місці h, g) давнішого походження: *газе́та, генера́л, гра́мота, Єва́нгеліє; Ге́гель, Гоме́р, А́нглія, Га́га,* а також у недавніх запозиченнях, часто вживаних, особливо в звукосполученнях **гео-, -лог-, -гог-, -грам-, -граф-:** *агіта́ція, агре́сія, горизо́нт, магази́н; географі́я, геоло́гія, педаго́г, кілогра́м, фотогра́фія* (див. ще § 87).

Літера Ґ

§ 15. Літера **ґ** передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давнозапозичених і зукраїнізованих: *а́ґрус, ґа́ва, ґа́зда, ґандж, ґа́нок, ґату́нок, ґвалт, ґвалтува́ти, ґе́ґати, ґедзь, ґелґота́ти, ґерґота́ти, ґерґоті́ти, ґи́ґнути, ґирли́га, ґлей, ґніт* (у лампі), *ґо́ґель-мо́ґель, ґрасува́ти, ґра́ти* (іменник), *ґратча́стий, ґре́чний, ґринджо́ли, ґрунт, ґу́дзик, ґу́ля, джиґу́н, дзи́ґа, дзи́ґлик* тощо та похідні від них, а також у прізвищах *Ґалаґа́н, Ґудзь* і под.

Примітка. У власних назвах іншомовного походження етимологічний g згідно з усталеною традицією вимовляється як **г**; проте збереження g у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова: *Гданськ* і *Ґданськ, Гренла́ндія* й *Ґренла́ндія, Гібралта́р* і *Ґібралта́р; Гарібальді* й *Ґарібальді, Ге́те* й *Ґе́те.*

Позначення м'якості приголосних

Коли пишеться Ь

§ 16. Знаком **ь** позначається м'якість приголосних звуків.

1. **Ь** пишеться:

а) Після м'яких **д, т, з, с, дз, ц, л, н** у кінці слова та складу: *вісь, ґедзь, кінь, мідь, на́морозь, па́лець, суть, швець; бли́зько, во́сьмий, ганьба́, Грицько́, дя́дько, кільце́, молотьба́.*

б) Після м'яких приголосних у середині складу перед **о:** *дьо́готь, дзьоб, льон, сьо́мий, трьох, тьо́хкати.*

Примітка. Про вживання **ь** у словах іншомовного походження див. § 93; у прізвищах — § 104, п. 9, 12а; у географічних назвах — § 109, п. 9.

2. Зокрема **ь** пишеться:

а) У словах на:

1) **-зький, -ський, -цький; -зькість, -ськість, -цькість; -зько, -сько, -цько; -зькому, -ському, -цькому; -зьки, -ські, -цьки:** *близький, вузький, волинський, донецький; близькість, людськість; близько, вісько, багацько; по-французькому (по-французьки), по-українському (по-українськи), по-німецькому (по-німецьки).*

код 02125266
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
Інв. № 675253

Примітка. У словах *баскáй, боязкáй, в'язкáй, дерзкáй, жаскáй, ковзкáй, пласкúй (плóский), порскáй, різкúй* і похідних утвореннях: *бóязкість, в'ázкість, бáско, різко* тощо знак м'якшення не пишеться, оскільки тут **з**, **с** разом із **к** не творять суфіксів **-зк-, -ск-**.

2) **-енька, -енько, -онька, -онько; -енький, -есенький, -ісінький, -юсінький:** *рýченька, бáтенько, голíвонька, соколóнько; гарнéнький, малéсенький, свіжісінький, тонюсінький.*

б) Після м'якого **л** перед наступним приголосним: *їдáльня, кільцé, ковáльський, пáльці, рибáльство, сільськúй, спíльник.*

Примітка. Не ставиться м'який знак після **л** у групах **-лц-, -лч-**, коли вони походять із **-лк-**: *бáлка — бáлці, гáлка — гáлці, галчéня, монгóлка — монгóлці, Натáлка — Натáлці, Натáлчин, рибáлка — рибáлці, рибáлчин, спíлка — спíлці, спілчáнський,* але: *Гáлька — Гáльці, Гáльчин.*

в) У родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи І відміни **й** середнього роду на **-нн(я), -ц(е)** ІІ відміни: *друкáрень, їдáлень, крамнúць, мáтриць, пісéнь, робітнúць, стáєнь; бажáнь, знань, кíлець, місць, сердéць* і *серць.*

г) У дієслівних формах дійсного та наказового способу: *бýдить, бýдять, здаéться, кóсить, кóсять, кóситься, рóбить, рóблять, рóбиться, хóдить, хóдять; будь, бýдьте, винóсь, винóсьте, винóсься, кинь, кúньте, стань, стáньте, трать, трáтьте* (див. ще § 83, прим. 1).

Примітка. Про вживання **ь** в словах іншомовного походження та у власних назвах див. § 93; § 109, п. 9.

Коли ь не пишеться

§ 17. Знак м'якшення **(ь)** не пишеться:

1. Після **р** у кінці складу або слова: *вíрте, кобзáр, лíкар, перевíр, секретáр, тепéр, школяр, Хáрків.*

2. Після **н** перед **ж, ч, ш, щ** та перед суфіксами **-ств(о), -ськ(ий):** *інженéр, інший, кíнчик, мéнший, тóнший, Уманщина; волúнський, громадянський, освітянський, селянський; громадянство, селянство.* Але: *бриньчáти, дóньчин, нянчин, нянчити* та ін., бо в твірних іменниках між приголосними виступає **ь**: *брéнькіт, дóнька, нянька.*

3. Після м'яких приголосних, крім **л**, якщо за ними йдуть інші м'які приголосні: *вінця, кінцівка, кóристю, ланцюжóк, рáдість, світ, свято, слід, сміх, сніг, сніп, сьогóдні, танцювáти, щáстя;* але: *різьбяр* (і *різьбáр*), *тьмяний* і похідні від них.

Примітка. Коли **ь** уживається у формі називного відмінка іменника, то він зберігається й у всіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку його нема, то й в інших відмінках він не пишеться; пор.: *Гáлька — Гáльці, дівчúнóнька — дівчúнóньці, письмó — на письмí,*

рéдька — рéдьці; але: *гáлка — гáлці, сторíнка — сторíнці, пáсмо — у пáсмі.*

4. Після **л** в іменникових суфіксах **-алн(о), -илн(о):** *дéржално, пýжално, ціпúлно* та ін., але в зменшених формах **ь** пишеться: *дéржальце, пýжальце* й под.

5. Між подовженими м'якими приголосними: *буття́, волóсся, галýззя, гілля́стий, життя́, камíння, ллéться, прилáддя, сíллю.*

6. Після **д, н, т** перед суфіксами **-ченк(о), -чук, -чишин:** *безбáтченко, Пáнченко, Фéдченко; Радчýк, Степанчýк; Гринчúшин, Федчúшин,* але після **л** пишеться **ь:** *Михáльченко, Михальчýк.*

7. Після **ц** у кінці слів — іменників чоловічого роду іншомовного походження: *Галáц, кварц, палáц, паяц, Суéц, шприц,* а також у деяких вигуках: *бац, буц, гоц, клац.*

Зміни приголосних при збігу їх

Зміни груп приголосних -ЦьК-, -СьК-, -ЗьК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ-

§ 18. 1. При словотворенні приголосні звуки часто змінюються.

а) Група приголосних **-цьк-** змінюється в **-чч-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а):** *воя́цький — воя́ччина, коза́цький — коза́ччина, німéцький — Німéччина, турéцький — Турéччина;* але: *гáлицький — Галичинá.*

б) Групи приголосних **-ськ-, -ск-** змінюються в **-щ-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а):** *вúск — вощúна, лúска — лúщина, пúсок (піскý) — піщúна, полтáвський — Полтáвщина.*

в) Групи приголосних **-ск-, -шк-** змінюються в **-щ-** при творенні прикметників та іменників із суфіксом **-ан- (-ян-):** *вúск — вощáний — вощáнка, дóшка — дощáний, пúсок (піскý) — піщáний.*

г) Групи приголосних **-ск-, -ст-** змінюються в **щ,** група **-зк-** у **-жч-** при творенні багатьох форм дієслів II дієвідміни: *вéреск — верещáти, верещý, верещúш* і т. д.; *простúти — прощáти, прощáю, прощáєш* і т. д.; *прощý,* але: *простúш, простúть* і т. д.; *брязк — бряжчáти, бряжчý, бряжчúш* і т. д.

д) Групи приголосних **-ськ-, -зьк-** відповідно змінюються в **-щ-, -жч-** при творенні прізвищ на **-енко, -ук:** *Васькó — Вáщенко — Ващýк, Іськó — Іщенко — Іщýк, Онúсько — Онúщенко — Онищýк, Водолáзький — Водолáжченко, Кузькó — Кужчéнко.*

Примітка. У присвійних прикметниках від власних імен із групами **-ск-, -ськ-** с на письмі зберігається, а **к** переходить у **ч:**

Парáска — Парáсчин, Онúська — Онúсьчин; **-шк-** *дає* **щ:** *Мелáшка — Мелáщин.*

Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О)

2. Перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** деякі приголосні при словотворенні змінюються, змінюючи й самі суфікси.

а) **К, ць, ч + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-цьк(ий), -цтв(о):** *гірнúк — гірнúцький, молодéць — молодéцький, молодéцтво, пáрубок — парубóцький — парубóцтво, ткач — ткáцький — ткáцтво.*

б) **Г, ж, з + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-зьк(ий), -зтв(о):** *боягýз — боягýзький — боягýзтво, Запоріжжя — запорізький, Парúж — парúзький, Прáга — прáзький, убóгий — убóзтво.*

в) **Х, ш, с + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-ськ(ий), -ств(о):** *залíсся — залíський, птах — птáство, товáриш — товарúський — товарúство.*

Інші приголосні перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** на письмі зберігаються: *багáтий — багáтство, брат — брáтський — брáтство, завóд — заводськúй, інтелігéнт — інтелігéнтський, люд — людськúй — лю́дство, пропагандúст — пропагандúстський, студéнт — студéнтський — студéнтство.*

Примітка. Про творення прикметників із суфіксом **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів див. § 113.

Зміни приголосних перед -Ш(ИЙ) у вищому ступені прикметників (прислівників)

3. У вищому ступені прикметників і прислівників **г, ж, з** перед суфіксом **-ш(ий)** змінюються в **-жч(ий),** а **с + ш(ий) — у -щ(ий):** *висóкий — вúщий (вúще), вузькúй — вýжчий (вýжче), дорогúй — дорóжчий (дорóже), дýжий — дýжчий (дýжче), низькúй — нúжчий (нúжче),* але: *легкúй — лéгший (лéгше).*

Це стосується й дієслів, утворених від прикметників вищого ступеня: *блúжчати, вýжчати, крáщати* та ін. і похідних від них іменників: *підвúщення* (від *підвúщити*), *подорóжчання* (від *подорóжчати*).

-ЧН-, -ШН-

4. Приголосні основи **к, ц(ь)** перед суфіксом **-н-** змінюються в **ч:** *безпéка — безпéчний, безпéчність, безпéчно; вік — вíчний, вíчність, вíчно; кінéць — кінéчний, мíсяць — мíсячний, окóлиця — окóличний, пшенúця — пшенúчний, рік — рíчний, сéрце — сердéчний, сóнце — сóнячний, яйцé — яéчня.* Приголосний основи **ч** зберігається: *пóміч — помічнúй, помічнúк; ніч — нічнúй, ячмíнь — ячний* (або *ячмíнний*).

Виняток становлять слова: *дворýшник, мірóшник, рушнúк, рушнúця, сердéшний* (у значенні «бідолашний»), *сóняшник, торíшній.*

Примітка 1. Приголосні **ж, ч, ш, щ, т(ь)** у давальному та місцевому відмінках іменників (жін. р.) та в дієсловах перед постфіксом **-ся** на письмі зберігаються: *діжці, дочці, квітці, книжці, ношці; не вріжся, не морочся, не морщся, радишся, спиться.*

Примітка 2. Глухі приголосні основи перед дзвінкими на письмі зберігаються: *боротьба* (бо *борóти*), *молотьба* (бо *молотúти*), *прóсьба* (бо *просúти*). Так само й дзвінкі перед глухими на письмі зберігаються: *бáбка, борíдка, вóгкий, дігтя́р, кíгті, книжка, легкúй, нíгті.* Але: *зáтхлий, зітхнýти* (хоч *дúхати*), *натхнýти, тхір.*

Спрощення груп приголосних

-Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л-

§ 19. 1. У групах приголосних **-ждн-, -здн-, -стл-, -стн-** випадають **д** і **т:** *тúждень — тúжня — тижнéвий; виїздúти — виїзнúй, пóїзд — поїзнúй; лéстощі — улéсливий, щáстя — щаслúвий; вість — вíсник, кóристь — корúсний, честь — чéсний, я́кість — я́кíсний.* Але в словах: *зап'я́стний, кістлявий, пестлúвий, хвастлúвий, хвастнýти, хворостня́к, шістна́дцять* літера **т** зберігається.

Примітка. У прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження з кінцевим **-ст,** літера **т** у групі приголосних **-стн-** зберігається, хоч відповідний звук і не вимовляється: *аванпóст — аванпóстний, балáст — балáстний, компóст — компóстний, контрáст — контрáстний, форпóст — форпóстний.*

-З(К)Н-, -С(К)Н-

2. У групах приголосних **-зкн-, -скн-** випадає **к** при творенні дієслів із суфіксом **-ну-:** *бризк — брúзнути, брязк — бря́знути, блиск — блúснути, писк — пúснути, плюск — плюснути, тріск — трíснути,* але: *вúпуск — випускнúй, виск — вúскнути, риск — рискнýти.*

-С(Л)Н-

3. У групі приголосних **-слн-** випадає **л** *мáсло — масни́й, мисль — умúсний, навмúсне; ремесло́ — ремíсни́к.*

Подвоєння та подовження приголосних

Подвоєння приголосних при збігу їх

§ 20. 1. Подвоєні приголосні маємо при збігу однакових приголосних:

а) Префікса й кореня: *ввіч, ввічливий, віддáти, вíдділ, заввúшки, зза́ду, оббúти, роззброї́ти, роззя́ва.*

Примітка. Не подвоюються приголосні в таких словах, як *отóй, отýт, отáк, отáм, отепéр, отоді́,* а також *оцéй* тощо.

б) Кінця першої й початку другої частини складноскорочених слів: *військкомáт* (військовий комісаріат), *страйккóм* (страйковий комітет), *юннáт* (юний натураліст).

в) Кореня або основи на **-н- (-нь-)** і суфіксів **-н(ий) [-н(і)й], -ник, -ниц(я):** *вина́ — безви́нний, день — де́нний, зако́н — зако́нний, кінь — кі́нний, причи́на — причи́нний; о́сінь — осі́нній, ра́нок — ра́нній; башта́нник, годи́нник, письме́нник; віко́нниця, Ві́нниця.*

Подвоєння **н** зберігається **й** перед суфіксом **-ість** в іменниках та прислівниках, утворених від прикметників із подвоєним **н:** *безви́нний — безви́нність — безви́нно, зако́нний — зако́нність — зако́нно, тума́нний — тума́нність — тума́нно.*

г) Основи дієслова минулого часу на **с** і постфікса **-ся:** *ви́нісся, па́ссся, розрі́ссся, тря́ссся.*

-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ)

2. Буквосполучення **-нн-** пишеться:

а) У збільшувально-підсилювальному суфіксі **-енн(ий):** *здоровенний, силе́нний, числе́нний.*

б) У прикметниках на **-енн(ий), -анн(ий), [-янн(ий)]** зі значенням можливості або неможливості дії: *здійсне́нний, невблага́нний, недозволе́нний, недоторка́нний, незрівня́нний, нечисле́нний, непримире́нний, несказа́нний, нескінче́нний* та в прикметнику *стара́нний* з відтінком підсилення.

в) У прикметниках на **-енн(ий)** старослов'янського походження: *благословенний, блаже́нний, огне́нний, свяще́нний.*

Буквосполучення **-нн-** зберігається й в іменниках та прислівниках, утворених від таких прикметників: *здійсне́нність, стара́нність, стара́нно, числе́нність, числе́нно* тощо.

Примітка. Н не подвоюється в дієприкметниках: *ви́вершений, ви́хований, зро́блений, індустріалізо́ваний, побраний, ска́заний, спе́чений,* як і в прикметниках на **-ений** з відповідних дієприкметників (з іншим наголосом): *варе́ний* (пор. *ва́рений*), *пече́ний* (пор. дієприкметник *пе́чений*) та ін., а також у прикметнику *довгожда́ний.*

Треба розрізняти такі слова, як *здійсне́нний* (який може здійснюватися — прикметник) і *здійсне́ний* (який здійснився — дієприкметник), *нездола́нний* (непереможний) і *нездо́ланий* (якого не подолали), *незліче́нний* (представлений у дуже великій кількості) і *незлі́чений* (не порахований) та ін.

3. Подвоюються приголосні в словах: *бовва́н, Га́нна, лля́нний, овва́, сса́ти,* а також у похідних: *бовва́ніти, Га́ннин, ви́ссати, ссавці* та ін.

Подовження приголосних перед Я, Ю, Є, І

4. Приголосні **д, т, з, с, л, н, ж, ш, ц, ч** подовжуються (а на письмі позначаються двома літерами), коли вони стоять після голосного:

а) Перед **я, ю, і, є** в усіх відмінках іменників середнього роду II відміни (крім родового множини): *знаря́ддя, знаря́ддю, на знаря́ді* та ін.; *життя́, життю́, у житті́; мотузззя, у мотузззі; коло́сся, коло́ссю, у коло́ссі; гілля́, гіллю́, на гіллі́; знання́, знанню́, у знанні́; збіжжя, збіжжю, у збіжжі; сторі́ччя, сторі́ччю, у сторі́ччі; піддашшя, піддашшю, на піддашші;*

а також у похідних словах: *гілля́ — гілля́стий, гілля́чка; життя́ — життє́вий* (і *життьовий*), *життєпис* та ін. Але: *знань, знаря́дь, піддаш, сторіч, угідь.*

Якщо в родовому відмінку множини іменники середнього роду закінчуються на **-ів,** подовження зберігається: *відкриття́ — відкриттів, почуття́ — почуттів.*

б) Перед **я, ю, і, е** в усіх відмінках деяких іменників чоловічого та жіночого роду I відміни (за винятком родового множини з закінченням **-ей**): *суддя́, судді́, суддю́, су́ддів* і т. ін.; *стаття́, статті́, статтею́* (але в родовому множини — *ста́тей*); *рілля́, ріллі́, ріллю́, ріллею́; Ілля́, Іллі́, Іллю́, Іллею́* та ін.

в) Перед **ю** в орудному відмінку іменників жіночого роду однини III відміни, якщо в називному відмінку основа їх закінчується на один м'який або шиплячий приголосний: *мо́лодь — мо́лоддю, мить — мо́ттю, мазь — ма́ззю, вісь — ві́ссю, міць — мі́ццю, сіль — сі́ллю, тінь — тінню, по́дорож — по́дорожжю, ніч — ні́ччю, ро́зкіш — ро́зкішшю.*

Але: *мо́лодість — мо́лодістю, по́вість — по́вістю, кров — кро́в'ю, ма́тір — ма́тір'ю, при́горщ — при́горщю.* В називному відмінку однини вони закінчуються на два приголосних (у тому числі **шч** — на письмі **щ**), губний або **р**.

г) Перед **я, ю** в прислівниках типу *зра́ння, навмання́, спросо́ння; попідвіко́нню, попідти́нню.*

д) Перед **ю, є** у формах теперішнього часу дієслова *лі́ти (лі́тися): ллю, ллєш, ллємо́, ллєте́, ллють, ллється́, ллю́ться,* а також у похідних: *ви́ллю, наллю́* та ін.

Примітка. Приголосні не подовжуються в словах: *кутя́, попадя́, свиня́,* у формах числівника *тре́тя, тре́тє* та ін.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

З- (ІЗ-, ЗІ-)

§ 21. 1. Префікс **з** перед глухими приголосними **к, п, т, ф, х** переходить у **с:** *сказа́ти, спалахну́ти, сте́рдити, сфотографува́ти, схил.* Перед усіма іншими приголосними пишеться **з-** (іноді **із-**): *зба́вити, звести́, зжи́тися, взирну́тися, зсади́ти, зці́пити, зчепи́ти, зши́ток, ізно́в.*

Префікс **з-(с-)** виступає переважно в словах, корінь яких починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зекономи́ти, з'є́днувати, зігнорува́ти, з'їзд, зорієнтува́тися, зумо́вити, згі́слий, змі́зати, знадли́вий, скороти́ти, склад* і под.

У тих випадках, коли корінь слова починається сполученням приголосних, як правило, пишеться префікс **зі-:** *зібга́ти, зігну́ти, зідра́ти, зізна́тися, зімкну́ти, зіпсува́тися, зістá-*

вити, зіткнення, зіщу́литися тощо. Префікс **зі-** вживається також у словах із коренем, перший склад якого становить сполучення губного та йотованого звукосполучення: *зів'я́лий, зім'я́ти, зіп'я́стися* тощо. У деяких словах префікс **зі-** чергується з **зо-**: *зігрі́ва́ти й зогрі́ва́ти, зімлі́ва́ти й зомлі́ва́ти, зіпрі́ва́ти й зопрі́ва́ти, зітлі́ти й зотлі́ти.*

БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін.

2. У всіх префіксах — **без-, від- (од-), між-, над-, об-, під-, перед-, понад-, пред-, роз-, через-** — кінцевий дзвінкий приголосний перед глухими не змінюється: *безкра́їй, безкори́сливий, відкри́ття, відста́нь, міжконтинента́льний, міжплане́тний, надпоту́жний, обпали́ти, обтруси́ти, підтри́мка, передпла́та, передча́сний, понадпла́новий, представни́к, розтягну́ти, ро́зчин, розхита́ти, черезплі́чник.*

ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-

3. Слід розрізняти префікси **пре-** і **при-**: префікс **пре-** вживається переважно в якісних прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *прега́рний, презавзя́тий, прекра́сний, премудрий, прекра́сно, препога́но;* префікс **при-** вживається переважно в дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковість дії, результат дії тощо, а також у похідних словах: *прибі́гти, прибудува́ти, прикрути́ти, прибо́ркати, пришва́ртувати; прибу́ття, притулок, прибра́ний, прива́бливо.*

Крім того, префікс **пре-** виступає в словах *прези́рливий, прези́рство* й у словах старослов'янського походження: *преосвяще́нний, преподо́бний, престо́л,* а префікс **при-** вживається в іменниках та прикметниках, утворених від поєднання іменників із прийменниками: *при́гірок, при́ярок; прибере́жний, прикордо́нний.*

Префікс **пріо-** вживається тільки в словах *пріо́звисько, пріо́звище, пріо́рва.*

ПРАВОПИС СУФІКСІВ

Іменникові суфікси

-ИК, -НИК та ін.

§ 22. 1. Суфікси **-ик, -ник, -івник, -чик (-щик)** пишуться з **и**: *бра́тик, ву́злик, передови́к; гірни́к, кулеме́тник; газівни́к, працівни́к; хло́пчик, пра́порщик.*

Примітка. Слід відрізняти український суфікс **-ик** від іншомовних **-ик, -ік (-їк).** В іншомовних суфіксах пишеться **и** або **і (ї)** відповідно до правил правопису **и** та **і (ї)** в словах іншомовного походження: *істо́рик, ме́дик, фізи́к,* але: *механі́к, прозаї́к, хімі́к.*

-ИВ(О)

2. Суфікс **-ив(о),** що вживається для вираження збірних понять, які означають матеріал або продукт праці, пишеться тільки з **и**: *ва́риво, до́бриво, ку́риво, ме́риво,*

мере́живо, мі́сиво, моро́зиво, па́ливо, пе́чиво, пря́диво; але: *ма́рево* (не матеріал і не продукт праці).

-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК та ін.

3. У суфіксах **-альник, -ильник, -ільник, -альність** після **л** перед **н** завжди пишеться **ь**: *постача́льник, уболіва́льник, фрезерува́льник; волочи́льник, масти́льник; полі́льник; відповіда́льність, геніа́льність.*

-АЛЬ, -ЕНЬ та ін.

4. Кінцевий приголосний у суфіксах **-аль, -ень, -ець (-єць), -ість, -тель** завжди м'який, а тому всі слова з цими суфіксами пишуться **з ь**: *кова́ль, скрипа́ль; ве́летень, в'я́зень; бельгі́єць, мовозна́вець, перемо́жець; зда́тність, свіжість; вихова́тель, люби́тель.*

-ИНН(Я), -ІНН(Я) та ін.

5. Суфікси **-инн(я), -інн(я), -анн(я) [-янн(я)]** пишуться з двома **н**.

Суфікс **-инн(я)** вживається в іменниках середнього роду, що означають збірні поняття: *бобови́ння, гарбузи́ння, картопли́ння, павути́ння;* але: *каміння, коріння, насіння.*

Суфікс **-інн(я)** мають іменники середнього роду, що утворюються від дієслів із голосними основи **и** та **і**: *горі́ти — го́ріння, носи́ти — но́сіння, ходи́ти — ходіння, шарудіти — шарудіння.*

Суфікс **-анн(я) [-янн(я)]** мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із голосним основи **а (я)**: *гука́ти — гука́ння, гуля́ти — гуля́ння, зроста́ти — зроста́ння, сприя́ти — сприя́ння.*

Суфікс **-енн(я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, в яких наголос падає на корінь: *зве́рнення, напру́ження, піднесення, удоскона́лення.*

-ЕН(Я) [-ЄН(Я)]

6. Суфікс **-ен(я) [-єн(я)]** вживається в іменниках середнього роду, що означають живі істоти: *вовченя́, гусеня́, чаєня́.*

-ЕЧОК [-ЄЧОК], -ЕЧК(А) [-ЄЧК(А)], -ИЧОК, -ИЧК(А) та ін.

7. Суфікси зменшено-пестливих слів **-ечок [-єчок], -ечк(а) [-єчк(а)], -ечк(о) [-єчк(о)]** не слід змішувати із суфіксами **-ичок, -ичк(а)**: останні бувають тільки в словах, що походять від слів із суфіксами **-ик, -иц(я)**: *во́гничок, ко́шичок, ву́личка, па́личка.* В інших випадках уживаються суфікси з **е (є)**: *верше́чок, міше́чок, краєчок; діжечка, копієчка, Марієчка, річечка; вікно́нечко, слове́чко, яєчко.*

-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)]

8. Слід відрізняти суфікс **-енк(о) [-єнк(о)]** від суфікса **-еньк(о, а) [-єньк(о)]**: суфікс **-енк(о) [-єнк(о)]** вживається здебільшого в іменниках, що означають прізвища: *Гордіє́нко, Кра́вченко,* зрідка — в загальних назвах: *безба́тченко, кова́ленко;* суфікс **-еньк(о, а) [-єньк(о)]** вживається для творен-

ня пестливих назв: *ба́тенько, конича́тенько, се́рде́нько; ніженька, топо́ленька.*

-ИСЬК(О) [-ЇСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ЇЩ(Е)]

9. За допомогою суфіксів **-иськ(о) [-їськ(о)], -ищ(е) [-їщ(е)]** утворюються слова переважно з емоційно-негативним відтінком від іменників усіх родів, причому після приголосного пишеться **и**, після голосного — **ї**: *гноїсько, дівчи́сько, хлопчи́сько; во́гнище, побо́їще, стано́вище.*

-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ЇВН(А)]

10. При творенні чоловічих імен по батькові вживається тільки суфікс **-ович**: *Васи́льович, До́рошович, Ігорович, Мики́тович, Олексі́йович, Ю́рійович.*

При творенні жіночих імен по батькові вживається суфікс **-івн(а)**, від імен на **-й — -ївн(а)**: *Бори́сівна, Васи́лівна; Гордії́вна, Сергії́вна, Ю́ріївна.*

Від таких імен, як *Григо́рій, Ілля́, Кузьма́, Лука́, Мико́ла, Са́ва, Хома́, Я́ків*, відповідні імена по батькові будуть: *Григо́рович, Григо́рівна; Іллі́ч, Іллі́вна; Кузьми́ч* (і *Ку́зьмович*), *Кузьмі́вна; Луки́ч, Луки́вна; Миколайович* (і *Мико́лович*), *Миколаївна* (і *Мико́лівна*); *Са́вич* (і *Са́вович*), *Са́вівна; Хоми́ч* (і *Хо́мович*), *Хомі́вна; Я́кович, Я́ківна.*

Примітка. При творенні імен по батькові в основах імен відбувається чергування **і** з **о**: *Анті́н — Анто́нович, Анто́нівна; Фе́дір — Федорович, Федорівна.*

-ІВК(А) [-ЇВК(А)], -ОВК(А)

11. В іменниках жіночого роду, утворених від іменників та інших частин мови, вживається суфікс **-івк(а) [-ївк(а)]**: *голі́вка, доліві́вка, ма́ївка, ножі́вка, полі́вка, спиртівка, частівка, шалівка, шихтівка.*

У деяких іменниках уживається суфікс **-овк(а)**: *голо́вка* (капусти), *духо́вка, зарисо́вка, підгото́вка.*

-ОК

12. В іменниках чоловічого роду після приголосних уживається суфікс **-ок** із випадним **о** в непрямих відмінках: *верше́ок, гайо́к, кийо́к, кіло́к, лужо́к, стручо́к;* після м'яких приголосних перед суфіксом **-ок** пишеться **ь**: *деньо́к, пеньо́к.*

-ИР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ

13. Іншомовні суфікси **-ир, -ист, -изм** виступають після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**: *бригади́р, командир; бандури́ст, дантист, пейзажи́ст; класици́зм, педантизм, терори́зм;* після решти приголосних пишеться **-ір, -іст, -ізм**: *вампір, гарні́р, пломбір; піаніст, спеціаліст; модернізм, плюралізм,* але в утвореннях від власне українських коренів пишеться **-ист, -изм**: *боротьби́ст, побутови́зм, речови́зм* і т. ін.

Після голосних у цих суфіксах виступає **ї**: *акмеї́ст, героїзм, конвоїр.*

Прикметникові та дієприкметникові суфікси

-н(ий), -н(ій)

§ 23. 1. Суфікс **-н(ий)** уживається в переважній більшості якісних і відносних прикметників: *дру́жний* (спів), *за́хідний, мільйо́нний, прина́дний, приро́дний, фабри́чний.*

Суфікс **-н(ій)** уживається порівняно в небагатьох прикметниках (переважно відносних): *бра́тній, всесві́тній, горо́дній, да́вній, жи́тній, за́дній, кра́йній, лі́тній, майбу́тній, ма́терній, незабу́тній, осві́тній, пі́зній, ра́нній, самобу́тній, суботній, ха́тній* та ін. Суфікс **-н(ій)** уживається в усіх прикметниках прислівникового та іменникового походження, які мають перед цим суфіксом **ж, ш:** *бли́жній, вчора́шній, да́внішній, дома́шній, доро́жній, дру́жній* (потиск руки), *зо́внішній, колишній, му́жній, поздо́вжній, поро́жній, прийде́шній, ра́нішній, сіне́шній, спра́вжній, сьогодні́шній, тутешній, худо́жній,* але — *поту́жний.*

Примітка. У прикметниках, твірна основа яких закінчується на **н**, приєднання суфіксів **-н(ий), -н(ій)** викликає подвоєння **н**: *знаме́нний, осі́нній, плинний, ра́нній, тума́нний.*

-АНН(ИЙ) -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ)

2. Прикметникові суфікси **-анн(ий), -енн(ий),** які вживаються для підкреслення найвищої міри ознаки, пишуться з двома **н**: *невблага́нний, нездола́нний, неоці́нений, несказа́нний, нескінче́нний, страше́нний* (але *жада́ний*). Подібні прикметники завжди мають наголос на суфіксі, що відрізняє їх від дієприкметників, утворених від дієслівних коренів за допомогою суфіксів **-ан(ий), -ен(ий):** *ба́жаний, незлі́чений, неоці́нений, неподо́ланий, нескáзаний, нескінчений.*

-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ЇЧН(ИЙ)]

3. Складні суфікси **-ичн(ий), -ічн(ий) [-їчн(ий)]** виступають, як правило, у прикметниках, похідних від слів іншомовного походження; при цьому після кінцевого основи **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** уживається **-ичн(ий):** *істори́чний, класи́чний, математи́чний, ортопеди́чний;* після решти приголосних — **-ічн(ий):** *академі́чний, анархі́чний, археологі́чний, епі́чний, ідилі́чний, органі́чний;* після голосних — **-їчн(ий):** *архаї́чний, герої́чний, прозаї́чний.*

-ИН, -ЇН

4. У присвійних прикметниках, утворених від іменників першої відміни, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин:** *ба́ба — ба́бин, Га́ля — Га́лин, Ко́ля — Ко́лин, Мару́ся — Мару́син, свекру́ха — свекру́шин, ті́тка — ті́тчин;* після голосних — **-їн:** *Марі́я — Марі́їн, Софі́я — Софі́їн.*

Примітка. Приголосні **г, к (шк), х** перед суфіксом **-ин** змінюються на **ж, ч(щ), ш:** *О́льга — О́льжин, дочка́ — доччи́н, Мела́шка — Мела́щин, сва́ха — сва́шин.*

-ин(ий), -їн(ий)

5. У прикметниках із значенням присвійності, утворених від назв тварин, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин(ий)**: *бджолúний, голубúний, горобúний, качúний, орлúний;* після голосних і апострофа — **-їн(ий)**: *змíїний, солов'íний.*

-ист(ий), -їст(ий)

6. Суфікс **-ист(ий)** уживається в прикметниках після приголосних: *барвúстий, голосúстий, іскрúстий, перúстий* (пірчастий; але *перíстий* — рябий), *променúстий, урочúстий;* після голосних — **-їст(ий)**: *вибóїстий, гноїстий, двоїстий, олíїстий, троїстий.*

-ев(ий) -єв(ий), -ов(ий)

7. Суфікс **-ев(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом м'який або шиплячий приголосний і в яких наголос падає переважно на основу слова: *березнéвий, грушéвий, овочéвий, сúтцевий.* У прикметниках, у яких перед суфіксом виступають м'які **н, т** або **й**, пишеться **-єв(ий)**: *алюмíнієвий, діéвий, життéвий, значеннéвий, суттéвий.*

Суфікс **-ов(ий)** незалежно від наголосу вживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом твердий приголосний: *вітрóвий, казкóвий, кварцовий, палацóвий, святкóвий, службóвий.* Крім того, суфікс **-ов(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом шиплячий **(ж, ч, ш, щ)**, м'який приголосний або **й**, причому наголос падає на закінчення: *бойóвий, гайóвий, грошóвий, дійóвий, дощóвий, життьóвий, крайóвий, нульóвий, речóвий, стильóвий.*

Ці ж правила поширюються на правопис суфіксів **-ов-, -ев- (-єв-)** у присвійних прикметниках жін. і середн. роду: суфікс **-ов-** уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників твердої групи: *мáйстер — мáйстрова, мáйстрове; Петрó — Петрóва, Петрóве; робітнúк — робітникóва, робітникóве; Шевчéнко — Шевчéнкова, Шевчéнкове;* суфікс **-ев-** (після голосного **-ев-**) уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників м'якої та мішаної груп: *Андрíй — Андрíєва, Андрíєве; Ігор — Ігорева, Ігореве; кобзáр — кобзарéва, кобзарéве; скрипáль — скрипалéва, скрипалéве; сторож — сторóжева, сторóжеве; товáриш — товáришева, товáришеве.*

У відповідних присвійних прикметниках чоловічого роду суфікси **-ов-, -ев- (-єв-)** чергуються з **-ів (-їв)**: *Василéва — Василів, мáйстрова — мáйстрів, Олексíєва — Олексíїв.*

-уват(ий) [-юват(ий)], -ОВАТ(ИЙ), -ОВИТ(ИЙ)

8. Суфікс **-уват(ий)**, а після м'яких приголосних **-ювáт(ий)**, уживається в прикметниках на позначення певного вияву ознаки: *горбувáтий, круглувáтий, синювáтий, темнувáтий,* а також на виявлення невеликої міри властивості, схильності до чогось, позначуваної іменниковою основою: *дуплувáтий, злодійкувáтий, остюкувáтий, піскувáтий.*

Суфікс **-оват(ий)** уживається в прикметниках, якщо наголос падає на **о:** *клúсковатий, стовбóватий.*

Суфікс **-овит(ий)** уживається на означення високого ступеня вияву ознаки: *гордовúтий, грошовúтий, талановúтий.*

Дієслівні суфікси

-УВА- (-ЮВА-), -ОВА-

§ 24. 1. Суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться в дієсловах: *забíлювати, керувáти, підпорядкувáти, розсíювати.*

У похідних словах і формах (віддієслівних іменниках та дієприкметниках) суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: *вивéршувати — вивéршування, вивéршуваний; очíкувати — очíкування, очíкуваний; підсúнювати — підсúнювання, підсúнюваний;* якщо на перший голосний суфікса падає наголос, то пишеться **-ова-:** *друкувáти — друкувáння,* але *друкóваний; малювáти — малювáння,* але *мальóваний; підпорядкувáти — підпорядкувáння,* але *підпорядкóваний; риштувáти — риштувáння,* але *риштóвання, риштóваний.*

-ОВУВА-

2. У суфіксі **-овува-** перший голосний завжди наголошений: *завойóвувати — завойóвування, завойóваний; перемальóвувати — перемальóвування, перемальóваний; скупóвувати — скупóвування, скупóвуваний.*

-ІР- (-ИР)

3. Дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі суфікс **-ір-,** в українській мові втрачають цей суфікс у всіх формах: *загітувáти — загітóваний, зареєструвáти — зареєстрóваний, інформувáти — інформóваний, сконструювáти — сконструйóваний.* Але в окремих словах для усунення небажаних омонімів суфікс **-ір-** (після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р — -ир-**) зберігається: *буксúрувати* (бо є *буксувáти*), *парúрувати* (бо є *парувáти*), *полірувáти* (бо є *полювáти*), *репетúрувати* (бо є *репетувáти*) тощо.

Суфікс **-ір- (-ир-)** уживається й у дієсловах типу *котúрувати, лавірувáти, маршируванти, пікірувáти, третúрувати.*

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ СЛІВ

§ 25. Складні слова можуть утворюватися за допомогою сполучних звуків і без них.

Сполучні звуки О, Е(Є)

1. Коли перша частина складного слова — прикметник, то сполучним звуком виступає **о:** *важкоатлéт, гірничопромисловий, чорногуз, яснозóрий;* якщо першою частиною такого слова є прикметник

м'якої групи, то перед о пишеться ь: *верхньодніпровський, давньоруський, середньовіччя, синьокий*.

Увага. З цими словами не слід змішувати складних слів, перша частина яких є вищий ступінь прислівника на **е**: *вищезгаданий, нижчепідписаний*.

2. Коли перша частина складного слова — іменник або займенник, то сполучним звуком буває:

а) Після твердого приголосного, зокрема після шиплячого, звук **о**: *атомохід, грушоподібний, дощомір, самовчитель;* але: *кожум'яка, овочесховище, очевидний*.

б) Після м'якого приголосного (неподовженого), яким закінчується основа іменника м'якої групи, пишеться **е**: *бурелом, землетрус, працездатний, яйцеподібний,* але: *коновʼязь, коногон, костогриз, костоправ, свинопас, свиноматка*.

в) Після **й**, яким закінчується основа іменника м'якої групи, або м'якого подовженого приголосного першої частини пишеться **є**: *боєздатність, краєзнавство; життєздатний, життєпис, сміттєзбірник*.

Складні слова без сполучного звука

3. Складні слова можуть утворюватися без сполучного звука — шляхом безпосереднього приєднання основи до основи. При цьому перша основа може закінчуватися:

а) На голосний звук: *всюдихід, кількаразовий, радіокомітет;* у словах із числівниками **одно-, дво-, три-, чотири-**: *одноденний, двоярусний, триніжок, чотирикутник*. Також у словах із тими числівниками, що в родовому відмінку мають закінчення **-и**: *двадцятирічний, п'ятикутний, семимільний*.

б) На приголосний звук: *Болград, Новгород;* в абревіатурах: *виконком, колгосп, медінститут;* у словах із числівниками **двох-, трьох-, чотирьох-**, якщо дальша частина починається голосними **а, о**: *двохосьовий, чотирьохактний*.

4. Складні слова можуть писатися разом і через дефіс.

Разом пишуться:

а) Усі складноскорочені слова й похідні від них: *Нацбанк, Міносвіти, міськрада, облвиконком, профспілка, радгосп, соцстрах; профспілковий, радгоспний, соцстрахівський*. Сюди належать і всі складноскорочені з першими частинами: **авіа-, авто-, агро-, біо-, вело-, водо-, газо-, геліо-, гео-, гідро-, екзо-, екстра-, електро-, зоо-, ізо-, квазі-, кіно-, космо-, лже-, макро-, мета-, метео-, мікро-, мілі-, моно-, мото-, нео-, палео-, псевдо-, радіо-, рентгено-**, **соціо-, стерео-, супер-, теле-, термо-, турбо-, фоно-, фото-** й под.

б) Складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник (коли він не позначається цифрою): *двобічний, сімдесятиріччя, трикутник, трипроцентний, чотиримісячний*.

Через дефіс пишуться:

а) Повторення того самого слова з метою підсилення його основного значення, зокрема: в дієсловах для підсилення інтенсивності дії: *писáв-писáв, робúв-робúв, ходúв-ходúв;* у прикметниках і прислівниках для вираження великої міри, ознаки: *бíлий-бíлий, легéнький-легéнький, багáто-багáто, сúньо-сúньо, тúхо-тúхо.*

б) Поєднання синонімічних слів: *гúдко-брúдко, зрóду-вíку, тúшком-нúшком, чáсто-гýсто;* антонімічних слів: *більш-мéнш, вúдимо-невúдимо;* близьких значенням слів, що передають єдине поняття: *бáтько-мáти* (батьки), *хліб-сíль* (їжа); слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами й суфіксами: *велúкий-превелúкий, давнúм-давнó, з дáвніх-давéн, з дíда-прáдіда, мáло-помáлу, повíк-вíки, рáдий-радíсінький, сúла-силéнна, тúхий-тихéсенький.*

Примітка. Два однакових іменники, з яких один має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишуться окремо: *кінéць кінцéм, однúм однá, честь чéстю, чин чúном.* Так само й займенники: *самá самотóю.*

в) Поєднання слів, що означають приблизність: *день-другúй, годúна-дві, не сьогóдні-зáвтра, три-чотúри.*

Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися й з двох числівників, позначених цифрами. У таких випадках між ними ставиться тире: *3—4 (дні), учні 8—10 класів.*

г) Складні вигуки та звуконаслідування: *гей-гéй, ого-гó, бом-бóм.*

д) Звуки в словах, що вимовляються протяжно: *По-о-дай, а то во-о-ни наморились уже й та-а-к біля мене* (Тесленко); *По-о-лк, стій!*

е) Літерні абревіатури з належними до них цифрами: *Ту-154, ЗІЛ-111.*

є) Літерні найменування паралельних класів у школах: *7-А, 10-В.*

ж) Терміни, до складу яких входить літера алфавіту: *П-подíбний, Т-подíбний.*

з) Літерні скорочення складних слів, які пишуться разом або через дефіс: *с.-г.*— сільськогосподарський, *с.-д.*— соціал-демократ, соціал-демократичний, *ст.-сл.*— старослов'янський. Але скорочення, утворені від словосполук, пишуться окремо: *с. г.*— сільське господарство.

§ 26. Складні іменники

1. Разом пишуться:

а) Складні іменники, утворені шляхом поєднання за допомогою сполучного звука двох або кількох основ, одна з яких —

дієслівного походження: *вертоліт, лісосплав, самохід, силосонавантажувач, тепловоз.*

б) Складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного звука: *білокрівці, чорногуз, чорнозем.*

в) Складні іменники, утворені за допомогою сполучного звука від двох іменникових основ: *верболіз, лісостеп, носоріг, трудодень, шлакоблок* (але *людино-день*); сюди ж належать іменники, першою частиною яких є незмінний іменник іншомовного походження (тут роль сполучного звука виконує останній голосний першого іменника: *автострада, велотрек, радіокомітет*).

г) Складні іменники, утворені з дієслова в наказовій формі та іменника: *горицвіт, зірвиголова, перекотиполе, пройдисвіт; Непийпиво, Перебийніс, Убийвовк* (прізвища).

д) Складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівника *сто* — називного) та іменника: *дванадцятитонка, сторіччя, стоп'ятдесятиріччя, шестиденка.*

Примітка. У складних словах із числівником, який означає число двозначне, тризначне та інші, числівник звичайно пишеться цифрами й приєднується до другої частини слова за допомогою дефіса: *750-річчя, 16-поверховий.*

е) Складні іменники з першою частиною **пів-, напів-, полу-:** *півбаркуша, півгодини, півдюжини, півкарбованця, півколо, півмісяць, півогірка, пів'яблука; напівавтомат, напівсон; полукіпок, полумисок.*

Примітка. Перед іменниками — власними іменами **пів-** пишеться через дефіс: *пів-Європи, пів-Києва.*

є) Складні іменники, утворені з трьох і більше основ: *автомотогуртож, світловодолікування, термогідродинаміка.*

2. Через дефіс пишуться:

1) Складні іменники, утворені з двох іменників без допомоги сполучного звука, незалежно від того, чи в даному слові відмінюються обидва іменники, чи тільки другий.

До таких слів з обома відмінюваними частинами належать:

а) іменники, що означають протилежні за змістом поняття: *купівля-продаж, розтяг-стиск;*

б) іменники, що означають спеціальність, професію: *магнітолог-астроном, лікар-еколог;*

в) іменники на позначення казкових персонажів: *Зайчик-Побігайчик, Лисичка-Сестричка.*

До слів із другою відмінюваною частиною належать:

а) іменники, в яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом: *блок-систе́ма, буй-ту́р, ди́зель-мото́р, жар-пти́ця, ко́зир-ді́вка, кре́кінг-проце́с, свят-ве́чір, стоп-кра́н;*

б) іменники, що означають державні посади, військові, наукові звання: *генера́л-губерна́тор, генера́л-лейтена́нт, контр-адмира́л, прем'є́р-міні́стр, у́нтер-офіце́р, член-кореспонде́нт, штабс-капіта́н;*

в) іменники, що означають складні одиниці виміру: *кіловат-годи́на, людино-день, то́нно-кіломе́тр.*

2) Складні іменники з першою складовою частиною **віце-, екс-, лейб-, максі-, міді-, міні-, обер-**: *ві́це-президе́нт, екс-чемпіо́н, лейб-ме́дик, ма́ксі-спідни́ця, мі́ні-футбо́л, о́бер-ма́йстер.*

3) Іншомовні назви проміжних сторін світу: *норд-ве́ст, норд-о́ст.*

4) Субстантивовані словосполучення, що означають переважно назви рослин: *брат-і-сестра́, люби́-мене́, розри́в-трава́, чар-зі́лля.*

5) Скорочені іменники, в яких наводиться початок і кінець слова: *б-ка* — бібліотека, *вид-во* — видавництво, *д-р* — доктор, *ін-т* — інститут, *л-ра* — література, *т-во* — товариство, *ф-ка* — фабрика.

6) Перша частина складного слова (яке пишеться разом або через дефіс), коли далі йде слово з такою ж другою частиною: *кулько- й роликопідши́пники, радіо- й телеапарату́ра, тепло- й гідроелектроста́нції.*

§ 27. Прикладки

Прикладки можуть писатися окремо й через дефіс, що залежить від семантики поєднуваних складників.

1. Якщо прикладкою виступає видова назва, то дефіс між означуваним іменником і прикладкою не ставиться: *мі́сто Ки́їв, рі́ка Москва́, трава́ звіробі́й.*

Якщо ж у ролі прикладки виступає родова назва, то між означуваним іменником і прикладкою ставиться дефіс: *звіробі́й-трава́, Москва́-рі́ка, Сапу́н-гора́.*

2. Якщо узгоджуваний іменник, що має атрибутивне (означальне) значення, виступає в ролі прикладки в постпозиції, він приєднується до пояснюваного іменника дефісом: *вовк-жаднюга, ді́вчина-краса́вня, хло́пець-богати́р.*

Якщо такий іменник виступає в препозиції до означуваного іменника, то він пишеться окремо: *богати́р хло́пець, жаднюга вовк, краса́вня ді́вчина.*

3. Якщо пояснюваний іменник і прикладка можуть мінятися місцями (причому атрибутивну роль виконує іменник у

постпозиції), між ними завжди ставиться дефіс: *дівчина-грузи́нка* й *грузи́нка-дівчина, учи́тель-фізик* і *фізик-учи́тель, худо́жник-пейзажи́ст* і *пейзажи́ст-худо́жник.*

4. Якщо прикладка входить до складу терміна, вона втрачає атрибутивне значення, перетворюючи словосполучення в складний іменник без сполучного звука. Такі іменники пишуться через дефіс: *гриб-паразит, жук-коро́їд, за́єць-русак, льон-довгуне́ць.*

§ 28. Складні числівники та займенники

1. Разом пишуться:

а) Складні кількісні числівники: *одина́дцять, п'ятдеся́т, три́ста (трьохсо́т, трьомста́м).*

б) Складні порядкові числівники й схожі з ними прикметники, останнім компонентом яких є **-сотий, -тисячний, -мільйонний:** *дев'ятисо́тий, п'ятна́дцятий, п'ятсоттридцятити́сячний, шістдеся́тий, шістдесятип'ятимільйо́нний; багатоти́сячний, кількамільйо́нний.*

Примітка 1. Складені кількісні та порядкові числівники пишуться окремо: *ти́сяча п'ятсо́т три́дцять ві́сім, ти́сяча дев'ятсо́т ві́сімдеся́т во́сьмий.*

Примітка 2. Порядкові числівники, до складу яких входять слова **з половиною** й под., теж пишуться окремо: *три з полови́ною ти́сячний загін.*

2. Через дефіс пишуться:

а) Порядкові числівники, написані цифрами й літерами: *7-й, 10-ї, 11-го, 35-мільйо́нний, 3-ти́сячний, $4^1/_2$-ти́сячний.*

б) Складні займенники з компонентами **будь-, -будь, -небудь, казна-, хтозна-** й под.: *будь-котри́й, будь-хто́, будь-чий, будь-що́, будь-який; котрий-бу́дь, хто-бу́дь, чий-бу́дь, що-бу́дь, який-бу́дь; котрий-не́будь, хто-не́будь, чий-не́будь, що-не́будь, який-не́будь; ка́зна-що, хто́зна-який.* Але: *будь у ко́го, будь на чо́му, ка́зна з ки́м, ка́зна при ко́му* (бо в середині таких слів з'являється прийменник).

§ 29. Складні прикметники

1. Разом пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться разом: *електросиловий* (електроси́ла), *лісостеповий* (лісосте́п), *м'ясозаготівельний* (м'ясозаготівля), *радіофізи́чний* (радіофізика), *самохі́дний* (самохі́д), *теплообмінний* (теплообмін), *чорнозе́мний* (чорнозе́м).

б) Складні прикметники, утворені від сполучення іменника та узгоджуваного з ним прикметника: *загальноосві́тній* (зага́льна освіта), *легкоатлети́чний* (легка́ атле́тика), *мовностильови́й* (мо́вний стиль), *народногоспода́рський* (наро́дне господа́рство), *народнопоети́чний* (наро́дна пое́зія), *первіснообщи́нний* (первісна общи́на), *правобере́жний* (пра́вий бе́рег), *сільськогосподарський* (сільське́ господа́рство), *східнослов'я́нський* (схі́дні слов'я́ни).

в) Складні прикметники з другою дієслівною частиною: *волелю́бний, деревообро́бний, карколо́мний, машинобудівни́й.*

Примітка. Прикметники з другою префіксальною дієслівною частиною пишуться через дефіс: *вантажно-розванта́жувальний, контро́льно-вимірювальний.*

г) Складні прикметники, в яких першим компонентом виступає прислівник: *важкохво́рий, внутрішньозаводськи́й, загальнодержа́вний;* так само й такі, в яких другою складовою частиною є дієприкметник: *вищезга́даний, нижчепідпи́саний, новоутво́рений, свіжозру́баний,* але: *тро́хи ви́ще зазна́чений* (параграф), бо є пояснювальне слово.

Примітка 1. Прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, як правило, зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником: *абсолю́тно сухи́й, діаметра́льно протилежний, послідо́вно миролю́бний, різко окре́слений, суспі́льно корисний, суспільно необхідний, хімічно зв'я́заний.*

Примітка 2. У складних термінах прислівник — компонент, що уточнює значення складного прикметника, пишеться разом із цим прикметником: *видовженотупоконічний, короткогрушоподібний, округлояйцеподібний.*

д) Складні прикметники (з двох або кількох компонентів), у яких основне смислове навантаження передається останнім прикметником, а попередні лише звужують, уточнюють його зміст. Такі прикметники, як правило, мають термінологічне значення: *вузькодіале́ктне* (мовне явище), *грудочеревна́* (перепона), *давньоверхньонімецька* (мова), *двовуглекислий* (газ), *лінгвостилісти́чні* (особливості); також — *глухонімий, сліпоглухоні́мий.*

е) Складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний літерами: *двадцятиповерхо́вий, семираз́овий, стодвадцятип'ятирічний,* але *125-річний.*

є) Складні прикметники, утворені з двох неоднорідних прикметників (зокрема, ті, які виражають відношення родової ознаки до видової): *поперечношліфува́льний* (поперечний шліфувальний верстат).

2. Через дефіс пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться через дефіс: *віце-президе́нтський* (віце-президе́нт), *генера́л-губерна́торський* (генера́л-губерна́тор), *ди́зель-моторний* (ди́зель-мото́р), *соціа́л-демократи́чний* (соціа́л-демокра́т), *у́нтер-офіце́рський* (у́нтер-офіце́р).

Примітка. В окремих випадках, коли прикметник утворюється від сполучення іменника з прикладкою, дефіс не ставиться: *Москва́-рі́ка — москворі́цький.*

б) Складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному: *аграрно-сирови́нний, держа́вно-монополісти́чний, електро́нно-обчи́слювальний, культу́рно-техні́чний, лісопи́льно-струга́льний, ма́сово-політи́чний, мо́вно-літерату́рний, навча́льно-виховни́й, нау́ково-техні́чний, парті́йно-політи́чний, пло́ско-опу́клий, постача́льно-збутови́й, свердли́льно-довба́льний, суспі́льно-політи́чний, столя́рно-механі́чний;* а також узвичаєні: *всесві́тньо-істори́чний, літерату́рно-худо́жній, наро́дно-ви́зво́льний, підзо́листо-боло́тний* тощо; між компонентами цих складних прикметників, не з'єднаними в одне слово, можна вставити сполучник **і:** *аграрний* і *сировинний, навчальний* і *виховний* і под.

в) Складні прикметники, в яких перша частина закінчується на **-ико (іко):** *буко́ліко-романти́чний, діале́ктико-матеріалісти́чний, істо́рико-культу́рний, меха́ніко-математи́чний, політико-економі́чний.*

г) Складні прикметники з першою частиною **військово-, воєнно-:** *військо́во-морськи́й, військо́во-спорти́вний, воє́нно-стратегі́чний.*

Примітка. Складні субстантивовані прикметники *військовозобов'я́заний, військовополоне́ний* пишуться разом.

д) Складні прикметники, в яких перша частина не має прикметникового суфікса, але яка за змістом є однорідна з другою частиною й приєднується до неї за допомогою сполучного звука **о** або **е:** *м'я́со-во́вня́ний, м'я́со-моло́чний, крохма́ле-пато́коний.*

Примітка. Складні прикметники цього типу, що виступають як наукові терміни, пишуться разом: *головонóгі, грудочеревна́* (перепона).

е) Складні прикметники, утворені з двох або кількох основ, які означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *блаки́тно-си́ній, гіркува́то-соло́ний, ки́сло-соло́дкий, моло́чно-бі́лий, сі́ро-голубо́й, те́мно-зеле́ний, черво́но-зеле́но-си́ній,* але: *жовтогаря́чий, червоногаря́чий* (окремі кольори).

є) Складні назви проміжних сторін світу: *південно-східний, північно-західний.*

ж) Складні прикметники, першим компонентом яких є числівник, написаний цифрами: *20-річний, 10-поверховий.*

§ 30. Прислівники

1. Разом пишуться:

а) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником: *віднині, відтепер, донині, дотепер, забагато, задовго, занадто, набагато, навічно, надалі, надовго, назавжди, назовсім, наскрізь, насправді, невтямки, негаразд, отак, отам, отут, підтюпцем, повсюди, подекуди, позавчора, позаторік, потроху, утричі, якнайкраще.*

Примітка. Від подібних прислівників слід відрізняти сполучення прийменників із незмінюваними словами, вживаними в значенні іменників. Такі сполучення пишуться окремо: *від сьогодні, до завтра, на завтра, на потім (не відкладайте цього до завтра, на завтра, на потім), за багато, на багато* (пор.: *забагато гуляєш* і *за багато років уперше приїхав, стало набагато легше й зал на багато місць*), *на добраніч, на ура.*

б) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником: *безвісти, безперестанку, вбік, ввечері, ввіч, вволю, вголос, вгорі, вгору, вдень, взимку, взнаки, відразу, вкрай, вкупі, влад, влітку, внизу, вночі, восени, впам'ятку, впень, вперед, вперемеж, вперемеш, вплав, вплач, впоперек, впору, враз, вранці, врешті, врівень, врівні, врозкид, врозліт, врозсип, врозтіч, вряд, всередині, вслід, всмак, вщерть, доверху, довіку, довкола, доволі, догори, додолу, додому, докупи, донизу, дотла, дощенту, заміж, замужем, заочі, запанібрата, запівніч, зараз, заразом, зарані, заранні, засвітла, збоку, зверху, звіку, згори, здуру, ззаду, зісподу, знизу, зозла, зокола, зразу, зранку, зрання, зрештою, зроду, зсередини, набік, набір, наверх, наверху, навесні, навиворіт, навиліт, навідліг, навідріз, навік, навіки, навіч, нагору* (але *на-гора*), *надвечір, надворі, надголодь, надзелень, надмір, надміру, назад, назахват, наздогад, назустріч, наїздом, наниз, нанизу, наостанок, наостанку, напам'ять, наперебій, напереваги, наперед, наперекір, напереріз, напівдорозі, напідпитку, напоказ, наполовину, напохваті, напочатку, напрйклад, напровесні, напролом, напропале, наразі, нарешті, нарівні, нарозхват, насилу, наскоком, наспід, наспіх, насподі, насторожі, наяву, обік, обіч, одвіку, опівдні, опівночі, опліч, підряд, побіч, поблизу, поверх, повік, поволі, позаду, поночі, попліч, поруч, поряд, посередині, почасти, скраю, спереду, спочатку, убік, убрід, увечері, увіч, уголос, угорі, угору, удень, узимку, узнаки, украй, укупі, улад,

улі́тку, уни́з, унизу́, уночі́, упе́нь, упере́д, упла́в, упла́ч, упо́перек, упо́ру, ура́нці, уре́шті, уріве́нь, уріве́нь, уро́зкид, уро́зліт, уро́зсип, уро́зтіч, уря́д, усере́дині, услі́д, усма́к, ушир.

в) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з коротким (нечленним) прикметником: *віддавна, востаннє, вручну́, дого́ла, допізна, завидна, замолоду, заново, звисока, згарячу, злегка, зліва, знову, зрідка, напевне, нарівні, нарізно, нашвидку́, помалу, помале́ньку, потихе́ньку, спо́вна, спросто, сп'яну.*

г) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з числівником: *вдвоє, втрьох, вчетверо* й под.; *вперше, вдруге, втретє* й под.; *надвоє, натрое, начетверо* й под.; *удвох, утрьох, учотирьох* і т. д.; *водно́, заодно́, поодинці, спе́ршу.*

д) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з займенником: *вні́чию, вті́м, навіщо, нащо, передусім, почім, почому;* але: *до чого, за віщо, за що* та ін. в ролі додатків.

е) Складні прислівники, утворені сполученням кількох прийменників із будь-якою частиною мови: *вдосвіта, вподовж, завбільшки, завгли́бшки, завдовжки, завто́вшки, завча́су, завши́ршки, знадвору, навздогін, навзнак, навки́дьки, навко́ло, навкруги́, навкула́чки, навми́сне, навпаки́, навперейми, навприсядки, навпростець, навря́д, навска́ч, навскіс, навскоси́, навспра́вжки, навстіж, навтіка́ч, навздогін, наздогін, наосліп, напоготові, позавчора, позаторік, попідтинню, спідло́ба.*

є) Складні прислівники, утворені з кількох основ (із прийменником чи без нього): *босоніж, водносталь, ліворуч, мимоволі, мимоїздом, мимохідь, мимохіть, насамперед, натще́серце, нашвидкуру́ч, обабіч, обіруч, очевидно, повсякчас, праворуч, привселюдно, самохіть, стрімголов, тимчасово, чимдуж, чимра́з.*

ж) Складні прислівники, утворені сполученням часток **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** із будь-якою частиною мови: *абикуди, абияк, аніскільки, анітелень, анітрохи, анічичирк, аніяк; дедалі, деінде, деколи, декуди; чимало; щовечора, щогодини, щодалі, щоденно, щодня, щодуху, щомісяця, щомога, щонайбільше, щонайдовше, щонайдужче, щонайкраще, щонайменше, щонайширше* й т. д., *щоночі, щоправда, щоразу, щоразу, щороку, щосили, щохвилини* (але: *дарма що, поки що, тільки що, хіба що, чи що*); *якомога, якось* і *якось* (з різними значеннями), *якраз, якнайбільше, якнайдужче, якнайдовше* й под.

Увага. Слід відрізняти прислівники, складені з прийменників або часток і різних частин мови, від прийменників або часток та іменників, прикметників тощо, коли останні збері-

гають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже і пишуться окремо. Пор.:

Він повернув ***убік*** і *Ударив* ***у бік.***

Спочатку *це не було ясно й* ***З початку*** *розмови вони зрозуміли вашу думку.*

Прочитай вірш ***напам'ять*** і ***На пам'ять*** *він подарував мені книжку.*

Всередині *щось дуже заболіло й Це правило шукай* ***у середині*** *розділу.*

Хлопці домовилися йти всі ***вкупі*** *до міста й* ***У купі*** *піску гралися діти.*

Зауважую вам ***востаннє*** *й Вони постукали* ***в останнє*** *вікно.*

Ми чуємо це ***вперше*** *й Зайдемо* ***в перше*** *село.*

Втім, *я не заперечую й* ***У тім*** *спектаклі виступав і я.*

У нас ***чимало*** *є досягнень і* ***Чи мало*** *вам допомагали?*

Нащо *було починати справу? і* ***На що*** *ви натякаєте?*

Ми ***теж*** *виступали на зборах і Він говорив* ***те ж,*** *що і я.*

Якось *уже воно буде і* ***Як ось*** *і Марко на поріг.*

2. Окремо пишуться:

а) Прислівникові сполуки, що складаються з прийменника та іменника, але в яких іменник звичайно зберігає своє конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і керованим ним іменником можливе означення до цього іменника (прикметник, займенник, числівник): *без відома, без жалю, без кінця, без кінця-краю, без краю, без ладу, без ліку, без метй, без наміру, без пуття, без сліду, без смаку, без сумніву, без угаву, без упину, без черги, в затишку, в міру, в нагороду, в ногу, в обмін, в обріз, в позику, в цілості, до біса, до вподоби, до гурту, до діла, до загину, до запитання, до краю, до крихти, до ладу, до лиха, до лиця, до міри, до ноги, до обіду, до останку, до пари, до пня, до побачення, до пори, до пуття, до речі, до решти, до сих пір, до смаку, до смерті, до снаги, до сьогодні, за години, за дня, за кордон, за кордоном, за рахунок, за світла, з болю, з-за кордону, з краю в край, з переляку, з радості, з розгону, на бігу, на біс, на вагу, на весну* (але *навесні*), *на вибір, на видноті, на відчай, на відмінно, на вику, на гамузд, на голову, на диво, на дозвіллі, на жаль, на зло, на зразок, на льоту, на мить, на ніщо, на око, на поруки, на прощання, на радість, на радощах, на руку, на самоті, на світанку, на скаку, на славу, на слово, на сміх, на совість, на сором, на ходу, на шкоду, на щастя, над силу, не з рукй, ні на гріш, під боком, під гору, під силу, по закону, по змозі, по знаку, по можливості, по правді, по силі, по совісті, по сусідству, по суті, по черзі, по щирості, у вигляді, уві сні, у поміч, у стократ, через силу, як слід, як треба.*

б) Словосполуки, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників (зрідка — числівників) та одного або двох прийменників: *від ранку до вечора, день у день, з боку на бік з дня на день, один в один, раз у раз, рік у рік, час від часу.*

в) Словосполуки, які в реченні виконують функції прислівника та складаються з угоджуваного прийменника (числівника, займенника) й дальшого іменника: *другого дня, таким чином, темної ночі, тим разом, тим часом* і т. ін.

г) Прислівники, утворені сполученням прийменника з повним прикметником чоловічого (середнього) роду: *в основному, в цілому.*

д) Прислівники, утворені сполученням прийменника **по** зі збірним числівником: *по двоє, по троє, по четверо* тощо.

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника **по** та закінчення **-ому** або **(-к)и:** *по-батьківському, по-бойовому, по-братньому, по-господарському, по-іншому, по-козацькому, по-нашому, по-своєму, по-сусідському, по-українському, по-християнському; по-батьківськи, по-братерськи, по-господарськи, по-людськи, по-сусідськи, по-українськи;* також *по-латині.*

Примітка. У прислівниках цього типу, утворених від складних прикметників, що пишуться через дефіс, дефіс ставиться тільки після по-: *по-соціалдемократичному.*

б) Складні прислівники, утворені за допомогою прийменника **по** від порядкових числівників: *по-перше, по-друге, по-третє* й т. д.

в) Неозначені складні прислівники з частками **будь-, -будь, -небудь, казна-, -то, хтозна-:** *аби-то, будь-де, будь-коли, будь-куди, де-небудь, десь-то, казна-де, казна-коли, коли-будь, коли-небудь, куди-будь, куди-небудь, так-то, хтозна-як, як-небудь.*

г) Складні прислівники, утворені з двох прислівників: *врядй-годй, десь-інде, десь-інколи, сяк-так* і т. ін.

д) Складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами між ними: *будь-що-будь, віч-на-віч, всього-на-всього, далеко-далеко, де-не-де, колй-не-колй, ледве-ледве, ось-ось, пліч-о-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як.*

§ 31. Прийменники

1. Разом пишуться:

а) Складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді — трьох) прийменників із будь-якою частиною

мови: *внáслідок (унáслідок), вподóвж (уподóвж), замість, навкóло, напередóдні, наприкінці, щодо.*

б) Складні прийменники, утворені з двох простих прийменників: *зáдля, зарáди, навпрóти, окрім, пóза, пóміж, пóнад, попередý, пóсередý, прóміж.*

2. Через дефіс пишуться складні прийменники з початковими **з-, із-:** *з-за (із-за), з-над, з-пéред, з-пíд (із-пíд), з-пóза, з-пóміж, з-пóнад, з-пóпід, з-пóсеред, з-прóміж.*

3. Окремо пишуться прийменникові сполуки *у(в) рáзі, під кінéць, під чáс, щó ж до.*

§ 32. Сполучники

1. Разом пишуться складні сполучники, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або прийменниками: *аджé, аніж, втім, затé, мóвби, нáчеб, нáчебто, немóв, немóвби, немóвбито, ненáче, ненáчебто, нíби, нíбито, ніж, óтже, отóж, притім, притóму, причім, причóму, протé, сéбто, тóбто, цéбто, щоб, якбú, якщó;* також слова: *абóщо, тóщо.*

Увага. Сполучники *затé, протé, щоб, якбú, якщó,* які пишуться разом, треба відрізняти від однозвучних самостійних слів, що пишуться з прийменниками **за, про** та частками **би, як** окремо. Так, сполучники **зате, проте** можна замінити одним із протиставних сполучників **а, але, однак,** тоді як прийменники **за, про** та вказівний займенник **те** такій заміні не піддаються. Пор.:

*Хоч не застав Івана дома, **зате** пройшовся;* але: ***За те** оповідання його похвалили.*

Сполучник **щоб** легко відрізнити від займенника **що** з часткою **б,** оскільки на займенник **що** виразно падає наголос. Пор.:

*Сказав, **щоб** усі прийшли;* але: ***Що б** ви сказали, коли б я не приїхав?*

Сполучники **якбú, якщó** можна відрізнити від однозвучного з ними прислівника **як** із частками **би** та займенника **що** за допомогою контексту, бо на прислівник **як** завжди падає логічний наголос. Пор.:

***Якби** тут був мій товариш!;* але: ***Як би** краще виконати завдання!*

***Якщо** хочеш, допоможу тобі;* але: ***Як що** трапиться, нарікай на себе.*

2. Окремо пишуться:

а) Сполучники з частками **б, би, ж, же:** *абó ж, аджé ж, алé ж, а як же, бо ж, колú б, колú б то, отóже ж, хочá б, хóч би.*

б) Складені сполучники: *дармá що, для тóго щоб, замість*

то́го щоб, з ти́м щоб, з то́го ча́су як, незважа́ючи (невважа́ючи) на те що, після то́го як, при цьо́му, та й, так що, тим-ча́сом як, тому́ що, у мі́ру то́го як, че́рез те що й под.

3. Через дефіс пишуться сполучники **отóж-то, ти́м-то, тільки-но, тому́-то.**

§ 33. Частки

Розрізняють словотворчі частки, які, уточнюючи зміст окремих слів, є їх складовими частинами, і формотворчі частки, які вживаються лише в деяких формах слова для вираження граматичних значень (*хай, би* та ін.).

А. Словотворчі частки пишуться разом, окремо або через дефіс.

1. Разом пишуться:

а) Частки **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** у складі будь-якої частини мови (крім сполучників прислівникового типу): *аби́що, аби́як, аніскі́льки, анітро́хи, анічогі́сінько, аніяк, деда́лі, де́коли, де́котрий, де́щиця, де́що, чимале́нький, чима́ло, щове́чора, щогоди́ни, щоде́нник, щодня́, щодоби́, щоду́ху, щонайкра́щий, щопра́вда, щора́зу, щоси́ли, якби́, якнайшви́дше, якомо́га, якщо́* та ін.

б) Частки **би (б), то, що** в складі сполучників: *щоб, якби́, немо́вбито, ні́бито, або́що,* і частка **же (ж)** у складі стверджувальних часток *авжéж, атóж* (див. ще § 32).

в) Частка **-ся (-сь)** у зворотних дієсловах: *буду́ється, наї́вся (наї́всь).*

г) Частка **-сь** у складі займенників і прислівників: *котрі́йсь, котра́сь, котре́сь, яки́йсь, яка́сь, яке́сь; десь, коли́сь, хтось, щось.*

д) Частка **не,** коли вона виступає в складі будь-якої частини мови (крім дієслова) в значенні префікса, тобто коли слово без цієї частки не вживається: *невíльник, негóда, недýга, нéжить, немовля́, ненáвисть, нéук; невгасúмий, непохúтний, незлíченний, невпúнний, невсипýщий, негáйний, ненáвисний, ненастáнний, непохúтний, нестя́мний; невдóвзі, невúнно, невпúнно, незабáром, непоруши́но, несамовúто, несказáнно.*

З дієсловами **не** пишеться завжди окремо, крім тих, що без **не** не вживаються: *невóлити, незчýтися, ненáвидіти, нестя́митися,* і тих, яким частка **не** надає нового значення: *нездýжати* (хворіти), *непокóїтися* (хвилюватися), *неслáвити* (ганьбити). Але залежно від значення дієслова частка **не** може писатися й окремо: *не здýжати* (не змогти), *не слáвити* (не прославляти).

е) Частка **не** в складі префікса **недо-,** який означає дію, стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і пред-,

метах у неповній мірі: *недобачати, недовиконувати, недодержати, недоїдати, недоказувати, недолюблювати, недооцінювати, недоплатити, недочувати; недовиконаний, недодержаний, недозрілий, недоказаний, недооцінений, недописаний, недорослий, недочутий; недобиток, недоїдок, недокрів'я, недолік, недоліток, недорід, недостача, недосяжність, недотепа, недоторканність, недоук.* Якщо частка **не** виступає для заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом **до,** вона пишеться з таким дієсловом окремо: *він недочував,* але: *Він не дочув моїх слів.*

є) Частка **не** з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони в сполученні з **не** означають одне поняття: *невміння, неволя, неврожай, недоля, неправда, несподіванка; небалакучий, невдалий, невеселий, невчений, недобрий, незбагненний, немалий, неписьменний, несміливий; неабихто, неабиякий; невдогад, невже, невпам'ятку, невтямки, неґадано, недалеко, недарма, недурно, нехотя,* а також: *незважаючи на ..., невважаючи на ..., немов, неначе.*

Примітка. Частка **не** пишеться окремо від прикметника, що має при собі як пояснювальне слово займенник або прислівник із часткою **ні,** а також окремо від прикметника, перед яким стоять: *далеко, зовсім, аж ніяк: Ні до чого не здатна людина; Нітрохи не цікава лекція; Далеко не досконалий твір; Зовсім не великі обов'язки; Аж ніяк не приємні спогади.*

ж) Частка **не** з дієприкметником, якщо він є означенням іменника (а не присудком) і не має при собі пояснювальних слів: *незакінчена праця, нез'ясовані питання, нержавіюча сталь, неспростовані факти.*

з) Частка **ні** з займенниками, якщо вона не відокремлена від дальшого займенника прийменником, і з прислівниками: *ніхто (нікого), нічий (нічиїм), ніщо (нічого), ніякий (ніякому); ніде й ніде, нізащо, нізвідки, нізвідкіля, ніколи й ніколи, нінащо, ніскільки, нітрохи, ніяк.*

2. Окремо пишуться:

а) Частка **що** в сполуках *дарма що, тільки що, хіба що, що ж до.*

б) Частка **то** в експресивних сполученнях *що то за, що то, чи то,* які виконують функції підсилювальних часток.

в) Частка **не** зі словом, з яким вона не становить одного поняття, а є лише запереченням: *Не доля вирішує — людина творить свою долю; То не глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс; Йому бракує не вміння виконати цю роботу, а бажання.* Але: *Не через небажання, а через невміння він не виконав цієї роботи.*

г) Частка **не** при дієсловах, дієприкметниках, що виступають у функції присудків, при дієслівних формах на **-но, -то**

й дієприслівниках: *не мо́же не ба́чити, не підхо́дячи бли́жче, не поспіша́ючи; Ні вітерець не війне, ні хмарка не набіжить; Праця не закінчена; Праці не закінчено; Підлога не вимита; Підлоги не вимито.*

д) Частка **не** з прикметниками у функції присудка, якщо часткою **не** заперечується ознака, виражена даним словом: *Ця річка не широка* (заперечення), але: *Ця неширока річка впадає в Дніпро* (одне поняття).

Примітка. Якщо між **не** й відповідним прикметником-присудком за змістом речення можливе *є* (*був, була́* тощо), частку **не** слід писати окремо; якщо зв'язка на цьому місці порушує смисл, частку не треба писати разом: *Цей будинок не старий* (не є старий); але: *Цей будинок* (є) *нестарий* (тобто відносно недавно збудований).

е) Частка **не** з дієприкметниками, якщо вони мають при собі пояснювальні слова: *Перед будинком чорніла площа, не засаджена квітами; Ця робота ще не доведена до кінця; Я відклав ще не дописаний лист.*

є) Частка **не** з числівниками, займенниками та прислівниками займенникового походження, а також при прийменниках і сполучниках: *не три, не п'я́тий; не ти, не цей, не і́нші; не іна́кше, не так; не при..., не на...; не то... не то;* також *не раз.*

ж) Частка **не** з підсилювальними прислівниками та незмінюваними присудковими словами, а також при словах, що пишуться через дефіс: *не ду́же, не зо́всім, не цілко́м; не від то́го, не до́сить, не мо́жна, не тре́ба; розмовля́ють не по-на́шому.*

з) Частка **ні,** вживана для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова (присудка), що мають характер заперечного звороту: *ні живи́й ні ме́ртвий, ні кро́ку да́лі, ні на ма́кове зе́рно́, ні па́ва ні ґа́ва, ні ри́ба ні м'я́со, ні се́ ні те́, ні сюди́ ні туди́, ні та́к ні ся́к.*

и) Частка **ні,** вживана як повторюваний єднальний сполучник із заперечним значенням або як підсилювальна частка: *Він не придатний ні до роботи, ні до розмови; Дитина ще не вміє ні ходити, ні говорити; Ні один не зробив так, як треба.*

і) Частка **ні** в складі займенників, якщо в непрямих відмінках вона відділяється від займенників прийменником: *ні в ко́го, ні до ко́го, ні з ким, ні до чо́го, ні за́ що, ні на́ що* й *ні на що́* (з різними значеннями), *ні на яко́му.*

3. Через дефіс пишуться:

а) Частки **бо, но, от, то, таки́,** коли вони виділяють значення окремого слова: *іди́-бо; дава́й-но; ті́льки-но; так-о́т, як-о́т; отаки́й-то, сті́льки-то, ти́м-то, я́кось-то; важки́й-таки́, все́-таки, діста́в-таки, та́к-таки.*

Примітка 1. Якщо між часткою та словом, до якого вона приєднується, стоїть інша частка, всі три слова пишуться окремо: *скільки ж то* (написано), *чим би то* (втішити).

Примітка 2. Частка **таки́** пишеться окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: *Він таки забіг до дрига.*

б) Компоненти **будь-, -будь, -не́будь, ка́зна-, хто́зна-** й под. у складі займенників і прислівників (див. § 28, п. 2 б; § 30, п. 3 в).

в) Частка **не,** вживана як префікс в іменниках — власних назвах: *не-Євро́па,* але в загальних — разом: *нелюди́на, неісто́та.*

Б. Формотворчі частки пишуться окремо від інших слів, зокрема:

а) Частки **хай, нехай́,** за допомогою яких утворюються форми третьої особи однини й множини наказового способу: *Хай живе мир між народами! Нехай міцніють дружні відносини між країнами!*

б) Частка **би (б),** за допомогою якої утворюється форма умовного способу дієслова: *зайшо́в би, пішла́ б.*

В. Модальні частки теж пишуться окремо, а саме:

а) Частка **же (ж),** що відіграє видільну роль у реченні: *Ходи ж зі мною; Він же великий учений.*

б) Частки **то, це,** що мають у складі речення значення вказівності або визначальності: *На що то одній людині стільки грошей? Чи це вже й пожартувати не можна?*

ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)

Велика літера на початку речення

§ 34. З великої літери пишеться:

а) Перше слово, яким починається текст.

б) Перше слово в реченні:

1) після крапки;

2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли ними закінчується попереднє речення.

в) Перше слово кожного рядка у віршах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка (хоч і не обов'язково).

Примітка 1. Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови та інтонаційних відтінків, перше слово пишеться з малої літери:

— *Дивіться... он там... встає... він ще живий... Семен... Семен...* (Коцюбинський).

Тихо стало в хаті;
Тільки наймичка шептала:
«Мати... мати... мати...» (Шевченко).

Примітка 2. Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то дальше речення (слова автора) пишеться з малої літери:

— *Так тому й буть! — усі гукнули* (Глібов).

— *Що з тобою? — допитувалась Маланка* (Коцюбинський).

Я не Ганна, не наймичка,
Я...— та й оніміла (Шевченко).

Примітка 3. Після знака питання (іноді знака оклику — див. § 35, п. б), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації словам, пишеться мала літера:

Що його турбувало? погода? далека дорога?

Сонце! сонце! — на гори й долини, —
Сонце! сонце! — на води й поля.
Хай живе в вільній праці людини
Україні земля! (Тичина).

Велика літера при звертаннях і в ремарках

§ 35. З великої літери пишеться:

а) Перше слово після знака оклику, яким відокремлюється звертання:

Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш (Шевченко); *Нумо до праці, брати! Годі лякатись! На діло святеє Сміло ми будемо йти!* (Грінченко).

б) Слово, що йде після вигуку або окличного слова, коли вони стоять на початку речення: — *Ха-ха! От ловко!* (Коцюбинський).

Примітка. Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишеться з малої літери:

Ждемо день, і другий — гай-гай! — немає Тетяни (Васильченко).

в) Ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

Слава й честь борцям за вільну незалежну Україну (Тривалі бурхливі оплески. Присутні встають і співають національний гімн) (З газети).

З великої літери пишуться й інші ремарки та посилання, взяті в дужки, що стоять після закінченого речення:

Українська культура з найдавніших часів, навіть у найтяжчі історичні періоди її існування, не була ізольованою від зовнішнього світу (З газети).

Велика та мала літери в рубриках

§ 36. 1) З великої літери пишеться перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

Сьогодні о вісімнадцятій годині відбудуться загальні збори колективу з порядком денним:

1. *Про завдання колективу видавництва у світлі прийнятого Закону про мови.*

2. *Звіт голови правління осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.*

2) З малої літери пишеться перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою:

Біологічні механізми Землі вже давно не справляються з лавиноподібним техногенним забрудненням планети. Ситуація ускладнюється швидше, ніж вдається знайти гарантоване рішення. Основні компоненти забруднення сьогодні такі:

— зміна клімату під впливом парникового ефекту;

— виснаження озонового шару Землі;

— кислотне забруднення атмосфери й ґрунтів, хімічне забруднення планети;

— забруднення Світового океану;

— прогресуюче зникнення сотень видів рослин і тварин та збіднення генофонду Землі («Вісник АН України»).

Якщо такі рубрики граматично самостійні та структурно досить розлогі, то вони можуть починатися великою літерою:

Кожен функціональний різновид мовлення має свій набір комунікативно-семантичних інваріантів. У цьому плані видається важливим дослідження таких питань:

1. *Визначення інвентарю комунікативних типів висловлень (інваріантів) у національній мові.*

2. *Опис цих інваріантів з опорою на синтаксичну структуру, інтонаційне оформлення й лексико-тематичне наповнення висловлення.*

3. *Зіставлення цих комунікативно-семантичних інваріантів у слов'янських мовах* (З виступу в дискусії).

Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо

§ 37. З великої літери пишеться перше слово після двокрапки:

а) Коли це початок прямої мови:

Горлиця питає: «Чи, може, хто гніздечко зруйнував?» (Глібов); *Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прощу!»* (Павличко).

б) Коли цитата подається після слів автора як пряма мова, тобто пов'язується зі словами автора без сполучника й наводиться з початку речення:

Незабутній Максим Тадейович Рильський згадував: «Усе моє свідоме життя слово «Саксаганський» було для мене символом високої майстерності» (Зб. «В сім'ї вольній, новій»).

Примітка. Коли ж цитата: а) входить до складу речення як його частина у формі підрядного речення, тобто пов'язується з головним реченням сполучником, або б) наводиться з середини речення, то вона, як правило, починається з малої літери (у другому випадку після двокрапки ставляться лапки, за ними — три крапки): *У виступі на загальних зборах АН України член-кореспондент М. Голубець відзначив, що «першою невідкладною справою є перебудова психіки вченого, організатора й керівника науки»* (З газети).

2. З великої літери пишеться початкове слово виступу, постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Дозвольте ж мені виразити означення суверенітету Республіки:

1. *Земля та її природні багатства, води й повітряний басейн, що знаходиться в межах кордонів України, є власністю народу України.*

2. *На території України закони, прийняті Верховною Радою України, мають пріоритет перед законами, прийнятими установами* [колишнього] *Союзу* (І. Р. Юхновський. Із виступу на загальних зборах АН України).

Велика літера у власних назвах

§ 38. 1. З великої літери пишуться індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, конспіративні клички, прізвиська: *Іва́н Петро́вич Котляре́вський, Ле́ся Украї́нка (Ларі́са Петрі́вна Ко́сач), Ма́рко Вовчо́к (Марі́я Олекса́ндрівна Вілі́нська), Ю́рій Клен (Оскальд Бу́ргардт), Дани́ло Га́лицький, Не́стор Літопи́сець, Олекса́ндр Не́вський, Яросла́в Му́дрий;* також: *Кобза́р* (про Тараса Шевченка), *Каменя́р* (про Івана Франка) тощо.

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою: *Квітка-Основ'я́ненко, Нечу́й-Левиць кий, Сергє́єв-Це́нський; Жан-Жа́к, Зино́вій-Богда́н, Марі́я-Тере́за.*

Примітка 1. Різні частки (прийменники, сполучники, прийменники з артиклями) в середині прізвищ та імен іншомовного походження пишуться з малої літери: *Абд ель Керім, Бретон де лос Еррерос, Варнгоген фон Ензе, Кур де Жебелен, Нур ед Дін.* Про написання службових слів, що виступають перед прізвищем, див. § 106, п. 1 г.

Примітка 2. Китайські прізвища та складні імена, які завжди стоять після них, пишуться з великої літери: *Мао Цзедун, Сунь Ятсен, Тао Юаньмінь.*

Примітка 3. У корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських і таїландських прізвищах та іменах усі складові частини пишуться з великої літери: *Кім Ір Сен, Лім Хон Ік; Фам Ван Донг, Хо Ші Мін; У Ну Мунг, У Чин Су; Вілуйо Пуспоюдо, Суджоно Хадіното; Кулаб Сайпрадіт, Луанг Вічит Ватакан.*

Примітка 4. Про правопис східних власних імен (турецьких, єгипетських, азербайджанських та інших тюркського чи арабського походження зі складовими частинами **бей, заде, огли, паша**) див. § 106, п. 2 е.

Примітка 5. Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуться з малої літери: *донжуа́н, ловела́с, ме́нтор, мецена́т, робінзо́н, бра́унінг* (пістолет), *галіфе́* (штани), *ди́зель* (двигун), *макінто́ш* (одяг), *максим* (кулемет), *рентге́н* (апарат), *френч* (одяг). Так само пишуться загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *бонапарти́зм, мічу́рінець, пушкініст, шевченкіана.*

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), пишуться з великої літери:

Нові появляються вчені з різних галузей науки й техніки — нові Мічуріни й Ціолковські (Тичина). *Потрібні нам і Гоголі, і Щедріни* (Сліпчук).

Якщо ж прізвища (імена) вживаються зневажливо, вони пишуться з малої літери: *квіслінги.*

Примітка 6. Назви народів, племен, а також назви людей за національною ознакою або за місцем проживання пишуться з малої літери: *араби, африканці, латиноамериканці; ацтеки, ірокези, поляни; білорус, латвієць, росіянка, українець; запоріжці, киянин, львів'яни, полтавець, полтавка.*

2. З великої літери пишуться індивідуальні назви:

а) Міфологічних істот і божеств: *Антей, Аполлон, Афіна, Ахіллес, Будда, Венера, Молох, Перун.*

Примітка 1. Родові назви міфологічних істот пишуться з малої літери: *ангел, демон, лісовик, муза, німфа, русалка, титан, фавн, фея.*

Примітка 2. Індивідуальні міфологічні назви, що перетворилися в загальні або вживаються в переносному значенні, пишуться з малої літери: *молох війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси.*

б) Дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, хоч у звичайній мові вони вживаються як загальні імена: *Ворон, Заєць, Лисиця, Осел, Щука; Лісовик, Мавка, Перелесник; Дід Мороз; Той, що греблі рве; Червона Шапочка; Будяк, Троянда, Хліб.*

Примітка. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей і т. ін. не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні, вони пишуть з малої літери: *баба-яга, дід-мороз, іван-покиван.*

3. З великої літери пишуться назви найвищих державних посад України та міжнародних посад: *Генеральний секретар ООН, Президент України, Голова Верховної Ради України, Генеральний прокурор України,* а також найвищих державних посад інших країн згідно з вимогами дипломатичного протоколу (під час візитів до України тощо): *Президент Сполучених Штатів Америки, Прем'єр-міністр Канади* і т. ін.

Примітка 1. Назви посад, звань, учених ступенів тощо пишуться з малої літери: *голова, декан, директор, міністр, ректор, президент АН України, секретар; академік, генерал-лейтенант, заслужений діяч мистецтв, народний артист України, лауреат Державної премії ім. Тараса Шевченка, член-кореспондент; доктор наук, кандидат наук.*

Примітка 2. З малої літери пишуться також назви титулів, рангів, чинів: *барон, герцог, граф, імператор, князь, колезький асесор, король, принц, цар, шах.*

Примітка 3. Назви посад міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можуть писатися з великої літери: *Міністр освіти України, Посол Республіки Польща, Президент Академії наук України.*

Примітка 4. Умовні власні назви в актах, договорах та інших офіційних документах пишуться з великої літери: *Високі Договірні Сторони, Автор і Видавництво* тощо.

4. Клички свійських тварин, а також приручених чи дресированих звірів і птахів пишуться з великої літери: *Сірко́* (собака); *Сніжи́нка* (кішка); *Гнідко́, Стріла́* (коні); *Круторо́гий, Си́вий* (воли); *Рекорди́стка, Ли́ска* (корови); *Ра́ві, Ша́ші* (слони); *Кра́сень, Фарао́н* (папуги) та ін.

Примітка. Назви груп тварин, хоч вони й походять від індивідуальних кличок, пишуться з малої літери: *З випасу повертали рекордистки й лиски.* Так само з малої літери пишуться назви порід тварин: *бульдо́г, вівча́рка, пінчер.*

5. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з великої літери: *Анто́нівка, Білий нали́в, Сніговий кальві́ль, Папері́вка* (яблуні); *Украї́нська гли́ва, Лісова́ краси́ня* (груші); *Реко́рд, Уго́рка* (сливи); *Шпа́нка ра́ння* (вишня).

Але в загальному вжитку вони пишуться з малої літери: *анто́нівка, гли́ва, уго́рка.*

6. Астрономічні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери: *Вели́ка Ведме́диця, Козеріг, Марс, Молочний Шлях, Сату́рн, Юпі́тер.* Так само пишуться народні назви сузір'їв і галактик: *Вели́кий Віз, Кво́чка, Па́сіка, Чума́цький Шлях* тощо.

Примітка 1. Родові означення при астрономічних назвах звичайно пишуться з малої літери: *зі́рка Альтаі́р, комета Галле́я, Тунгуський метеори́т, сузір'я Вели́кого Пса, туманність Андроме́ди.*

Примітка 2. Слова *земля́, мі́сяць, со́нце* пишуться з великої літери тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви: *Навколо Сонця обертається Земля зі своїм супутником Місяцем.* Але: *обробіток землі, схід сонця.*

7. Назви сторін світу: *за́хід, пі́вдень, пі́вніч, схід, норд-о́ст, пі́вдённий за́хід* — звичайно пишуться з малої літери. Якщо під цими назвами розуміються краї чи народи, тоді вони пишуться з великої літери: *Дале́кий Схід, За́хідна Украї́на, краї́ни За́ходу, куро́рти Пі́вдня, наро́ди Пі́вночі, Пі́вдённе Полі́сся, Пі́вні́чна Буковина, Схід проки́нувся.*

8. Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових означень (*зато́ка, мис, мо́ре, о́стрів, пік, хребе́т* і т. ін.): *Азія, Антаркти́да, Балка́нський пів о́стрів, Бе́рингове мо́ре, Пі́вні́чнокри́мський кана́л, Володи́мир-Волы́нський, гора́ Гове́рла, Гри́бова губа́, Зеле́ний мис, о́зеро Ільмень, Кавка́зький хребе́т, пік Шевче́нка, Москва́-ріка́, Нагае́ва бу́хта, прото́ка Па-де-Кале́, Панамський перешийок, Пе́рська зато́ка, Пі́вні́чний по́люс, Східноєвропе́йська рівни́на, Ура́ло-Кушу́мський степ.*

Примітка 1. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то воно пишеться з великої літери: *Біла Церква, Біловезька Пуща* (заповідник), *Було́нський Ліс* (парк), *Великі Луки, Жо́вті Води, Залізні Воро́та, Зеле́ний Гай, Микільська Слобі́дка, Нова́ Гві́нея* (острів), *Товста́ Могила, Ясна Поля́на.* Так само з великої літери пишуться складові частини географічних назв, що означають титули, посади, фах і т. ін.: *мис Капіта́на Джеральда, набережна Лейтена́нта Шмі́дта;* також *зато́ка Свято́го Лаврентія.*

Примітка 2. Прийменники, артиклі й сполучники в складі географічних назв пишуться з малої літери й відокремлюються дефісом: *Було́нь-сюр-Мер, Порт-о-Прінс, Ріо-де-Жанейро, Сен-е-Уаз, Фонтен-сюр-Рон, Франкфурт-на-Майні.*

Артиклі й частки, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишуться з великої літери й приєднуються дефісом: *Де-Брейне́, Ла-Ма́нш* (протоки), *Ле-Крезо́, Лос-Анджелес* (міста), *Лос-Фра́йлес* (острови).

Примітка 3. В іншомовних складних географічних назвах, що пишуться через дефіс, з великої літери пишуться й родові позначення: *Іссик-Куль* (куль — озеро), *Муюн-Кум* (кум — пісок), *По́рто-Але́гре* (порто — порт), *Ріо-Не́гро* (ріо — річка), *Хара́-Нур* (нур — озеро), але: *Алата́у, Амудар'я́, Дихта́у, Сирдар'я́.*

Якщо ж складова частина такої назви увійшла в українську мову як загальна родова назва, то вона пишеться з малої літери: *Варанге́р-фіо́рд, Дю-фіо́рд.* Так само з малої літери пишуться й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: *Ка́йзер-плац, Лі́бкнехт-шта́ссе* (штрасе — вулиця), *Трафальга́р-сквер* (сквер — площа), *Тре́птов-парк, Уо́лл-стрит* (стрит — вулиця).

Примітка 4. Географічні назви, вжиті в переносному значенні, зберігають написання з великої літери: *Версаль* (у значенні «Версальський мир»), *Канни* (у значенні «оточення та розгром»), *Мю́нхен* (у значенні «Мюнхенська угода 1938 р.»), *Парна́с* (у значенні «світ поезії»), *Седа́н* (у значенні «воєнний розгром»).

9. Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків і т. ін. пишуться з великої літери, а їхні родові позначення — з малої: *Андрі́ївський узві́з, Байка́ло-Аму́рська магістра́ль, бульва́р Тара́са Шевче́нка, Військо́во-Грузи́нська доро́га, ву́лиця Петра́ Сагайда́чного, Житомирська автостра́да, Львівська пло́ща, майда́н Незале́жності, Музе́йний прову́лок, Стри́йський парк, Півде́нно-Захі́дна залізни́ця, Півні́чний морськи́й шлях, проспе́кт Дру́жби наро́дів, Ромода́нівський шлях, течія́ Гольфстрі́м.*

Якщо в назвах вулиць, проспектів, населених пунктів тощо слова *брід, вал, воро́та, міст, шлях, яр* і т. ін. вже не сприймаються як родові позначення, то вони пишуться з великої літери: *Бо́ричів Тік, До́брий Шлях, Кози́ний Брід, Кра́сні Воро́та, Кузне́цький Міст, Ярославів Вал* (вулиці); *Го́ла При́стань* (місто), *Кози́нські Горби́* (урочище), *Сухи́й Яр* (село).

10. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин і т. ін. пишуться з малої літери: *бостóн* (тканина), *йоркшúр* (порода свиней), *легóрн* (порода курей), *мадéра* (сорт вина), *саяни* (напій), *сваля́ва* (мінеральна вода), *сенбернáр* (порода собак), *симентáлка* (порода корів), *токáй* (сорт вина) і т. ін.

11. У назвах груп або союзів держав і найвищих міжнародних організацій усі слова, крім родових позначень, пишуться з великої літери: *Антáнта, Балкáнські крáїни, Європéйське Економíчне Співтовáриство, Співдрýжність Незалéжних Держáв, Всесвíтня Рáда Мíру, Міжнарóдний комітéт Червóного Хреста, Організáція Об'éднаних Нáцій, Рáда Безпéки, Троїстий сóюз.*

12. Назви держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць пишуться з великої літери. Причому, коли назва держави чи автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишуться з великої літери: *Арáбська Республíка Єгúпет, Держáва Бахрéйн, Республíка Білорýсь, Карéльська Автонóмна Республíка, Китáйська Народна Республíка, Корéйська Народно-Демократúчна Республíка, Князíвство Монáко, Королíвство Бéльгія, Республíка Болгáрія, Республíка Íндія, Республíка Кýба, Республíка Пóльща, Республíка Румýнія, Соціалістúчна Республíка В'єтнáм, Сполýчені Штáти Амéрики, Угóрська Республíка, Фрáнція, Чéхо-Словáцька Федератúвна Республíка.*

У назвах автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сільрад, колгоспів, радгоспів з великої літери пишеться тільки перше слово: *Волúнська óбласть, Єврéйська автонóмна óбласть, Краснодáрський край, Мусíївський колгóсп ім. Тарáса Шевчéнка, Нéнецький автонóмний óкруг, Новомли́нівська сільрáда, Петрíвський радгóсп, Рожúщенський райóн, Ýманська міськрáда.*

Це правило поширюється й на назви старого адміністративно-територіального поділу: *Бéрегівський óкруг, Вітéбське воєвóдство, Лóхвицький повíт, Новоросíйська губéрнія, Сóсницька сóтня, Стародýбський полк, Черкáське старóство.*

Примітка. Неофіційні назви держав, одиниць територіального поділу та образні назви географічних об'єктів пишуться з великої літери: *Буковúна, Вінниччина, Закавкáззя, Закарпáття, Золотоверхúй* (Київ), *Наддніпрянщина, Підмосков'я, Побýжжя, Подíлля, Покýття, Полíсся, Приазóв'я, Прикарпáття, Причорномóр'я, Приурáлля, Росíйська Федерáція, Славýтич* (Дніпро), *Слобожáнщина.* У спеціальному стилістичному вживанні пишуться з великої літери й загальні назви: *Бáтьківщúна* тощо.

13. У словосполученнях — назвах державних, партійних, громадських, профспілкових та інших установ і організацій як України, так і інших держав з великої літери пишеться тільки перше слово, що входить до складу назви: *Верхóвний суд США,*

Генера́льні шта́ти Королі́вства Нідерла́ндів, Збройні си́ли Украї́ни, Наро́дна пала́та Респу́бліки І́ндії, Націона́льна ра́да Демократи́чної па́ртії Украї́ни, Націона́льна гва́рдія, Центра́льна упра́ва Всеукраї́нського това́риства «Просві́та» ім. Тара́са Шевче́нка.

Це стосується й назв державних установ минулого: *Держа́вна ду́ма, Зе́мський собо́р, Тимчасо́вий у́ряд, Центра́льна ра́да.*

Але в назвах таких найвищих державних установ України, як *Верхо́вна Ра́да Украї́ни, Конституці́йний Суд Украї́ни, Кабіне́т Міні́стрів Украї́ни,* з великої літери пишуться всі слова.

Примітка. Традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються, пишуться з малої літери: *бундесра́т, джирга́, конгре́с, ландта́г, меджлі́с, націона́льні збо́ри, парла́мент, сейм, сена́т, сто́ртинг.*

14. У назвах міністерств і їхніх головних управлінь, а також у назвах інших установ та організацій, що складаються з кількох слів, з великої літери пишеться тільки перше слово: *Націона́льний банк Украї́ни, Міністе́рство осві́ти Украї́ни, Міністе́рство культу́ри Украї́ни, Пала́та мір і вимі́рних прила́дів, Украї́нське това́риство охоро́ни пам'я́ток істо́рії та культу́ри, Цивільний повітря́ний флот Украї́ни.*

Це правило поширюється й на офіційні назви:

а) Установ місцевого значення: *Виконавчий комітет Донецької обласної ради народних депутатів, Львівський обласний відділ охорони здоров'я, Чернігівська облспоживспілка, Шевченківський районний відділ народної освіти міста Києва.* Але: *профко́м Ки́ївського держа́вного університе́ту, страйко́м, фабко́м* і т. ін.

б) Партій України та інших країн світу: *Демократи́чна па́ртія Украї́ни, Лейбори́стська па́ртія Великобрита́нії, Республіка́нська па́ртія США, Украї́нська республіка́нська па́ртія.*

в) Міжнародних і закордонних професійних, громадських та інших організацій: *Австралі́йський конгре́с тред-юніо́нів, Америка́нська федера́ція пра́ці, Всесві́тній конгре́с прихи́льників ми́ру, Гельсінська спі́лка, Міжнаро́дна асоціа́ція украї́ністів, Наро́дний рух Украї́ни, Това́риство об'є́днаних украї́нських кана́дців, Федера́ція незале́жних профспі́лок Украї́ни.*

15. Правопис складених назв заводів, фабрик, комбінатів, виробничих об'єднань, шахт, підприємств, установ, а також наукових і навчальних закладів, кінотеатрів, театрів, парків культури та відпочинку, клубів тощо підпорядкований таким правилам:

а) Якщо підприємство, установа, заклад і т. ін. мають символічну назву, номер чи носять чиєсь ім'я, то їх можна писати повністю або скорочено. При цьому в повних назвах початкове слово та перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви, ім'я тощо пишуться з великої літери, а всі інші слова — з малої: *Ки́ївський заво́д «Арсена́л», Республіка́нське виробни́че об'є́днання «Поліграфкни́га», Доне́цька ша́хта «Ві́тка-Глибо́-*

ка», Львівська середня школа № 1 імені І. Франка, Десятий міжнародний з'їзд славістів, Центральна наукова бібліотека АН України ім. В. І. Вернадського, Київський військовий округ.

У скорочених назвах перше слово звичайно пишеться з малої літери, символічна назва (у лапках) — з великої: *ансамбль пісні й танцю імені П. Вірського, виробниче об'єднання «Кристал», житловий кооператив «Наука», завод «Транссигнал», колгосп «Дружба», спортивне товариство «Трудові резерви», стадіон «Динамо», фабрика дитячих іграшок «Перемога».*

Примітка. Якщо скорочена назва вживається замість повної (на вивісках, етикетках тощо), то її початкове слово пишеться з великої літери: *Комбінат «Прогрес», Кооператив «Садівник», Радгосп «Маяк», Середня школа № 2.*

б) Перше слово власних назв академій, інститутів, науково-дослідних установ, кінотеатрів, театрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо пишеться з великої літери, незважаючи на те, що воно є родовим позначенням: *Академія наук України, Кінотеатр ім. О. Довженка, Книжкова палата, Державний музей українського образотворчого мистецтва, Парк культури ім. М. Рильського, Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка, Український поліграфічний інститут ім. Івана Федорова.*

в) З великої літери пишеться перше слово складених назв типу: *Київський будинок мод, Львівський палац одруження, Харківський клуб метробудівців.*

З великої літери може писатися перше слово й скороченої назви, якщо відповідна повна назва вже згадувалася в тексті, а також — на вивісках: *Будинок учителя, Клуб письменників, Палац урочистих подій* і т. ін.

Примітка. Якщо до складу найменування установи входить словосполука, яка може виступати як самостійна назва установи (без початкових слів), то вона пишеться з великої літери: *Оперний театр* (від *Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка*), *Третьяковська галерея* (від *Державна Третьяковська галерея*) та ін.

16. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актив, збори, з'їзд, конференція, президія, сесія, симпозіум, рада* (інституту тощо) пишуться з малої літери: *шоста сесія Київської обласної ради, відділення літератури, мови та мистецтвознавства АН України, кафедра української літератури Полтавського педінституту, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, рада філологічного факультету, конференція Міжнародної асоціації україністів, сесія Хмельницької міськради.*

17. У складених назвах іноземних телеграфних агентств усі слова, крім родового імені, пишуться з великої літери й без лапок: *агентство Преса Латіна, агентство Франс Пресс.* Щодо назв іноземних фірм, компаній, банків і т. ін., то вони беруться в

лапки й з великої літери пишеться тільки перше слово чи власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *фірма «Філко корпорейшн», компанія «Дженерал моторс», нафтохімічна компанія «Оксиденталь петролеум корпорейшн», банк «Гаранті траст компані».*

18. У назвах творів художніх, музичних і т. ін., наукових праць, газет, журналів, історичних пам'яток тощо перше слово пишеться з великої літери, а назва береться в лапки: *поема «Енеїда», повість «Тіні забутих предків», опера «Запорожець за Дунаєм», пісня «Стоїть гора високая», підручник «Історія України», кінофільм «Камінний хрест», картина «Запорожці пишуть листа турецькому султанові»,* газети: *«Вечірній Київ», «Вісті з України», «Голос України», «День», «Експрес», «Літературна Україна», «Слово», «Трибуна люду»;* журнали: *«Всесвіт», «Дзвін», «Наука і суспільство», «Кобета і життє», «Україна»;* писемні історичні пам'ятки: *«Руська правда», «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовидця».*

Примітка 1. У подвійних складених назвах творів, газет і т. ін. з великої літери пишеться також перше слово другої назви: *«Андрій Соловейко, або Вченіє світ, а невченіє — тьма», «Глитай, або ж Павук», «Дейлі телеграф енд Морнінг пост».*

Примітка 2. З великої літери, але без лапок пишуться назви культових книг: *Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтир,* а також назви релігійних понять, як *Бог* (але *бог Перун* і т. ін.), *Божа Матір, Син Божий, Святий Дух* і т. ін.

19. Назви вокзалів, станцій, портів, пристаней і т. ін. пишуться з великої літери: *Київський вокзал* (у Москві), *станція Фастів-Перший, станція метро «Контрактова площа», порт Балаклава, пристань Рижищів* (на Дніпрі) тощо.

20. Умовні назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, дитячих таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кав'ярень і т. ін. пишуться в лапках і з великої літери: *будинок відпочинку «Зоря», пансіонат «Здоров'я», санаторій «Україна», дитячий табір «Беркут», готель «Золотий колос», кемпінг «Чайка», ресторан «Либідь», кав'ярня «Мрія».*

21. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів тощо пишуться з великої літери: *Андріївська церква, Золоті ворота, Колізей, Печерська лавра, Хотинський замок, Софійський собор.*

22. Назви історичних подій, епох, війн, революцій, народно-визвольних рухів, повстань, революційних свят, знаменних дат і т. ін. пишуться з великої літери: *Велика французька революція, епоха Відродження, Вітчизняна війна, Коліївщина, Хмельниччина, Семирічна війна, Кривава неділя, Лютнева революція, Львівське збройне повстання 1848 р., Революція 1905 р., Паризька комуна, Льодове побоїще, Полтавська битва, Ренесанс, Перше травня, Міжнародний жіночий день, Новий рік, День учителя, День незалежності України, Свято перемоги.*

З великої літери пишуться й назви релігійних свят і постів:

Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра й Павла, Покрова, Різдво, Теплого Олекси, Успіння; Великий піст, Масниця, Петрівка, Пилипівка, Спасівка тощо.

Примітка 1. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишуться з малої літери: *греко-перські війни, громадянська війна, хрестові походи, доба феодалізму, античний світ, середні віки, середньовіччя, неоліт, палеоліт, трипільська культура, палеозойська ера.*

Примітка 2. Якщо початковий порядковий числівник у складеній назві написаний цифрою, то наступне слово пишеться з великої літери: *8 Березня, 1 Травня.*

23. З великої літери пишуться назви конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: *Конгрес захисту культури* (у Парижі 1935 р.), *Конституція України, Програма ДемПУ, Потсдамська угода, Версальський мир, Акт проголошення незалежності України, Декларація прав людини.*

24. У назвах орденів, відзнак, що складаються з кількох слів, тільки перше слово (крім родових) пишеться з великої літери: *орден Вітчизняної війни, орден Дружби народів, орден Незалежності, орден Почесного легіону, орден Пошани.*

Якщо така назва береться в лапки, то теж із великої літери пишеться тільки перше слово та власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *орден «Мати-героїня», медаль «За відвагу», медаль «За визволення Варшави», медаль «За бойові заслуги», медаль «Партизанові Вітчизняної війни».*

25. З великої літери в лапках пишуться назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: *літак «Антей», автомобіль «Таврія», автобус «Турист», комбайн «Нива», трактор «Білорусь».*

Це правило поширюється й на назви виробів, продуктів, що стали фірмовим або сортовим їх означенням: *печиво «Столичне», цигарки «Українські», вино «Перлина степу», цукерки «Пташине молоко».*

26. З великої літери пишуться:

а) Прикметники, утворені від власних особових назв за допомогою суфіксів **-ів (-ова, -ове, -еве), -їв (-єва, -єве), -ин (-ина, -ине,), -їн (-їна, -їне)**, якщо вони означають належність чогось даній особі: *Андрієві книжки, Грінченків словник, Марїн лист, Тичинине слово, Шевченкові поезії.*

б) Прикметники, які входять до складених особових назв людей як прізвиська: *Володимир Великий, Данило Галицький, Дюма Старший, Карл Сміливий, Костянтин Багрянородний, Олександр Невський, Ярослав Мудрий.*

в) Прикметники, утворені від іменників — власних назв, якщо вони входять до складу назв, які за змістом дорівнюють словосполукам «імені когось», «пам'яті когось»: *Нобелівська премія, Франківська кімната, Шевченківська премія.*

Примітка. З малої літери пишуться присвійні прикметники, утворені від власних особових імен:

а) За допомогою суфіксів **-івськ- (-ївськ-), -инськ- (-їнськ-):** *бальзаківські традиції, франківські сонети, пушкінські рукописи, шевченківський стиль.*

б) Якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполук або наукових термінів: *авгієві стайні, ахіллесова п'ята, гордіїв вузол, дамоклів меч, езопівська мова, прокрустове ложе, юдині срібняки; архімедова спіраль, базедова хвороба, бертолетова сіль, віттова хвороба, гайморова порожнина, піфагорова теорема.*

Велика літера в складноскорочених назвах

§ 39. 1. Скорочені назви (абревіатури) установ, закладів, організацій тощо, утворені з частин слів, пишуться двояко:

а) З великої літери, якщо ці слова вживаються на позначення установ одиничних: *Укрінформ, Укрпрофрада, Укоопспілка.*

б) З малої літери, якщо такі слова є родовими назвами: *колгосп, мединститут, облвиконком, райвно, райрада.*

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (ініціальних) букв, імен власних і загальних, пишуться великими літерами: *АТС, КНР, НЛО, СНД, УРП, УТН, ЧСФР.*

Примітка. Скорочення від загальних назв, які вимовляються як звичайні слова (без вставних звуків), пишуться малими літерами: *вуз (у вузах), загс (до загсу), неп (під час непу).* Такі слова звичайно відмінюються.

Так само відмінюються ініціальні скорочення типу *БАМ*, а їхні закінчення, що пишуться з малої літери, приєднуються до останньої літери абревіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): *з БАМу, на БАМі, з ВАКу, ВАКом, ТЮГу, ТЮГом.*

Графічні скорочення

§ 40. Від абревіатур слід відрізняти умовні графічні скорочення, які вимовляються повністю й скорочуються лише на письмі. Графічні скорочення (крім стандартних скорочених значень метричних мір: *м — метр, мм — міліметр, см — сантиметр*) пишуться з крапками на місці скорочення, при цьому зберігається написання великих та малих літер і дефісів, як і в повних назвах: *півн.-сх.* (північно-східний), *півд.-зах.* (південно-західний), *Півн. крим. канал* (Північнокримський канал).

До найпоширеніших загальноприйнятих скорочень належать такі:

акад. — академік
вид. — видання
гр. — громадянин
див. — дивись
доц. — доцент
ім. — імені
і т. д. — і так далі
і т. ін. — і таке інше
і под. — і подібне
напр. — наприклад
н. е. — нашої ери, *до н. е.* — до нашої ери
о. — острів
обл. — область
оз. — озеро
пор. — порівняй, порівняйте
проф. — професор
р. — рік, річка
рр. — роки
с. — село, сторінка
ст. — станція, сторіччя
т. — товариш, том
тов. — товариш
тт. — товариші, томи

Слова не скорочуються на голосну, якщо вона не початкова в слові, і на **ь**. Наприклад, слово *селя́нський* може бути скорочене: *сел., селян., селянськ.* При збігу двох однакових приголосних скорочення треба робити після першого приголосного: *стін. календар, ден. норма.* При збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного, залежно від структури слова: *власноруч. або власноручн. (власнору́чний)*, але тільки: *власт. (власти́вий)*.

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

Орфографічні правила переносу

§ 41. Частини слів з одного рядка в другий слід переносити за складами: *га́й-ка, зо́-шит, кни́ж-ка, ко-ло́-дязь, па́ль-ці, са-дів-ни́к, Ха́р-ків.*

При цьому:

1. Не можна розривати сполучення літер **дж, дз**, які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: *ґу-дзик, хо́-джу.* Якщо **дж, дз** не становлять одного звука (це буває, коли **д** належить до префікса, а **ж** або **з** — до кореня), то їх слід розривати: *над-звича́й-ний* (а не *на-дзвича́йний*), *під-жив-ля́ти* (а не *пі-дживля́ти*).

2. Апостроф і м'який знак при переносі не відокремлюються від попередньої літери: *бур'-я́н* (а не *бур-'я́н*), *кіль-це́* (а не *кіл-ьце́*), *Лук'-я́н* (а не *Лук-'я́н*), *ни́зь-ко* (а не *ни́з-ько*).

3. Одна літера не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний: *ака-де́-мія* (а не *а-каде́мія*), *Ма-рія* (а не *Ма-рі-я*), *олі-ве́ць* (а не *о-лі́ве́ць*). Так само не можна поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як *або́, моя́, о́ко, шия* тощо.

4. При переносі складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: *багато-ступінчастий* (а не *багатос-тупінчастий*), *восьми-гранний* (а не *восьмиг-ранний*), *далеко-східний* (а не *далекос-хідний*).

5. Не можна розривати ініціальні абревіатури, а також комбіновані абревіатури, які складаються з ініціальних скорочень цифр: *АЕС, ЛАЗ-105, МАГАТЕ, МАУ, НТШ, УАПЦ.*

6. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: *Дні-про́* й *Дніп-ро́, Оле-ксандра* й *Олек-сандра, се-стра́* й

сест-ра́. Це правило поширюється й на суфікси: *бли-зьки́й* і *близь-ки́й, видавни́-цтво, видавни́ц-тво* й *видавни́цт-во, га́ли-цький* і *га́лиць-кий, росі́й-ський* і *росі́йсь-кий, убо́-зтво, убо́з-тво* й *убо́зт-во, суспі́льс-тво* й *суспі́льст-во*.

Технічні правила переносу

§ 42. 1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що до них відносяться: *Т. Г. Шевче́нко* (а не *Т. Г.// Шевче́нко*); *гр. Іване́нко* (а не *гр.// Іване́нко*), *акад. (доц., проф.) Гончаре́нко* (а не *акад. (доц., проф.)// Гончаре́нко*), *тов. Гнатю́к* (а не *тов.// Гнатю́к*).

Примітка. Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: *Тара́с Григо́рович Шевче́нко* й *Тара́с // Григо́рович Шевче́нко, академік // Агата́нгел Кри́мський* і т. ін.

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: *1917 р.* (а не *1917 // р.*), *150 га* (а не *150 // га*), *20 см*^{3} або *20 куб. см* (а не *20 // см*^{3} або *20 // куб. см*), *5 г* (а не *5 // г*).

Примітка. Якщо назви мір подаються повністю, то їх можна переносити: *1917 // рік, 150 // гекта́рів* і т. ін.

3. Граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс, не можна відривати й переносити: *2-й* (а не *2- // й*), *4-го* (а не *4- // го*), *10-му* (а не *10- // му*) й т. ін.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення типу *вид-во, і т. д., і т. ін., та ін., т-во* тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

ЗНАК НАГОЛОСУ (´)

§ 43. Знак наголосу ставиться на маловідомих словах (локалізмах і т. ін.), а також тоді, коли слово може вживатися з двома наголосами, змінюючи при цьому своє значення; пор.: *Ми схо́дили на гору* й *Ми сходи́ли на гору та повернулися додому ще завидна; Обра́зи* (від дієслова *обража́ти*), о́брази (художні, літературні), *образи́* (ікони).

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК

Поділ на відміни

§ 44. За належністю до роду та за відмінковими закінченнями всі іменники поділяються на чотири відміни.

І відміна: іменники переважно жін. й деякі іменники чол. роду, а також спільного роду з закінченнями **-а, -я** в називному відмінку однини: *вага́, гі́ря, маши́на, па́ртія, пра́ця; воєво́да, дя́дя; голова́, сирота́, уби́вця.*

ІІ відміна: а) іменники чол. роду з кінцевим приголосним основи та з закінченням **-о** в наз. відмінку (переважно назви осіб): *бік, ве́летень, заво́д, край, ма́йстер, това́риш; ба́тько, Дніпро́, Петро́; тату́ньо;*

б) іменники середн. роду з закінченнями **-о, -е, -я** (крім іменників із суфіксами **-ат, -ят, -ен** при відмінюванні): *вікно́, мі́сто; мо́ре, по́ле, прі́звище; весі́лля, життя́, знання́;* також іменники із суфіксами згрубілості **-ище, -иська,** утворювані від іменників усіх родів: *вітри́ще* (від *ві́тер*), *дівчи́ська* (від *дівча́*), *свекру́шисько* (від *свекру́ха*).

ІІІ відміна: іменники жін. роду з кінцевим приголосним основи: *вість, любо́в, міць, річ, ро́зкіш, сіль, тінь,* а також слово *ма́ти,* в якому при відмінюванні з'являється суфікс **-ер-**.

ІV відміна: іменники середн. роду:

а) з закінченнями **-а, -я,** що приймають перед більшістю відмінкових закінчень суфікси **-ат, -ят-:** *гуся́ (гуся́ти), дівча́ (дівча́ти), лоша́ (лоша́ти), теля́ (теля́ти);*

б) з закінченням **-я** (із суфіксом **-ен-** при відмінюванні): *ім'я́ (і́мені), пле́м'я (пле́мені).*

Поділ на групи

§ 45. Іменники І та ІІ відміни поділяються на три групи: тверду, м'яку та мішану.

І відміна

1. Тверда група

До твердої групи належать іменники жін. роду з закінченням **-а** (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий приголосний): *жі́нка, маши́на, перемо́га, сівба́, фа́брика,* а

також іменники спільного роду (чол. і жін.) з цим же закінченням: *голова́, дружи́на, кали́ка, недорі́ка, непоси́да, сирота́, ста́роста* та чол. роду (назви осіб): *Мики́та, Мико́ла, Са́ва* тощо.

2. М'яка група

До м'якої групи належать іменники жін. роду з закінченням **-я:** *бу́ря, друка́рня, земля́, надія, пісня, робітни́ця, сім'я́;* іменники спільного роду з цим же закінченням: *суддя́, уби́вця* тощо та іменник чол. роду *Ілля́.*

3. Мішана група

До мішаної групи належать іменники жін. роду з закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *ве́жа, гу́ща, їжа, ка́ша, кру́ча, межа́, пло́ща, ти́ша,* а також іменники спільного роду з закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *ліва́, міхоно́ша;* іменник чол. роду *вельмо́жа.*

II відміна

1. Тверда група

Чоловічий рід

До твердої групи належать іменники чол. роду з кінцевим твердим приголосним основи (крім шиплячих) і з закінченням **-о:** *дуб, пала́ц, темп, уда́рник, у́спіх; ба́тько, Петро́;* переважна більшість іменників на **-р:** *вир, ви́хор, відва́р, двір, жир, сир, сто́вбур, сто́ляр, я́вір;* сюди ж належать іменники *звір, кома́р, снігу́р,* які, проте, в називному відмінку множини мають закінчення м'якої групи: *звірі, комарі́, снігурі́,* а також усі іменники іншомовного походження на **-ер, -ір, -ор, -ур (-юр)** і з постійно наголошеними **-ар (-яр), -ир:** *інжене́р, ма́йстер, шофе́р; папі́р, сувені́р; дире́ктор, профе́сор, семафо́р; абажу́р, гіпю́р, каламбу́р; база́р, гекта́р, коміса́р, футля́р, ювіля́р; бригади́р, каси́р, командо́р, пасажи́р.*

Середній рід

До твердої групи належать іменники середн. роду з закінченням **-о:** *вікно́, залі́зо, ко́ло, мі́сто, село́.*

2. М'яка група

Чоловічий рід

До м'якої групи належать іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи: *боєць, вéлетень, звúчай, край, учúтель, Бенéдьо;* сюди належить частина іменників із суфіксами **-ар, -ир,** які в однині мають наголос на корені: *бóндар — бóндаря, кóзир — кóзиря, лíкар — лíкаря, пúсар — пúсаря,* а також іменники, у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *буквáр — букваря́, вівчáр — вівчаря́, друкáр — друкаря́, інвентáр — інвентарю́, календáр — календаря́, кобзáр — кобзаря́, пролетáр — пролетаря́, секретáр — секретаря́, шахтáр — шахтаря́; гузúр — гузиря́, проводúр — проводиря́, пухúр — пухиря́* та ін.

Середній рід

До м'якої групи належать іменники середн. роду з закінченням **-е** та **-я** (без суфіксів **-ен-, -ят-** при відмінюванні й переважно з подовженням кінцевого приголосного основи): *гóре, мíсце, мóре, пóле; життя́, завдáння, збíжжя, здорóв'я, змагáння, знаря́ддя, лúстя, облúччя, пíр'я, пóлум'я, сíм'я, тíм'я.*

3. Мішана група

Чоловічий рід

До мішаної групи належать іменники чол. роду з кінцевим шиплячим приголосним основи: *вантáж, дощ, стóрож, слухáч, ткач, товáриш; вітрúще, бабúще;* також іменники на **-яр** (назви людей за родом їхньої діяльності), у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *вугля́р — вугляра́, каменя́р — каменяра́, пісня́р — піснярá, скля́р — скляра́, тесля́р — теслярá, школя́р — школярá.*

Середній рід

До мішаної групи належать іменники середн. роду з закінченням **-е** при основі на шиплячий приголосний: *лóже, плечé, прíзвище, я́вище.*

§ 46. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Перша відміна

	Тверда група	М'яка група	
		Однина	
Н.	фа́брик-а	робітни́ц-я	наді́-я
Р.	фа́брик-и	робітни́ц-і	наді́-ї
Д.	фа́брик-і	робітни́ц-і	наді́-ї
Зн.	фа́брик-у	робітни́ц-ю	наді́-ю
Ор.	фа́брик-ою	робітни́ц-ею,	наді́-єю
М.	...фа́брик-і	...робітни́ц-і	...наді́-ї
Кл.	фа́брик-о	робітни́ц-е	наді́-є
		Множина	
Н.	фа́брик-и	робітни́ц-і	наді́-ї
Р.	фа́брик	робітни́ць	надій
Д.	фа́брик-ам	робітни́ц-ям	наді́-ям
Зн.	фа́брик-и	робітни́ць	наді́-ї
Ор.	фа́брик-ами	робітни́ц-ями	наді́-ями
М.	...фа́брик-ах	...робітни́ц-ях	...наді́-ях
Кл.	фа́брик-и	робітни́ц-і	наді́-ї

Мішана група

	Однина	Множина
Н.	пло́щ-а	пло́щ-і
Р.	пло́щ-і	площ
Д.	пло́щ-і	пло́щ-ам
Зн.	пло́щ-у	пло́щ-і
Ор.	пло́щ-ею	пло́щ-ами
М.	...пло́щ-і	...пло́щ-ах
Кл.	пло́щ-е	пло́щ-і

Друга відміна

Тверда група

	Однина			Множина		
Н.	робітни́к	сталева́р	міст-о	сталева́р-и	міст-а́	
Р.	робітник-а́	сталева́р-а	міст-а	сталева́р-ів	міст	
Д.	робітник-о́ві (-у́)	сталева́р-ові (-у)	міст-у	сталева́р-ам	міст-а́м	
Зн.	робітник-а́	сталева́р-а	міст-о	сталева́р-ів	міст-а́	
Ор.	робітник-о́м	сталева́р-ом	міст-ом	сталева́р-ами	міст-а́ми	
М.	...робітник-о́ві, -у́	...сталева́р-ові, -і	...міст-і	сталева́р-ах	...міст-а́х	
Кл.	робітник-у́	сталева́р-е	міст-о	сталева́р-и	міст-а́	
	робітни́ч-е					

М'яка група

Однина

Н.	учи́тель	секрета́р	край	мі́сц-е
Р.	учи́тел-я	секретар-я́	кра́-ю	мі́сц-я
Д.	учи́тел-еві (-ю)	секретар-е́ві (-ю)	кра́-еві (-ю)	мі́сц-ю
Зн.	учи́тел-я	секретар-я́	край	мі́сц-е
Ор.	учи́тел-ем	секретар-е́м	кра́-ем	мі́сц-ем
М.	...учи́тел-еві, -і, -ю	...секретар-е́ві, -і, -ю	...кра́-ї -ю	...мі́сц-і
Кл.	учи́тел-ю	секрета́р-ю	кра́-ю	мі́сц-е

Множина

Н.	учител-і́	секретар-і́	кра-ї́	мі́сц-я́
Р.	учител-і́в	секретар-і́в	кра-їв	мі́сць
Д.	учител-я́м	секретар-я́м	кра-я́м	мі́сц-я́м
Зн.	учител-і́в	секретар-і́в	кра-ї	мі́сц-я́
Ор.	учител-я́ми	секретар-я́ми	кра-я́ми	мі́сц-я́ми
М.	...учител-я́х	...секретар-я́х	...кра-я́х	...мі́сц-я́х
Кл.	учител-і	секретар-і́	кра-ї	мі́сц-я́

Мішана група

Однина

Н.	това́риш	школя́р	прі́звищ-е
Р.	това́риш-а	школяр-а́	прі́звищ-а
Д.	това́риш-еві (-у)	школяр-е́ві (-у́)	прі́звищ-у
Зн.	това́риш-а	школяр-а́	прі́звищ-е
Ор.	това́риш-ем	школяр-е́м	прі́звищ-ем
М.	...това́риш-еві, -і, -у	...школяр-е́ві, -і	...прі́звищ-і
Кл.	това́риш-у	школя́р-е	прі́звищ-е

Множина

Н.	товариш-і́	школяр-і́	прі́звищ-а
Р.	товариш-і́в	школяр-і́в	прі́звищ
Д.	товариш-а́м	школяр-а́м	прі́звищ-ам
Зн.	товариш-і́в	школяр-і́в	прі́звищ-а
Ор.	товариш-а́ми	школяр-а́ми	прі́звищ-ами
М.	...товариш-а́х	...школяр-а́х	...прі́звищ-ах
Кл.	товариш-і́	школяр-і́	прі́звищ-а

Третя відміна

Однина

Н.	ра́дість	тінь	по́дорож
Р.	ра́дост-і	тін-і́	по́дорож-і
Д.	ра́дост-і	тін-і́	по́дорож-і
Зн.	ра́дість	тінь	по́дорож
Ор.	ра́дість-ю	тінн-ю	по́дорожж-ю
М.	...ра́дост-і	...тін-і́	...по́дорож-і
Кл.	ра́дост-е	тін-е́	по́дорож-е

Множина

Н.	ра́дост-і	тíн-і	по́дорож-і
Р.	ра́дост-ей	тíн-ей	по́дорож-ей
Д.	ра́дост-ям	тíн-ям	по́дорож-ам
Зн.	ра́дост-і	тíн-і	по́дорож-і
Ор.	ра́дост-ями	тíн-ями	по́дорож-ами
М.	...ра́дост-ях	...тíн-ях	...по́дорож-ах
Кл.	ра́дост-і	тíн-і	по́дорож-і

Четверта відміна

Однина

Н.	курч-а́	ім'-я́
Р.	курч-а́т-и	ім-ен-і, ім'-я́
Д.	курч-а́т-і	ім-ен-і
Зн.	курч-а́	ім'-я́
Ор.	курч-а́м	ім-ен-ем, ім'-я́м
М.	...курч-а́т-і	...ім-ен-і
Кл.	курч-а́	ім'-я́

Множина

Н.	курч-а́т-а	ім-ен-а́
Р.	курч-а́т	ім-е́н
Д.	курч-а́т-ам	ім-ен-а́м
Зн.	курч-а́т(а)	ім-ен-а́
Ор.	курч-а́т-ами	ім-ен-а́ми
М.	...курч-а́т-ах	...ім-ен-а́х
Кл.	курч-а́т-а	ім-ен-а́

УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ

І відміна

А. Однина

Родовий відмінок

§ 47. 1. У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї**.

а) **И** мають іменники твердої групи: *кни́жки, маши́ни, перемо́ги, роди́ни, фа́брики.*

б) **І** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бу́рі, мрії, надії, пра́ці, робітни́ці, сім'ї́; кру́чі, межі́, пло́щі, ти́ші.*

Примітка. Форми родового відмінка однини та називного множини нерідко розрізняються наголосами; пор.: *дочки́ — до́чки, землі́ — зе́млі, кни́жки — книжки́, межі́ — ме́жі, сестри́ — се́стри, сім'ї́ — сім'ї.*

Давальний відмінок

2. У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *кни́жці, маши́ні, перемо́зі, фа́бриці; бу́рі, надії, робітни́ці, сім'ї́, статті́; кру́чі, межі́, пло́щі, ти́ші.*

Знахідний відмінок

3. У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення **-у**, м'якої — **-ю**: *кни́жку, маши́ну, перемо́гу, фа́брику, кру́чу, межу́, пло́щу; ти́шу; бу́рю, надію, робітни́цю, сім'ю, статтю́.*

Орудний відмінок

4. В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-ою**, м'якої та мішаної груп — **-ею**, після голосного та апострофа — **-єю**: *кни́жкою, маши́ною, перемо́гою, фа́брикою; бу́рею, надією, робітни́цею, сім'єю, статтє́ю; кру́чею, межею, пло́щею, ти́шею.*

Місцевий відмінок

5. У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *на кни́жці, на маши́ні, у перемо́зі, на фа́бриці; у бу́рі, у надії, при робітни́ці, у сім'ї, у статті; на кру́чі, на межі́, на пло́щі, у ти́ші.*

Примітка. Перед закінченням **-і** в давальному та місцевому відмінках приголосні **г, к, х** переходять відповідно в **з, ц, с**: *нога́ — нозі́, рука́ — руці́, му́ха — му́сі.*

Кличний відмінок

6. У кличному відмінку однини іменників першої відміни вживаються закінчення **-о, -е, -є, -ю**.

а) **О** мають іменники твердої групи: *дружи́но, Га́нно, кни́жко, Михайлівно, перемо́го, се́стро.*

б) **Е** мають іменники м'якої та мішаної груп, **є** — іменники м'якої групи після голосного та апострофа: *во́ле, зе́мле, Ка́тре, робітни́це, ду́ше, кру́че; Маріє, мрієї, сім'є, Соломіє*, а також *Іллє́.*

в) **Ю** мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабу́сю, Га́лю, до́ню, мату́сю, тіту́сю.*

Примітка. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Га́нно Іва́нівно, Маріє Васи́лівно.*

Б. Множина

Називний відмінок

1. У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-и**, м'якої та мішаної груп — **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *книжки́, маши́ни, перемо́ги, фа́брики; бу́рі, надії, робітни́ці, статті, сім'ї; кру́чі, ме́жі, ми́ші, пло́щі*; також іменники чол. роду: *ста́рости* (і з іншим значенням *старости́*), *су́дді.*

Родовий відмінок

2. У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення **-ей, -ів**.

а) Нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *баб* (і *бабів*), *верст* (від *верста́* — давня міра відстані), *верств* (від *верства́* — шар) і *верстов* (від *верства́* — давня міра відстані), *ви́гід* (від *ви́года*) і *вигод* (від *вигода*), *губ* (і *губів*), *доріг*, *маши́н*, *назв*, *свобо́д*, *фа́брик*, *шкіл*; *бур*, *доло́нь*, *леге́нь* (і *леге́нів*), *надій*, *робітни́ць*; *круч*, *меж*, *площ*.

б) Кілька іменників жін. роду закінчуються на **-ей**: *мише́й*, *свине́й*, *сіме́й*, *стате́й* (від *стаття́*) та ін.

в) Закінчення **-ів** мають деякі іменники чол. роду: *су́ддів*, *старости́в* (і *ста́рост* — з іншим значенням), окремі іменники жін. роду (див. вище п. а), а також прізвища: *Журбів*, *Чупри́нків* і т. ін.

Примітка 1. В іменниках, які мають у називному відмінку однини перед закінченням сполучення двох приголосних, у родовому відмінку множини між ними з'являється **о** або **е**.

О з'являється в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс **-к**: *до́чок*, *книжо́к*, *кульо́к*, *мисо́к* і т. ін., а також в іменниках *гра* (мн. *ігри*), *ку́хня*, *пове́рхня*, *сосна́*, *су́кня*: *ігор*, *ку́хонь*, *пове́рхонь*, *со́сон* (і *со́сен*), *су́конь*. В інших іменниках з'являється **е** (**є**): *бо́ень*, *во́ен* (і *віїн*), *до́мен*, *копа́лень*, *ла́зень*, *мі́тел*, *шабе́ль*.

Вставних звуків, як правило, не буває в іменниках іншомовного походження: *арф*, *догм*, *пальм*, *шайб*; тільки в іменниках на **-к** (**а**) за аналогією до відповідних українських з'являється **о**: *а́рка* — *а́рок*, *ма́рка* — *ма́рок*.

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння зберігається: *бонн* (від *бо́нна*), *булл* (від *бу́лла*), *ванн* (від *ва́нна*), *вілл* (від *ві́лла*), *панн* (від *па́нна*).

Давальний відмінок

3. У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ам**, **-ям**.

а) Закінчення **-ам** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжка́м*, *маши́нам*, *фа́брикам*, *кру́чам*, *ме́жам*, *пло́щам*.

б) Закінчення **-ям** мають іменники м'якої групи: *бу́рям*, *надіям*, *робітни́цям*, *сім'ям*, *статтям*.

Знахідний відмінок

4. У знахідному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з формою називного або родового відмінка множини, причому:

а) Іменники — назви осіб та істот мають форму, однакову з формою родового відмінка множини: *ведме́ди́ць*, *вовчи́ць*, *листоно́ш*, *молоди́ць*, *робітни́ць*, *украї́нок*.

Примітка. Іменники — назви деяких свійських тварин уживаються також у формі, однаковій із формою називного відмінка: *гна́ти о́вець* (і *о́вці*), *пасти корів* (і *корови*), *годува́ти свине́й* (і *сви́ні*).

б) Іменники, що не означають істот, уживаються у формі, однаковій із формою називного відмінка: *книжки́*, *маши́ни*, *фа́брики*; *ву́лиці*, *друка́рні*, *мрії*, *сім'ї*; *кру́чі*, *ме́жі*, *пло́щі*.

Орудний відмінок

5. В орудному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми.**

а) Закінчення **-ами** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжка́ми, маши́нами, фа́бриками, кру́чами, ме́жами, пло́щами.*

б) Закінчення **-ями** мають іменники м'якої групи: *ву́лицями, друка́рнями, мрі́ями, робітни́цями, сі́м'ями, стаття́ми.*

в) Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають лише поодинокі іменники: *воро́тьми́* (і *воро́тами*), *курми́, сліза́ми́* (і *сльоза́ми*), *сви́ньми́* (і *сви́нями*).

Місцевий відмінок

6. У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ах** для твердої та мішаної груп і **-ях** — для м'якої групи: *у книжка́х, на маши́нах; на кру́чах, на ме́жах; у стаття́х, у сі́м'ях.*

Кличний відмінок

7. У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *баби́, до́чки, жінки́, робітни́ці.*

II відміна

А. Однина

Родовий відмінок

§ 48. 1. У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їх значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю.**

1) Іменники середн. роду в родовому відмінку однини закінчуються тільки на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *міста, села́; плеча́, прізвища; знання́, знаря́ддя, мо́ря, обли́ччя, по́ля.*

2. Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі), коли вони означають:

а) Назви осіб, власні імена та прізвища: *колго́спника, промо́вця, робітника́, студе́нта, теслярá, учи́теля; Андрія, Дмитрá, Дорошéнка, Франка́;* також персоніфіковані предмети та явища: *Вітра, Ліса, Моро́за* та ін.

б) Назви тварин і дерев: *ведме́дя, во́вка, ду́ба, кілка́, коня́, пса, я́сеня.*

в) Назви предметів: *гвинта́, замка́, малю́нка, ножа́, олівця́, піджака́, плаща́, портфе́ля, стола́* (й *сто́лу*).

г) Назви населених пунктів: *Воро́нежа, Голосі́єва, Жито́мира, Ки́єва, Ло́ндона, Лу́цька, Ми́ргорода, Но́вгорода, Парижа, Свято́шина, Терно́поля, Ха́ркова.*

Примітка. Але **-у, -ю** пишеться у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення **-у**: *Давидового Броду, Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рогу, Червоного Ставу, Широкого Яру* тощо.

д) Інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвійності **-ов, -ев (-єв), -ин (-їн)**: *Дінця́, Дністра́, Іртиша́, Колгу́єва, Орла́, Остра́, Пиря́тина, Псла, Пскова, Тетерева.*

е) Назви мір довжини, ваги, часу тощо: *гектара, грама, метра, місяця, процента, тижня* (але *віку, року*); назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада* (але *листопаду* — назва процесу), *понеділка;* назви грошових знаків: *гроша́, до́лара, карбо́ванця, фу́нта сте́рлінгів, черві́нця;* числові назви: *деся́тка, мільйо́на, мільярда.*

є) Назви машин і їх деталей: *автомобіля, дизеля, комба́йна, мото́ра, по́ршня, тра́ктора.*

ж) Терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *а́тома, ката́да, ко́нуса, ра́діуса, ро́мба, сегме́нта, се́ктора, си́нуса, шківа* тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмі́нка, дода́тка, займе́нника, знаме́нника, іме́нника, трику́тника, чисе́льника, числі́вника* тощо, але: *ви́ду, ро́ду*, також *си́нтаксису, скла́ду, спо́собу* (про інші категорії термінів див. п. 2).

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають іменники чоловічого роду на приголосний, коли вони означають:

а) Речовину, масу, матеріал: *азо́ту, асфа́льту, бальза́му, борщу́, во́дню, во́ску, га́су, гіпсу, граніту, ква́су, кваску́, ки́слю, льо́ду, ме́ду, медку́, піску́, по́роху, си́ру, спи́рту,* але *хліба.*

б) Збірні поняття: *ансамблю, а́тласу, батальйо́ну, березняку́, вишняку́, га́ю, гу́рту, загалу, капіта́лу, карава́ну, каталогу, ко́дексу, колекти́ву, лі́су, оркестру, па́рку, по́лку, пролетаріа́ту, реманенту, ро́ю, са́ду, сушняку́, те́ксту, това́ру, то́му, тріумві́рату, хо́ру;* сюди належать назви кущових і трав'янистих рослин: *барві́нку, бузку́, буркуну́, горо́ху, звіробо́ю, молочаю, очере́ту, чагарнику́, щавлю́, ячме́ню* (але *вівса́*), а також назви сортів плодових дерев: *кальві́лю, ренету, ренклоду* та ін.

в) Назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокза́лу, ґа́нку, да́ху, заво́ду, за́лу, за́мку, кана́лу, коридо́ру, магази́ну, мезоні́ну, метрополіте́ну, мо́лу, пала́цу, по́верху, сара́ю, ти́ну, універма́гу, ши́нку,* але (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажа́, гаража́, куреня́, млина́, хліва́;* **-а (-я)** вживається також в іменниках — назвах архітектур-

них деталей: *карни́за, е́ркера, по́ртика;* обидва закінчення — **-а (-я)** та **-у (-ю)** приймають іменники: *мо́сту* й *моста́, парка́ну* й *паркана́, пло́ту* й *плота́.*

г) Назви установ, закладів, організацій: *інститу́ту, клу́бу, колго́спу, комісаріа́ту, комітéту, радго́спу, університéту, шта́бу.*

д) Переважна більшість слів із значенням місця, простору тощо: *абза́цу, ва́лу, байра́ку, кра́ю, лима́ну, лу́гу, майда́ну, ро́ву, руча́ю, сві́ту, ури́вку, я́ру,* але: *горба́, ху́тора* тощо, а також зменшені форми на **-к**: *ліска́, майда́нчика, ставка́, ярка́.*

е) Явища природи: *ви́хору, вогню́, ві́тру, гра́ду, гро́му, дощу́, жа́ру, землетру́су, і́нею, моро́зу, тума́ну, урага́ну, хо́лоду.*

є) Назви почуттів: *бо́лю, гні́ву, жа́лю́, стра́ху.*

ж) Назви процесів, станів, властивостей, ознак, формацій, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авра́лу, бі́гу, ви́нятку, га́ласу, гри́пу, дисона́нсу, до́гмату, доста́тку, екза́мену, е́кспорту, е́кскурсу, зву́ку* (але, як термін, *зву́ка*), *ідеа́лу, інтере́су, кано́ну, ка́шлю, кло́поту, коло́квіуму, конфлі́кту, кри́ку, ле́ту (льо́ту), ля́пасу, мажо́ру, міражу́, мі́німуму, мо́дусу, моме́нту, при́нципу, прогре́су, проце́су, реалі́зму, регре́су, ре́йсу, ремо́нту, ри́тму, ру́ху, світо́гляду, со́рту, спо́рту, спо́собу, сти́ду, сто́гону, ти́фу, то́лку, хи́сту, хо́ду, шу́му,* але: *ривка́, стрибка́, стусана́.*

з) Терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *ана́лізу, електро́лізу, і́мпульсу, си́нтезу, ферме́нту,* а також літературознавчі терміни: *альмана́ху, е́посу, жа́нру, журна́лу, мі́фу, на́рису, о́бразу, памфле́ту, рома́ну, сти́лю, сюже́ту, фейлето́ну* тощо.

и) Назви ігор і танців: *баскетбо́лу, ва́льсу, волейбо́лу, краков'я́ку, танку́, та́нцю, те́нісу, футбо́лу, хоке́ю,* але: *гопака́, козака́.*

і) Більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водого́ну, вододі́лу, водопро́во́ду, живо́пису, живопло́ту, манускри́пту, родово́ду, руко́пису, суходо́лу, трубопро́воду,* але: *електрово́за, паропла́ва.*

ї) Переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ви́бою, ви́падку, ви́слову, відбо́ю, ві́дгуку, заробі́тку, зато́ру, за́пису, о́піку, о́пуху, по́буту, по́штовху, прибу́тку, при́кладу, про́воду* (дріт), *суво́ю, у́сміху, у́спіху.*

й) Назви річок (крім зазначених у п. 1), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Аму́ру, Бу́гу, Га́нгу, До́ну, Дуна́ю, Єнісе́ю, Ні́лу, Ре́йну, Се́йму; Байка́лу,*

Ельто́ну, Мічига́ну, Сві́тязю, Ча́ду; Алта́ю, Ельбру́су, Пами́ру, Ура́лу; Ко́тліну, Кі́пру, Кри́ту, Ро́досу, Сахаліну; Ка́ніну, Пелопоннесу; Алжи́ру, Афганіста́ну, Казахста́ну, Єги́пту, Ірáку, Китáю; Донба́су, Ельза́су, Кавка́зу, Сибіру.

Примітка. У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алма́за* (коштовний камінь) — *алма́зу* (мінерал), *а́кта* (документ) — *а́кту* (дія), *апара́та* (прилад) — *апара́ту* (установа), *бло́ка* (частина споруди, машини) — *бло́ку* (об'єднання держав), *буряка́* (одиничне) — *буряку́* (збірне), *ва́ла* (деталь машини) — *ва́лу* (насип), *елеме́нта* (абстрактне) — *елеме́нта* (конкретне), *інструме́нта* (одиничне) — *інструме́нту* (збірне), *ка́меня* (одиничне) — *ка́меню* (збірне), *кли́на* (предмет) — *кли́ну* (просторове поняття), *по́яса* (предмет) — *по́ясу* (просторове поняття), *раху́нка* (документ) — *раху́нку* (дія), *те́рміна* (слово) — *те́рміну* (строк), *фа́ктора* (чинник) — *фа́ктора* (маклер) і т. ін.

Давальний відмінок

§ 49. У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві, -єві** або **-у, -ю.**

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-еві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-єві** (у м'якій групі після голосного та апострофа) мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 2б): *буди́нкові, відмі́нкові, дире́кторові, ду́бові, ма́йстрові, на́хилові, Петро́ві, піоне́рові, робітнико́ві, ро́зумові, ве́летневі, журавле́ві, ка́меневі, пне́ві, секретаре́ві, това́ришеві, шахтаре́ві, добро́дієві, кра́єві, носі́єві, Сергі́єві, солов'є́ві.* Ці ж іменники приймають і закінчення **-у (-ю)**: *буди́нку, відмі́нку, дире́ктору* й т. д.

Паралельні закінчення **-ові** та **-у** мають також іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають малі істоти: *дитя́ткові — дитя́тку, немовля́ткові — немовля́тку, порося́ткові — порося́тку, теля́ткові — теля́тку, ягня́ткові — ягня́тку.*

Примітка. Коли в тексті зустрічається поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення однаковості відмінкових закінчень слід спочатку вживати закінчення **-ові, -еві (-єві)**, а тоді — **-у (-ю)**: *Симоне́нкові Василю Андрі́йовичу, Левні́дові Миколайовичу Іваненку, добро́дієві бригади́ру.*

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

а) Іменники середн. роду: *мі́сту, селу́, свя́ту; прі́звищу, знанню́, знаря́ддю, обли́ччю, підда́шшю, роздоріжжю; се́рцю, со́нцю.* У деяких словах можливі також закінчення **-ові, -еві**: *ли́хові, мі́стові, се́рцеві.*

б) Іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -ев, -ин, -ін (-їн)**: *Ки́їв — Ки́єву, Колгу́єв — Колгу́єву, Лебеди́н — Лебедину́, Ле́рмонтов — Ле́рмонтову, Львів — Льво́ву, о́стрів — о́строву, Пу́шкін — Пу́шкіну, рів — ро́ву, Ха́рків — Ха́ркову.*

Знахідний відмінок

§ 50. У знахідному відмінку однини іменники другої відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінка.

1. Форму, однакову з формою родового відмінка, мають усі іменники чол. роду, які означають істоти, а також персоніфіковані явища: *будівника́, доповіда́ча, коня́, хло́пця, Вітра, Моро́за.*

Примітка. Деякі іменники, переважно назви побутових предметів, можуть мати паралельні форми, спільні з формами або родового, або називного відмінків: (зрізав) *дуба́* й *дуб,* (дав) *карбо́ванця* й *карбо́ванець,* (написав) *листа́* й *лист,* (узяв) *ножа́* й *ніж,* (поклав) *олівця́* й *олівець,* (поставив) *плуга́* й *плуг.*

2. Усі інші іменники чол. роду, а також іменники середн. роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: *буди́нок, декре́т, інститу́т, колекти́в, міст, наро́д, полк, стиль, стіл, сон, ячмі́нь; корі́ння, мі́сто, мі́сце, мо́ре, село́.*

Орудний відмінок

§ 51. В орудному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ом, -ем (-єм)** і **-ям, -им.**

1. Закінчення **-ом** мають усі іменники чол. та середн. роду твердої групи, **-ем** (після голосного та апострофа **-єм**) — іменники чол. та середн. роду мішаної та м'якої груп (крім іменників середн. роду, що закінчуються на **-я**): *ма́йстром, мі́стом, робітнико́м, село́м; бійце́м, кобзаре́м, коне́м, кущем, мі́сцем, мо́рем, ножем, плече́м, прізвищем, секретаре́м, слухаче́м; пиріє́м, ро́єм, солов'є́м, урожа́єм.*

2. Закінчення **-ям** мають усі іменники середн. роду на **-я:** *життя́м, змага́нням, знання́м, знаря́ддям, кі́ллям, ли́стям, лу́б'ям, обли́ччям, підда́шшям, роздорі́жжям, ща́стям.*

3. Закінчення **-им** мають в орудному відмінку:

а) Іменники — прізвища чол. роду твердої групи на **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн):** *Ба́бкіним, Виногра́довим, Звє́гінцевим, Ільїни́м, Ковале́вим* (від *Ковалі́в*), *Ле́синим.* Однак неслов'янські прізвища, які закінчуються на **-ов, -ин, -ін,** мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом:** *Бю́ловом, Да́рвіном, Ча́пліном.*

б) Іменники — географічні назви середнього роду із суфіксами присвійності **-ов-, -ев- (-єв-), -ин- (-їн-),** що відмінюються як прикметники: *Горо́шине — Горо́шиним, Котелє́ве — Котелє́вим, Михалко́ве — Михалко́вим.*

Але іменники — географічні назви чоловічого та середнього роду із суфіксами **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн),** що не відмінюються як прикметники, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом:** *Бородіно́м, Голосіє́вом,*

Ки́євом, Лебедино́м, Оре́хово-Зу́євом, Пско́вом, Свято́шином, Ха́рковом.

Місцевий відмінок

§ 52. У місцевому відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві (-єві), -у (-ю), -і (-ї).**

1. Закінчення **-ові** в твердій групі, **-еві** (після голосного та апострофа — **-єві**) у м'якій та мішаній групах мають:

а) Іменники чол. роду, що означають істоти: *при ба́тькові, на бра́тові, при вчи́телеві, на коне́ві, на носі́ві, на робітнико́ві, на това́ришеві.*

б) Іменники середи. роду твердої групи із суфіксом **-к-** (назви істот): *на дитя́ткові, на теля́ткові, на хлоп'я́ткові.*

Примітка. Іменники чол. роду, що означають осіб, а також зазначені іменники середн. роду мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-еві)** й закінчення **-у (-ю):** *при ба́тьку, на робітнику́, на дитя́тку, на теля́тку.* Іменники чол. роду, що означають істот (не осіб), мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-еві)** й закінчення **-і (-ї):** *на коні́, на осля́, на ти́грі.*

2. Закінчення **-у** (після голосного **-ю**) мають:

а) Іменники чол. та середн. роду твердої групи із суфіксами **-к-, -ак-, -ик-, -ок-, -к(о)**, що означають неістоти: *у буди́нку, у ві́йську, у гурто́ку́, на держаку́, на до́щику, у лі́жку, на літаку́, у мі́сячнику, у мі́шку́, у підраху́нку.* Вживаються також і паралельні форми з **-ові:** *у буди́нкові, на держако́ві, на літако́ві, на лі́жкові* тощо.

б) Іменники чол. роду односкладових основ із закінченням **-у (-ю)** в родовому відмінку, якщо наголос у місцевому відмінку переходить з основи на закінчення: *у бою́, на льоду́, на снігу́, у соку́, у степу́, на шляху́.*

3. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають:

а) Іменники чол. роду (переважно безсуфіксні), що означають неістоти: *в а́кті, на бе́резі, на ґру́нті, у декре́ті, у дзьо́бі, у кра́ї, у листі́, на мі́сяці, на по́версі, на поро́зі, на стовпі́, на ремо́нті, у те́мпі, у це́нтрі, у шта́бі.*

Примітка. Деякі іменники цього типу можуть мати паралельні закінчення **-і (-ї)** та **-у (-ю),** що залежить від місця наголосу в слові: *у га́ї — у гаю́, у кра́ї — у краю́, на то́рзі — на торгу́.*

б) Іменники середн. роду твердої групи (без суфікса **-к-**), а також мішаної та м'якої груп: *у мі́сті, на селі́, на письмі́, у сло́ві; на піддаші́, на плечі́, у прі́звищі, на роздоріжжі, у станови́щі; на облу́ччі, у житті́, на пригі́р'ї, на подві́р'ї, на по́лі.*

Примітка. Із прийменником **по** можуть уживатися паралельні закінчення **-у (-ю)** та **-і (-ї)**: *по Дніпру́ — по Дніпрі́, по мі́сту — по мі́сті, по селу́ — по селі́;* для позначення часу вживається тільки закінчення **-і**: *по обі́ді, по закі́нченні.*

Кличний відмінок

§ 53. Іменники другої відміни в кличному відмінку закінчуються на **-у (-ю), -е.**

1. Закінчення **-у** мають іменники твердої групи (зокрема із суфіксами **-ик, -ок, -к-о**), іншомовні імена з основою на **г, к, х** і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім **ж**): *ба́тьку, си́нку, уда́рнику; Дже́ку, Жа́ку, Лю́двігу, Фрі́дріху; пого́ничу, слуха́чу, това́ришу;* також іменники *ді́ду, си́ну, та́ту.*

2. Закінчення **-ю** мають іменники м'якої групи: *Віта́лію, вчи́телю, Гри́цю, кра́ю, лі́карю, мі́сяцю, пролета́рю, розма́ю, я́сеню.*

3. Закінчення **-е** мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом **-ець** та деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на **ж, ч, ш, дж** і загальні назви з основою на **р, ж**: *Богда́не, го́лубе, дру́же, коза́че, мо́сте, о́рле, Пе́тре, со́коле, Степа́не, чума́че; же́нче,* (від *жнець*), *кра́вче, моло́дче, хло́пче, ше́вче* (але: *бі́йцю́, знавцю́*); *гусля́ре, До́вбуше, ма́ля́ре, сто́роже, тесля́ре, школя́ре.*

4. Прізвища прикметникового походження на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)**, як *Глі́бов, Королі́в, Пу́шкін, Романи́шин, Тю́тчев, Чапа́єв, Що́голів,* при звертанні мають як форму називного, так і форму кличного відмінка: *Глі́бов* і *Глі́бове* та ін.

Географічні назви, до складу яких входять зазначені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення **-е**: *Ки́єве, Лебеди́не, Льво́ве.*

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка має як перше слово, так і друге, хоч друге слово може мати й форму називного відмінка: *добро́дію бригади́ре (бригади́р), па́не лейтена́нте (лейтена́нт).*

Примітка 2. У звертаннях, що складаються з загальної назви та імені, форму кличного відмінка набуває як загальна назва, так і власне ім'я: *бра́те Пе́тре, дру́же Гри́цю, коле́го Степа́не, па́ні Катери́но, това́ришу Віта́лію.*

Примітка 3. У звертаннях, що складаються з загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди виступає у формі називного відмінка: *дру́же Макси́менко; коле́го Іваничу́к, добро́дійко Скирда́, това́ришу Гонча́р.*

Примітка 4. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: *Володи́мире Хомичу́, Гали́но Іллі́вно, Марі́є Васи́лівно, Пе́тре Кузьмичу́, Яросла́ве Андрі́йовичу.*

Б. Множина

Називний відмінок

§ 54. У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и, -і (-ї), -а (-я).**

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: *батьки́, береги́, городи́, директори́, заводи́, кла́си, лісы́, піонери́, робітники́, та́ти, футля́ри,* але *дру́зі.*

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-анин (-янин), -ин, -їн** у множині втрачають **-ин (-їн):** *болга́ри, громадя́ни, кия́ни, львів'я́ни, селя́ни, татари, хазя́ї (хазя́їни),* але: *грузи́ни, осети́ни, руси́ни.*

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: *вилетні, герої, ковалі, краї, купці, лікарі, пролетарі, секретарі, солов'ї, теслярі, школярі; ножі, слухачі, товариші; очі, плечі, уші* (частіше *ву́ха*).

3. Закінчення **-а** (у твердій і мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) мають усі іменники середн. роду: *де́на* (від *дно*), *міста́, пе́ра, стремена́; прізвища, я́вища; знання́, моря́, обли́ччя, піддашшя, поля́, прислів'я, роздоріжжя.*

Кілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини паралельні закінчення **-и** та **-а:** *ву́си — ву́са, ґрунти́ — ґрунта́* (збірне), *рукави́ — рука́ва, хліби́ — хліба́* (збірне), але тільки *ві́вса* й тільки *та́ти* (від *та́то*).

Родовий відмінок

§ 55. У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв),** нульове закінчення та **-ей.**

1. Закінчення **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**) мають іменники чол. роду та іменники середн. роду на **-е, -я:** *батьків, берегів, во́льтів, геро́їв, дру́зів, дощі́в, краї́в, ме́трів, о́мів, пі́дписів, робітників, солда́тів, солов'їв, степів, товаришів, школярів; верхів'їв, відкриттів, життів, міжгір'їв, морів, нагір'їв, подвір'їв, полів, покриттів, почуттів, прислів'їв.*

Примітка. Деякі іменники чол. роду мають і нульове закінчення (основу): *ва́тів (ват), кіловатів (кіловат), та́тів (тат), чобіт,* а також після числівників: *сім днів* (і *день*), *сто раз* (і *разів*), але *днів сім, разів сто; сім чоловік,* тобто «сім осіб», але *сім чоловіків* — «сім осіб чоловічої статі», *чоловік із двісті,* а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси **-ин, -їн:** *болга́р, громадя́н, селя́н, татар,* але: *грузи́нів, осети́нів.*

2. Нульове закінчення мають усі іменники середи. роду на **-о, -е** та більшість на **-я** (переважно з попереднім м'яким подовженим приголосним **н**): *бажа́нь, боліт, вага́нь, верхо-*

вíть, весíль, вíдер, вíкон, долíт, завдáнь, засíдань, знань, кíл, кíлець, колíс, мíсць, озéр, облúч, пальт, питáнь, піддáш, полóтен, посилáнь, прíзвищ, роздоріж, серць (і *сердéць*), *сíл, слів, сприйнáть, хýтер, яéць*, але: *морíв, полíв* (рідше *піль*).

Примітка. При збігові двох приголосних у кінці основи при нульовому закінченні часто з'являється вставний **о** або **е**: *вíкон, повíсом, сýкон; болíтець, вíдер, вікóнець, гáсел, ден* (від *дно*), *кíлець, озéрець, пíрець, рéбер.*

3. Закінчення **-ей** мають деякі іменники чол. роду: *гостéй, грóшей, кóней* і середи. роду: *очéй, плечéй* (і *пліч*), зрідка *ушéй* (перев. *вух*).

Давальний відмінок

§ 56. У давальному відмінку множини другої відміни іменники чол. та середи. роду мають закінчення **-ам** (у твердій і мішаній групах) і **-ям** (у м'якій групі): *батькáм, робітникáм, слухачáм, товаришáм, тракторáм, колíнам, містáм, прíзвищам, сéлам; краям, пролетарям, шахтарям;* також *друзям, місцям, морям, облúччям, питáнням, роздоріжжям, узвúшшям.*

Знахідний відмінок

§ 57. У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

1. Іменники, що означають істоти, мають закінчення однакове з родовим відмінком множини: *вчителíв, героїв, кравцíв, лікарíв, óленів, піонéрів, робітників, хрущíв* (але: *пітú в партизáни, перейтú в робітникú*).

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волíв* (і *волú*), *кóней* (і *кóні*).

2. Усі інші іменники мають форму, однакову з називним відмінком множини: *берегú, трактóрú; вантажí, олівцí; містá, сéлища; моря, облúччя, поля, узвúшшя.*

Орудний відмінок

§ 58. В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми.**

1. Закінчення **-ами** (у твердій та мішаній групах), **-ями** (у м'якій групі) мають іменники чол. та середи. роду: *берегáми, робітникáми, товаришáми, тракторáми; вýхами, містáми, прíзвищами, сéлами, явищами; ковалями, пролетарями, шахтарями; знаряддями, місцями, облúччями, полями, роздоріжжями, узвúшшями.*

2. Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають іменники чол. та середи. роду: *гíстьмú* (частіше *гóстями*); *грíшми* (й *грошúма*), *кíньми* (й *кóнями*), *чобітьмú* (й *чобóтями, чóботами*); *колíньми* (й *колíнами*), *колíсьми* (частіше *колéсами*), *крúльми* (частіше *крúлами*).

Примітка. Іменники середн. роду *о́ко, плече́* мають в орудному відмінку множини закінчення **-има:** *очи́ма, плечи́ма.*

Місцевий відмінок

§ 59. У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ах** (у твердій та мішаній групах), **-ях** (у м'якій групі): *на берега́х, на робітника́х, у се́лищах; у календаря́х, на шахтаря́х; на місця́х, на обли́ччях, на роздоріжжях, на узви́шшях, на чо́ботах (чобо́тях).*

Кличний відмінок

§ 60. У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову з називним: *брати́, робітники́; дія́чі, товариші́; краї́, учителі́, пролетарі́; моря́, се́ла.*

III відміна

§ 61. Однина

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення **-і:** *ві́сті, га́лузі, любо́ві, мо́ці, но́чі, о́сі, по́дорожі, ста́лі, тіні, фа́льші.*

Примітка. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *височи́нь, глибочи́нь, далечи́нь, широчи́нь,* крім знахідного та орудного, вживаються рідко; їх замінюють відповідні словоформи з суфіксом **-ин(а):** *височина́, глибочина́, широчина́.*

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення **-ю,** причому:

а) Якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та **р**), то після голосного перед закінченням **-ю** цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): *височи́нню, ві́ссю, волосі́нню, в'я́ззю, га́луззю, загі́белллю, мі́ддю, мі́ццю, сі́ллю, тінню; ніччю, по́дорожжю.*

б) Якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний **(б, п, в, м, ф),** а також на **р, щ,** то подовження не відбувається: *ве́рф'ю, ві́стю, жо́вчю, кіновар'ю, кро́в'ю, любо́в'ю, ма́тір'ю, не́хворощю, О́б'ю, ра́дістю, я́кістю.*

4. У місцевому відмінку однини вживається закінчення **-і:** *при ві́сті, у га́лузі, у до́повіді, на о́сі, у по́дорожі, у тіні.*

5. У кличному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення **-е:** *ві́сте, любо́ве, ра́досте, сме́рте.*

§ 62. Множина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *відповіді, вісті, о́сі, тіні; но́чі, по́дорожі.*

2. У родовому відмінку множини виступає закінчення **-ей**: *відо́мостей, відповідей, вісте́й, га́лузей, до́повідей, областей, осе́й, тіней; ночей, по́дорожей.*

3. У давальному відмінку множини виступає закінчення **-ям** (після шиплячого **-ам**): *відповідям, вістя́м, о́сям, тіням; ночам, по́дорожам.*

4. В орудному відмінку множини вживається закінчення **-ями** (після шиплячого **-ами**): *відповідями, вістя́ми, костя́ми (кістьмú), о́сями; ночáми, по́дорожами.*

5. У місцевому відмінку множини вживається закінчення **-ях** (після шиплячого **-ах**): *у відповідях, у вістя́х, на о́сях, у тінях; по ночáх, у по́дорожах.*

§ 63. ВІДМІНЮВАННЯ СЛОВА МÁТИ

	Однина	Множина
Н.	мáт-и (рідко — мáт-ір)	мат-ер-і
Р.	мáт-ер-і	мат-ер-ів
Д.	мáт-ер-і	мат-ер-я́м
Зн.	мáт-ір	мат-ер-ів
Ор.	мáт-ір'-ю	мат-ер-я́ми
М.	...мáт-ер-і	...мат-ер-я́х
Кл.	мáт-и	мат-ер-і

IV відміна

§ 64. Однина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого **-а**): *галченя́, голуб'я́, гуся́, дитя́, ім'я́, козеня́, пле́м'я; коліща́, курча́, лоша́.*

2. У родовому відмінку однини вживаються форми на **-ят-и** (після шиплячого **-ат-и**) та **-ен-і**: *галченя́ти, голуб'я́ти, гуся́ти, дитя́ти, козеня́ти; курча́ти, лоша́ти, коліща́ти; імені* (та *ім'я́*), *пле́мені* (та *пле́м'я*).

3. У давальному відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого на **-ат-і**) та **-ен-і**: *галченя́ті, гуся́ті; дитя́ті, козеня́ті; курча́ті, лоша́ті; імені, пле́мені.*

4. В орудному відмінку однини вживається форма (без суфікса **-ят, -ат**) на **-ям** (після шиплячого **-ам**), а іменники із суфіксом **-ен-** мають паралельні форми на **-ен-ем** і **-ям:** *галченя́м, гусня́м; дитя́м, козеня́м; курча́м, лоша́м; іменем* і *ім'я́м, пле́менем* і *пле́м'ям.*

5. У місцевому відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого **-ат-і**) та **-ен-і:** *на галченя́ті; на курча́ті; в імені, у пле́мені.*

§ 65. Множина

1. У називному та кличному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форму на **-ят-а** (після шиплячого **-ат-а**) й **-ен-а:** *гусня́та, теля́та; курча́та, лоша́та; імена́, племена́.*

2. У родовому відмінку множини виступає нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого **-ат**) і **-ен:** *гусня́т, теля́т; курча́т, лоша́т; імен, племен.*

3. У давальному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ам** (після шиплячого **-ат-ам**) і **-ен-ам:** *гусня́там, теля́там; курча́там, лоша́там; імена́м, племена́м.*

4. У знахідному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *коліща́та; імена́, племена́;* з родовим відмінком (для назв людей): *дівча́т, хлоп'я́т;* або обидві форми (для назв тварин): *гусня́т* і *гусня́та; курча́т* і *курча́та, ягня́т* і *ягня́та.*

5. В орудному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ами** (після шиплячого **-ат-ами**) та **-ен-ами:** *гусня́тами, ягня́тами; курча́тами, лоша́тами; імена́ми, племена́ми.*

6. У місцевому відмінку множини вживається форма на **-ят-ах** (після шиплячого **-ат-ах**) і **-ен-ах:** *на гусня́тах, на ягня́тах; на курча́тах, на лоша́тах; в імена́х, у племена́х.*

§ 66. ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ, ЩО МАЮТЬ ТІЛЬКИ ФОРМУ МНОЖИНИ

1. У називному відмінку вживаються:

а) Закінчення **-и:** *в'я́зи, гу́си, ді́ти, збо́їни, кроси́вки, ку́ри, лю́ди, но́чви, окуля́ри, са́ни, сі́ни, схо́ди, штани́.*

Примітка. Деякі іменники, як *гу́си, ді́ти, ку́ри, лю́ди,* мають форму однини, але від інших основ: *гу́ска, дити́на, ку́рка, люди́на.*

б) Закінчення **-і** (після голосного **-ї**): *го́рдощі, граблі́, две́рі, дріжджі, коно́плі, поми́ї, ра́дощі, хи́трощі.*

в) Закінчення **-а** (зрідка **-я**): *ви́ла, воро́та, дро́ва, я́сла, я́сна, ві́нця.*

2. У родовому відмінку виступають:

а) Закінчення **-ей:** *гро́ше́й, гусе́й, двере́й, куре́й, люде́й, сане́й, сіне́й.*

б) Закінчення **-ів:** *в'я́зів, граблів* (і *грабе́ль*), *дріжджів, кліщів, окуля́рів, схо́дів, хи́трощів.*

в) Нульове закінчення: *вил, воріт, дров, збо́їн, конопе́ль, ле́щат, ночв* (частіше — *ночо́в*), *я́се́л, я́сен.*

3. У давальному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *весе́лощам, ви́лам, воро́там, в'я́зам, но́чвам, ра́дощам, схо́дам, штана́м* (і *шта́ням*), *я́слам.*

Винятки: *гу́сям, ді́тям, лю́дям, ку́рям, са́ням, сі́ням.*

б) Закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і, -ї, -я:** *ві́нцям, грабля́м, две́рям, поми́ям.*

4. У знахідному відмінку вживаються форми:

а) Однакові з називним відмінком: *ви́ла, ві́нця, граблі́, коно́плі, окуля́ри, са́ни, я́сла.*

б) Однакові з родовим відмінком (для назв людей): *ді́те́й, люде́й.*

в) Обидві форми (для назв деяких свійських тварин): *гусе́й* і *гу́си, куре́й* і *ку́ри.*

5. В орудному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *ви́лами, но́чвами, схо́дами; весе́лощами, ра́дощами.*

б) Закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я:** *ві́нцями, грабля́ми, коно́плями, поми́ями.*

в) Закінчення **-ми:** *воріть-ми́* (й *воро́тами*), *гріш-ми* (й *гроші́ма*), *гусьми́, дверми́* (й *двері́ма*), *ді́тьми, курми́, людьми́, саньми́* (й *саня́ми*), *сі́ньми, штаньми́* (й *штана́ми*, рідше — *шта́нями*).

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приголосного вживаються закінчення **-ах, -ях:** *на ви́лах, на воро́тах* (рідше — *воро́тях*), *у но́чвах, на штана́х* (рідше — *на шта́нях*), *у я́слах; на грабля́х, у две́рях, у поми́ях.*

ПРИКМЕТНИК

§ 67. За характером кінцевого приголосного основи та відмінкових закінчень прикметники поділяються на дві групи — т в е р д у й м' я к у.

Тверда група прикметників

1. До твердої групи належать: а) Якісні та відносні прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий:** *безла́дний, безпора́дний, безробі́тний, бідола́шний, вели́чний, весе́лий, весня́ний, відпові́дний, гірки́й, глухи́й, дові́чний, замо́жний, за́хідний, кни́жний, ко́сий, ку́ций, майсте́рний, мо́дний, молоди́й, навча́льний, нагі́рний, наро́дний, нови́й, око́личний, пито́мий, попере́чний, пото́чний, працьови́тий, прода́жний, п'ятику́тний, рі́дний, сві́жий, семирі́чний, си́зий, сі́рий, сліпи́й, ста́рший, схі́дний, теля́чий, тогобі́чний, тото́жний, туги́й, тяму́щий, чи́стий.*

б) Присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**), **-ин** (після голосного та апострофа **-їн**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *Андрі́їв, ба́тьків, Га́лин, ді́дів, доччи́н, І́горів, Марі́їн, ня́нин, шевці́в.*

в) Усі короткі форми прикметників: *варт, ви́нен, го́ден, (зго́ден), гото́в, жив, здоро́в, зе́лен, ла́ден, пе́вен, по́вен, пови́нен, прав, рад, я́сен.*

М'яка група прикметників

2. До м'якої групи належать:

а) Відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-н-** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ій** (після голосного **-їй**): *безо́дній, бу́дній, ве́рхній, весі́нній, вечі́рній, всесві́тній (кругосві́тній), горо́дній, да́вній (неда́вній), доро́жній (подоро́жній), досві́тній, доста́тній, дру́жній (дру́жний* — з іншим значенням), *жи́тній, за́дній, замі́жня, кра́йній, ку́тній, лі́тній (повнолі́тній), майбу́тній, могу́тній, му́жній, незабу́тній, нові́тній, обі́дній (пообі́дній), осві́тній, осі́нній, оста́нній, пере́дній, пі́зній, поро́жній, прису́тній (відсу́тній, посу́тній), пу́тній, ра́нній, самобу́тній, само́тній* (але *самі́тни́й*), *сере́дній (посере́дній), спі́дній, сторо́нній, сусі́дній, ха́тній, худо́жній* тощо.

б) Усі прикметники на **-жній, -шній,** що походять від прислівників: *бли́жній, вну́трішній, вчора́шній, да́внішній, дома́шній, за́втрашній, зо́внішній, коли́шній, око́лишній, поздо́вжній, ра́нішній, спра́вжній, сього́днішній, тепе́рішній, торі́шній* (але *цьогорі́чний*), *туте́шній* та ін.; також *прийде́шній, сіне́шній* тощо.

в) Відносні прикметники з основою на **-й:** *безкра́їй, довгові́їй, короткоши́їй;* відносні прикметники з відтінком присвійності: *бра́тній, о́рлій,* а також якісний прикметник *си́ній.*

§ 68. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Однина

Тверда група

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	га́рн-ий	га́рн-е	га́рн-а
Р.	га́рн-ого	га́рн-ого	га́рн-ої
Д.	га́рн-ому	га́рн-ому	га́рн-ій
Зн.	= Н. або Р.	га́рн-е	га́рн-у
Ор.	га́рн-им	га́рн-им	га́рн-ою
М.	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ій
Н.	бра́тів	бра́тов-е	бра́тов-а
Р.	бра́тов-ого	бра́тов-ого	бра́тов-ої
Д.	бра́тов-ому	бра́тов-ому	бра́тов-ій
Зн.	= Н. або Р.	бра́тов-е	бра́тов-у
Ор.	бра́тов-им	бра́тов-им	бра́тов-ою
М.	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ій

М'яка група

Н.	си́н-ій	си́н-е	си́н-я
Р.	си́нь-ого	си́нь-ого	си́нь-ої
Д.	си́нь-ому	си́нь-ому	си́н-ій
Зн.	= Н. або Р.	си́н-е	си́н-ю
Ор.	си́н-ім	си́н-ім	си́нь-ою
М.	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́н-ій
Н.	безкра́-їй	безкра́-е	безкра́-я
Р.	безкра́й-ого	безкра́й-ого	безкра́й-ої
Д.	безкра́й-ому	безкра́й-ому	безкра́й-їй
Зн.	= Н. або Р.	безкра́-е	безкра́-ю
Ор.	безкра́-їм	безкра́-їм	безкра́й-ою
М.	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́-їй

Множина

	Тверда група		М'яка група	
Н.	га́рн-і	бра́тов-і	си́н-і	безкра́-ї
Р.	га́рн-их	бра́тов-их	си́н-іх	безкра́-їх
Д.	га́рн-им	бра́тов-им	си́н-ім	безкра́-їм
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	га́рн-ими	бра́тов-ими	си́н-іми	безкра́-їми
М.	...га́рн-их	...бра́тов-их	...си́н-іх	...безкра́-їх

Увага 1. Прикметникові іменники типу *будівни́чий, лю́тий* (місяць), *подоро́жній* тощо відмінюються як прикметники: *до будівни́чого, будівни́чі, з будівни́чими; лю́того, в лю́тому.* Пор. у сполученнях: *Сього́дні п'я́те лю́того й П'я́того лю́того 1988 ро́ку.*

Увага 2. Прикметники, складені з **-лиций:** *білоли́ций, блідоли́ций, круглоли́ций, повноли́ций* тощо, відмінюються так:

Однина

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	білоли́ц-**ий**	білоли́ц-**е**	білоли́ц-**я**
Р.	білоли́ць-**ого**	білоли́ць-**ого**	білоли́ць-**ої**
Д.	білоли́ць-**ому**	білоли́ць-**ому**	білоли́ц-**ій**
Зн.	= Н. або Р.	білоли́ц-**е**	білоли́ц-**ю**
Ор.	білоли́ц-**им**	білоли́ц-**им**	білоли́ць-**ою**
М.	...білоли́ць-**ому** (білоли́ц-**ім**)	...білоли́ць-**ому** (білоли́ц-**ім**)	...білоли́ц-**ій**

Множина

Н.	білоли́ц-**і**	Зн.	= Н. або Р.
Р.	білоли́ц-**их**	Ор.	білоли́ц-**ими**
Д.	білоли́ц-**им**	М.	...білоли́ц-**их**

§ 69. СТУПЕНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Вищий ступінь прикметників

1. Вищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Суфікса **-іш-** або **-ш-** до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-**іш**-ий, повн-**іш**-ий, син-**іш**-ий, дешев-**ш**-ий, солод-**ш**-ий.*

б) Слів **більш, менш** до звичайної форми якісного прикметника: *більш вда́лий, більш глибо́кий, менш вередли́вий.*

Найвищий ступінь прикметників

2. Найвищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Префікса **най-** до форми вищого ступеня: *найбі́льший, найкра́ща, найме́нше.*

б) Слів **найбільш, найменш** до звичайної форми якісного прикметника: *найбі́льш зру́чний, найбі́льш стійка́, найме́нш приє́мне.*

Для посилення вживаються при формах найвищого ступеня прикметників частки **що** і **як**; пишуться вони з прикметниками разом: *щонайсильні́ший, якнайбі́льший, якнайшви́дший.*

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання кількісних числівників

§ 70. 1. Числівник *оди́н, одно́ (одне́), одна́* відмінюється так:

	Однина		Множина
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	оди́н, одне́ (одно́)	одна́	одні́
Р.	одного́	однієї (одно́ї)	одни́х
Д.	одному́	одні́й	одни́м
Зн.	= Н. або Р. одне́ (одно́)	одну́	= Н. або Р.
Ор.	одни́м	одніє́ю (одно́ю)	одни́ми
М.	...одно́му (одні́м)	...одні́й	...одни́х

Примітка. У висловах *оди́н до о́дного* й под. наголос у слові *о́дного, о́дному, о́дній* і т. д.— на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінюються так:

Н.	два дві	три	чоти́ри
Р.	двох	трьох	чотирьо́х
Д.	двом	трьом	чотирьо́м
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома́	трьома́	чотирма́
М.	...двох	...трьох	...чотирьо́х

Н.	п'ять	шість
Р.	п'яти́, п'ятьо́х	шести́, шістьо́х
Д.	п'яти́, п'ятьо́м	шести́, шістьо́м
Зн.	п'ять або п'ятьо́х	шість або шістьо́х
Ор.	п'ятьма́, п'ятьома́	шістьма́, шістьома́
М.	...п'яти́, п'ятьо́х	...шести́, шістьо́х

Н.	сім	ві́сім
Р.	семи́, сімо́х	восьми́, вісьмо́х
Д.	семи́, сімо́м	восьми́, вісьмо́м
Зн.	сім або сімо́х	ві́сім або вісьмо́х
Ор.	сьома́, сімома́	вісьма́, вісьмома́
М.	...семи́, сімо́х	...восьми́, вісьмо́х

3. Як *п'ять* або *шість* відмінюються числівники *де́в'ять, де́сять, одина́дцять, двана́дцять, трина́дцять, чотирна́дцять, п'ятна́дцять, шістна́дцять, сімна́дцять, вісімна́дцять, дев'ятна́дцять, два́дцять, три́дцять.*

4. Складні числівники *п'ятдеся́т, шістдеся́т, сімдеся́т, вісімдеся́т* відмінюються за таким зразком:

Н.	п'ятдеся́т
Р.	п'ятдесяти́, п'ятдесятьо́х
Д.	п'ятдесяти́, п'ятдесятьо́м
Зн.	п'ятдеся́т або п'ятдесятьо́х
Ор.	п'ятдесятьма́, п'ятдесятьома́
М.	...п'ятдесяти́, ...п'ятдесятьо́х

5. Складні числівники *дві́сті, три́ста, чоти́риста, п'ятсо́т, шістсо́т, сімсо́т, вісімсо́т, дев'ятсо́т* відмінюються за такими зразками:

Н.	двісті	п'ятсо́т
Р.	двохсо́т	п'ятисо́т
Д.	двомста́м	п'ятиста́м
Зн.	дві́сті	п'ятсо́т
Ор.	двомаста́ми	п'ятьмаста́ми, п'ятьомаста́ми
М.	...двохста́х	...п'ятиста́х

6. У складених кількісних числівниках відмінюються всі складові частини: *з чотирьохсо́т сімдесяти́ восьми́ ти́сяч шестисо́т п'ятдесяти́ дев'яти́* (карбованців).

7. Числівники *со́рок, дев'яно́сто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках уживаються з закінченням **-а**: *сорока́, дев'яно́ста, ста.*

8. Збірні числівники *дво́є, обо́є, тро́є* в непрямих відмінках мають форми від *два, оба́* (давня форма), *три: двох, двом..., обо́х, обо́м..., трьох, трьом...*

9. Збірний числівник *оби́два (оби́дві)* має в непрямих відмінках такі форми: *обо́х, обо́м, обома́, на обо́х.*

10. Збірні числівники *че́тверо, п'я́теро, ше́стеро, се́меро, во́сьмеро, де́в'ятеро, де́сятеро, одина́дцятеро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирьо́х, чотирьо́м..., п'ятьо́х, п'ятьо́м..., шістьо́х, шістьо́м...* і т. д.

11. Числові назви *ти́сяча, мільйо́н, мілья́рд* відмінюються як іменники.

12. Неозначено-кількісні числівники *кількана́дцять, кількадеся́т* відмінюються як числівник *п'ять: кількана́дцяти́* й *кількана́дцятьо́х, кількадесятьма́* й *кількадесятьома́.*

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання порядкових числівників

§ 71. 1. Числівники, що мають закінчення **-ий**, відмінюються як прикметники твердої групи: *пе́рший (пе́рша, пе́рше), дру́гий, четве́ртий, п'я́тий, шо́стий, сьо́мий, во́сьмий, дев'я́тий, деся́тий, одина́дцятий, двана́дцятий... двадця́тий, тридця́тий, сороко́вий, п'ятдеся́тий, шістдеся́тий, сімдеся́тий, вісімдеся́тий, дев'яно́стий, со́тий, двохсо́тий, трьохсо́тий, чоти-*

рьохсо́тий, п'ятисо́тий..., ти́сячний, двохти́сячний, трьохти́сячний (і *тритисячний*), *чотирьохти́сячний* (і *чотиритисячний*), *п'ятити́сячний..., мільйо́нний, двохмільйо́нний, трьохмільйо́нний* (і *тримільйо́нний*), *чотирьохмільйо́нний* (і *чотиримільйо́нний*), *п'ятимільйо́нний...*; числівник *тре́тій (тре́тя, тре́тє)* відмінюється як прикметник м'якої групи.

2. У складених порядкових числівниках відмінюється остання складова частина: *вісімдеся́т во́сьмий, вісімдеся́т во́сьмого, ти́сяча дев'ятсо́т дев'яно́сто пе́ршого (року), у ти́сяча дев'ятсо́т три́дцять дев'я́тому (році)*.

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання дробових числівників

§ 72. 1. Дробові числівники читаються так: $^{1}/_{2}$ — *одна́ дру́га*, $^{1}/_{3}$ — *одна́ тре́тя*, $^{1}/_{4}$ — *одна́ четве́рта*, $^{5}/_{2}$ — *п'ять дру́гих*, $^{2}/_{3}$ — *дві тре́ті*, $^{3}/_{4}$ — *три четве́рті*, $^{4}/_{3}$ — *чоти́ри тре́ті*, $^{3}/_{5}$ — *три п'я́ті*, $^{2}/_{7}$ — *дві сьо́мі*, $^{9}/_{10}$ — *дев'ять деся́тих*.

Відмінюються вони як звичайні числівники: *двом тре́тім, трьома́ п'я́тими; діли́ти на одну́ двадця́ту*.

Половина ($^{1}/_{2}$), *третина* ($^{1}/_{3}$), *чверть* ($^{1}/_{4}$) відмінюються як звичайні іменники.

2. Числівники *півтора́* (карбованця, відра), *півтори́* (тисячі), *півтора́ста* не відмінюються.

ЗАЙМЕННИК

Відмінювання особових займенників

§ 73. ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ

	Однина		Множина	
Н.	я	ти	ми	ви
Р.	мене́	тебе́	нас	вас
Д.	мені́	тобі́	нам	вам
Зн.	мене́	тебе́	нас	вас
Ор.	мно́ю	тобо́ю	на́ми	ва́ми
М.	...мені́	...тобі́	...нас	...вас

	Однина			Множина
Н.	він	воно́	вона́	вони́
Р.	його́ (нього́)		її (не́ї)	їх (них)
Д.	йому́		їй	їм
Зн.	його́ (нього́)		її (не́ї)	їх (них)
Ор.	ним		не́ю	ни́ми
М.	...ньо́му (ні́м)		...ній	...них

Форми займенника третьої особи *(він, вона́, воно́, вони́)* після прийменників уживаються з приставним **н**: *до нього́, за не́ї, з них.* Орудний відмінок має форму з **н** і без прийменника: *ним, не́ю, ни́ми.*

§ 74. ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК

Відмінювання зворотного займенника

Н.	—		Зн.	себе́
Р.	себе́		Ор.	собо́ю
Д.	собі		М.	...собі

§ 75. ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання присвійних займенників

	Однина		Множина
	чол. і середн. рід	**жін. рід**	
Н.	мій моє́	моя́	мої́
Р.	мого́	мое́ї	мої́х
Д.	мое́му	мої́й	мої́м
Зн.	= Н. або Р. моє́	мою́	мої́х
Ор.	мої́м	мое́ю	мої́ми
М.	...мое́му (мої́м)	...мої́й	...мої́х

Так само відмінюються займенники *твій, свій.*

Займенники *наш, ваш* відмінюються як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюється як прикметник м'якої групи.

§ 76. ВКАЗІВНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання вказівних займенників

	Однина		Множина
	чол. і середн. рід	**жін. рід**	
Н.	той те	та	ті
Р.	того́	тіє́ї (то́ї)	тих
Д.	тому́	тій	тим
Зн.	= Н. або Р. те	ту	= Н. або Р.
Ор.	тим	тіє́ю (то́ю)	ти́ми
М.	...то́му (тім)	...тій	...тих

Так само відмінюється займенник *ото́й.*

Н.	цей це	ця	ці
Р.	цього́	ціє́ї	цих
Д.	цьому́	цій	цим
Зн.	= Н. або Р. це	цю	= Н. або Р.
Ор.	цим	ціє́ю	ци́ми
М.	...цьо́му (цім)	...цій	...цих

Так само відмінюються *оцей* та рідковживаний займенник *сей*.

Відмінювання питальних займенників

§ 77. ПИТАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Н.	хто	що
Р.	кого́	чого́
Д.	кому́	чому́
Зн.	кого́	що
Ор.	ким	чим
М.	...ко́му (кім)	...чо́му (чім)

	Однина		Множина
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	чий чиє́	чия́	чиї́
Р.	чийо́го	чиє́ї	чиї́х
Д.	чийо́му (чиє́му)	чиїй	чиї́м
Зн.	= Н. або Р. чиє́	чию́	= Н. або Р.
Ор.	чиї́м	чиє́ю	чиї́ми
М.	...чийо́му (чиє́му, чиї́м)	...чиїй	...чиї́х

Займенники *який, котри́й* відмінюються як прикметники твердої групи.

Відмінювання означальних займенників

§ 78. ОЗНАЧАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

	Однина		Множина
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	весь (увесь, ввесь) все (усе́)	вся (уся́)	всі (усі)
Р.	всього́	всіє́ї	всіх
Д.	всьому́	всій	всім
Зн.	= Н. або Р. все (усе́)	всю	= Н. або Р.
Ор.	всім	всіє́ю	всіма́
М.	...всьо́му (всім)	...всій	...всіх

Примітка 1. У всіх відмінках у й в чергуються за загальним правилом (див. § 11).

Займенники *ко́жен (ко́жний), всяки́й, всіля́кий, самий́* і *са́мий* (напр.: *самий́ хліб*, але *той са́мий*), *сам (самі́, самі́)* відмінюються як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до ме́не, до те́бе, на се́бе, з нього́, у не́ї, біля ко́го (ко́гось), від то́го, від чо́го (чо́гось), у цього́, з усього́, на то́му, при цьо́му, в чо́му (чо́мусь), в усьо́му.*

Але коли прийменник відноситься не до займенника, а до іншої частини мови, до якої цей займенник прилягає, то наголос не змінюється: *до його́ ха́ти, до її до́му.*

§ 79. СКЛАДНІ ЗАЙМЕННИКИ (НЕОЗНАЧЕНІ Й ЗАПЕРЕЧНІ)

Відмінювання складних займенників

Складні займенники відмінюються лише в основній частині:

Аби́хто, аби́кого, аби́кому, аби́ким, аби́ на ко́му.

Аби́який, аби́якого, аби́якому, аби́яким.

Де́хто, де́кого, де́кому, де́ з ким, де́ на ко́му (й *де́ на кім*), *на де́кому.*

Де́який, де́якого, де́яким, на де́яких (і *де на яки́х*).

Котри́йсь, котро́гось, котро́мусь, котри́мсь.

Ніхто́, нікого́, нікому́, ніки́м, ні на ко́му.

Ніяки́й, ніяко́го, ніяко́му, ніяки́м, ні на я́кому (й *ні на я́кім*).

Хто-не́будь, кого-не́будь, кому-не́будь, ким-не́будь, на кому-не́будь.

Хтось, когось, комусь, кимсь (і *ки́мось*).

Чийсь, чийо́гось, чийо́мусь, чиї́мсь (і *чиї́мось*).

Що-бу́дь, чого-бу́дь, чому-бу́дь, чим-бу́дь, на чому-бу́дь.

Що-не́будь, чого-не́будь, чому-не́будь, чим-не́будь.

Щось, чогось, чомусь, чимсь (і *чи́мось*).

Примітка. Числові займенники *де́кілька, кі́лька, скі́льки, сті́льки* відмінюються як числівник *два: де́кількох, де́кількóм, де́кількома́; бага́то* відмінюється так: *бага́то, багатьо́х, багатьо́м, багатьма́* й *багатьома́.*

ДІЄСЛОВО

§ 80. ДІЙСНИЙ СПОСІБ

Теперішній час

1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

І дієвідміна

	Однина			Множина		
1 ос.	ід-у́	кол-ю́	чу́-ю	ід-емо́	ко́л-емо	чу́-ємо
2 ос.	ід-е́ш	ко́л-еш	чу́-еш	ід-ете́	ко́л-ете	чу́-єте
3 ос.	ід-е́	ко́л-е	чу́-є	ід-у́ть	ко́л-ють	чу́-ють

ІІ дієвідміна

	Однина			Множина		
1 ос.	робл-ю́	ба́ч-у	го́-ю	ро́б-имо	ба́ч-имо	го́-їмо
2 ос.	ро́б-иш	ба́ч-иш	го́-їш	ро́б-ите	ба́ч-ите	го́-їте
3 ос.	ро́б-ить	ба́ч-ить	го́-їть	ро́бл-ять	ба́ч-ать	го́-ять

За такими зразками відмінюються й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

Поділ дієслів на дієвідміни

2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) дієслова поділяються на дві дієвідміни: п е р ш у й д р у г у. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До п е р ш о ї дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -еш (-єш), -е (-є), -емо (-ємо), -ете (-єте), -уть (-ють).**

До д р у г о ї дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -иш (-їш), -ить (-їть), -имо (-їмо), -ите (-їте), -ать (-ять).**

3. При визначенні особових закінчень дієслів треба мати на увазі, що:

Друга дієвідміна

а) Дієслова, які мають в інфінітиві основу на **-и, -і (-ї)** або на **-а** (після **ж, ч, ш**) і в першій особі однини та в третій особі множини теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) ці голосні втрачають, належать до д р у г о ї дієвідміни:

ба́чи-ти	ба́ч-у	ба́ч-ать
вари́-ти	вар-ю́	ва́р-ять
дої-ти	до-ю́	до́-ять
летї-ти	леч-у́	лет-я́ть
сиді-ти	сидж-у́	сид-я́ть
крича́-ти	крич-у́	крич-а́ть

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на **-отіти:** *булькотіти, бурмотіти, муркотіти, цокотіти,* а також такі дієслова, як *боя́-тися, стоя́-ти* (з основою на **-я**), *спа́-ти* (з основою на **-а** не після шиплячого), *бі́г-ти* (з основою на приголосний).

Перша дієвідміна

б) Усі інші дієслова належать до п е р ш о ї дієвідміни, а саме:

1) Дієслова з односкладовою інфінітивною основою на **-и-, -у-**, які зберігаються при дієвідмінюванні, а також похідні від них:

ви́-ти (док. *зави́ти*)	ви́-ю	ви́-ють
жи́-ти	жив-у́	жив-у́ть
кри́-ти	кри́-ю	кри́-ють
ми́-ти	ми́-ю	ми́-ють
ни́-ти	ни́-ю	ни́-ють
ши́-ти	ши́-ю	ши́-ють
чу́-ти	чу́-ю	чу́-ють

В особових формах дієслів *бу́ти, ви́ти* (док. *зви́ти*), *лу́ти, пу́ти* кореневий голосний **и** не зберігається: *б'ю — б'ють, в'ю — в'ють, лл'ю — лл'ють, п'ю — п'ють.*

2) Дієслова з основою інфінітива на **-і-**, що зберігається при дієвідмінюванні:

біл**і́**-ти	біл**і́**-ю	біл**і́**-ють
жовт**і́**-ти	жовт**і́**-ю	жовт**і́**-ють
син**і́**-ти	син**і́**-ю	син**і́**-ють

3) Дієслова з основою інфінітива на **-а-** не після шиплячого приголосного або після шиплячого, коли це **-а-** при дієвідмінюванні зберігається; також на **-я-**:

гн**а́**-ти	жен-**у́**	жен-**у́ть**
закис**а́**-ти	закис**а́**-ю	закис**а́**-ють
міш**а́**-ти	міш**а́**-ю	міш**а́**-ють
пис**а́**-ти	пиш-**у́**	пи́ш-уть
с**і́**я-ти	с**і́**-ю	с**і́**-ють

4) Дієслова з основою інфінітива на **-ува- (-юва-)**, які при дієвідмінюванні у формах теперішнього часу та майбутнього дієслів доконаного виду втрачають компонент **-ва-**:

буд-**ува́**-ти	буд-**у́**-ю	буд-**у́**-ють
гор-**юва́**-ти	гор-**ю́**-ю	гор-**ю́**-ють
намал-**юва́**-ти	намал-**ю́**-ю	намал-**ю́**-ють

Примітка. Від суфікса **-ува- (-юва-)** слід відрізняти суфікс **-ва-**, що зберігається в особових формах: *бу-ва́-ти — бу-ва́-ю, бу-ва́-ють; відчу-ва́-ти — відчу-ва́-ю, відчу-ва́-ють.* Але: *ку-ва́-ти — ку-ю́, пізна-ва́-ти — пізна-ю́, ста-ва́-ти — ста-ю́.*

5) Дієслова з основою інфінітива на **-оло-, -оро-**:

поло́-ти	пол-**ю́**	по́л-ють
поборо́-ти	побор-**ю́**	побо́р-ють

6) Дієслова з основою інфінітива на **-ну-**:

гля́**ну**-ти	гля́н-у	гля́н-уть
ки́**ну**-ти	ки́н-у	ки́н-уть

7) Дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ти́	нес-**у́**	нес-**у́ть**
па́с-ти	пас-**у́**	пас-**у́ть**
те́р-ти	тр-у	тр-уть

8) Дієслова з основою на **-ота-**:

бульк-**ота́**-ти	булькоч-**у́**	булько́ч-уть
мурк-**ота́**-ти	муркоч-**у́**	мурко́ч-уть

9) Окремі дієслова:

жа́-ти	жн-у	жн-уть
іржа́-ти	ірж-у́	ірж-у́ть
реві-ти (й *ревти́*)	рев-у́	рев-у́ть
сла́-ти (= *посила́ти*)	шл-ю	шл-ють
сла́-ти (= *стели́ти*)	стел-ю́	сте́л-ють
хоті-ти	хо́ч-у	хо́ч-уть

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим **р** основи виступає **е**, втрачають його як в особових формах, так і в наказовому способі: *завме́р-ти — замр-у́, замр-у́ть, замр-и́; те́р-ти — тр-у, тр-уть, тр-и; упе́р-ти — упр-у́, упр-у́ть, упр-и́.* Але: *де́р-ти — дер-у́, дер-у́ть, дер-и́; же́р-ти — жер-у́, жер-у́ть, жер-и́.*

Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках

4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: **г → ж, к → ч, х → ш, з → ж, с → ш, т → ч, ст → щ, ск → щ** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду), якщо така зміна є в першій особі однини: *могти́ — мо́жу, мо́жеш; пекти́ — пе́чу, пече́ш; колиха́ти — колишу́, коли́шеш; в'яза́ти — в'яжу́, в'я́жеш; чеса́ти — чешу́, че́шеш; хоті́ти — хо́чу, хо́чеш; свиста́ти — свищу́, сви́щеш; полоска́ти — полощу́, поло́щеш.*

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні **д, т, з, с** змінюються на **дж, ч, ж, ш,** а **зд, ст** — на **ждж, щ**: *води́ти — воджу́, верті́ти — верчу́, вози́ти — вожу́, носи́ти — ношу́; їздити — їжджу, ви́мостити — ви́мощу.*

Примітка. У дієслові *бігти* й похідних від нього *забігти, прибігти* та ін., що належать до другої дієвідміни, **г** змінюється на **ж** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду): *бігти — біжу́, біжи́ш.*

6. Приголосні **г, з** змінюються в **ж; к, т → ч; с → ш; д, дз → дж; ст, ск → щ:**

а) У дієприкметниках перед суфіксом **-ен(ий):** *перемо́жений, во́жений, пе́чений, кру́чений, но́шений, збу́джений, ви́їжджений, ви́мощений, пу́щений.*

б) У похідних дієсловах із суфіксами **-ува-** та **-а**: *заморо́жувати, вико́чувати, вино́шувати, розку́шувати, прина́джувати, ви́їжджувати, вимо́щувати; походжа́ти, саджа́ти,* але *заважа́ти,* хоч *зава́дити, зава́джу.*

в) У віддієслівних іменниках перед суфіксом **-енн(я):** *відно́шення, розхо́дження, розгні́ждження, спро́щення;* але перед **-інн(я)** ці приголосні зберігаються: *водіння, возіння, крутіння, носіння.*

Примітка 1. Не слід змішувати змінні **ж** і **дж: ж** чергується з **г, з,** а **дж** чергується з **д**: *напру́жуюсь, напру́ження — напру́га; вожу́ — возити́; ла́жу — ла́зити; воджу́ — води́ти; ла́джу — ла́дити; ходжу́, розхо́дження — ходи́ти.*

Примітка 2. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед я, ю з'являється **л**: *ку́плять, ло́влять, ло́млять, лю́блять; куплю́, ловлю́, ломлю́, люблю́*. **Л** з'являється також після губних:

а) У дієприкметниках на **-ен(ий)**: *зро́блений, ку́плений, розгра́флений.*

б) У дієприкметниках на **-яч(ий)**: *гу́блячий, ро́блячий.*

в) У дієприслівниках на **-ячи**: *гу́блячи, лю́блячи, ро́блячи.*

г) У віддієслівних іменниках перед **-енн(я)**: *здешёвлення, погли́блення.*

Примітка 3. Постфікс **-ся (-сь)** у дієсловах пишеться разом, причому в третій особі однини перед **-ся** з'являється **-ть**: *б'ёться, ллёться, смію́ся, сміёшся, сміёться.*

Відмінювання дієслів ДА́ТИ, ЇСТИ, ВІСТИ (ВІДПОВІСТИ́ й под.), БУ́ТИ

7. Чотири дієслова: *да́ти, ї́сти, ві́сти* (яке вживається в сучасній мові тільки з префіксами: *відпові́сти́, розпові́сти́* та ін.) і *бу́ти* з усіма похідними від них становлять відповідно до закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) окрему групу.

Однина

1 ос.	дам	їм	відповім
2 ос.	даси́	їси́	відповіси́
3 ос.	дасть	їсть	відповість

Множина

1 ос.	дамо́	їмо́	відповімо́
2 ос.	дасте́	їсте́	відповісте́
3 ос.	даду́ть	їдя́ть	відповідя́ть

Від дієслова *бу́ти* вживається тільки форма *є* (інколи в поетичній мові для першої та третьої особи однини — *есть*), що заступає всі інші форми; зрідка вживаються ще архаїчні форми: для другої особи однини — *єсі́*, а для третьої особи множини — *суть*.

Майбутній час

8. а) Майбутній час дієслів недоконаного виду вживається в таких формах:

1) Особові форми допоміжного дієслова *бу́ти — бу́ду, бу́деш, бу́де, бу́демо* (зрідка *бу́дем*), *бу́дете, бу́дуть* + інфінітив: *бу́ду писа́ти, бу́дете ходи́ти.*

2) Інфінітив + скорочені особові форми колишнього дієслова *я́ти (иму́...)* — **-му, -меш, -ме, -мемо** (зрідка **-мем**), **-мете, -муть**, що стали дієслівними закінченнями, злившись з інфінітивом: *пекти́му, пекти́меш, пекти́ме, пекти́мемо* (зрідка *пекти́мем*), *пекти́мете, пекти́муть.*

б) Майбутній час дієслів доконаного виду вживається в таких формах:

1) Префікс + теперішній час: *зроблю́, напишу́.*

2) Деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду з закінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням одноразової дії): *гри́мну, ля́жу, пущу́, сту́кну.*

Минулий і давноминулий час

9. Дієслова минулого часу особових закінчень не мають. Історично форми минулого часу утворилися від дієприкметників, і тому в них зберігаються афікси на позначення роду: **-в** або нульове закінчення в чол. роді, **-ла** — в жін. роді, **-ло** — в середн. роді однини, **-ли** — у множині всіх родів: *брав, ніс, пік; бра́ла, несла́, пекла́; бра́ло, несло́, пекло́; бра́ли, несли́, пекли́.*

Давноминулий час дієслова складається з форм минулого часу цього дієслова та відповідних форм минулого часу допоміжного дієслова **бу́ти**: *ходи́в був, ходи́ла була́, ходи́ли були́.*

Примітка 1. Про чергування **о, е** з **і** в дієсловах *віз, ніс* та ін. див. § 8, п. 1а. За аналогією до форм *віз, ніс, стеріг* та ін., у яких **о, е** чергуються з **і**, утворилися такі форми, як *запі́г* (від *запря́гти*), *лі́г* (від *ля́гти*), де маємо і замість **я**.

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього (майбутнього) часу суфіксальне **н** з особовими закінченнями, відповідний суфікс **-ну-** у формах інфінітива й минулого часу може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс **-ну-** ненаголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу з суфіксом **-ну-** або без нього немає: *збі́днути — збі́дн, збі́дла; посо́хнути — посо́хти — посо́хнув, посо́х, посо́хнула, посо́хла; сла́бнути — засла́бти — засла́б, засла́бла; тягну́ти — тягти́ — тягну́в, тягну́ла — потя́г, потяглá.*

Примітка 3. Постфікс **-ся** після суфіксів інфінітива й майбутнього часу може змінюватися на **-сь**: *узя́тись, узя́вся, узяла́сь, узяло́сь, узяли́сь.* У формі однини чол. роду це буває тільки після приголосного **в** (але: *стерігся, опікся* тощо).

§ 81. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос.	**однини**	**-и** = ∅ (нульове закінчення)
1 ос.	**множини**	**-ім(о), -мо**
2 ос.	**»**	**-іть, -те**

1. Закінчення **-и, -ім(о), -іть** звичайно бувають:

а) Під наголосом: *бери́, берім(о), беріть; живи́, живім(о), живіть; іди́, ідім(о), ідіть; пеки́, пекім(о), пекіть; припусти́, припустім(о), припустіть.*

б) У дієсловах із наголошеним префіксом **ви-**: *ви́бери, ви́берім(о), ви́беріть; ви́жени, ви́женім(о), ви́женіть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *бери́, берім(о), беріть; жени́, женім(о), женіть.*

в) У дієсловах із суфіксом **-ну-** в інфінітиві після приголосного: *кивну́, кивні́м(о), кивні́ть; кри́кни, кри́кні́м(о), кри́кніть; моргну́, моргні́м(о), моргні́ть; сту́кни, сту́кні́м(о), сту́кніть.*

г) У дієсловах з основою на **л** або **р** після приголосного: *підкре́сли, підкре́слім(о), підкре́сліть; провітри, провітрім(о), провітріть.*

2. В інших дієсловах ненаголошений голосний у закінченнях наказового способу відсутній:

а) Після голосних: *грай, гра́ймо, гра́йте; купу́й, купу́ймо, купу́йте; стій, стіймо, стійте; ший, шиймо, шийте.*

б) Після приголосних **б, п, в, м, ж, ч, ш, щ, р:** *не го́рб(ся), не го́рбте(сь); сип, си́пмо, си́пте; став, ста́вмо, ста́вте; ознайо́м, ознайо́мте; ріж, ріжмо, ріжте; покли́ч, покли́чмо, покли́чте; руш, ру́шмо, ру́ште; морщ, мо́рщте; повір, повірмо, повірте.*

в) Після приголосних **д, т, з, с, л, н** теж зникає, причому ці приголосні пом'якшуються: *сядь, ся́дьмо, ся́дьте; трать, тра́тьмо, тра́тьте; чисть, чи́стьмо, чи́стьте; злазь, зла́зьмо, зла́зьте; повісь, повісьмо, повісьте; ви́зволь, ви́звольмо, ви́звольте; стань, ста́ньмо, ста́ньте.*

Усі ці форми наказового способу дієслів, як видно з ілюстрацій, мають у першій особі множини закінчення **-мо**, у другій особі — **-те.**

Примітка 1. Від дієслова *їсти* наказовий спосіб: *їж, їжмо, їжте;* для дієслів *доповісти, розповісти* звичайно вживаються форми: *доповідай* (від *доповідати*), *розповідай* (від *розповідати*).

Примітка 2. Приголосні **г, к** у наказовому способі переходять у **ж, ч:** *бігти—біжи́, біжі́м(о), біжі́ть; лягти́ — ляж, ля́жмо, ля́жте; пекти́ — печи́, печі́м(о), печі́ть* (пор. теперішній або майбутній час: *біжу́, ля́жу, печу́*).

Приголосні **з, с, х** у словах типу *казати, писати, брехати* в наказовому способі відповідно переходять у **ж, ш:** *каза́ти — кажи́, кажі́м(о), кажі́ть; писа́ти — пиши́, пишім(о), пишіть; брехати — (не) бреши́, (не) брешіть;* пор. теперішній час: *кажу́, пишу́, (не) брешу́.*

Примітка 3. Усі дієслова з суфіксом **-ува- (-юва-)** мають перед закінченням наказового способу **у (ю):** *вимію́й, просмоло́ю́й, розка́зу́й.*

§ 82. УМОВНИЙ СПОСІБ

Частка **б, би** в умовному способі пишеться окремо: **б** пишеться після слів, що закінчуються на голосний: *я хотіла б; вона́ б сказа́ла; ра́да б узя́ти; я б про це розповів;* **би** — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хотів би; він би сказа́в; я міг би взя́ти; він би це давно́ був зробив.*

§ 83. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (ІНФІНІТИВ)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти:** *глибшати, годувáти, годувáтися (годувáтись), жúти, кúнути, лізти, нестú, пектú, пектúся (пектúсь), ревтú, ходúти, хотíти.*

Примітка 1. В усному мовленні, а відповідно й у художній літературі іноді вживаються також скорочені форми інфінітива на **-ть,** коли перед ним немає приголосного: *брать, казáть, кúнуть, терпíть, ходúть.*

Примітка 2. Про форми з суфіксом **-ну-** й без нього див. § 80, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся(-сь).**

§ 84. ДІЄПРИКМЕТНИК

В українській мові вживаються дієприкметники:

Дієприкметники активного стану

1. Активного стану:

а) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** — зрідка: *викóнуючий, зростáючий, мобілізýючий, організýючий, перетвóрюючий, працюючий;*

б) минулого часу на **-лий (-а, -е):** *зжóвклий, навúслий, осíлий, почорнілий.*

Дієприкметники пасивного стану

2. Пасивного стану минулого часу:

а) на **-ний, -а, -е (-аний, -яний, -ений, -єний, -ований, -йований, -ьований, -уваний, -юваний):** *(зі)гнаний, (по)сіяний, (с)твóрений, (за)гóєний, (з)будóваний, (с)копійóваний, (с)формульóваний, намічуваний, виготóвлюваний;*

б) на **-тий (-а, -е):** *закрúтий, мúтий, почáтий, ужúтий.*

Примітка 1. а) Дієприкметники на **-тий** утворюються від односкладових дієслівних основ на **-и, -і, -у, -я** (після шиплячого **-а**), **-ер:** *бúти — бúтий, гріти — грітий, взýти — взýтий, взяти — взятий, м'яти — м'ятий, жáти — жáтий, тéрти — тéртий.*

б) Паралельні форми на **-тий, -ний** утворюються від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-):** *вернýти — вéрнутий і вéрнений, замкнýти — зáмкнутий і зáмкнений, кúнути — кúнутий і кúнений, усýнути — усýнутий і усýнений.*

в) Паралельні форми на **-тий** і **-ний** утворюються й від дієслів з основою інфінітива на **-оло, -оро:** *колóти — кóлотий і кóлений, порóти — пóротий і пóрений.*

Від дієслова *молóти* паралельні форми — *мóлотий* і *мéлений.*

г) Від інших дієслів утворюються дієприкметники на **-ний:** *варúти — вáрений; вертíти — вéрчений, врáзити — врáжений, громáдити — громáджений, дарувáти — дарóваний, копіювáти — копійóваний, купúти — кýплений, малювáти — мальóваний, писáти — пúсаний, погасúти — погáшений.*

Примітка 2. Дієприкметники від дієслів з основою інфінітива на приголосний, на **-и, -і (-ї)** перед **-ний** мають **е** (після голосних **є**): *запрягтú — запряжений, виїздити — виїжджений, засидíти — засúджений, вúгоїти — вúгоєний.*

§ 85. ДІЄПРИСЛІВНИК

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюються від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи), -ачи (-ячи).**

Суфікс **-учи (-ючи)** виступає в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — в дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *беру́ть — беручи́, виробля́ють — виробля́ючи, іду́ть — іду́чи, ка́жуть — ка́жучи; ба́чать — ба́чачи, летя́ть — летячи́, сидя́ть — сидячи́, сплять — сплячи́.*

2. Дієприслівники минулого часу утворюються від основи дієслова минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вши** (після основи на голосний): *брав — бра́вши, купува́в — купува́вши, купи́в — купи́вши, налетів — налетівши; приніс — принісши, спік — спікши, став — ста́вши.*

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРИГОЛОСНІ

L

§ 86. 1. **L** у словах іншомовного походження передається твердим або м'яким **л** — залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово в українській мові:

а) **Л** твердим **(л, ла, ло, лу)** у словах: *арсена́л, бал, вулка́н, інтегра́л, інтернаціона́л, капіта́л, футбо́л, халва́; аеропла́н, бала́нс, галантере́я, глазу́р, клас, моле́кула, нове́ла, план, при́мула, фо́рмула; блок, велосипе́д, коло́нія, со́ло, соціоло́гія, флот; блу́за, лу́па, металу́ргія; Албанія, Атланти́чний океа́н, Гренла́ндія, Ла-Ма́нш, Ло́ндон, Осло, Тулу́за; Веласкес, Голсубо́рсі, Лафа́рг, Майкл Голд, Флобе́р, Флура́нс* та ін.

б) **Л** м'яким **(ль, ля, льо, лю)** у словах: *автомобі́ль, асфа́льт, бульдо́г, гі́льза, гольф, магістра́ль, педа́ль, та́бель; вакуо́ля, ля́піс, пілю́ля, пляж, поля́рний, регуля́тор; кльош, туберкульо́з; алюмі́ній, блю́мінг, револю́ція; Арль, Ба́зель, Бельт, Лю́бек, Любля́на, О́льстер, Теруе́ль, Фінля́ндія, Ві́льсон, Лі́нкольн, Золя́, Лю́тер, Рафае́ль, Садуль, Те́льман* та ін.

2. Сполучення **le** передається через **ле**: *біле́т, еле́ктрика, желе́, леге́нда, ле́кція, пле́нум, телегра́ф; Валє́нсія, Каледо́нія, Палє́рмо, Толе́до; Галілей, Ле́ссінг.*

G, H

§ 87. G і **h** звичайно передаються літерою **г**: *авангард, агіта́ція, агре́сор, гва́рдія, гене́тика, гімна́стика, гоніо́метр, грандіо́зний, гра́фік, грог, емба́рго, лінгві́стика, міграція; гандбо́л, гегемо́нія, гектар, гербарій, ге́рцог, гі́нді* (мова), *гіпо́теза, горизо́нт, го́спіталь, гуге́но́т, гу́мус; Гаага, Гава́на, Гавр, Га́рвард, Гаро́нна, Гвіне́я, Гельсінгфо́рс, Ге́льсінкі, Гіндустан, Гренла́ндія, Гре́ція, Йоганнесбург, Люксембург; Ганнібал, Гейне, Гете, Гізо́, Гоме́р, Горацій, Горн, Гюго́, Магоме́т.*

В окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х**: *хо́бі, хоке́й, хол; Хемінгуе́й* та ін.

F, Ph, T

§ 88. F і **ph** передаються літерою **ф**: *фа́брика, факт, фартух, фах, фаянс, федерати́вний, фейлето́н, фігу́ра, фо́рма, фу́га, футля́р, офіці́йний, рефо́рма; ефеме́рний, катастро́фа, корифе́й, фарао́н, фізика, фізіо-*

ло́гія, філосо́фія, флегма́тик, фоне́тика, фо́сфор; Флоре́нція, Фра́нція; Філіппі́ни, Фінікія; Лонгфе́лло, Фірдоусі, Фао́н.

Th залежно від того, як слово узвичаєне в українській мові, передається то літерою **ф**: *арифме́тика, ефі́р, ка́федра, логари́фм, міф, орфогра́фія, па́фос, Фе́дір,*— то літерою **т**: *бібліоте́ка, ортодо́кс, ортопе́дія, теа́тр, тео́рія; Тадей, Теодо́р.*

Неподвоєні й подвоєні приголосні

§ 89. 1. У загальних назвах іншомовного походження приголосні звичайно не подвоюються: *акумуля́ція, баро́ко, беладо́на, белетри́стика, бравісимо, ват* (хоч *Ватт*), *грип, гру́па, групе́то, гун (гу́ни), ідилічний, інтелектуа́льний, інтерме́цо, колекти́в, комі́сія, кому́на, лібре́то, піанісимо, піцика́то, стака́то, су́ма, фін (фіни), форти́симо, шасі, шофе́р* та ін.

Тільки в окремих загальних назвах зберігається подвоєння: *анна́ли, бо́нна, бру́тто, ва́нна (ва́нний), мадо́нна, ма́нна (ма́нний), мо́тто, не́тто, па́нна, пе́нні, то́нна, білль, бу́лла, вілла, мулла́, ду́рра, мі́рра.*

2. При збігу однакових приголосних префікса й кореня подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово: *апперце́пція* (бо є *перце́пція*), *іммігра́ція* (бо є *мігра́ція*), *інновація* (бо є *нова́ція*), *ірраціона́льний* (бо є *раціона́льний*), *ірреа́льний* (бо є *реа́льний*), *контрреволю́ція* (бо є *револю́ція*), *сюрреалі́зм* (бо є *реалі́зм*).

Примітка. Коли непрефіксальне слово своїм змістом далеко відходить від префіксального (напр.: *нота́ція — анота́ція, конота́ція*), приголосний не подвоюється на письмі.

3. Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та інших власних назвах: *Андо́рра, Гаро́нна, Голла́ндія, Калькýтта, Маро́кко, Міссу́рі, Ніцца, Ренн, Яффа; Бе́тті, Джо́нні, Мю́ллер, Руссо́, Фламмаріо́н, Ши́ллер.*

Примітка. Подвоєні приголосні зберігаються й в усіх похідних словах: *андо́ррський (Андо́рра), марокка́нець (Маро́кко), я́ффський (Я́ффа).*

ПЕРЕДАЧА ЗВУКА j ТА ГОЛОСНИХ

J

§ 90. 1. Відповідно до вимови **j** у словах французького походження передається через **ж**: *Жером* (Jérôme), *жабо́* (jabot), *Жа́нна* (Jeanne), *журі́* (jury); у словах англійського походження — через **дж**: *джаз* (jazz),

Джеймс (James), *джéмпер* (jumper), *Джéрсі* (Jersey); у словах іспанського походження — через **х**: *хýнта* (junta), *Бадахóс* (Badajoz).

2. Початкові **ie (hie)** звичайно передаються через **іе**: *ієрáрх, ієрáрхія, ієрéй, ієрóгліф,* але: *єзуїт, Єна, єна* (грошова одиниця Японії), *Єрусалúм.* Початкове **je** передається через **є**: *Єнсен, Єсперсен.*

3. Початкові **io, yo, jo** передаються через **іо,** коли в українській мові вони вимовляються як два склади: *іóн, іонізáтор, іонíйський, Іонíчне мóре;* через **йо,** коли вони вимовляються як один склад; *йод, йóта; Йорданія, Нью-Йóрк, Йон, Йóсип* та ін.

4. **І, у** (а також **u** німецького дифтонга **eu**) в позиції між двома голосними (в іноземній мові) в загальних назвах звичайно не передаються окремим знаком: *бýєр, конвéєр, лоя́льний, паранóя, плея́да, роя́ль, саквояж, секвóя, фаянс, феєрвéрк,* але: *Гóйя, Савóйя, Фейєрбáх;* також *мáйя* (народність), *фойé.*

5. Залежно від позиції та вимови в українській мові **і, у** (ігрек) передаються також літерами **і, ї** та **и.**

а) **І** пишеться:

1) На початку слова: *ідéя, Іліáда, інструкція, інтернаціональний; Íндія, Іспáнія; Íбсен, Івóн, Ізабéлла.*

2) Після приголосного перед голосним, **є** та **й**: *артеріáльний, геніáльний, діалéктика, індустріалізáція, матеріáл, соціалíзм, фіáлка; аудієнція, гієна, клієнт, пієтéт; аксіóма, революціонéр, соціолóгія, фіолéтовий; рáдіус, тріýмф; партíйний, рáдій; Біаррíц, Фіýме; Віардó, Оссіáн, Фіорaвáнте.*

І в середині слова перед голосним іноді переходить у **й** і відповідно передається на письмі: *курйóз, серйóзний; ар'єргáрд, бар'éр, вольтер'я́нець, кар'éра, п'éса.*

Іа в кінці слова передається звичайно через **ія**: *артéрія, індýстрія, істóрія, хíмія; Апýлія, Грéція, Діéго-Гарсíя, Мурсія.*

3) Після приголосних в особових іменах і в географічних назвах (крім випадків, зазначених у **в, 3—5** цього ж пункту), а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і **в** кінці слова: *Замбéзі, Кáпрі, Лісабóн, Міссісíпі, Монтевідéо, Нагасáкі, Пóті, Ніл, Севíлья, Сíдней, Сомалí, Сóчі; Анрí, Білló, Гальвáні, Грімм, Дідрó, Дízель, Овíдій, Россíні; лісабóнський.*

Примітка. Власні імена, що перетворилися в назви предметів і явищ, тобто стали загальними іменами, пишуться за правилами правопису загальних назв іншомовного походження: *дúзель* (хоч *Дízель*).

4) Після приголосних у кінці невідмінюваних слів: *візаві́, журі́, колібрі́, мерсі́, парі́, попурі́, таксі́, харакірі́,* а також перед наступним приголосним у таких невідмінюваних словах, як *гра́тіс, піані́симо* й под.

5) В усіх інших випадках після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** перед наступним приголосним: *бі́знес, пілóт, вібра́ція, акаде́мік, фіна́нси, гра́фік, гіпопота́м, логі́чний, гімн, кілогра́м, кіно́, архі́в, хі́мія, хірýрг, літерату́ра, респу́бліка, комуні́ст, ні́ша.*

Примітка 1. У ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишеться відповідно до вимоги **и**: *бурми́стер* (але *бургомі́стр*), *ви́мпел, єхи́дна, імби́р, кипари́с, лима́н, ми́ля, мирт, ни́рка, спирт, химе́ра* та ін., а також у словах, запозичених із східних мов, переважно тюркських: *башки́р, ги́ря, калми́к, кинджа́л, киргиз, кисе́т, кишла́к.*

Примітка 2. З **и**, а не з **і** пишуться також слова церковного вжитку: *дия́кон, єпи́скоп, єпити́мія, єпитрахи́ль, камила́вка, ма́тра, митрополи́т, християнство* тощо.

б) **Ї** пишеться після голосного: *моза́їка, на́ївний, проза́їк, руї́на, теї́н; Енеї́да, Ізма́їл, Каї́р.*

Але в складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишеться **і**: *староіндійський, новоірла́ндський;* так само в позиції після префікса, що закінчується на голосний або приголосний: *антіістори́чний, доістори́чний, поінформува́ти; безідéйний, дезінтегра́ція, дезінфе́кція, дезінформа́ція, ро́зіграш.*

в) **И** пишеться:

1) В загальних назвах після приголосних **д, т, з, с, ц, ж (дж), ч, ш, р** перед наступним приголосним: *ди́зель, дина́мо, дипло́м, дире́ктор, мето́дика; інститу́т, матема́тика, сти́мул, тексти́ль, тип; зигза́г, пози́ція, фізи́чний; марксизм, силуе́т, систе́ма; цисте́рна, ци́фра; жирандо́ль, режи́м, джигі́т, джи́нси; речитати́в, чичеро́не; ши́рма, шифр; брига́да, риф, фа́брика.*

2) У географічних назвах з кінцевими **-ида, -ика:** *Антаркти́да, Атланти́да, Флори́да; Адріа́тика, Аме́рика, Анта́рктика, А́рктика, Атла́нтика, А́фрика, Ба́лтика, Ко́рсика, Ме́ксика.*

3) У географічних назвах після приголосних **дж, ж, ч, ш, щ** і **ц** перед приголосним: *Алжи́р, Вашингто́н, Вірджи́нія, Ге́мпшир, Жиро́нда, Йо́ркшир, Ле́йпциг, Цинда́о, Чика́го, Чи́лі,* але перед голосним і в кінці слова пишеться **і**: *Віші́, Ші́офок.*

4) У географічних назвах із звукосполученням **-ри-** перед приголосним (крім **j**): *Великобрита́нія, Крит, Маврита́нія, Мадри́д, Париж, Ри́га, Рим* та ін., але *А́встрія, Ріо-де-Жане́йро.*

5) У ряді інших географічних назв після приголосних **д, т** та в деяких випадках згідно з традиційною вимовою:

Аргентúна, Братислáва, Бразúлія, Ватикáн, Единбýрг, Єгúпет, Єрусалúм, Китáй, Кордильєри, Пакистáн, Палестúна, Сардúнія, Сиракýзи, Сúрія, Сицúлія, Скандинáвія, Тибéт та в похідних від них: *аргентúнець, аргентúнський* та ін.

6. У словах, запозичених із французької мови, після шиплячих **ж, ш** пишеться відповідно до французького **u** українське **у**, а не **ю**: *брошýра, журí, парашýт;* також у словах *парфýми, парфумéрія.*

Е, ё, еи

§ 91. 1. **Е** передається літерою **е**: *екватóр, екзаменáтор, електрика, енéргія, ентузіáзм, етáп, ідеáл, каре́, силуéт, театр, фаетóн, філе́; Еквадóр, Па-де-Калé, Теруéль; Éнгельс, Есхíл.*

2. Коли іншомовне **е** (іноді дифтонг **аі**) на початку слова вимовляється в українській мові як звукосполучення **й** + **е**, воно передається літерою **є**: *європéєць, європéйський, єгер, єнóт, єресь; Ємен, Євпатóрія, Євразія, Європа, Євфрáт, Єгúпет.* Також після апострофа, **е, і, й, ь** пишеться **є**, а не **е**: *бар'єр, п'єдестáл, конвéєр, реєстр, феєрвéрк, абітурієнт, пацієнт; В'єнна, В'єтнам, Ов'єдо, Трієст, Сьєрра-Леóне; Вандріéс, Діéго, Фейєрбáх, Готьé.* Але після префіксів і споріднених з ними елементів пишеться **е**: *діелéктрик, поліéдр, реевакуáція, реемігрáція* тощо.

Примітка. У слові *траєктóрія* пишеться **е**; у словах *проéкт, проéкція* й под. пишеться **е**.

Ое, ö, еи передаються літерою **е**: *Гéте, Кельн, Вільнéв.*

ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ

Апостроф

§ 92. 1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишеться перед **я, ю, є, ї**:

а) Після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: *б'єф, комп'ютер, п'єдестáл, інтерв'ю, прем'єр, торф'яний, к'янті, миш'як, кар'єра; П'ємóнт, П'ячéнца, Рив'єра, Ак'яб, Іх'ямас; Барб'є, Б'єрнсон, Б'юкенен, Женев'єва, Ф'єзоле, Монтеск'є, Руж'є, Фур'є.*

б) Після кінцевого приголосного префікса: *ад'юнкт, ад'ютáнт, ін'єкція, кон'юнктýра.*

2. Апостроф не пишеться:

а) Перед **йо**: *курйóз, серйóзний.*

б) Коли **я, ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у**: *бязь; бюджéт, бюрó, пюпітр, мюрúд, фюзеляж, кювéт, рюкзáк, рюш; Барбюс, Бюффóн, Вюртемберг, Мюллер, Гюгó, Кюв'є, Рюдберг.*

ь

§ 93. 1. Знак м'якшення **(ь)** у словах іншомовного походження пишеться після приголосних **д, т, з, с, л, н**:

а) Перед **я, ю, є, ї, йо:** *адью́, кондотьє́р, конферансьє́, монпансьє́, ательє́, марсельєза, мілья́рд, бульйо́н, віньєтка, каньйо́н; В'єнтьян, Фетьйо́, Кордильє́ри, Севі́лья; Готьє́, Лавуазьє́, Жусьє́, Мольє́р, Ньютон, Реньє́, Віньї́.*

б) Відповідно до вимови після **л** перед приголосним: *альбатро́с, фільм; Де́льфи, Не́льсон,* але: *залп, катафа́лк* і т. ін.

в) Відповідно до вимови в кінці слів: *магістра́ль, Ба́зель, Було́нь, Рафае́ль,* але: *бал, мета́л, руло́н, шприц; Гала́ц, Суе́ц* та ін.

2. Знак м'якшення не пишеться перед **я, ю,** коли вони позначають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у:** *мадя́р, маляpія; дю́на, ілю́зія, нюа́нс, тю́бик, тюль; Аля́ска, Дюма́, Сю.*

Дифтонги AU, OU

§ 94. Дифтонги **au, ou** передаються переважно через **ау, оу:** *аудито́рія, аудіе́нція, гауптва́хта, лауреа́т, лока́ут, па́уза, фа́уна* (але: *мавзоле́й*); *джо́уль, кло́ун; Джорджта́ун, Ка́унас; Кра́узе, Па́ульсен, Фа́уст, Штра́ус; Во́уверман, Шо́у.*

Разом із тим у цілому ряді слів **au** передається через **ав:** *автенти́чний, автобіогра́фія, автомобі́ль, а́втор, авторите́т, автохто́н; Австра́лія, Австрія; Август, Авро́ра.*

Німецький дифтонг EI

§ 95. 1. Німецький дифтонг **ei,** англійський **ey** та голландський **iy, y** передаються через **ей:** *волейбо́л, ге́йзер, дрейф, лейтена́нт, маркше́йдер, капельме́йстер, штрейкбре́хер; Ле́йпциг, Рейн, Швейца́рія; Ван-Де́йк, Ге́йне, Ейнште́йн.*

2. У власних назвах новішого походження німецький дифтонг **ei** передається через **ай (яй),** дифтонг **eu** — через **ой:** *Айзена́х, Нойбра́нденбург, Нортга́йм; Ва́йзенборн, Ка́йзер, Ма́йнгоф, Нойба́уер.*

Кінцеві -TR, -DR

§ 96. Кінцеве **-tr** передається через **-тр,** кінцеве **-dr** — через **-др:** *бару́метр, діа́метр, семе́стр, теа́тр, термо́метр, центр; сидр, цили́ндр.*

§ 97. Англійське **w** у власних назвах передається звичайно через **в:** *Вашингто́н, Ве́бстер, Веллінгто́н, Ві́льсон, Ві́льямс, Ві́нер, Вінніпе́г* та ін., але за традицією *Уа́йльд, Уе́ллс, Уе́льс, Уо́лл-стрит, Голсуо́рсі, Хемінгуе́й* та ін.; англійське **th** — через **т:** *Ворт, Ме́редіт, Ага́та,* але *Голсуо́рсі, Ре́зерфорд.*

§ 98. Французькі **il** та **ill** після голосних у кінці слів та перед голосними передаються через **й:** *Ану́й, Вій о́н; Вайя́н, Вайе́ль, Шантій.*

§ 99. Довгі голосні в прізвищах та іменах, запозичених із фінської та естонської мов, передаються подвоєнням відповідних літер української абетки: *А́арне, Ку́усінен, То́оминг.*

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

§ 100. 1. Іменники іншомовного походження відмінюються як відповідні українські іменники:

І відміна: *ка́псула — ка́псули, ка́псулі; фі́зика — фі́зики, фі́зиці; вакуо́ля — вакуо́лі, вакуо́лею; ескадри́лья — ескадри́льї, ескадри́льєю,* род. мн. *ескадри́лей; Бу́дда — Бу́дди, Бу́ддою; Вене́ція — Вене́ції, Вене́цією; Го́йя — Го́ї, Го́єю.*

ІІ відміна: *арсена́л — арсена́лу, арсена́лом, в арсена́лі; блок — бло́ка* (і *бло́ку*), *бло́ком, на бло́ці; автомобі́ль — автомобі́ля, автомобі́лем; Ши́ллер — Ши́ллера, Ши́ллером; Рафае́ль — Рафае́ля, Рафае́лем; Да́рвін — Да́рвіна, Да́рвіном; Бю́лов — Бю́лова, Бю́ловом.*

ІІІ відміна: *магістра́ль — магістра́лі, магістра́ллю.*

2. Деякі іменники іншомовного походження не відмінюються, а саме: іменники на **-а** з попереднім голосним: *амплуа́, боа́, Жоффруа́;* на **-е:** *кафе́, кашне́, турне́; Беранже́, Ге́йне, Ге́те, Да́нте;* на **-є:** *ательє́, Барб'є́, Готьє́, Лавуазьє́;* на **-і:** *колі́брі, по́ні, таксі́; Гальва́ні, Го́лсуорсі, Россі́ні, Фірдоусі́, Ше́ллі;* на **-ї:** *Віньї́, Шантійї́;* на **-о:** *бюро́, депо́, кіно́, манто́, метро́, ра́діо; А́рно, Буало́, Віардо́, Гюго́, Дідро́, Лонгфе́лло, Та́ссо* (але *пальто́* відмінюється); на **-йо:** *імбро́льйо, Пількома́йо;* на **-у:** *какаду́, рагу́, Шо́у;* на **-ю:** *інтерв'ю́, меню́, Сю;* жіночі імена на приголосний, а також жіночі прізвища на **-ін, -ов:** *А́ліс, Доло́рес, Зейна́б; (Е́льза) Вірхов, (Джеральді́на) Ча́плін.*

Примітка. Слов'янські чоловічі імена та прізвища на **-о** відмінюються: *Бра́нко — Бра́нка, Дави́чо — Дави́ча, Костю́шко — Костю́шка, Ті́то — Ті́та, Цве́тко — Цве́тка.*

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

Українські прізвища

§ 101. Українські прізвища передаються на письмі відповідно до вимови за загальними нормами українського правопису: *Березівський, Біловерхий, Ведмедів, Заєць, Кривоніс, Миколаєнко, Олексієнко, Олександрович, Швець.*

Відмінювання прізвищ

§ 102. 1. Українські та інші слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюються як відповідні іменники I відміни, а прізвища з закінченнями іменників II відміни відмінюються за зразками відмінювання відповідних іменників II відміни:

Майборода — Майбороди, Майбороді, Майбороду й т. д.;
Гмиря — Гмирі, Гмирі, Гмирю, Гмирею й т. д.;
Гнатюк — Гнатюка, Гнатюкові (Гнатюку) й т. д.;
Заєць — Зайця, Зайцеві (Зайцю) й т. д.;
Іваньо — Івася, Іваньові (Івану) й т. д.;
Кривоніс — Кривоноса, Кривоносові (Кривоносу) й т. д.;
Лебідь — Лебедя, Лебедеві (Лебедю) й т. д.;
Панібудьласка — Панібудьласки, Панібудьласці й т. д.;
Симоненко — Симоненка, Симоненкові (Симоненку) й т. д.;
Але: *Швець — Швеця, Швецеві (Швецю)* й т. д.

2. Прізвища прикметникового типу на **-ий, -ій** відмінюються як відповідні прикметники чол. та жін. роду (твердої чи м'якої групи):

Авдієвський — Авдієвського, Авдієвському й т. д.;
Кобилянська — Кобилянської, Кобилянській і т. д.

3. Чоловічі прізвища прикметникового типу на **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)** відмінюються за такими зразками:

Однина

Н.	Па́влов	Ковалі́в	Про́копів
Р.	Па́влов-а	Ковале́в-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Д.	Па́влов-у	Ковале́в-у (-лів-у)	Про́копов-у (-пів-у)
Зн.	Па́влов-а	Ковале́в-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Ор.	Па́влов-им	Ковале́в-им (-лів-им)	Про́копов-им (-пів-им)
М.	...Па́влов-і, -у	...Ковале́в-і, -у (-лів-і, -у)	...Про́копов-і, -у (-пів-і, -у)
Кл.	Па́влов-е й Па́влов	Ковале́в-е (-лі́в-е) й Ковалі́в	Про́копов-е (-пів-е) й Про́копів

Множина

Н.	Па́влов-и	Ковале́в-и (-лі́в-и)	Про́копов-и (-пів-и)
Р.	Па́влов-их	Ковале́в-их (-лів-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Д.	Па́влов-им	Ковале́в-им (-лів-им)	Про́копов-им (-пів-им)
Зн.	Па́влов-их	Ковале́в-их (-лів-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Ор.	Па́влов-ими	Ковале́в-ими (-лів-ими)	Про́копов-ими (-пів-ими)
М.	...Па́влов-их	...Ковале́в-их (-лів-их)	...Про́копов-их (-пів-их)
Кл.	Па́влов-и	Ковале́в-и (-лів-и)	Про́копов-и (-пів-и)

Однина

Н.	Га́ршин	Романи́шин
Р.	Га́ршин-а	Романи́шин-а
Д.	Га́ршин-ові (-у)	Романи́шин-ові (-у)
Зн.	Га́ршин-а	Романи́шин-а
Ор.	Га́ршин-им	Романи́шин-им
М.	...Га́ршин-і, -у	...Романи́шин-і, -у
Кл.	Га́ршин-е й Га́ршин	Романи́шин-е й Романи́шин

Множина

Н.	Га́ршин-**и**	Романи́шин-**и**
Р.	Га́ршин-**их**	Романи́шин-**их**
Д.	Га́ршин-**им**	Романи́шин-**им**
Зн.	Га́ршин-**их**	Романи́шин-**их**
Ор.	Га́ршин-**ими**	Романи́шин-**ими**
М.	...Га́ршин-**их**	...Романи́шин-**их**
Кл.	Га́ршин-**и**	Романи́шин-**и**

Примітка. При відмінюванні чеських і польських прізвищ суфіксальний **е** зберігається: *Га́шек — Га́шека, Га́шекові..., Локе́тек — Локе́тека, Локе́текові...*

4. Жіночі прізвища на приголосний та **о** не відмінюються: *Марії Се́ник, Надії Балій, з Ні́ною Ба́йко.* Аналогічні чоловічі прізвища відмінюються як відповідні іменники: *Василя́ Се́ника, Миха́йлові Балі́єві, з Андрієм Ба́йком.*

Примітка. Про відмінювання неслов'янських прізвищ див. § 100.

Відмінювання імен

§ 103. 1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на **-а, -я,** відмінюються як відповідні іменники І відміни:

Однина

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Мико́л-**а**	Га́нн-**а**
Р.	Мико́л-**и**	Га́нн-**и**
Д.	Мико́л-**і**	Га́нн-**і**
Зн.	Мико́л-**у**	Га́нн-**у**
Ор.	Мико́л-**ою**	Га́нн-**ою**
М.	Мико́л-**і**	Га́нн-**і**
Кл.	Мико́л-**о**	Га́нн-**о**

М'яка група

	чол. р.		жін. р.	
Н.	Ілл-**я́**	Соломі-**я**	Мо́тр-**я**	Ната́л-**я**
Р.	Ілл-**і́**	Соломі-**ї**	Мо́тр-**і**	Ната́л-**і**
Д.	Ілл-**і**	Соломі-**ї**	Мо́тр-**і**	Ната́л-**і**
Зн.	Ілл-**ю́**	Соломі-**ю**	Мо́тр-**ю**	Ната́л-**ю**
Ор.	Ілл-**е́ю**	Соломі-**єю**	Мо́тр-**ею**	Ната́л-**ею**
М.	Ілл-**і**	Соломі-**ї**	Мо́тр-**і**	Ната́л-**і**
Кл.	Ілл-**е́**	Соломі-**є**	Мо́тр-**е**	Ната́л-**ю**

Множина

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Мико́л-**и**	Га́нн-**и**
Р.	Мико́л	Ганн
Д.	Мико́л-**ам**	Га́нн-**ам**
Зн.	Мико́л	Ганн
Ор.	Мико́л-**ами**	Га́нн-**ами**
М.	Мико́л-**ах**	Га́нн-**ах**
Кл.	Мико́л-**и**	Га́нн-**и**

М'яка група

	чол. р.		жін. р.	
Н.	Ілл-**і**	Соломі-**ї**	Мо́тр-**і**	Ната́л-**і**
Р.	Ілл-**ів**	Соломі́й	Мотр	Ната́ль
Д.	Ілл-**я́м**	Соломі-**ям**	Мо́тр-**ям**	Ната́л-**ям**
Зн.	Ілл-**ів**	Соломі́й	Мотр	Ната́ль
Ор.	Ілл-**я́ми**	Соломі-**ями**	Мо́тр-**ями**	Ната́л-**ями**
М.	Ілл-**я́х**	Соломі-**ях**	Мо́тр-**ях**	Ната́л-**ях**
Кл.	Ілл-**і**	Соломі-**ї**	Мо́тр-**і**	Ната́л-**і**

Примітка. 1. Кінцеві приголосні основи **г, к, х** у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням **-і** змінюються на **з, ц, с**: *О́льга — О́льзі, Пала́жка — Пала́жці, Соло́ха — Соло́сі.*

Примітка 2. У жіночих іменах типу *Ода́рка, Пара́ска* в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук **о**: *Ода́рок, Пара́сок.*

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та **о**, відмінюються як відповідні іменники II відміни:

Однина

Тверда група

Н.	Оле́г	Анті́н	Дмитр-**о́**
Р.	Оле́г-**а**	Анто́н-**а**	Дмитр-**а́**
Д.	Оле́г-**ові (-у)**	Анто́н-**ові (-у)**	Дмитр-**о́ві (-у́)**
Зн.	Оле́г-**а**	Анто́н-**а**	Дмитр-**а́**
Ор.	Оле́г-**ом**	Анто́н-**ом**	Дмитр-**о́м**
М.	Оле́г-**ові**	Анто́н-**ові**	Дмитр-**о́ві**
Кл.	Оле́г-**у**	Анто́н-**е**	Дми́тр-**е**

	М'яка група		Мішана група	
Н.	Сергі́-**й**	Ігор	Тере́нь	Тимі́ш
Р.	Сергі́-**я**	Ігор-**я**	Тере́н-**я**	Тимош-**а́**
Д.	Сергі́-**єві(-ю)**	Ігор-**еві(-ю)**	Тере́н-**еві(-ю)**	Тимош-**еві(-у́)**
Зн.	Сергі́-**я**	Ігор-**я**	Тере́н-**я**	Тимош-**а́**
Ор.	Сергі́-**єм**	Ігор-**ем**	Тере́н-**ем**	Тимош-**е́м**
М.	Сергі́-**єві**	Ігор-**еві**	Тере́н-**еві**	Тимош-**е́ві**
Кл.	Сергі́-**ю**	Ігор-**е**	Тере́н-**ю**	Тимо́ш-**е**

Множина

Тверда група

Н.	Оле́г-**и**	Антон-**и**	Дмитр-**и́**
Р.	Оле́г-**ів**	Анто́н-**ів**	Дмитр-**ів**
Д.	Оле́г-**ам**	Анто́н-**ам**	Дмитр-**а́м**
Зн.	Оле́г-**ів**	Анто́н-**ів**	Дмитр-**ів**
Ор.	Оле́г-**ами**	Анто́н-**ами**	Дмитр-**а́ми**
М.	Оле́г-**ах**	Анто́н-**ах**	Дмитр-**а́х**
Кл.	Оле́г-**и**	Анто́н-**и**	Дмитр-**и́**

	М'яка група		Мішана група	
Н.	Сергі́-**ї**	Ігор-**і**	Тере́н-**і**	Тимош-**і**
Р.	Сергі́-**їв**	Ігор-**ів**	Тере́н-**ів**	Тимош-**ів**
Д.	Сергі́-**ям**	Ігор-**ям**	Тере́н-**ям**	Тимош-**ам**
Зн.	Сергі́-**їв**	Ігор-**ів**	Тере́н-**ів**	Тимош-**ів**
Ор.	Сергі́-**ями**	Ігор-**ями**	Тере́н-**ями**	Тимош-**ами**
М.	Сергі́-**ях**	Ігор-**ях**	Тере́н-**ях**	Тимош-**ах**
Кл.	Сергі́-**ї**	Ігор-**і**	Тере́н-**і**	Тимош-**і**

Примітка 1. В іменах типу *Антін, Не́стір, Ничи́пір, Про́кіп, Си́дір, Тимі́ш, Фе́дір* і виступає тільки в називному відмінку, у непрямих - **о**: *Анто́на, Анто́нові* й т. д., *Не́стора, Не́сторові* й т. д., але: *Авені́р — Авені́ра, Лаврі́н - Лаврі́на, Олефі́р - Олефі́ра.*

Примітка 2. Імена, що закінчуються в називному відмінку на **-р,** у родовому мають закінчення **-а:** *Ві́ктор — Ві́ктора, Мака́р — Мака́ра, Світоза́р — Світоза́ра,* але: *Ігор — Ігоря, Ла́зар — Ла́заря.*

Примітка 3. Ім'я *Лев* при відмінюванні має паралельні форми: *Ле́ва* й *Льва, Ле́вові* й *Льво́ві* та ін.

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний, відмінюються як відповідні іменники III відміни:

Однина

Н.	Любо́в	Нінéль
Р.	Любо́в-і	Нінéл-і
Д.	Любо́в-і	Нінéл-і
Зн.	Любо́в	Нінéль
Ор.	Любо́в'-ю	Нінéлл-ю
М.	Любо́в-і	Нінéл-і
Кл.	Любо́в-е	Нінéл-е

Примітка: Форми множини від таких імен майже не вживаються.

Зразок відмінювання жіночого імені та по батькові

Н. Марі-**я** Васи́лівн-**а** (Андрíївн-**а**, Іллівн-**а**)
Р. Марі-**ї** Васи́лівн-**и** (Андрíївн-**и**, Іллівн-**и**)
Д. Марі-**ї** Васи́лівн-**і** (Андрíївн-**і**, Іллівн-**і**)
Зн. Марі-**ю** Васи́лівн-**у** (Андрíївн-**у**, Іллівн-**у**)
Ор. Марі-**єю** Васи́лівн-**ою** (Андрíївн-**ою**, Іллівн-**ою**)
М. Марі-**ї** Васи́лівн-**і** (Андрíївн-**і**, Іллівн-**і**)
Кл. Марі-**є** Васи́лівн-**о** (Андрíївн-**о**, Іллівн-**о**)

Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ

§ 104. Найголовніші правила щодо правопису інших слов'янських прізвищ такі:

1. Російський звук **е**, польські **ie**, болгарський і сербський **е**, чеські **е**, **ě** після приголосних передаються літерою **е**: *Алексáндров, Бестýжев, Вельгóрський, Венгéров, Веселóвський, Держáвін, Кузнецóв, Лéрмонтов, Óзеров, Петрóв, Степáнов, Тургéнєв, Фéдін, Шмельóва; Бéлич, Броневський, Вéслав, Залéський, Мечислáв, Міцкéвич, Мічáтек, Нéдич, Седлáчек, Сенкéвич, Сераковський, Цéнкий, Чáпек.*

2. Російський звук **е** передається літерою **є** в таких випадках:

а) На початку слів: *Євдокúмов, Євтушéвський, Єгóров, Єлáнський, Єлизáров, Єршóв, Єфúмов.*

б) У середині слів після голосного й при роздільній вимові після приголосного: *Бердяєв, Буєракóв, Вересáєв, Гуляєв, Достоєвський, Ісáєнков; Аляб'єв, Афанáсьєв, Григóр'єв, Євгéньєва, Зинóв'єв.*

в) Після приголосних (за винятком шиплячих, **р** і **ц**) у суфіксах **-єв, -єєв** російських прізвищ: *Лóмтєв, Медвéдєв, М'ятлєв, Тимірязєв; Алексéєв, Веденéєв, Гордéєв, Матвéєв, Менделéєв,* але: *Мýромцев, Нехорóшев, Пúсарев, Подьячев, Усвятцев; Андрéєв, Аракчéєв, Мацéєв, Плещéєв,* а також у болгарських: *Бóтев, Друмев* і под.

г) Коли російському **е** кореня відповідає в аналогічних українських **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Белінський, Звé-*

рев, Лєско́в, Мєсте́чкін, Насє́дкін, Пєшко́вський, Рє́пін, Столе́тов, Твердохле́бов.

Е

3. Російська літера **ё** передається:

а) Сполученням літер **йо** на початку слова, у середині після голосних, а також після **б, п, в, м, ф,** коли **ё** позначає звукосполучення **й + о:** *Йо́лкін; Бугайо́в, Воробйо́ва, Окайо́мов, Соловйо́в.*

б) Через **ьо** в середині слова після приголосних, коли **ё** позначає сполучення м'якого приголосного з **о:** *Алфьо́ров, Верьо́вкін, Дьо́рнов, Корольо́в, Новосьо́лов, Семьо́ркін, Тьо́ркін.* Але в прізвищах, утворених від спільних для української та російської мов імен, пишеться **е:** *Арте́мов, Семе́нов, Фе́доров* і т. ін.

в) Через **о** під наголосом після **ч, щ:** *Грачо́в, Лихачо́в, Пугачо́в, Хрущо́в, Щипачо́в.*

4. Польське сполучення літер **іо** передається:

а) Сполученням літер **йо** після **б, п, в, м, ф:** *Голембйо́вський, Мйодо́вич, Пйотро́вський.*

б) Через **ьо** після м'яких приголосних: *Аньо́лек, Генсьо́рський, Козьоле́цький.*

И (І)

5. **И (І)** передається через **и** в прізвищах, належних до південнослов'янських мов, у яких немає розрізнення **и — і** (болгарська, сербська та ін.): *Вели́чков, Жи́вков, Хри́стов; Бе́лич, Кара́джич, Миле́тич, Ра́дич, Я́гич;* але через **ї** після голосного: *Ра́їч, Сто́їч* та через **і** — на початку слова: *Іконо́мов, Іліє́в; І́вич, Ігнато́вич.*

У польських, чеських і словацьких прізвищах **і** передається:

а) Через **і** на початку слова та після приголосного: *Івашке́вич, Зволі́нський, Лі́нда, Міцке́вич; І́ндра, Є́длічка, Мічáтек.*

б) Через **и** після шиплячих і в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич (-евич, -ович):** *Бжозо́вич, Кози́цький, Конопни́цька, Копе́рник, Сенке́вич, Ши́мчак; Га́влик, Жи́жка, Мі́клошич, Фу́чик.*

6. Російська літера **и** передається:

а) Літерою **і** на початку слова та після приголосних (крім шиплячих і **ц**): *Ігна́тов, Ігна́тьєв, Ісáєв; Багі́ров, Гага́рін, Мічу́рін, Пу́шкін.*

б) Літерою **ї** після голосного й при роздільній вимові після приголосних (після **ь** та апострофа): *Во́їнов, Гу́р'їн, Ізмаї́лов, Ільї́н.*

в) Літерою **и:**

1) Після **дж, ж, ч, ш, щ** і **ц** перед приголосним: *Га́ршин, Гу́щин, Доро́жин, Лу́чин, Цеци́лін, Чи́чиков, Ши́шкін, Щигло́в;* це стосується й прізвищ інших народів: *Абаши́дзе, Вашингто́н, Джигарханя́н, Жильєро́н, Тажиба́єв, Цицеро́н, Чикова́ні* тощо; також *Чингісха́н,* але перед голосним пишеться **і:** *Жіоно́, Тиціа́н.*

2) У прізвищах, утворених від людських імен та загальних назв, спільних для української, російської та інших слов'янських мов: *Бори́сов, Ботви́нник, Вавило́вський, Виногра́дов, Гли́нка, Дани́лов, Казими́рський, Кантеми́р, Кири́лов, Кисельо́в, Миро́нов, Митрофа́нов, Ми́шкін, Ники́форов, Одинцо́в, Пивова́ров, Пиля́єв, Пи́сарев, Смирно́в, Тимофе́єв, Тито́в, Тихоми́ров,* але: *Нікі́тін, Ніколаєв, Філі́ппов* тощо, вихідними для яких є імена, відмінні від українських.

3) У префіксі **при:** *Приби́лкін, Прива́лов, При́швін.*

4) У суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-:** *Бе́ликов, Го́лик, Коте́льников, Кру́тиков, Но́виков; Гні́дич, Григоро́вич, Кули́нич, Станюко́вич, Трублає́вич; Голи́цин, Пали́цин; Ради́щев, Тати́щев.*

Ы

7. Російський звук **ы** (польськ., чеськ., словацьк. **у**) передається літерою **и:** *Крути́х, Мали́цин, Рибако́в, Циганко́в, Чернишо́в; Виспя́нський, Пташи́нський; Ма́сарик.*

Білоруські прізвища передаються за традицією: *Жура́вський, Коротке́вич,* але: *Бяду́ля, Я́нка Купа́ла, Цьо́тка* й под.

Ą, Ę

8. Польські носові **ą, ę** передаються:

а) Сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбро́вський, Заре́мба, Ке́мпа.*

б) Сполученнями літер **он, ен** перед іншими приголосними: *Зайо́нчек, Па́йонк, Пйо́нтек, Свьо́нтек; Венгжино́вич, Єндрихо́вський, Свенци́цький.*

-СК(ИЙ), -ЦК(ИЙ) та ін.

9. Суфікси слов'янських прізвищ **-ск(ий), -цк(ий), -ск(і), -цк(і), -sk(і), -ck(і), -dzk(і), -sk(ý), -ck(ý)** передаються відповідно через **-ськ(ий), -цьк(ий), -дзьк(ий):** *Броне́вський, Даргоми́жський, Маяко́вський, Му́соргський, Остро́вський; Гомули́цький, Городе́цький; Гру́дзький, Зава́дзький;* так само з **ь** пишуться російські прізвища на **-ск(ой), -цк(ой):** *Луговсько́й (Луговська́), Трубецько́й (Трубецька́).*

М'якість польських приголосних **n′, s′, c′ (dz′)** у прізвищах перед суфіксами **-ський, -цький** і м'якими приголосними не позначається м'яким знаком, хоч в українській вимові в цих позиціях **н, с, ц (дз)** пом'якшуються: *Виспя́нський, Ябло́нський; Свя́дек, Цвік.* В усіх інших випадках м'якість попередніх приголосних передається літерами **і, ю, я** та **ь** (у кінці слова): *Дзісь, Дзюра́вець, Сятко́вський.*

Прізвища з прикметниковими закінченнями

10. Прикметникові закінчення російських прізвищ передаються так: **-ый** через **-ий; -ий** після твердого приголосного — через **-ий,** після м'якого приголосного — через **-ій; -ая, -яя** — через **-а, -я:** *Бе́лий, Го́рький, Кра́йній; Бе́ла, Горова́, Кра́йня.* Закінчення **-ой** передається через **-ой:** *Донсько́й, Полево́й, Толсто́й.*

Прикметникові закінчення білоруських прізвищ **-ы**, чеських **-ý**, польських **-у**, болгарських **-и** передаються через **-ий**: *Бя́лий, Га́ртний, Гуля́шкий, Не́врлий, Не́вдлий, Но́вотний, Па́лацький.*

Апостроф

11. Апостроф пишеться після губних, задньоязикових і **р** перед **я, ю, є, ї**: *Аля́б'єв, Аре́ф'єв, Водоп'я́нов, В'я́льцева, Григо́р'єв, Заха́р'їн, Луб'я́нцев, Лук'я́нов, Пом'ялóвський, Прокóф'єв, Рум'я́нцев, Юр'єв;* перед **йо** апостроф не пишеться: *Воробйóв, Соловйóв.*

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Бядýля, Пясéцький, Рюмін.*

Ь

12. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в прізвищах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н:**

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Дьяконов, Панкра́тьєв, Третьяко́в, Полóзьєв, Сала́сьєв, Ульянов, Ільюшин, Ана́ньїн.*

2) Перед приголосними: *Вóльнов, Конько́в.*

3) У кінці слова: *Лось, Со́боль.*

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишеться: *Дя́гилєв, Зя́брев, Ляпуно́в, Явлóвський, Тюмéнєв.*

б) Твердий кінцевий приголосний **ц** у прізвищах із суфіксом **-ець** пом'якшується: *Глýховець, Скита́лець.*

Примітка. У неслов'янських прізвищах кінцеве **ц** тверде: *Кла́узевіц, Ліфшиц, Мóріц.*

Неслов'янські прізвища

§ 105. Про правопис неслов'янських прізвищ див. III розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100).

СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

Імена та прізвища (прізвиська)

§ 106. Імена та прізвища (також прізвиська) людей, що складаються з двох чи трьох слів або до складу яких входять частки, артиклі тощо, можуть писатися окремо, разом і через дефіс.

1. Окремо пишуться:

а) Прізвиська (українські та перекладені іншомовні), що складаються з імені та прикметника, узгодженого з ним чи з наступним іменником: *Іва́н Волóве Óко, Оле́на Прекра́сна, Річард Лéвове Сéрце, Степа́н Ти́гряча Смерть;* сюди належать і особові найменування американських індіанців: *Маленький Вовк, Тупúй Ніж* і т. ін.

б) Псевдоніми, що складаються з імені та прізвища: *Джек Ло́ндон, Жорж Занд, Ле́ся Украї́нка, Ма́рко Вовчо́к, Пана́с Ми́рний.*

в) Повні давньоримські особові назви, у яких перше слово означає особове ім'я, друге — родове ім'я, третє — прізвище: *Гай Ю́лій Це́зар, Марк По́рцій Като́н.*

г) Частки, артиклі та інші службові слова (**ван, да, де, ді, дю, дер, ед, ель, ла, ле, фон** і т. ін.) в іншомовних особових назвах: *Лю́двіг ван Бетхо́вен, да Ві́нчі, де ла Куе́ва, ді Віттóріо, дю Гар, Нур ед Дін, ле Шапельє́, фон дер Гольц.*

Примітка 1. Скорочена частка **д** та ірландська частка **о** пишуться з власними іменами через апостроф: *Д'Аламбе́р, Д'Артанья́н, Д'Обіньє́; О'Ге́нрі, О'Ке́йсі, О'Ко́ннейль;* частки **Ван-, Мак, Сан-, Сен-**, які передують прізвищам і разом із тим становлять їх невід'ємну частину, пишуться через дефіс: *Ван-Де́йк, Мак-Магóн, Мак-Кли́р, Сан-Мартін, Сен-Сімо́н.*

Примітка 2. У ряді випадків частки пишуться разом із прізвищами, бо в такій формі засвоїла їх українська мова: *Декандо́ль, Деліль, Дерібас, Лагарп, Ламетрі, Лафонтен, Лесаж, Фонвізін.*

д) Слово **дон** («пан») перед особовим ім'ям як форма ввічливого звертання: *дон Базіліо, дон Пе́дро, дон Хосе́.* У власних назвах відомих літературних героїв це слово пишеться з великої літери: *Дон Жуа́н, Дон Кіхо́т.*

Примітка. У загальному значенні слово **донжуа́н** пишеться разом і з малої літери.

е) Складові частини корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських особових назв: *Кім Ір Сен, Пак Ті Вон, Хо Ші Мін, Гнуе́н Конг Хоа́н, У Ну Мунг, Фетай Чотіну́чит.*

2. Р а з о м пишуться:

а) Українські прізвища, що складаються з дієслова в наказовій формі та іменника: *Гори́цвіт, Непи́йвода, Уби́йвовк.*

б) Українські прізвища, що виникли на основі словосполучень, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *Добрийве́чір, Нетудиха́та, Панібудьла́ска.*

в) Українські прізвища, утворені з прикметника та іменника за допомогою сполучного звука: *Довгопо́л, Кривоніс, Скороход.*

г) Слов'янські особові імена, утворені від двох основ: *Владисла́в, Володи́мир, Мечисла́в, Яропо́лк.*

д) Складні китайські імена, які завжди виступають після прізвища: *Го Можо́, Ден Сяопін, Та́о Юаньмінь, Сунь Ятсе́н.*

Примітка. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишуться окремо: *Дін Лінь, Лу Сінь, Цюй Юа́нь.*

е) Тюркські, вірменські та інші особові назви з компонентами **бей, заде́, мелік, огли́** й под.; що вказують на соціальний стан, родинні стосунки: *Ізма́їлбей, Турсунзаде́, Кероглі́.* Але арабське **ібн** пишеться окремо: *Ібн Ру́сте, Ібн Сі́на, Ібн Фадла́н,* а тюркське **паша́** — через дефіс: *Гедік-паша́, Осма́н-паша́.*

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні особові імена: *Васи́ль-Костянти́н, Жан-Жа́к, Зино́вій-Богда́н, Марія-Антуане́тта, Ма́ртін-Лю́тер, Фрі́дріх-Вільге́льм.*

б) Складні прізвища: *Альтамі́ра-і-Креве́а, Гула́к-Артемо́вський, Жоліо́-Кюрі́, Квітка-Основ'я́ненко, Нечу́й-Левиць-кий, Но́виков-Прибо́й, Ри́мський-Ко́рсаков.*

в) Імена з кваліфікаційними прикладками: *Іва́н-царе́нко, Ки́рик-мужичо́к.* Але якщо прикладка розгорнута, то ставиться тире: *Іва́н — мужи́чий син,* рідше — кома: *Іва́н, селя́нський син.*

Похідні прикметники

§ 107. 1. Прикметники від складних особових імен, що пишуться через дефіс, зберігають це написання: *Жан-Жа́к — жан-жа́ківський.*

2. Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських та індонезійських особових назв пишуться разом: *Ма́о Цзедо́н — маоцзедо́нівський, Кім Ір Сен — кімірсе́нівський.*

3. Прикметники від прізвищ типу *ван Бетхо́вен, фон Бісмарк* утворюються тільки від іменника: *бетхо́венський, бісмарківський.* Якщо прикметник утворюється від прізвища з часткою, артиклем тощо, то він пишеться разом: *де Голль — дегóллівський, Нур ед Дін — нуреддінівський.* Прикметники від прізвищ типу *Д'Аламбе́р* зберігають апостроф після частки: *д'аламбе́рівський.*

4. Не утворюються прикметники:

а) Від складних прізвищ, прізвиськ і псевдонімів типу: *Гула́к-Артемо́вський, Ма́рко Вовчо́к, Рі́чард Ле́вове Се́рце.*

Примітка. Прикметник, утворений від імені та прізвища, пишеться через дефіс: *Ва́льтер Скотт — ва́льтер-ско́ттівський, Жуль Верн — жуль-ве́рнівський, Марк Твен — марк-тве́нівський.*

б) Від тюркських, вірменських, арабських та ін. особових назв типу *Кероглі́, Осма́н-паша́* тощо.

в) Від невідмінюваних іншомовних прізвищ типу *ді Віто́ріо, Ламетрі́, Д'Обіньє́.*

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

Українські географічні назви

§ 108. Українські географічні назви на письмі передаються відповідно до вимови за нормами українського правопису: *Верхньодніпро́вськ, Ві́нниця, Гребі́нка, Доне́цьк, Ду́бно, Житомир,*

Запоріжжя, Здолбу́нів, Кам'янéць-Подільський, Ки́їв, Козя́тин, Кременчу́к, Кривий Ріг, Львів, Миколаїв, Но́вгород-Сіверський, Оде́са, Охти́рка, Рівне, Сіверськодонéцьк, Трипілля, Хáрків, Чернівці, Чернігів, Шепетівка, Ямпіль; Десна́, Дніпро́, Дністе́р, Західний Буг, Ірпінь, Прип'ять, Рось, Стохід, Сян, Те́терів, Ти́са, Трубіж.

Примітка. У назвах українських міст треба розрізняти **-поль** у небагатьох словах грецького походження (грецьке **polis** «місто»): *Маріу́поль, Мелітóполь, Нікополь, Севастóполь, Сімферóполь, Тирáсполь* — і **-піль** (з українського «поле»): *Борúспіль, Крижóпіль, Ольгóпіль, Тернóпіль.*

Географічні назви слов'янських та інших країн

§ 109. Географічні назви слов'янських та інших країн передаються в українській мові відповідно до вимог практичної транскрипції.

Е

1. Російська літера **е** передається через **е**: *Бéздна, Верхоя́нськ, Воро́неж, Зеленодóльськ, Новочеркáськ, Туапсé; Ветлу́га, Лéна, Нева́, Онéга, Пінега, Пéнза, Тéрек, Шексна́.*

Але інколи **е** передається через **є**:

а) На початку слова: *Євпато́рія, Єйськ, Єле́ць, Єнісéй, Єреван;* так само після голосного й при роздільній вимові після приголосного: *Єгóр'євськ, Колгу́єв, Посьéт.*

б) Після приголосних (крім шиплячих, **р** і **ц**) у суфіксах **-єв, -єєв** російських назв, похідних переважно від прізвищ: *мóре Лáптєвих, Лéжнєво,* але: *Плещéєво, Ржев, мис Рум'я́нцева.*

в) Коли російському **е** основи відповідає в аналогічних українських основах **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Бéжецьк, Бéлгород, Бєлóво, Бєлорéцьк, Благовéщенськ, Желєзновóдськ, Орéхово-Зýєво.*

Але в географічних назвах, що мають у російській мові форму, спільну з відповідною українською, таке **е** передається через **і**: *Арабáтська Стрíлка, Бíла, оз. Бíле, Біловéзька Пу́ща, Вíтка, Лíсна́, Негоріле, Піща́не, Сінне́, Сíрий мис, Цілиногра́д* і под. Це стосується й польського **іа**: *Бíла Підля́ська, Білостóк* тощо.

Примітка. Польське й чеське **е**, що виступає в географічних назвах із суфіксом **-ц-** (лат. **-c-**), зберігається: *Бéльце, Кéльце; Кóшице, Лíдице, Пáрдубице.* Ці географічні назви не змінюються за відмінками. Назва *Закопáне* має форму прикметника середнього роду (однина) й, отже, відмінюється за цим зразком: *Закопáне, Закопáного, Закопáному* й т. д.

2. Літера **ё** передається:

а) Через **йо** на початку та в середині слова, коли воно означає звукосполучення **й** + **о**: *Йóлкіно, Соловйóво.*

б) Через **ьо** в середині слова, коли воно означає сполучення м'якого приголосного з **о**: *мис Дежньо́ва, р. Оленьо́к,* але: *р. Бере́зова, Оре́л.*

в) Через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Рогачо́во, Сичо́вка, Що́кіно.*

3. Літера **э** передається через **е**: *Ельбру́с, Ельто́н, Е́мба, Есто́нія.*

И

4. Літера **и** передається:

а) Через **і** або **ї**:

1) Через **і** в основі географічних назв, зокрема на їх початку, а також у кінці: *Бату́мі, Бороді́но, Ві́тебськ, Во́ткінськ, Іга́рка, Іже́вськ, Ірку́тськ, Кінешма, По́ті, Со́чі, Суху́мі, Челя́бінськ; Двіна́, оз. Ільмень, Індигі́рка, Іртиш, оз. Селіге́р.*

2) Через **ї** після голосного й при роздільній вимові після приголосного: *Зілаї́р, Кутаї́сі, Тро́їцьк, Ана́ньїно, Ма́р'їно.*

Примітка. У географічних назвах, утворених від загальних назв та імен, спільних за походженням для української та російської мов, звичайно пишеться **и** в суфіксах **-ин-, -инськ-**: *Березина́, Гуси́не о́зеро, Дуди́нка, Жа́бинка, Карпи́нськ, Крути́нське, Пра́вдинськ* (докладніше про правопис **и** див. нижче).

б) Російське **и** передається через **и**:

1) Після **ж, ч, ш** і **ц** перед приголосним: *Жига́лово, Жи́здра, Жила́ Коса́; А́чинськ, На́льчик, Чирчи́к; Єго́ршино, Ішим, Ками́шин, Ту́шино; Щигри́; Цимля́нська.*

2) У географічних назвах, утворених від людських імен, спільних для української та російської мов: *Гаври́лово, Дани́лов, Дмитров, Михайловське;* але *Ніколаєвськ-на-Аму́рі* та ін. (тобто від імен, що в українській мові мають форму, виразно відмінну від форми цього ж імені, вживаної в російській мові).

Примітка. І зберігається в географічних назвах, утворених від людських імен, які в українській мові пишуться через **і**: *Леоні́дово.*

3) У коренях географічних назв, якщо ці корені спільні для української та російської мов: *Виногра́дово, Кисло́водськ, Клин, Кри́чев, Кури́льські острови́, Ли́пецьк, Лихосла́вль, Ти́хвін, Тихоре́цьк.*

4) У складних географічних назвах, де **и** виступає у функції сполучного звука: *Владивосто́к, П'ятигорськ, Семипала́тинськ.*

5) У префіксі **при-**: *Приво́лжя, Примо́р'я, Прику́мськ.*

6) У суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Зимо́вники, Тупи́к; Боровичі́, Коте́льнич, Осипо́вичі, У́глич; Бро́нниці, Гли́виці, оз. Колви́цьке, Луховиці; Мити́щі, Рти́щево.*

7) У закінченні географічних назв, уживаних у формі множини, якщо в російській мові тверда основа: *Березники́, Валу́йки, Го́рки,* але *Жигулі́* (бо тут м'яка основа).

8) У словах *Сибір, Симбірськ* і похідних від них (наприклад, *Новосибірськ*).

ы

5. Літера **ы** передається через **и**: *Вúкса, Вúтегра, Іртúш, Сúзрань, Сиктивкáр, Чебоксари, Шáхти.*

6. У словах: *Росія, російський, Білорýсія, білорýський* приголосний **с** не подвоюється.

Географічні назви з прикметниковими закінченнями

7. а) Прикметникові закінчення географічних назв передаються так: **-ый, -ой** — через **-ий; -ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій; -ая, -яя** — через **-а, -я; -ое, -ее** — через **-е, -є**: *Грóзний, Становúй* (хребет); *Великий Ýстюг, Олéній* (острів); *Лихá, Нúжня Тунгýска, Чусовá; Благодáрне, Бологé, Мáйське, Покрóвське, Угловé.*

б) Російські назви з кінцевими **-ово, -ево** та **-ино** передаються через **-ово, -єво** та **-іно (-їно)**, після шиплячих — **-ино**: *Внýково, Орéхово-Зýєво; Бородінó, Мáр'їно, Пýшкіно; Єгóршино, Рóщино.*

в) Прикметникові закінчення географічних назв **-ые, -ие** передаються через **і**: *Нові Ключí, Нáбережні Човни́, Чúсті Пруди́.*

г) Прикметникові закінчення, що входять до складу слов'янських географічних назв, передаються відповідними українськими: *Бáнська Бúстриця, Нові Зáмки, Стальóва Вóля, Чéський Крýмльов.*

д) Польське **ó**, що виступає в суфіксі **-ów** у географічних назвах, передається через **у**: *Жирáрдув, Жéшув, Томáшув-Мазовéцький* і т. ін., але традиційно *Грýбешів, Крáків.*

е) Польські носові **ą, ę** передаються сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбрóва, Дембúця;* перед іншими приголосними — сполученнями **он, ен**: *Конт, Ченстохóва.*

Апостроф

8. Апостроф пишеться в географічних назвах після губних, задньоязикових і **р**, а також після префіксів, що закінчуються приголосним, перед **я, ю, є, ї**: *В'язникú, Дем'áнськ, Прокóп'євськ, П'ятигóрськ, Ак'áр, Амудар'я́, Гýр'єв;* перед **йо** апостроф не пишеться: *Муравйóво.*

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Вя́зьма, Кя́хта, Крю́ково, Рязáнь.*

ь

9. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в географічних назвах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н**:

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Дьєпп, Пхенья́н, Сьéрра-Леóне, Усóльє.*

2) Перед приголосним: *Кля́зьма, Ли́сьва, Льгов.*

3) У кінці слова: *Го́мель, Нахічева́нь, Сімферо́поль, Тянь-Ша́нь.*

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у,** то перед ними **ь** не пишеться: *Аля́ска, Челя́бінськ, Тюме́нь.*

б) Твердий кінцевий приголосний основи **ц** пом'якшується в усіх слов'янських географічних назвах, зокрема в суфіксах **-ець, -аць, -иця:** *Оло́нець, Повене́ць, Череповець, Кра́гуєваць, Сто́лаць; Демби́ця, Ло́мниця, Ре́чиця.*

в) Суфікси географічних назв **-ськ, -цк** передаються відповідно українськими суфіксами **-ськ, -цьк:** *Братськ, Брянськ, Курськ; Кузне́цьк, Тро́їцьк.*

§ 110. Географічні назви, не вживані без номенклатурних слів, перекладаються: *Аравійське мо́ре, мис До́брої Надії, Пе́рська зато́ка, Північний Льодови́тий оке́ан.*

Завжди перекладаються й прикметники на означення розмірів, взаємного розміщення та сторін світу, що виступають у складі географічних назв: *Вели́кий каньйо́н, Ни́жній Но́вгород, Півде́нна Аме́рика, Півні́чний по́люс.*

Іншомовні географічні назви

§ 111. Про правопис решти іншомовних географічних назв див. розділ «Уваги до правопису слів іншомовного походження» (§ 86—100). Слов'янські географічні назви пишуться відповідно до правил, викладених у § 104.

Відмінювання географічних назв

§ 112. 1. Географічні назви з іменниковими закінченнями — українські та інших союзних республік, а також іншомовні — відмінюються як звичайні іменники I, II, III відмін:

І відміна: *А́фрика — А́фрики, в А́фриці; Во́лга — Во́лги, на Во́лзі; Ло́хвиця — Ло́хвиці, Ло́хвицею, у Ло́хвиці; Махачкала́ — Махачкали́, у Махачкалі́; Москва́ — Москви́, Москво́ю, у Москві́; Оде́са — Оде́си, в Оде́сі; О́львія — О́львії, О́львією, в О́львії; Полта́ва — Полта́ви, у Полта́ві; Пра́га — Пра́ги, у Пра́зі; Ре́чиця — Ре́чиці, в Ре́чиці; Шепетівка — Шепетівки, у Шепетівці.*

ІІ відміна: *Буг — Бу́гу, на Бу́зі* (й *по Бу́гу*); *Владивосто́к — Владивосто́ка, у Владивосто́ці* (*у Владивосто́ку*); *Га́йсин — Га́йсина, Га́йсином, у Га́йсині; Ду́бно — Ду́бна, Ду́бном, у Ду́бні; Е́динбург — Е́динбурга, в Е́динбурзі* (*в Е́динбургу*); *Ки́їв — Ки́єва, Ки́євом, у Ки́єві; Лихосла́вль — Лихосла́вля, Лихосла́влем, у Лихосла́влі; Луга́нськ — Луга́нська, Луга́нськом, у Луга́нську; Львів — Льво́ва, Льво́вом, у Льво́ві; Оре́л — Орла́, Орло́м, в Орлі́; Псков — Пско́ва, Пско́вом, у Пско́ві; Світязь — Світязю, Світязем, на Світязі; Терно́піль — Терно́поля, Терно́полем, у Терно́полі; Теруе́ль —*

Теруе́ля, Теруе́лем, у Теруе́лі; Токма́к — Токмака́, у Токмаці (у Токмаку́); У́жгород — У́жгорода, У́жгородом, в У́жгороді.

III відміна: *Бретáнь — Бретáні, Бретáнню, у Бретáні; Керч — Кéрчі, Кéрчю, у Кéрчі; Об — Óбі, Об'ю, на Óбі; Свір — Свíрі, Свір'ю, на Свíрі; Сúзрань — Сúзрані, Сúзранню, у Сúзрані.*

2. Географічні назви, що мають форму множини, відмінюються як відповідні загальні іменники: *Березникú — Березникíв, Березникáм; Гóрки — Гóрок, Гóркам; Єсентукú — Єсентукíв, Єсентукáм; Жигулí — Жигулíв, Жигулям; Ков'яги — Ков'я́г, Ков'я́гам; Лубнú — Лубéн, Лубнáм; Плúски — Плúсок, Плúскам; Прилýки — Прилýк, Прилýкам; Ромнú — Ромéн, Ромнáм; Салóники — Салóнік, Салóнікам; Філіппíни — Філіппíн, Філіппíнам; Чебоксáри — Чебоксáр, Чебоксáрам, у Чебоксáрах; Чернівцí — Чернівцíв, Чернівця́м, у Чернівця́х.*

3. Географічні назви з прикметниковими закінченнями відмінюються як звичайні прикметники: *Боровé — Борового, Боровóму; Жуковський — Жуковського, Жуковському; Лозовá — Лозовóї, Лозовíй; Рівне — Рівного, Рівному; Чусовá — Чусовóї, Чусовíй.*

4. Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника чи навпаки, іменника та прикметника, відмінюються в обох частинах:

а) *Великúй Ýстюг — Великóго Ýстюга; Гóла Прúстань — Гóлої Прúстані, Гóлою Прúстанню; Кривúй Ріг — Кривóго Рóгу, Великí Лýки — Великúх Лук, Єлисéйські Поля́ — Єлисéйських Полíв, Мінерáльні Вóди — Мінерáльних Вод.*

б) *Кам'янéць-Подíльський — Кам'янця́-Подíльського, Кам'янцéві-Подíльському, Нóвгород-Сíверський — Нóвгорода-Сíверського, Нóвгороду-Сíверському; Новогрáд-Волúнський — Новогрáда-Волúнського, Новогрáдові-Волúнському; Рáва-Рýська — Рáви-Рýської, Рáві-Рýській.*

5. Географічні назви, що складаються з двох іменників або іменника та присвійного прикметника, відмінюються лише в другій частині: *Бáден-Бáден — Бáден-Бáдена, у Бáден-Бáдені; Орéхово-Зýєво — Орéхово-Зýєва, в Орéхово-Зýєві; Івáно-Франкíвськ — Івáно-Франкíвська, в Івáно-Франкíвську.* Але: *Кóнча-Зáспа — Кóнчі-Зáспи, у Кóнчі-Зáспі; Пýща-Водúця — Пýщі-Водúці, у Пýщі-Водúці.*

6. Географічні назви, що складаються з короткої форми прикметника, прийменника **на** та іменника, що вказує на місце розташування населеного пункту, відмінюються в першій частині:

Ростóв-на-Дону́ — Ростóва-на-Дону́, у Ростóві-на-Дону́; Фра́нкфурт-на-Ма́йні — Фра́нкфурта-на-Ма́йні, у Фра́нкфурті-на-Ма́йні.

7. Не відмінюються географічні назви (переважно іншомовні), що закінчуються на **е (є), і (ї), о, у (ю)**: *Рамбуйе́, Туапсе́, Улáн-Удé, Фіу́ме; Ка́прі, Порт-Луї, По́ті, Тбілісі, Уссу́рі, Фукуї; Бордó, Глáзго, Марóкко, По, Сант-Я́го; Баку́, Бешта́у, Катманду́, Кюсю.* Так само не відмінюються й деякі назви на **-а**, як *Нікара́гуа.*

§ 113. ПРАВОПИС ПРИКМЕТНИКОВИХ ФОРМ ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Суфікси -ИНСЬК(ИЙ), -ІНСЬК(ИЙ)

1. У суфіксах **-инськ(ий), -інськ(ий)** прикметників, утворених від географічних назв і назв народів, що мають у своїй основі суфікси **-ин, -ін, -инськ, -інськ,** зберігається той самий голосний (**и** або **і**), що й в основній назві: *Кáмишин — кáмишинський, Ніжин — ніжинський, Пéнжино — пéнжинський, Тульчи́н — тульчи́нський, Ту́шино — ту́шинський, Цюру́пинськ — цюру́пинський, Чигири́н — чигири́нський; грузи́н — грузи́нський, осети́н — осети́нський; Бóлдіно — бóлдінський, Філіппíни — філіппíнський.*

В аналогічних прикметниках, утворених від географічних назв, що не мають суфіксів **-ин, -ін,** пишеться завжди **и:** *Аля́ска — аля́скинський, Баку́ — баки́нський, Кабарда́ — кабарди́нський, Карагандá — карагандúнський, По́ті — по́тинський, Со́чі — со́чинський, Чита́ — чити́нський, Ша́хти — ша́хтинський.*

Суфікси -ОВСЬК(ИЙ) [-ЬОВСЬК(ИЙ)], -ЕВСЬК(ИЙ) [-ЄВСЬК(ИЙ)], -ІВСЬК(ИЙ) [-ЇВСЬК(ИЙ)]

2. У суфіксах **-овськ(ий) [-ьовськ(ий)], -евськ(ий) [-євськ(ий)], -івськ(ий) [-ївськ(ий)]** прикметників, утворених від географічних назв, що мають у своїй основі **-ов (-ьов), -ев (-єв), -ів (-їв),** зберігається той самий голосний (**о, е, є, і, ї**), що й в основній назві: *Дніпропетрóвськ — дніпропетрóвський, Тамбóв — тамбóвський; Карáчев — карáчевський, Колгу́єв — колгу́євський; Кишинíв — кишинівський, Львíв — львівський, Могилíв — могилівський, Тéтерів — тéтерівський, Черні́гів — черні́гівський.* Якщо при творенні таких прикметникових форм від українських географічних назв відкритий склад з **о, е** стає закритим, діє правило про чергування **о, е** з **і**: *Лозовá — лозівський, Сва́тове — сва́тівський, Хме́леве — хме́лівський.*

У прикметниках, утворених від географічних назв із суфіксальним **к,** перед яким іде інший приголосний, пишеться

-івський (-ївський): *Біла Це́рква — білоцеркі́вський, Ва́лки — ва́лківський, Гребі́нка — гребі́нківський, Каза́нка — каза́нківський,* а також *Златоу́ст — златоу́стівський.* Але: *Оре́л — орло́вський* і т. ін.

При творенні прикметників за допомогою суфікса **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів, основа яких закінчується на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

а) **Г, ж, з (дз) + -ськ(ий) → -зьк(ий) [-дзьк(ий)]:** *Буг — бузький, Ветлу́га — ветлу́зький, Ви́борг — ви́борзький, Во́лга — во́лзький, Гаа́га — гаа́зький, Га́мбург — га́мбурзький, Калу́га — калу́зький, Ла́дога — ла́дозький, Люксембу́рг — люксембу́рзький, Ле́йпциг — ле́йпцизький, Оне́га — оне́зький, Остро́г — остро́зький, Пра́га — пра́зький, Ри́га — ри́зький, Стра́сбург — стра́сбурзький; Воро́неж — воро́незький* (пор. назву українського селища — *Воро́ніж — воро́нізький), Запорі́жжя — запорі́зький, Пари́ж — пари́зький; Абха́зія — абха́зький, Кавка́з — кавка́зький, Лодзь — ло́дзький, Сираку́зи — сираку́зький, францу́з — францу́зький.*

б) **К, ц, ч + -ськ(ий) → -цьк(ий):** *Баскунча́к — баскунча́цький, Вели́кі Лу́ки — великолу́цький, Ви́шній Волочо́к — вишньоволо́цький, Владивосто́к — владивосто́цький, грек — гре́цький, Кагарли́к — кагарли́цький, Казбе́к — казбе́цький, калми́к — калми́цький, Кобеля́ки — кобеля́цький, коря́к — коря́цький, Кременчу́к — кременчу́цький, Прилу́ки — прилу́цький, слова́к — слова́цький, таджи́к — таджи́цький, ту́рок — туре́цький, узбе́к — узбе́цький; Ні́цца — ні́ццький, Суе́ц — суе́цький, Черепове́ць — черепове́цький; Ба́хмач — ба́хмацький, Га́лич — га́лицький, Гри́нвіч — гри́нвіцький, О́вруч — о́вруцький, Солига́лич — солига́лицький.* Але: *Дама́ск — дама́ський, Ме́кка — ме́ккський, тю́рки — тю́ркський.*

в) **С, х, ш + -ськ(ий) → -ськ(ий):** *Арзама́с — арзама́ський, Оде́са — оде́ський, Тбілі́сі — тбілі́ський, тунгу́с — тунгу́ський, Черка́си — черка́ський, черке́с — черке́ський, Я́сси — я́сський; воло́х — воло́ський, Караба́х — караба́ський, Лепети́ха — лепети́ський, чех — че́ський; Золотоно́ша — золотоні́ський, Кандала́кша — кандала́кський, лати́ш — лати́ський, Сива́ш — сива́ський, чува́ш — чува́ський.*

Примітка. Деякі слова, узвичаєні без зміни приголосних основи, передаються з ними і на письмі: *ба́ски — ба́скський, каза́х — каза́хський, Пере́мишль — пере́мишльський* та ін.

§ 114. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ І СКЛАДЕНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Написання окремо

1. Окремо пишуться:

а) Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника: *Бі́ла Це́рква, Вели́кий У́стюг, Ве́рхня Сіле́зія, Ви́шній Волочо́к, Го́ла При́стань, Голуби́й Ніл, Дави́дів Брід, Запорі́зька Січ, За́хідна Євро́па,*

Зелéна Гýра, Новé Мíсто, Новúй Сад, Повалúзька Бúстриця, Сомкóва Долúна, Старá Планúна, Широ́кий Яр.

б) Географічні назви й номенклатурні терміни при них: *Кавка́зький хребе́т, Кандала́кська губа́, Скандина́вський півóстрів, Фíнська затóка, Чóрне мóре.*

в) Географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього: *Гíльча Дрýга, Залíсся Пéрше, Крáсне Дрýге, Пéрше Садове́.*

г) Географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища або імені й по батькові: *селó Івáна Франкá, сéлище Лев Толстóй, стáнція Єрофéй Пáвлович,* але: *мíсто Івáно-Франкíвськ, селó Михáйло-Коцюбúнське* (бо тут маємо сполучний голосний **о** й зміну родового закінчення прізвища), а також назва села *Дмитро́-Варва́рівка,* що складається з двох імен.

Написання разом

2. Р а з о м пишуться:

а) Географічні назви-іменники, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також прикметники, що походять від них: *Білопíлля, Верхньодніпрóвськ, Гостролýччя, Дорогобýж, Кам'яногíрка, Красновóдськ, Малоярослáвець, Нижньокилúмськ, Нововолúнськ, Новосибíрськ, Старокостянтúнів, Чистовóдне, Ясногорóдка; білопíльський, верхньодніпрóвський, гостролучáнський, дорогобýзький, кам'яногíрківський, чистовóднівський* та ін.

Примітка. Це правило поширюється й на складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, які означають назви морів, лісів, низин, областей, залізниць тощо й мають при собі номенклатурні терміни типу *мóре, горá, хребéт, лíс, óзеро, низовúна, óстрів* і т. ін.: *Західносибірська низовúна, Нижньодунáйська низовúна, Новосибірські острóви, Південноукраїнський канáл, Східноєвропéйська рівнúна, Східноказахстáнська óбласть, Східнокитáйське мóре* тощо.

б) Географічні назви, що складаються з числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники: *Дворíччя, Першотравне́ве, П'ятигóрськ, П'ятихáтки, Семигóри, Семипíлки, Сорокадýби, Трипíлля; дворічáнський, п'ятихáтківський, семигірський, семипілківський, сорокадýбівський* та ін.

в) Географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники: *Вернигородóк, Гуляйпóле, Копáйгород, Крутибороди, Печивóди; вернигородóцький, гуляйпільський, копайгородський, крутибóродівський, печивóдівський.*

г) Географічні назви, що складаються з двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметни-

ки: *Верболо́зи, Індокита́й, Страхолі́сся: верболо́зівський. індокита́йський, страхолі́ський.* Але: *А́встро-Угорщина, Азо́во-Чорномо́р'я, Че́хо-Слова́ччина* та деякі інші.

д) Географічні назви з другою частиною **-град, -город, -піль, -поль; -абад, -акан, -бург, -ленд, -пілс, -таун, -шир, -штадт** і похідні від них прикметники: *Белгра́д, Волгогра́д, Цілиногра́д; Кита́йгород, Но́вгород, Кня́жпіль, Ольго́піль; Адріано́поль, Севасто́поль; Ашгаба́д, Бра́нденбург, Кемберле́нд, Да́угавпілс, Ке́йптаун, Йо́ркшир, Ру́дольфштадт; волгогра́дський, но́вгоро́дський, ольго́пільський, севасто́польський; бранденбу́рзький, да́угавпілський, рудольфшта́дтський.*

е) Прикметникові форми від географічних назв, що складаються з якісного прикметника та іменника або відносного прикметника [без суфіксів **-зьк(ий), -ськ(ий), -цьк(ий)** і суфіксів присвійності] та іменника: *біломо́рський* (від *Біле мо́ре*), *білоцерківський* (від *Біла Це́рква*), *гостромогильський* (від *Го́стра Могила́*), *новоміський* (від *Нове́ Місто*), *яснополя́нський* (від *Я́сна Поля́на*); *житньогірський* (від *Жи́тні Го́ри*), *західноєвропе́йський* (від *За́хідна Євро́па*), *кам'янобалківський* (від *Кам'яна́ Ба́лка*), *липоводоли́нський* (від *Ли́пова Доли́на*).

Написання через дефіс

3. Через д е ф і с пишуться:

а) Географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука) або з іменника й дальшого прикметника, а також прикметники, що походять від них: *Ба́ня-Лу́ка — ба́ня-лу́цький, Гвінея́-Бісау́ — гвінея́-бісау́ський, Глинськ-Загора́ — глинськ-загорський, Ельзас-Лотари́нгія — ельзас-лотари́нзький, Коло-Михайлівка — ко́ло-михайлівський, Орехово-Зуєво — орехово-зуєвський, Пу́ща-Води́ця — пу́ща-води́цький; Берізки-Бершадські — берізки-бершадський, Віта-Пошто́ва — віта-пошто́вий, Кам'янець-Подільський — кам'янець-подільський, Рава-Ру́ська — рава-ру́ський, Ха́рків-Това́рний — ха́рків-това́рний, Че́хо-Слова́ччина — че́хо-слова́цький.* Але: *Індокита́й, Югосла́вія* та похідні від них прикметники.

б) Географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імені та прізвища (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка — без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники: *Андрієво-Іва́нівка — андрієво-іва́нівський, Дмитро́-Варва́рівка — дмитро́-варва́рівський, Іва́но-Франківськ — іва́но-франківський, Михайло-Коцюби́нське — михайло-коцюби́нський, Олександро-Па́щенкове — олександро-па́щенківський,* але *Петропа́влівка.*

в) Географічні назви, що складаються з іншомовних елементів — повнозначних слів, а також похідні від них прикметники: *Буе́нос-Айрес, Думбарто́н-Окс, Іссик-Куль, Кзил-*

Орда́, Нар'ян-Ма́р, Ріо-Не́гро, Улан-Уде́, буе́нос-а́йреський та ін., але: *Алата́у, Амудар'я́, Махачкала́, Сирдар'я́, амудар'і́нський, приамудар'і́нський; алмаати́нець, кзилорди́нець* тощо.

г) Географічні назви (переважно населених пунктів) з першими складовими частинами **соль-, спас-, усть-** та іншомовними **вест-, іст-, нью-, сан-, санкт-, сант-, санта-, сен-, сент-** і под., а також із кінцевими назвотворчими частинами **-ривер, -сіті, -сквер, -стрит, -фіорд** і похідні від них прикметники: *Соль-Іле́цьк, Спас-Кле́пики, Усть-Каменого́рськ; Вест Індія, Іст-Ло́ндон, Нью-Йо́рк, Сан-Сальвадо́р, Санкт-Га́ллен, Сант-Я́го, Са́нта-Кла́ра, Сен-Гота́рд, Сент-Луї́с; Фолл-Ри́вер, Атла́нтик-Сі́ті, Са́хо-сквер, Бо́нна-фіо́рд; соль-іле́цький, усть-каменого́рський; нью-йо́ркський, фолл-ри́верський, атла́нтик-сі́тинський* та ін.

д) Географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, артикль, а також утворені від них прикметники: *Новосі́лки-на-Дніпрі́, Ростов-на-Дону́, Фра́нкфурт-на-Ма́йні, Яр-під-За́йчиком; Була́нь-сюр-Ме́р, Бург-ель-Ара́б, Ла-Ма́нш, Ла-Пла́та, Лас-Ве́гас, Лос-Анджелес, Па-де-Кале́, Ріо-де-Жане́йро, Сен-е-Уа́з* (департамент); *новосі́лківський-на-Дніпрі́, ростовський-на-Дону́, фра́нкфуртський-на-Ма́йні, я́рський-під-за́йчиком; була́нь-сюр-ме́рський, бург-ель-ара́бський, ла-ма́ншський, ла-пла́тський* і т. ін.

е) Прикметники, утворені від географічних назв, до складу яких входять прикметники із суфіксами **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин (-їн), -ськ(ий), -цьк(ий), -зьк(ий)**: *давидово-бри́дський* (від *Дави́дів Брід*), *оли́йниково-слобі́дський* (від *Оли́йникова Слобода́*), *мишу́рино-рі́зький* (від *Мишу́рин Ріг*), *вільша́нсько-новосе́лицький* (від *Вільша́нська Новосе́лиця*), *ві́нницько-ставський* (від *Ві́нницькі Стави́*).

є) Прикметники, утворені від географічних назв, що становлять поєднання імені та прізвища: *іва́но-франкі́вський* (село *Іва́на Франка́*).

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. КРАПКА (.)

Крапка ставиться:

1. У кінці розповідного речення або спонукального, якщо воно вимовлене без окличної інтонації:

Весь народ піднімається до мене. Йдуть з усієї України та й ще йтимуть. Посилав універсали з Січі, тепер хочу скласти універсал із Чигирина (Загребельний).

Як паросць виноградної лози
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян (Рильський).

2. У кінці пов'язаних між собою частин розповідного тексту, коли автор хоче навмисно подати їх інтонаційно відокремленими одна від одної:

А я ходжу. Рівним, розміреним кроком, через усю хату, з кутка в куток. З кутка в куток (Коцюбинський).

3. У кінці рубрик переліку, коли вони досить розвинені й кожна з них становить закінчене речення:

Відзначаючи ювілей видатного українського вченого-сходознавця, одного з засновників Академії наук України, академіка АН України А. Ю. Кримського, загальні збори Академії наук України постановили:

1. *З метою відродження й розвитку національної школи сходознавства як важливого наукового компоненту інтелектуального потенціалу України створити в системі АН України Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського.*

2. *Видати повне зібрання творів академіка АН України А. Ю. Кримського.*

3. *Порушити клопотання перед Кабінетом Міністрів України про створення будинку-музею академіка АН України А. Ю. Кримського в м. Звенигородці Черкаської області* (З «Вісника АН України»).

4. Після речення, за яким розпочинається виклад розгорненої розповіді, опис тощо:

А діло було таке. Студенти з царського садка пішли в гості до знайомого купця, котрий жив далеко, аж на Орданському. Той купець мав багацько дочок, не дуже гарних. Він закликав

до себе десятками всяких студентів, годував, поїв їх і чимало дочок повидавав уже заміж за світських і духовних. Студенти часто гуляли там до півночі й цілою юрбою перелазили потім стіну Братського монастиря (Нечуй-Левицький).

5. Як знак незакінченості слова на письмі, напр.: **т.** або **тов.** (товариш), **гр.** (громадянин) (про скорочені слова див. § 39).

Примітка 1. Крапка не ставиться:

а) В абревіатурах між складовими частинами: *ООН, МАУ, радгосп, вуз.*

б) У скороченнях назв метричних мір: *г* (грам), *кг* (кілограм), *м* (метр), *мм* (міліметр), *т* (тонна).

в) У кінці заголовків, на вивісках і штампах.

Примітка 2. Про вживання крапки замість коми див. § 118, п. 2, прим. 1.

§ 116. ЗНАК ПИТАННЯ (?)

Знак питання ставиться:

1. У кінці питального речення:

За кожною з цих пам'яток — люди: майстри, митці. Хто знає про них? Хто назве їх імена? (Федорів).

Чи совам зборкати орла?
Чи правду кривді подолати? (Рильський).

Примітка 1. Підвищена проти звичайної питальна інтонація передається двома або трьома знаками питання:

Кляті! кляті!
Де ж слава ваша?? На словах!
Де ваше золото, палати?
Де власть великая? (Шевченко).

Примітка 2. У питальних реченнях з однорідними членами знак питання можна ставити після кожного однорідного члена з метою розчленування **питання**:

Хіба ж живуть вони? і знають,
Як ви сказали, благодать,
Любов?.. (Шевченко).

Примітка 3. Знак питання не ставиться в кінці складнопідрядного речення з непрямим питанням (хоч інтонація в таких випадках часто мало відрізняється від інтонації питальних речень):

Ніхто не запита
В принишклої блідої Катерини,
Чом на щоці сріблиться сіль крута —
Ще свіжий слід ***невтертої сльозини*** (Бажан).

Коли ж головне речення питальне, тоді в кінці складнопідрядного речення з непрямим питанням знак питання ставиться:

Чи знаєте, хлопці, як високо сокіл
Під небом літає у ***теплії дні?*** (Глібов).

Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був? (Яновський).

2. У дужках у середині цитати або після неї для виявлення сумніву або критичного ставлення до того, хто цитує, до наведеного матеріалу:

Нехай багато не розводяться вчорашні «марксисти» про велике значення колективізації (?), яка нібито врятувала (??) Україну від голоду (?!) (З газети).

§ 117. ЗНАК ОКЛИКУ (!)

Знак оклику ставиться:

1. У кінці окличного речення:

Гетьте, думи, ви хмари осінні!
Тож тепера весна золота! (Леся Українка).

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю! (Тичина).

Примітка 1. Знак оклику завжди ставиться в кінці речень, що мають у своєму складі слова **як, який, що (то) за, скільки** тощо (зі значенням експресії), але не є підрядними:

Як гарно марилось на шкільній лаві, скільки робилося сміливих, але часом і недосяжних проектів! (Коцюбинський).

На небокраї яка краса огнів сія! (Сосюра).

Він звів до Сагайди сіре змучене обличчя з великими сумними очима. Що то були за очі! (Гончар).

Примітка 2. Підвищена проти звичайної окличної інтонація передається двома або трьома знаками оклику:

Тельман говорить!!
Слухайте, доли, слухайте, гори,
Слухай, Німеччино,
Тельман говорить!!! (Тельнюк).

2. У кінці окличного називного речення:

Рідний край! На світі немає нічого дорожчого за нього, за землю, яка породила тебе й виростила (Цюпа).

3. Після однослівних і поширених звертань, що вимовляються з виразною окличною інтонацією:

***Україно!** Ти в славній борні не одна*
(Рильський).

*Ти прекрасна, **вечірняя зоре!*** (Леся Українка).

***Народе мій!** Твоє буття затяте*
В моїй крові затято клекотить!.. (Драч).

4. Після вигуків, а також після слів **так** і **ні**, коли вони стоять на початку речення й вимовляються з виразною окличною інтонацією:

***Ай!** як тут гарно!* (Коцюбинський).

***Ой!** Що це за сопілка? Чари! Чари!* (Леся Українка).

— ***Гей!** Піднімайтесь, хто сильний та дужий!* (Довженко).

*Мавка (спалахнула). **Так!** Хто не зріс між вами, не зрозуміє вас!* (Леся Українка).

*— **Ні!** Недобре зробив батько,— глухо якось, з протягом, почав Чіпка* (Панас Мирний).

Примітка 1. Знак оклику вживається в середині речення, щоб підкреслити ефективність певних слів:

І ворогам не розтоптати — ні! —
Омитий кров'ю стяг наш трудівничий (Рильський).

Звичайно в таких випадках відповідні слова виділяються ще двома тире.

Примітка 2. Складна інтонація оклику — питання передається на письмі знаками ?! або !?:

Се ти, мій чарівниченьку?! (Леся Українка).
Де ж той світ!?
І де та правда!? Горе! Горе! (Шевченко).
— Для чого ж тоді на Ельбі поклали ви круглі голови?! —
Кричить нам у вічі земля (Б. Олійник).

5. У дужках у середині цитати або після неї для вияву ставлення (обурення, здивування, іронії тощо) автора до наведеного ним матеріалу:

На останньому пленумі ради СПУ були висловлені дві полярні сентенції. Один із промовців закликав колег «вирощувати курей» (!!), другий — «думати про вічність» (!?) (З газети).

§ 118. КОМА (,)

КОМА В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні кома ставиться:

1. Між однорідними членами речення, не з'єднаними сполучниками:

Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півонії (Нечуй-Левицький).

Тут, на цих вуличках, дозрівала його класова свідомість, тут він переймався недолею голодних, безправних, безробітних (Федорів).

Це ж могло наступити нині, завтра, позавтра... (Кобилянська).

Світло сяйною хвилею хлюпнуло по верхівках дерев, замиготіло, застрибало по кущах (Гуцало).

Примітка 1. Два або кілька прикметників-означень однорідні:

а) Коли вони характеризують предмет в одному плані (при переліку різних особливостей або якостей предмета):

Дивом див було, що те пискляве, рожеве, безпомічне — то і є людина (Гончар).

б) Коли вони показують різні споріднені ознаки предмета (позитивні або негативні риси, розміри предмета тощо):

Немає матусі! У глухій, темній могилі вона (Тесленко).

Його очі замиготіли зимним, неприязним блиском (Кобилянська).

І вся вона на видноті — ставна, вродлива (Харчук).

в) Коли друге й дальші означення підсилюють, уточнюють або пояснюють перше:

Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч (Нечуй-Левицький).

Твердо упираючись ногами в нову, не панцизняну землю, він [*Остап*] *затис кулак і погрозив на той бік річки* (Коцюбинський).

Коли прикметники-означення характеризують предмет у різних планах, то такі прикметники неоднорідні й кома між ними не ставиться:

Вода шуміла й билась між камінням білими кипучими хвилями (Нечуй-Левицький).

Ми їхали порожньою рудуватою дорогою (Вл. Шевчук).

В ранковому березневому затуманеному повітрі пахли вишневі садки (Харчук).

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка — після нього:

Усе застеляла ***мла вечірня пахучая*** (Марко Вовчок).

На чорній зритій землі по краях поплуталась огудина ***суха гарбузова*** (Головко).

Примітка 2. Не слід розглядати як однорідні й відокремлювати комами:

а) Два однакові формою дієслова, що означають дію та мету її: *піду́ подивля́ся; ся́дьмо поміркуймо* тощо.

б) Два однакові або близькі значенням слова, з яких друге вжите з запереченням **не**, якщо таке словосполучення становить змістом одне ціле *(жду не діжду́ся; ди́вишся не надиви́шся; ди́шеш не надиши́шся; вовк не вовк* і под.):

Дивиться *вона* ***не надивиться*** *на свого сина:* ***втішається не навтішається*** *своїм Івасем!* (Нечуй-Левицький).

2. Між однорідними членами речення, з'єднаними двома або більше однаковими сполучниками: **і...і (й...й), ні...ні (ані...ані), то...то (не то...не то), чи...чи (чи то...чи то), або...або:**

А тим часом місяць пливе оглядать
І *небо,* ***і*** *зорі,* ***і*** *землю,* ***і*** *море* (Шевченко).
Ні *зради яд,* ***ні*** *танки,* ***ні*** *гармати*
Не допоможуть ворогу в бою (Сосюра).

Не хотів ***ані*** *дружитись,* ***ані*** *дома жити — чумакував* (Марко Вовчок).

Доля — наче примхлива дівчина: ***то*** *пригріє,* ***то*** *знов остудить* (Вс. Шевчук).

Чи *то садок видніє,* ***чи*** *город,* ***чи*** *поле?* (Панас Мирний).

Хлопці, щоб не заважати в хаті, вчились ***або*** *в клуні,* ***або*** *в садку чи деінде* (Коцюбинський).

Примітка 1. Коли частина однорідних членів з'єднана безсполучниково, а частина — повторюваними сполучниками **і (й),** та **(=і),** кома ставиться між усіма однорідними членами, у тому числі й між першими двома (перед першим сполучником):

Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, і скромну, і завжди спокійну (Сосюра).
Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий! (Симоненко).

Примітка 2. Якщо однорідні члени речення зв'язані сполучниками **і (й),** та **(=і)** в пари, то перед сполучниками коми не ставляться, а пари відокремлюються комами:

Життя — це ріка, в якій попутно й навально тече минувшина й теперішність, добро й зло, правда і кривда (Федорів).

Примітка 3. Коли сполучники **і (й), та (=і), або, чи** не повторюються, кома перед ними не ставиться (про сполучник **або** див. ще п. 15):

Було як заговорить ***або*** *засміється — і старому веселіше стане* (Марко Вовчок).

Картина була надзвичайна, неначе сон ***чи*** *казка* (Довженко).

Примітка 4. Коли два слова, перед кожним з яких стоїть сполучник і або **ні,** становлять єдиний усталений вислів, то кома між ними не ставиться: *і так і сяк, і туди і сюди, і вдень і вночі; ні туди ні сюди, ні сяк ні так, ні сé ні тé, ні вдень ні вночі, ні риба ні м'ясо* тощо.

Кома не ставиться також між двома однорідними членами речення, що з'єднуються повторюваним сполучником і утворюють тісну смислову єдність (звичайно такі однорідні члени не мають при собі пояснювальних слів):

А потім і щастя і горе обірвались так раптом (Леся Українка).

3. Між однорідними членами речення, з'єднаними протиставними сполучниками **а, але, однак, проте, а проте, зате, та (=але), так, хоч (хоча).**

В життя розкритій книзі
Сторінок безліч є,
В які вписати мусиш
І ти життя своє.
Вписати не чорнилом,
А полум'ям душі (Братунь).

Задер голову Баглай, стежить, як поволі, але вперто піднімаються голуби над собором (Гончар).

Хоч живемо з пучок, а проте й для нас є місце у церкві (Коцюбинський).

Тече вода в синє море,
Та не витікає (Шевченко).

Полетіла б я до тебе,
Та крилець не маю (Пісня).

З виду дід був... столітній, хоч ще кремезний (Панас Мирний).

4. Перед сполучниками **і, а також, ще й, а то й, та й, та ще,** які приєднують до попередніх членів речення ще один елемент:

Давид роздягся, шинель на ключці повісив, і будьонівку (Головко).

Зазеленіли луги, ще й дібровонька (Пісня).

5. Перед другим з парних сполучників **не тільки... а й (не тільки... але й, не тільки... а ще й, не тільки... але також і), як... так і, не так... як, хоч... але (та), не стільки... скільки,** що вживаються при однорідних членах речення:

Як би це добре було, коли б я не тільки спочив, а й вивіз собі матеріал для роботи (Коцюбинський).

Як російська, так і європейська критика все частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги (Коцюбинський).

Не так тії вороги,
Як добрії люди —
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять (Шевченко).

6. Перед словами **а саме, як-от, як** та ін, що стоять у реченні з однорідними членами після узагальнюючих слів:

Ми певні, що... Ваше чуле серце не обмине... нашого благання й жаги — бачити рядом із такими талановитими виставниками «Наталки Полтавки», як Кропивницький, Саксаганський, Садовський, Затиркевич, і Вас, наша зоре! (Панас Мирний).

Весільний обряд складається з трьох частин, а саме: заручин, сватання й весілля.

7. При повторенні слова для означення великої кількості предметів, тривалості дії, для підкреслення згоди або заперечення тощо:

***Все, все** згадала вона в ту хвилину!* (Довженко).

***Рости, рости,** моя пташко,*
Мій маковий цвіте (Шевченко).

*Здається, часу і не гаю, а **не встигаю, не встигаю!*** (Костенко).

8. Для виділення звертань і зв'язаних з ними слів (про знак оклику при звертаннях див. § 117, п. 3):

*Мово **рідна, слово рідне,***
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має! (Воробкевич).

Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич,— а серце вже готове
За тебе згинути в бою! (Павличко).

*Я не люблю тебе, ненавиджу, **беркуте!*** (Франко).

*Де ж ти дівся, в **Яр глибокий***
Протоптаний шляху? (Шевченко).

9. Після вигуків, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова в реченні (пор. § 117, п. 4):

***Гей,** на коні, всі у путь!* (Тичина).
***О,** як люблю я рідну землю...* (Воронько).

Примітка 1. О, ой, коли вони інтонаційно тісно зв'язані з дальшим звертанням (тобто після них немає паузи), комою не відокремлюються:

***О,** люде мій бідний, моя ти родино,*
Брати мої вбогі, закуті в кайдани!
(Леся Українка).

***Ой** волохи, волохи,*
Вас осталося трохи (Шевченко).

Примітка 2. Після **ну, ой, ах** і т. ін., ужитих для підсилення, кома не ставиться:

***Ну** що б, здавалося, слова...*
Слова та голос — більш нічого (Шевченко).

***Ой** летіла гуска додому —*
Та впала, як грудка, додолу (Драч).

Примітка 3. Не відокремлюються вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого йде звертання:

***Ой** ти, дівчино,*
З горіха зерня,
Чом твоє серденько —
Колюче терня? (Франко).

***Гей** ти, поле колоскове,*
молодість моя! (Сосюра).

10. Після стверджувальних слів **так, еге, гаразд, (а)якже, авжеж** та ін., заперечення **ні**, запитання **що**, а також підсилювального **що ж, коли** безпосередньо за цими словами йде речення, яке розкриває їх конкретний зміст:

Так, *це була вона, його земля,*
Про неї він співав і нею марив (Павличко).

Еге, *я правду вам казав* (Гребінка).
*— Земляка свого бачили?..— **Аякже,** бачив* (Головко).

Ні, *я хочу крізь сльози сміятись,*
Серед лиха співати пісні (Леся Українка).
*— **Що,** титаря вбили?* (Шевченко).

Що ж, *отак і проходить вечір,*
По-лисячому тихо, без стуку (Б. Олійник).

Увага. Слід відрізняти стверджувальні слова **так, гаразд** від прислівників **так, гаразд,** після яких кома не ставиться:

Так *ніхто ще не вірив у мене!* (Чубач).
Гаразд *ідуть наші справи.*

Так само слід відрізняти заперечення **ні** від повторюваного сполучника **ні** (див. п. 2).

11. Для виділення вставних слів і вставних речень (про вживання тире або дужок при вставних словах і вставних словосполученнях та реченнях див. § 121, п. 14 і § 123, п. 2):

Треба хліба людині й металу,
Треба музики і п'єдесталу,
*Та, **мабуть,** над усе до загину*
Треба віри людині в людину (Забаштанський).

*І, **можливо,** моє серце-проміння*
Зловить в свої долоні дитина
І всміхнеться (Братунь).

А в хлібороба, звісна річ, роботи — як води, від снігу до снігу (Федорів).

*З Копачів я, **бачте,** родом* (Білоус).

*Погане, **я чував,** життя собаче,*
Недобре ж і Вовкам (Глібов).

Примітка 1. Вставними найчастіше бувають такі слова й словосполучення: *бач, бачиш, бачте, безперечно, безсумнівно, безумовно, бувало, видимо, видно, відома річ, власне, головне, головним чином, далебі, до речі, звичайно, звісно, здавалось, здається, значить, зрозуміло, кажуть, коротко кажучи, либонь, мабуть, між іншим, мовляв, може, можливо, навпаки, на жаль, на мій погляд, на нашу думку, наприклад, нарешті, на щастя, немає сумніву, отже, очевидно, певна річ, певно, по-перше, по-друге, правда, проте й однак* (не на першому місці в головному або підрядному реченні, де ці слова є сполучниками), *сказати б, справді, щоправда, як видимо, ясна річ* і деякі інші.

Увага. Слід відрізняти вставні слова та словосполучення від подібних до них слів, які є членами речення й комами не виділяються:

У нижчеподаній статті я, ***звичайно,*** *не охоплюю всіх проблем розвитку української мови* (Рильський).

Але: *Концерт звичайно закінчується о 10 годині.*

Ці слова, ***до речі,*** *викликають сумнів.*

Але: *Ці слова сказані до речі.*

Примітка 2. Якщо сполучник **а** (рідше **але**) відноситься до вставного слова, він комою не виділяється — **а власне, а втім** тощо.

Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, ***а власне,*** *про способи записування народних пісень?* (Леся Українка).

Примітка 3. Вставні слова не виділяються комами, якщо вони належать до відокремлених членів речення:

Дмитро, очевидно поспішаючи, не поснідав.
Пор.: *Дмитро, поспішаючи, очевидно, не поснідав.*
Надвечір, мабуть години о шостій, почався дощ.
Пор.: *Я буду у вас сьогодні, мабуть, увечері.*

Примітка 4. Не виділяються комами такі слова: *адже, все-таки, все ж таки, наче, начебто, немов, немовби, ніби, нібито, от, принаймні,* які не є вставними.

12. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться словами **як, мов, наче, немов, ніби, як і, ніж** і т. ін.:

Із степу, ***як*** *із вогкої печери, тягло свіжою прохолодою* (Гончар).

Це місто [Київ] *прекрасне,* ***як*** *усмішка долі* (Костенко).

Припадаю вустами до слова,
Мов *до стиглого грона калини* (Кащук).

Зникло лихоліття,
Наче *уві сні* (Братунь).

Він справді здригнувся, ***немов*** *ступив у студену воду* (Мушкетик).

В цей час у порту завжди, ***ніби*** *граючись у хрещика, сновигали матроси всіх націй* (Панч).

Примітка 1. У сталих фразеологічних зворотах перед порівняльним сполучником кома не ставиться:

Дощ лив ***як*** *з відра.*
Почервонів ***як рак.***

Примітка 2. Іменна частина складеного присудка, приєднана з допомогою сполучників **як, мов, ніби** тощо, комою не відокремлюється:

Руки зробилися ***як*** *лід.*

Примітка 3. Звороти, що вводяться в речення за допомогою сполучника **як** і мають значення «у ролі кого, чого», комою не виділяються:

Про масштаби Довженка як письменника можна судити з його найбільшої літературної праці — «Зачарованої Десни» (Новиченко).
Розглядаємо вашу відповідь як згоду.

Примітка 4. Не ставиться кома перед **як, ніж** у виразах **(не) більш як, (не) раніше ніж, (не) довше ніж** і т. ін.
Сидів не більш як півгодини.
Роботи вистачило не довше ніж на два дні.

13. Для виділення допустових речень:
Коли під'їхали до собору одержувати комбікорм, то на дверях висів замок, хоч до кінця робочого дня було ще далеко (Гончар).

Примітка. Коли **хоч (хоча)** вжито не в допустовому реченні, а при окремому члені речення як частку, кома перед ним не ставиться:
*Дай мені **хоч** трохи води.*

14. Для виділення прикладок як поширених, так і непоширених, особливо коли вони відносяться до власного імені або займенника:
*Дмитрик, **восьмилітній хлопчик,** вискочив з душної низенької хати* (Коцюбинський).
*Нехай мене, **Кармелюка,** в світі споминають!* (Марко Вовчок).

Отак роки, отак без краю
На струнах Вічності перебираю
*Я, **одинокая верба*** (Тичина).

Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір (Павличко).

Примітка. Про вживання дефіса при прикладках див. § 27, а про вживання тире — § 121, п. 7.

15. Для виділення відокремлених прикладок, що починаються словами **як, тобто (себто, цебто), або (= тобто)** тощо:
***Як** учений, етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості* (Рильський).
*Тайга, **тобто** заболочений хвойний ліс із домішкою осики, тягнеться на сотні кілометрів.*
*Орфографію, **або** правопис, повинен знати кожен.*

Примітка. Прикладки зі сполучником як виділяються комами тільки тоді, коли вони виразно відокремлюються інтонаційно й мають додатковий смисловий відтінок причиновості. В інших випадках коми не ставляться:
*Шевченко **як** поет відомий всьому світові.*
*Мова йде про Архипенка **як** художника.*

16. Для виділення зворотів, що обмежують або уточнюють зміст усього речення й починаються словами **крім опріч), за винятком, особливо, включаючи, замість, напри-**

клад, навіть, зокрема й под., якщо вони виразно інтонаційно відокремлюються:

Було про що думати цієї ночі, та він примусив себе не думати зараз ні про що, ***крім бою*** (Сизоненко).

Без гарячої любові до природи людина не може бути митцем. Та й не тільки митцем, ***особливо зараз,*** *коли треба перебудувати майже все* (Довженко).

Майже всі твори видатного художника, ***включаючи*** *етюди, були представлені на цій виставці.*

На краю села, ***замість*** *похилої хатини, стояв великий будинок.*

Гризуни, ***наприклад*** *ховрашки, завдають багато шкоди полям.*

Усі мешканці села, ***навіть*** *діти й старі, поспішали в поле.*

Він полюбляв, щоб до Волі приходили гості, ***зокрема*** *Рада й Аліна* (Яновський).

17. Для виділення відокремлених означень, виражених:

а) Дієприкметниками та прикметниками, що мають при собі пояснювальні слова й стоять після означуваного іменника:

Вмирав поет, ***залюблений у світ,***
Вмирав поет, ***задивлений у море*** (Осадчук).

Деревця молоді, ***укриті білим пухом,***
Тихенько сплять над Волгою в снігу... (Забашта).

Розгойдане море, ***вже брудне й темне,*** *наскакувало на берег і покривало скелі* (Коцюбинський).

б) Дієприкметниками та прикметниками, що не мають пояснювальних слів і стоять після означуваного іменника, особливо в тих випадках, коли перед іменником є вже означення:

Ясне сонце, ***тепле й приязне,*** *ще не вспіло наложити палючих слідів на землю* (Панас Мирний).

Живе життя і силу ще таїть
Оця гора, ***зелена і дрімлива*** (Зеров).

Слався, мій народе, ***мій гордий, чесний, добрий, молодий*** (Вінграновський).

в) Дієприкметниками та прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), поставленими перед іменником, якщо вони, виступаючи в ролі означення до іменника, мають ще обставинний відтінок («будучи», «бувши»...) або відділені від іменника іншими членами речення:

Дезорганізований раптовістю нічної атаки, *ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору* (Гончар).

У червонім намисті, зав'язана ***великою хусткою,*** *Марта була б дуже гарною молодицею* (Нечуй-Левицький).

г) Дієприкметниками й прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), що стосуються особових займенників:

Як я, ***бідна,*** *тут горюю, прийди подивися* (Котляревський).

Вона стоїть навпроти Сагайди, ***маленька,*** *мов куріпка на межі* (Гончар).

Дивився [Юрко] на батька, і йому стало жаль його, ***завчасно постарілого, спрацьованого*** (Харчук).

д) Іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками або без них), щоб надати їм більшої ваги порівняно з іншими членами речення:

Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, ***з кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами,*** *вона [Мотря] була ніби намальована на білій стіні* (Нечуй-Левицький).

До неї наближалась мати... Іллевського, невисока, досить повна жінка, з ***кошиком у руці*** (Гончар).

Примітка. Не виділяються й не відокремлюються комами означення з пояснювальними словами або без них, коли вони за змістом невіддільні від слів, яких стосуються:

Минаючи убогі села
Понаддніпрянські невеселі,
я думав... (Шевченко).

18. Для виділення відокремлених уточнювальних обставин часу, місця тощо:

А вечорами, ***по роботі,*** *він не раз до пізньої ночі ходив у важкій задумі по болотистих улицях Борислава* (Франко).

Сьогодні вранці, ***під час перерви,*** *побачивши, що Кажан пішов у сад, Олег кинувся нагору, до його кімнатки* (Донченко).

Там, ***за горами,*** *давно вже день і сяє сонце, а тут,* ***на дні міжгір'я,*** *ще ніч* (Коцюбинський).

По той бік шляху, ***десь далеко в степу, за садками,*** *тремтить червона заграва...* (Тютюнник).

19. Для виділення відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами:

Маруся, ***вийшовши з кімнати,*** *засоромилась* (Квітка-Основ'яненко).

Почали люди серпи гострити, ***лаштуючись до жнив*** (Коцюбинський).

Забившись у дровітню, *я плакав, коли Мальва залишала наше подвір'я* (Земляк).

Переглядаючи трагічні сторінки Каменяревого життя, *поет* [*Павличко*] *постійно пам'ятає про зв'язок Франка з нашим часом* (Лубківський).

Примітка. Дієприслівниковий зворот, який стоїть після сполучників **і, та, а,** що з'єднують однорідні присудки, виділяється комами з обох боків:

Прислухались і, ***не вірячи самі собі,*** *одхиляли сінешні двері* (Коцюбинський).

20. Для виділення відокремлених обставин, виражених одиничними дієприслівниками, коли вони означають час, причину, умову дії:

Повечерявши, *полягали спати* (Панас Мирний).

Прощаючись, *Багіров відкликає Ясногорську вбік* (Гончар).

Не повіривши, *Чабанчук кинувся в канцелярію* (Донченко).

Попрацювавши, *можна й відпочити.*

Примітка. Одиничні дієприслівники, що стоять безпосередньо при присудку й мають значення прислівника, комами не відокремлюються:

Вона сиділа ***замисливши*** (Яновський).

Ідуть дівчата в поле жати
Та, знай, співають ***ідучи*** (Шевченко).

Із вирію летять ***курличучи*** *ключі* (Зеров).

КОМА В СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні кома ставиться:

1. Для відокремлення речень, що входять до безсполучникового складного речення (про вживання крапки з комою або тире в таких реченнях див. § 119, п. 2 і § 121, п. 9):

В житі синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку (Коцюбинський).

Підведу од книжки очі,—
Під вікном ростуть банани,
Шелестять високі пальми,
Мирти, фіги і платани (Кримський).

Пісня [*«Два кольори»*] *пішла в глибини, пісня пішла на вершини, ніхто нікому її не віддасть, навіть авторам* (Драч).

2. Для відокремлення речень, що входять до складносурядного речення (про вживання тире в таких реченнях див. § 121, п. 9):

Один кривавим потом умивається, та робить, та дбає, а другий, ледащо, лінується... або ще п'є... (Грінченко).

Жде спрагла земля плодотворної зливи,
І вітер над нею гуляє бурхливий (Франко).

Непокривлену душу хотіли зламати,
Та ламалися тільки болючі кії,
Наді мною ночами відплакала мати,
Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її (Павличко).

Усе іде, але не все минає
Над берегами вічної ріки (Костенко).

Примітка 1. Іноді перед сполучниками сурядності **і, та, а, але, однак** і под. замість коми ставиться крапка, щоб надати більшої самостійності реченням, які могли б бути складовими частинами простого або складносурядного речення:

Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби, приссався до нього, наче хоче спинитись. Але не може (Коцюбинський).

Ми якось дуже звикли, що він [Ойстрах] є.
А от нема. І струни його стихли (Костенко).

Примітка 2. Якщо в складному реченні зі сполучниками **і (й), та (= і)** є спільне повнозначне слово або спільне головне чи підрядне речення, то кома перед сполучниками **не ставиться**:

На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні (Смілянський).

Він... розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх ріка рибна, що усяка риба ведеться (Марко Вовчок).

І знов моя до тебе думка лине,
Далекий краю ранньої зорі,
Де тигрів слід веде до Уссурі
І спіє виноград між віт ялини (Борис Тен).

3. Для відокремлення речень, що входять до складного речення з безсполучниковим і сурядним зв'язком:

Синіють води, зеленіє яр,
І стеляться сліпучі краєвиди (Зеров).

О так! Минають роки і віки,
Усе спливає хвилями ріки,
Й життя нові нам ставить теореми (Борис Тен).

4. Для відокремлення речень, що об'єднуються в одне складне речення за допомогою повторюваних сполучників **і...і, ні...ні, або...або, то...то, чи...чи** тощо:

І розсвіте, і вийдуть смілі люди,
І порохом пропахне сніг і дим,
І розсвіте, і всесвіт видно буде,
Весь світ, всю долю видно стане їм (Бажан).

Ранок такий-то тихий та ясний придався: ні вітерець не війне, ні хмарка не збіжиться (Марко Вовчок).

Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка).

То дощ, то сніг, то знову дощ,
І листя лопотіло (Вінграновський).

Чи осінь, чи зима, чи в зелені діброва
весни вітає дні, чи літо славить птах,—
усе мені шумить хода твоя шовкова,
і стан твій молодий пливе в моїх очах (Сосюра).

5. Для відокремлення в складнопідрядному реченні підрядних речень, уведених сполучниками або сполучними словами, від головних і від інших підрядних:

Так тихо сходить місяця підкова,
Що аж завмерли гори та ліси... (Пушик).

І той любов'ю повниться до світу,
Хто рідну землю має під собою... (Вінграновський).

Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбочком (Коцюбинський).

Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входив у ліс вузьким клином (Нечуй-Левицький).

Весь край слов'янський чує крок дружин,
Які спішать на збір у Дрогичин (Бажан).

Спасибі, що мені відкрили очі
На невмирущу душу материнську,
Без котрої збіднів би цілий світ (Підсуха).

Душа летить в дитинство, як у вирій,
бо їй на світі тепло тільки там (Костенко).

Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили,
щоб тебе в цій пісні славить і любить,
щоб для тебе серцем вічно зеленіти (Сосюра).

Під липами неподалік колгоспної контори почали сходитись лише опівдні, хоч два автобуси, які мали відвезти хлопців та їхніх родичів до району, стояли тут іще з восьмої ранку (Гуцало).

Рідний дім залишається в серці,
Як далеко від нього не йди (Чубач).

Ти гукай, не гукай,
а літа не почують.
Все біжать та спішать —
хоч співай чи ридай... (Б. Олійник).

Примітка 1. Кома не ставиться перед **як** у виразах **як слід, як треба, як годиться** й под., коли нема ясно визначеного підрядного речення:

Роби як слід, то й добре буде.

Примітка 2. Комою не відокремлюються одиничні займенники та прислівники, що є, власне, частиною непрямого питання:

Бачив хлопця й не сказав якого.
Мати повернеться, та не знати коли.

Примітка 3. При складених сполучниках і сполучних словах **тому, що, через те що, для того щоб, незважаючи на те що, після того як, внаслідок того що, замість того щоб** кома ставиться один раз: або перед усім складеним словосполученням, або перед сполучником **що, щоб, як** — залежно від змісту та інтонації:

*Надворі стало темно, **через те, що** небо заволокло чорною хмарою.*
*Надворі стало темно, **через те що** небо заволокло чорною хмарою.*

Примітка 4. Кома ставиться перед **як** у зворотах **не хто інший, як...; не що інше, як...:**

*Те, що її зацікавило, було **не що інше, як** троє осідланих коней під ґанком вілли* (Коцюбинський).

Примітка 5. Коли перед підрядним реченням стоять частки **не, і,** то підрядне речення не відділяється від головного комою:

*Мене цікавить **не** як це сталося, а які можливі наслідки цього факту* (Пор.: *Мене цікавить **не** те, як це сталося...*).

*Треба бути уважним **і** коли обставини цьому не сприяють.* (Пор.: *Треба бути уважним **і** тоді, коли обставини...*).

Примітка 6. При збігу сполучників перед другим із них кома не ставиться тоді, коли в наступному реченні наявні співвідносні слова **то, так:**

***І якщо** пісня вийде в люди,*
***То** пломінь серця не згашу* (Малишко).

Пор.: *Але коли Ви такі добрі, що не одмовились би перекласти щось із рукопису, то я позволю собі скористуватися з сього **і, якщо** зможу, пришлю Вам рукопис* (Коцюбинський).

Якщо перший сполучник протиставний (**а, але, однак** і т. ін.), то кома після нього взагалі не ставиться:

*Він прокинувся увечері, ...довго пив чай, **а коли** зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку* (Первомайський).

§ 119. КРАПКА З КОМОЮ (;)

Крапка з комою ставиться:

1. Між поширеними однорідними членами речення, особливо якщо в середині хоч би одного з них є коми:

Привіт тобі, зелена Буковино,
Твоїм хорошим горам і гаям;
Твоїм одважним, дорогим синам! (Самійленко).

Котовський справді палив поміщицькі маєтки; справді з'являвся до багатіїв, вимагав у них боргові зобов'язання бідняків і тут же, перед їхніми очима, нищив; справді забирав гроші й роздавав злидарям (Смолич).

2. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного речення, коли вони поширені або в середині їх уже є розділові знаки:

Та ні, він [І. Франко] був, і є, і завжди буде,
Цей велетень, цей титанічний дух;
Його вогонь не вигас, не заглух,—
Він вкладений навіки в наші груди (Павличко).

Було, мабуть, гарно: вночі випав сніг, і сліпучо-біла вулиця леліла сріблом; крізь просвічені скісним заполудневим сонцем шибки вікон зеленіло... ялинкове гілля; з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на гринджолятах хлопчаки (Дрозд).

3. Між реченнями — частинами складносурядного речення, зв'язаними сполучниками **а, але, проте, однак, все ж таки** (рідше — сполучниками **і, та**), якщо ці речення мають значний обсяг або в середині їх є коми:

І крізь мокру сніговицю
Бачу я вогонь червоний,
Наче сонце, що конає
У молочній білій млі;
А навколо нього мріють
Наче тіні чорних птахів (Леся Українка).

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).

4. Між поширеними однорідними підрядними реченнями, підпорядкованими одному й тому ж головному, особливо коли в середині таких підрядних уже є розділові знаки:

Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздовж, і вшир, і впоперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське...; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, бездонно-глибоке шатро..? (Панас Мирний).

І тепла радість душу обняла,
І сам не знаєш у задумі світлій,
Що краще — вечір цей чи ночі мла;
Що краще — біля тебе сад розквітлий
І серць квітучих трепет молодий
Чи над тобою зоряні сади (Борис Тен).

5. Між групами незалежних речень, коли необхідно вказати межі між ними на відміну від розмежування окремих речень:

Щойно полуниця відходить, а вже буріють вишні-петриківочки, шовковиця сиплеться, а там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниці, то жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, вже й металурги лазять поруч з дітьми по садках... (Гончар).

Примітка. Крапка з комою ставиться також у кінці досить великих рубрик нереліку (про крапку в цих винадках див. § 115, п. 3).

§ 120. ДВОКРАПКА (:)

1. Якщо перед однорідними членами речення стоїть узагальнююче слово або словосполучення, що вказує на перелік, то перед першим однорідним членом або словом, яке до нього відноситься, ставиться двокрапка:

У густій мряці, білій як молоко, все пропадало: небо, гори, ліси, пастухи (Коцюбинський).

Несуть пани есаули
Козацькую збрую:
Литий панцир порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопали... (Шевченко).

Заснув, знечувся й коли, і снилися красиві коні: сірі, гніді, вороні (Симоненко).

Примітка 1. Двокрапка ставиться перед однорідними членами речення й тоді, коли нема узагальнюючого слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени речення читаються з перелічувальною інтонацією:

Та в цю хвилю двері розчинились
і ввійшли: якийсь рудобородий
в довгому старім плащі подертім;
з лірою ж за ним дідок кошлатий,
що все кашляв та все очі мружив;
іще й третій, що безруко щуливсь,
лиш рукав сорочки теліпався (Тичина).

Примітка 2. Про вживання тире перед узагальнюючим словом див. § 121, п. 5.

2. Двокрапка ставиться між двома реченнями, що входять до складу безсполучникового складного речення, якщо друге речення розкриває зміст першого речення в цілому або одного з його членів, а також указує на причину того, про що йдеться в першому реченні:

Лаврін не поганяв волів: він забув і про воли, і про мішки й тільки дивився на Мелашку (Нечуй-Левицький).

Якби його так намалювати,— сказали б: то не чоловік сидить, то — сам сум! (Панас Мирний).

Ліс іще дрімає, а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спалахне сяйвом, немов од радощів (Коцюбинський).

Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети (Грінченко).

Як і вони — я був щасливим:
Із теплих уст ловив слова,
Що казкою ставали, дивом,
В якому всесвіт ожива (Ющенко).

Примітка. Про вживання двокрапки при прямій мові див. § 125, п. 3.

§ 121. ТИРЕ (—)

Тире ставиться:

1. Між підметом і присудком, коли останній виражений іменником або кількісним числівником у називному відмінку, а дієслова-зв'язки немає. При цьому присудок може бути як непоширеним, так і поширеним:

Бук — дерево.
Три та сім — десять.
Київ — столиця України.
Мистецтво — найкращий педагог (Гончар).

Пісня і праця — великі дві сили,
Їм я бажаю до скону служить (Франко).
І один у полі — воїн (Дольд-Михайлик).

Примітка. Перед заперечним присудком, вираженим іменником у називному відмінку з заперечною часткою **не**, тире звичайно не ставиться:

Серце не камінь.

2. Між підметом і присудком, коли один із цих членів речення (або обидва) є інфінітивом:

Говорити — річ нудна.
Працювати слід до дна (Рильський).

Життя прожити — не поле перейти (Прислів'я).

3. Перед **це (це є), оце, то, ось, (це) значить,** якщо присудок, виражений іменником у називному відмінку або неозначеною формою дієслова, приєднується за допомогою цих слів до підмета:

Гетьман, може, як ніхто інший знав, що любити Україну — це найперше захистити її надійно від усіх ворогів (Лупій).

Класична пластика і контур строгий,
І логіки залізна течія —
Оце твоя, поезіє, дорога (Зеров).
Сміле слово — то наші гармати,
Світлі вчинки — то наші мечі (Грабовський).
Зернина — то життя у сповитку (Кащук).
Серце чисте співця —
То ранкової відблиск роси (Ющенко).

Гармонійне злиття ідеї з художньою формою, в яку вона вбрана,— ось формула ідеального твору мистецтва (Дрозд).
Жити мені без праці — значить не жити (Павличко).

Примітка. Тире ставиться й перед єднальним сполучником (або зрідка після нього) між двома присудками, якщо другий з них виражає щось несподіване або різко протилежне до висловленого першим:
Земля на прощання усміхнулась — і потемніла (Панас Мирний).
Повечеряємо — і за роботу (Тютюнник).
Мигне тільки рябенька спинка або гострий шпичастий хвостик — і зникне (Коцюбинський).
Або — після сполучника:
Я тоді швидко підводжусь і — зирк через комин (Довженко).

4. На місці пропущеного члена речення, переважно присудка:
Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними — квітник (Коцюбинський).

Без витоку нема ріки,
Як без коріння — крони (Осадчук).

5. Перед узагальнюючим словом, що стоїть після однорідних членів речення:
День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне (Леся Українка).

Ні спека дня, ні бурі, ні морози —
Ніщо не вб'є любов мою живу (Сосюра).

6. Після переліку, якщо перелік іде за узагальнюючим словом і не закінчує речення:
Сотні й тисячі українських дівчат: колгоспниць, робітниць, студенток, лікарів, інженерів — у сірих шинелях радянських воїнів ідуть на захід (Бажан).
Українські дореволюційні письменники: Шевченко, Марко Вовчок, Панас Мирний, Нечуй-Левицький — багато творів присвятили зображенню жахливої долі українського народу.
7. Для виділення прикладок, якщо вони стоять у кінці речення й перед ними можна, не змінюючи змісту, вставити **а саме:**
У своїм невеличкім гурточку він [Гуща] *завів новину — гуртову працю* (Коцюбинський).

Примітка. Якщо прикладка є власним іменем, то вона частіше відокремлюється комами:
Обабіч Свирида сиділи Мурий і ще один муляр, Тимко (Копиленко).
Та друг мій, Ярослав, ще й після того не раз був на устах усіх! (Тичина).
Тамарі він чомусь видався схожим на доброго, покривдженого лісовика, Чугайстра, з гуцульської казки (Мушкетик).

8. Між частинами заперечного порівняння:

...То ж не вовки-сіроманці
Квилять та проквиляють,
Не орли-чорнокрильці клекочуть,
Попід небесами літають,—
То ж сидить на могилі
Козак старесенький,
Як голубонько сивесенький,
Та на бандуру грає-вигравае,
Голосно-жалібно співає (Народна дума).

9. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного чи складносурядного речень, якщо в другому з них подано висновок або наслідок дії першого:

Защебетав соловейко —
пішла луна гаєм (Шевченко).

Вдарив революціонер —
захитався світ (Тичина).

Минали літа — росли сини (Головко).

Не жди ніколи слушної пори —
Твоя мовчанка може стать ганьбою! (Павличко).

Орач торкнеться до керма руками —
І нива дзвонить темним сріблом скиб (Стельмах).

10. Між частинами безсполучникового складного речення, коли перша частина виражає причину або умову, а друга — наслідок:

...Попадавсь їм багач у руки — вони його оббирали, попадався вбогий — вони його наділяли (Марко Вовчок).

Як тільки займеться десь небо — з другого боку встає зараз червоний туман і розгортає крила (Коцюбинський).

11. Між реченнями, коли зміст їх різко протиставляється:

Ще сонячні промені сплять —
Досвітні огні вже горять! (Леся Українка).

Закрався вечір, одшуміла праця,
Як сльози затремтіли ліхтарі,—
Та діти наші ночі не бояться (Рильський).

12. Між двома або кількома власними іменами, сукупністю яких називається вчення, теорія, науковий закон:

Фізичний закон Бойля — Маріотта.

13. Між двома словами на означення просторових, часових або кількісних меж (замість словосполучень із прийменниками **від...до**):

Автотраса Київ — Львів.

Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня.

Пам'ятки української мови XVI—XVIII ст.

Вантаж вагою вісім — десять тонн.

14. Для виділення поширеної групи вставних слів (або вставного речення), що стоїть у середині речення:

*...Топольський — молодий чоловік, але — **на думку пана посла** — надзвичайно талановитий і солідний* (Маковей).

*Опукою згори — **аж вітром зашуміло** —*
Орел ушкварив на Ягня (Гребінка).

*А тоді зопалу — **не встигло радіо попередити!** — вернулися морози* (Яворівський).

Примітка 1. Про вживання ком і дужок при вставних словах і вставних реченнях див. § 118, п. 11; § 123, п. 2.

Примітка 2. Коли після тире стоять слова, що повинні бути виділені комами (наприклад, вставні слова), то перша кома опускається:

Не знать звідки взялись [орендарі], *наїхали й позбирали панські землі під оренду — **звісно**, за ту ціну, яку самі призначили* (Панас Мирний).

15. Разом із комою для відзначення переходу від підвищення до зниження інтонації в періоді:

Як тільки ясний день погасне
І ніч покриє божий мир,
І наше лихо трохи засне,
І стихне людський поговір,—
Я йду до берега крутого,
І довго там дивлюся я,
Як із-за лісу, з-за густого
Зіходить зіронька моя (Глібов).

Примітка. Про вживання тире при прямій мові див. § 125.

16. Як додатковий знак після коми перед словом, яке повторюється для того, щоб зв'язати з попереднім реченням наступне (найчастіше підрядне, яке підсилює, доповнює або розвиває головне):

Шевченківський Палій стоїть на порозі того прозріння, до якого доходить Іван Вишенський у поемі Франка,— на порозі усвідомлення, що тільки в діяльнім служінні своєму народові може бути остаточне виправдання людини, що тільки в ньому вища рація людського існування (Рильський).

17. Взагалі для означення спеціально підкреслюваної паузи різного змістового й стилістичного характеру:

Увечері кличуть: «Іди до панночки — розбирати» (Марко Вовчок).

Не слухає сонце,
За гору сідає
І нам посилає
На всю ніч — прощай! (Самійленко).

Сьогодні — майбутнього
далину я оком прозираю (Тичина).

На прю ми стали проти царства тьми,
Що оскверняє море й суходоли,
І віримо, що переможем — ми,
І знаємо, що не вмремо — ніколи! (Рильський).

§ 122. КРАПКИ (...)

Крапки ставляться:

1. На позначення перерваності або недокінченості мови:

Я тепер знаю... Але тоді, ви розумієте... Тоді я...я... І ще Аркадій... Ясно вам... Так... (Корнійчук).

Юнак розплющив очі: синь!
Літак... Димки... І височінь (Тичина).

Примітка. Крапки ставляться в середині речення при великій паузі, коли далі висловлюється щось несподіване:

Макар Іванович не збрехав: він справді заслаб... від страху (Коцюбинський).

Це за такими, певно, здавна,
відколи зорі у Ковші,
все плаче й плаче Ярославна —
В Путивлі... в музиці... в душі (Костенко).

2. На позначення уривчастості мови від хвилювання, зворушення й узагалі сильних переживань:

Я... я спокійніша... Ти не звертай уваги... так, трохи нерви... (Коцюбинський).

Плачеш?.. в груди б'єш, конаєш...
Я конаю, мати, й сам...
Ой... нащо ж... малу дитину
Доручала... ти... степам... (Олесь).

Примітка. У реченнях питальних і окличних у таких випадках ставиться знак питання або знак оклику та дві крапки вряд:

Встає народ, гудуть мости,
Рокочуть ріки ясноводі!.. (Рильський).

Стражники на людей стріляли, це відомо, а щоб селяни?.. (Гордієнко).

3. На позначення пропуску в цитаті, а також коли цитата береться з середини речення або коли цитоване речення наводиться не до кінця:

Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «... се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею» (Кундзич).

Антиподом Чіпки є дрібний власник Грицько, що пнеться у великі господарі: «...до багачів горнувся, а на голоту дивився згорда», хоч сам вийшов з бідноти (З наукової літератури).

§ 123. ДУЖКИ [( )]

У дужки беруться:

1. Підзаголовки, пояснення іншомовних та маловідомих слів тощо:

Мова і час (Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови).

Вокатив (кличний відмінок) — форма іменника, що означає особу, до якої звертаються.

2. Вставні слова та вставні речення, подані як додаткові уваги до тексту (див. ще § 118, п. 11; § 121, п. 14):

Там батько плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. (Шевченко).

Україно моя! ***(А на серці тривога).***
Я не можу про тебе забути ніде (Вс. Швець).

3. Ремарки в драматичних творах при прямій мові дійових осіб:

Куниця ***(хапає її руки і притягає до себе, весь тремтячи від хвилювання).*** *Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину!* ***(Плаче, цілує її руки).***

Ольга ***(голубить його голову).*** *Ну, годі-бо, заспокойся, бідний...* (Кочерга).

Кречет. Під час операції я прошу нікого не пускати... ***(До Аркадія).*** *Вас я прошу теж не заходити* ***(Повернувся, важко пішов по сходах нагору й зник за дверима...)*** (Корнійчук).

4. Фрази, що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

(Оплески). (Сміх). (Рух у залі).

5. Прізвище автора, що стоїть після цитати, наведеної з його творів (див. приклади до п. 3).

6. Знак питання або знак оклику в цитатах для вияву ставлення автора до наведеного ним матеріалу (див. § 116, п. 2; § 117, п. 5).

Примітка 1. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире не ставляться (крім поодиноких специфічних випадків) перед відкритою чи закритою дужкою, а тільки після останньої.

б) Знак питання, знак оклику та крапки можуть стояти перед закритою дужкою, якщо вони безпосередньо відносяться до слів, узятих у дужки: якщо ці знаки стосуються всього речення, їх ставлять після закритої дужки.

Примітка 2. При збігу в реченні внутрішніх і зовнішніх дужок можна в разі потреби застосовувати дужки різної форми (круглі та квадратні). При цьому круглі дужки слід ставити в середині квадратних.

Примітка 3. Після цитати, за якою йде в дужках посилання на автора та джерело, крапки не ставимо, а переносимо її за дужки. Проте, коли безпосередньо перед прізвищем автора є вже дужки, крапки слід ставити перед посиланням на автора або джерело:

Бувало так, що всю напругу свого таланту Рильський збирав у сонет, і в чотирнадцятьох рядках йому вдавалося дати монументальний образ епохи («Знак терезів — доби нової знак») (Павличко).

Примітка 4. Після закритої дужки, що нею закінчується речення, ставиться розділовий знак, якого вимагає ціле речення, незалежно від того, який знак стоїть перед закритою дужкою.

§ 124. ЛАПКИ (« »)

У лапки беруться:

1. Цитати, причому й тоді, коли цитата входить у середину речення як його складова частина:

...Усім нам, працівникам галузі перекладу, цього «високого мистецтва», за виразом К. І. Чуковського, або «благородного ремесла», як говорить Марія Домбровська, корисно пам'ятати слова О. Твардовського про С. Маршака як перекладача Бернса: «Він зробив його росіянином, залишивши шотландцем». Я б додав ще: «Він зробив його Маршаком, залишивши Бернсом»,— бо ж не сама тільки печать національності, а й печать індивідуальності лежить на кожному талановитому перекладі (Рильський).

2. Слова, що їх не вважають за свої, або що наводяться з відтінком презирливого чи іронічного ставлення до чужого вислову, а також слова, вжиті вперше або, навпаки, застарілі та незвичайні:

Для більшості її (Л. Українки) *сучасників той дух* (новаторського мистецтва) *нагадував «хмару, що сунулась так тяжко по долині», а для нас, «на високості» XX століття, він «одмінився, просвічений нагірним, чистим світлом»* (Павличко).

Моє ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан»,— з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції різні (Франко).

3. Індивідуальні назви заводів, фабрик, клубів, пароплавів, організацій, підприємств, наукових праць, літературних творів, газет, журналів, кінофільмів тощо (див. ще § 38, п. 15, 17—20):

Завод «Арсенал», швейна фабрика «Дитячий одяг», крейсер «Аврора», фірма «Світанок», видавництво «Наукова думка», колгосп «Дружба», «Перехресні стежки» Івана Франка, газета «Слово», кінофільм «Устим Кармелюк».

Примітка 1. У лапки не беруться:

а) Власні назви неумовного характеру:

Львівський політехнічний інститут; Київська обласна лікарня; Українська універсальна товарна біржа; Харківський тракторний завод.

б) Власні складноскорочені назви установ, управлінь, видавництв і т. ін.: *Дніпрогес, Київенерго, Точелектроприлад.*

в) Назви телеграфних агентств: *Українське інформаційне агентство; агентство Пренса Латіна.*

г) Назви шахт, марок машин, літаків і т. ін., позначені номером або складені з абревіатури та номера:

шахта 3-біс, ВАЗ 21-09, літак Ту-334.

д) Назви марок машин, виробів, які стали загальновживаними: *форд, макінтош, наган* і т. ін.

е) Назви рослин, квітів, плодів:

антонівка, паперівка, конвалія.

У спеціальній літературі назви сортів рослин пишуться звичайно з великої літери: *яблуня Білий налив, тюльпан Чорний принц, пшениця Новинка* тощо.

є) Назви книжок у бібліографічних списках, у виносках, рецензіях, які наводяться після прізвища автора:

Гончар О. Собор.— К.: Дніпро, 1988.

Примітка 2. Про вживання лапок при прямій мові див. § 125.

Примітка 3. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире ніколи не ставляться перед закритими лапками, а тільки після них.

б) Знак питання, знак оклику й крапки ставляться або перед закритими лапками, якщо вони відносяться лише до слів, поставлених у лапках, або після лапок, якщо ці розділові знаки стосуються всього речення.

Примітка 4. Якщо знак питання, знак оклику й крапки стоять перед закритими лапками, то після лапок ті самі знаки не повторюють-

ся; неоднакові ж знаки можуть, залежно від змісту, ставитися одночасно й перед закритими лапками, й після них.

Чи знайомі ви з романом Герцена «Хто винен?»
Але: *Невже ти не чув, як кликали: «До зброї, товариші!»?*

§ 125. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

Для виділення прямої мови вживаються лапки або тире.

1. Коли пряма мова починається з абзацу, то перед початком її ставиться тире, а в кінці, як звичайно, крапка, знак питання, знак оклику або три крапки — залежно від характеру речення:

Зупинившись у кущах бузку,... Льоня одразу спитав:
— Ти звідки?
— З дому. З Підлісного,— відповіла Яринка.
— Маєш якусь справу?
— Та... думала тут декого зустріти (Козаченко).

2. Коли пряма мова йде в рядок, без абзацу, то перед початком її ставимо відкриті лапки, а в кінці — закриті лапки й відповідний до характеру речення розділовий знак:

У цей час я побачила далеко машину і стала показувати в інший бік: «Дивіться, дивіться! Хтось іде!» (Яновський).

3. Речення, що вказує, кому належить пряма мова («слова автора»), може:

а) Стояти перед прямою мовою; тоді після нього ставиться двокрапка:

Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте» (Шиян).

Я так давно тягнуся до краси,
Та лиш тепер посміла попросити:
«Навчи мене, ботаніко, роси
З пелюсток мрій на землю не трусити» (Чубач).

б) Стояти після прямої мови; у цьому випадку після прямої мови ставиться знак оклику або знак питання, або крапки — залежно від характеру речення. Після відповідного розділового знака перед словами автора ставиться тире:

— Тату! татку! — упізнали діти.
— Голуб'ята! — батько простер руки (Тичина).

— Краще померти стоячи,
Ніж на колінах жити! —
Сказав учитель історії
Дітям (Б. Олійник).

— Хто там? — запитав на її легенький стукіт біля дверей Ковтун...

— Я, я! — нетерпляче повторила Яринка... (Козаченко).

Коли в кінці прямої мови за характером речення повинна бути крапка, замість неї ставиться кома:

— Ось ви, прославлений пііт, чи думали коли-небудь над тим, щоб мову, якою ми ось з вами розмовляємо, ...узаконити на папері. Щоб вона стала поряд з іншими мовами як рівна.

— Це неможливо,— категорично заперечив Капніст... — Мова наша чарівна, але ж не для друку, хто її вивчатиме, хто буде читати писане нею?

— Будуть, Василю Васильовичу,— вперто відказав Котляревський.— Якраз простонародна мова й має стати засобом нашої боротьби (Іваничук).

Коли пряма мова подається в лапках, після неї також ставиться тире:

«Як живете?» — в листі своїм княжна його [*Т. Г. Шевченка*] *запитує* (Білоус).

«Трава — що воно таке?» — запитав мене син (Драч).

в) Розривати пряму мову; тоді лапки ставляться тільки перед початком та в кінці прямої мови й застосовуються такі правила:

1) Коли на місці розриву не повинно бути ніякого знака або мала бути кома, крапка з комою, двокрапка, тире, то перед словами автора й після них ставиться кома й тире, а пряма мова продовжується з малої літери:

— У мене,— вів своє дід,— сини, двоє, на фронтах (Смілянський).

— Батьку,— мовила тихо,— ви так гарно співали, так гарно... (Загребельний).

«Мамо,— каже старший брат,— ходім додому!» (Марко Вовчок).

2) Коли на місці розриву мала бути крапка, то перед словами автора ставиться кома й тире, а після них — крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— Нічого, нічого, Петю,— заспокоював майор.— Мати розуміється на цьому (Іван Ле).

— Зроду не чув, щоб так лисиці кидались на людей.

— А я чув,— сказав Жадан.— І не тільки чув. Бачив (Щербак).

3) Коли на місці розриву мав бути знак питання або знак оклику, то перед словами автора зберігається цей знак і додається тире, а після слів автора ставиться крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— А, це ти, Максиме? — зрадів Карпо.— Заходь, заходь! (Коцюбинський).

— *Оце довчився! — почав батько мені.— Що ж тепер?..* (Тесленко).

4) Коли на місці розриву мали бути крапки, то вони залишаються перед тире. Пряма мова продовжується або з великої, або з малої літери, залежно від того, яка літера була б після крапок при відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставиться крапка й тире, а в другому — кома й тире.

— *Ходять тут усякі... — бурмоче дід. — Недавно двоє пройшло* (Донченко).

5) Коли одна частина слів автора відноситься до першої частини прямої мови (що стоїть до розриву), а друга — до другої, то після слів автора ставиться двокрапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *Ходім,— сказав він і спитав: — Чого ж ти мовчиш?*

Примітка 1. Правила цього пункту застосовуються й до речень, які містять цитати з вказівками, кому ці цитати належать.

Примітка 2. Діалоги й полілоги можуть подаватися без абзаців; це буває здебільшого тоді, коли їх хтось переказує. У такому разі лише перша репліка подається з абзацу й перед нею ставиться тире, а далі репліки наводяться в лапках; після них перед мовою автора ставиться тире, а перед ними після мови автора — двокрапка:

— Страх, розказує, яке діялось: народу, каже, як на війні, силасиленна... а кінні наступають, душать. «Розходьтесь!» — гукають. А ті: «Не підемо, давай нам наше... ми за правду» (Коцюбинський).

4. Коли кілька реплік прямої мови йдуть у рядок, без вказівки, кому вони належать, то кожна з них береться в лапки, а між репліками ставиться тире:

«А в тебе земля ще де є?» — «Ні, нема».— «А хата є?» — «Є» (Панас Мирний).

Перед кожною реплікою (в тому числі й перед першою) можна також ставити тире, тоді кожну парну репліку слід брати в лапки:

— *А в тебе земля ще де є? — «Ні, нема».— А хата є? — «Є».*

Примітка. Лапки, що виділяють якесь слово або кілька слів у кінці прямої мови, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тоді, коли між ними стоїть знак оклику або питання:

«Ти дивився кінофільм «Данило — князь галицький?» — спитав він товариша.

Але: *Він сповістив: «Повернувся до Києва на пароплаві «Іван Франко».*

ПОКАЖЧИК

А

А́арне § 99
абажу́р § 45, II, п. 1
Абаши́дзе § 104, п. 6, в, 1
Абд ель Кері́м § 38, п. 1, прим. 1
абза́ц — *абза́цу* § 48, п. 2, д
аби́куди § 30, п. 1, ж
аби́-то § 30, п. 3, в
аби́хто, аби́кого, аби́кому, аби́ким, аби́ на ко́му § 79
аби́що § 33, А, п. 1, а
аби́як § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
аби́який, аби́якого, аби́якому, аби́яким § 79
абітурієнт § 91, п. 2
або́ ж § 32, п. 2, а
або́що § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
абсолю́тно сухи́й § 29, п. 1, г, прим. 1
Абха́зія § 113, п. 2, а
абха́зький § 113, п. 2, а
авангард § 87
аванпо́ст § 19, п. 1, прим.
аванпо́стний § 19, п. 1, прим.
а́вгієві ста́йні § 38, п. 26, в, прим., б
А́вгуст § 94
Авдіє́вський, Авдіє́вського, Авдіє́вському § 102, п. 2
Авені́р, Авеніра § 103, п. 2, прим. 1
авжеж § 33, А, п. 1, б
аврал — авра́лу § 48, п. 2, ж
Авро́ра § 94
Австралі́йський конгре́с тред-юніо́нів § 38, п. 14, в
Австра́лія § 94
Австрія § 90, п. 5, в, 4; § 94
Австро-Угорщина § 114, п. 2, г
автенти́чний § 94
автобіографія § 94
автомобі́ль § 86, п. 1, б; § 94; § 100, п. 1, II; *автомобіля* § 48, п. 1, є; § 100, п. 1, II; *автомобі́лем* § 100, п. 1, II
автомотогурто́к § 26, п. 1, є
а́втор § 94
авторите́т § 94
А́втор і Видавни́цтво § 38, п. 3, прим. 4
автостра́да § 26, п. 1, в
автохто́н § 94
Ага́та § 97
аге́нтство Пре́нса Латі́на § 38, п. 17
аге́нтство Франс Пресс § 38, п. 17
агіта́ція § 14; § 87
аграрний § 29, п. 2, б
аграрно-сирови́нний § 29, п. 2, б
агре́сія § 14
агре́сор § 87
агроно́м § 8, п. 2, е
а́грус § 15
аджі́ § 32, п. 1
аджі́ ж § 32, п. 2, а
Адріано́поль § 114, п. 2, д
Адріа́тика § 90, п. 5, в, 2
адью́ § 93, п. 1, а
ад'ю́нкт § 92, п. 1, б
ад'ю́тант § 92, п. 1, б
авроплáн § 86, п. 1, а
АЕС § 41, п. 5
А́зія § 38, п. 8
Азо́во-Чорномо́р'я § 114, п. 2, г
азо́т — азо́ту § 48, п. 2, а
Айзена́х § 95, п. 2
акад.— акаде́мік § 40; *акаде́мік* § 38, п. 3, прим. 1; § 90, п. 5, а, 5
академі́чний § 23, п. 3
Акаде́мія нау́к Украї́ни § 38, п. 15, б
акмеї́ст § 22, п. 13
аксіо́ма § 90, п. 5, а, 2
акт — *а́кта, а́кту* § 48, п. 2, й, прим.; *в а́кті* § 52, п. 3, а
акти́в § 38, п. 16

Акт проголо́шення незале́жності Украї́ни § 38, п. 23
акумуля́ція § 89, п. 1
Ак'я́б § 92, п. 1, а
Ак'я́р § 109, п. 8
Алата́у § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
Алба́нія § 86, п. 1, а
але́ ж § 32, п. 2, а
Алекса́ндров § 104, п. 1
Алексе́єв § 104, п. 2, в
Алжи́р § 90, п. 5, в, 3; *Алжи́ру* § 48, п. 2, й
А́ліс § 100, п. 2
алмаати́нець § 114, п. 3, в
алма́з — *алма́за, алма́зу* § 48, п. 2, й, прим.
Алта́й — *Алта́ю* § 48, п. 2, й
Альфьо́ров § 104, п. 3, б
альбатро́с § 93, п. 1, б
альмана́х — *альмана́ху* § 48, п. 2, з
Альтаміра-і-Креве́а § 106, п. 3, б
алюмі́нієвий § 23, п. 7
алюмі́ній § 86, п. 1, б
Аля́б'єв § 104, п. 2, б; § 104, п. 11
Аля́ска § 93, п. 2; § 109, п. 9, а, 3, прим.; § 113, п. 1
аля́скинський § 113, п. 1
Аме́рика § 90, п. 5, в, 2
Американська федера́ція пра́ці § 38, п. 14, в
амплуа́ § 100, п. 2
амудар'і́нський § 114, п. 3, в
Амудар'я́ § 38, п. 8, прим. 3; § 109, п. 8; § 114, п. 3, в
Аму́р — *Аму́ру* § 48, п. 2, й
ана́ли § 89, п. 1
ана́ліз — *ана́лізу* § 48, п. 2, з
Ана́ньїн § 4, п. 2; § 104, п. 12, а, 1
Ана́ньїно § 109, п. 4, а, 2
анархі́чний § 23, п. 3
а́нгел § 38, п. 2, а, прим. 1
Англія § 14
Андо́рра § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
андо́ррський § 89, п. 3, прим.
Андре́єв § 104, п. 2, в
Андрієво-Іва́нівка § 114, п. 3, б
андрієво-іва́нівський § 114, п. 3, б
Андрії́в § 67, п. 1, б; *Андрієва, Андрієве* § 23, п. 7; *Андрієві книжки́* § 38, п. 26, а
Андрії́вська це́рква § 38, п. 21
Андрії́вський узві́з § 38, п. 9
Андрій § 23, п. 7; *Андрія* § 48, п. 1, а
Андрій Ба́йко — *з Андрієм Ба́йком* § 102, п. 4
«Андрій Солове́йко, або Вче́ніє світ, а невче́ніє — тьма» § 38, п. 18, прим. 1
аніж § 32, п. 1
аніскі́льки § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
анітеле́нь § 30, п. 1, ж
анітро́хи § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1; а
анічичи́рк § 30, п. 1, ж
анічогі́сінько § 33, А, п. 1, а
аніяк § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
анна́ли § 89, п. 1
анота́ція § 89, п. 2, прим.
Анрі́ § 90, п. 5, а, 3
ансамбль — *ансамблю* § 48, п. 2, б
ансамбль пісні й та́нцю і́мені П. Ві́рського § 38, п. 15, а
Анта́нта § 38, п. 11
Антаркти́да § 38, п. 8; § 90, п. 5, в, 2
Анта́рктика § 90, п. 5, в, 2
Анте́й § 38, п. 2, а
«Анте́й» § 38, п. 25
антіісторі́чний § 90, п. 5, б
анти́чний світ § 38, п. 22, прим. 1
Анті́н (парадигма) § 103, п. 2; *Анті́н* § 22, п. 10, прим.; § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; *Анто́на* § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; *Анто́нові* § 103, п. 2, прим. 1
анто́нівка § 38, п. 5
Анто́нівка § 38, п. 5
Анто́нівна § 22, п. 10, прим.
Анто́нович § 22, п. 10, прим.
Ану́й § 98
Аньо́лек § 104, п. 4, б
апара́т — *апара́та, апара́ту* § 48, п. 2, й, прим.
Аполло́н § 38, п. 2, а
Апо́стол § 38, п. 18, прим. 2
апперце́пція § 89, п. 2
Апу́лія § 90, п. 5, а, 2
ара́б — *ара́би* § 38, п. 1, прим. 6
Ара́батська Стрі́лка § 109, п. 1, в
Ара́бська Респу́бліка Є́гипет § 38, п. 12
Аравійське мо́ре § 110
Аракчє́єв § 104, п. 2, в
Аргенти́на § 90, п. 5, в, 5
аргенти́нець § 90, п. 5, в, 5
аргенти́нський § 90, п. 5, в, 5
Аре́ф'єв § 104, п. 11

ар'єргáрд § 90, п. 5, а, 2
Арзамáс § 113, п. 2, в
арзамáський § 113, п. 2, в
арифмéтика § 88
áрка § 8, п. 2, а, прим. 2, § 47, Б, п. 2, прим. 1; *áрок* § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Áрктика § 90, п. 5, в, 2
Арль § 86, п. 1, б
Áрно § 100, п. 2
арсенáл § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II; *арсенáлу, арсенáлом, в арсенáлі* § 100, п. 1, II
Артéмов § 104, п. 3, б
Артемóвський § 8, п. 3, д, 7
артеріáльний § 90, п. 5, а, 2
артéрія § 90, п. 5, а, 2
áрфа, — арф § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
архаїчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
археологíчний § 23, п. 3
архíв § 90, п. 5, а, 5
архімéдова спірáль § 38, п. 26, в, прим., б
асфáльт § 86, п. 1, б; *асфáльту* § 48, п. 2, а
ательé § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Атлантúда § 90, п. 5, в, 2
Атлáнтика § 90, п. 5, в, 2
атлáнтик-сітинський § 114, п. 3, г
Атлáнтик-Сíті § 114, п. 3, г
Атлантúчний океáн § 86, п. 1, а
áтлас — áтласу § 48, п. 2, б
атóж § 33, А, п. 1, б
áтом — áтома § 48, п. 1, ж
атомохíд § 25, п. 2, а
АТС § 39, п. 2
аудитóрія § 94
аудієнція § 90, п. 5, а, 2; § 94
Афанáсьєв § 104, п. 2, б
Афганістáн — Афганістáну § 48, п. 2, й
Афíна § 38, п. 2, а
Áфрика § 90, п. 5, в, 2; § 112, п. 1, І; *Áфрики, в Áфриці* § 112, п. 1, І
африкáнець — африкáнці § 38, п. 1, прим. 6
Ахіллéс § 38, п. 2, а
ахіллéсова п'ятá § 38, п. 26, в, прим., б
ацтéк — ацтéки § 38, п. 1, прим. 6
Áчинськ § 109, п. 4, б, 1
Ашгабáд § 114, п. 2, д
а як же § 32, п. 2, а

Б

бáба § 23, п. 4; *бабú* § 47, Б, п. 7; *баб* (і *бабíв*) § 47, Б, п. 2, а
бáба-ягá § 38, п. 2, б, прим.
бáбин § 23, п. 4
бабúще § 45, II, п. 3
бáбка § 18, п. 4, прим. 2
Бáбкін — *Бáбкіним* § 51, п. 3, а
бабýся — *бабýсю* § 47, А, п. 6, в
багáтий § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
багатúр § 1, п. 2
багáто § 1, п. 2; § 79, прим.; *багатьóх, багатьóм, багатьмá, багатьомá* § 79, прим.
багáто-багáто § 25, п. 4, а
багатотúсячний § 28, п. 1, б
багáтство § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
багáття § 1, п. 2
багáцько § 16, п. 2, а, 1
багáч § 1, п. 2
Багíров § 104, п. 6, а
Бадахóс § 90, п. 1
Бáден-Бáден — Бáден-Бáдена, у Бáден-Бáдені § 112, п. 5
бáжаний § 23, п. 2
бажáння — *бажáнь* § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
базáр § 45, II, п. 1
базéдова хворóба § 38, п. 26, в, прим., б
Бáзель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в
Байкáл — *Байкáлу* § 48, п. 2, й
Байкáло-Амýрська магістрáль § 38, п. 9
байрáк — байрáку § 48, п. 2, д
бакúнський § 113, п. 1
Бакý § 112, п. 7; § 113, п. 1
бал § 86, п. 1, а; § 93, п. 1, в
балáнс § 86, п. 1, а
балáст § 19, п. 1, прим.
балáстний § 19, п. 1, прим.
бáлка, бáлці § 16, п. 2, б, прим.
Балкáнський півóстрів § 38, п. 8
Балкáнські крáїни § 38, п. 11
Бáлтика § 90, п. 5, в, 2
бальзáківські традúції § 38, п. 26, в, прим. а
бальзáм — *бальзáму* § 48, п. 2, а
БАМ, з БАМу, на БАМі § 39, п. 2, прим.
бандурúст § 22, п. 13
банк «Гáранті траст кóмпані» § 38, п. 17
Бáнська Бúстриця § 109, п. 7, г
Бáня-Лýка § 114, п, 3, а
баня-лýцький § 114, п. 3, а

Барб'є́ § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
Барбю́с § 92, п. 2, б
барві́стий § 23, п. 6
барвінок — *барві́нку* § 48, п. 2, б
бар'є́р § 90, п. 5, а, 2; § 91, п. 2
баро́ко § 89, п. 1
баро́метр § 96
баро́н § 38, п. 3, прим. 2
баск — *ба́ски* § 113, п. 2, б
баскетбо́л — *баскетбо́лу* § 48, п. 2, и
баськи́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
ба́ско § 16, п. 2, а, 1, прим.
ба́ськ ський § 113, п. 2, б
Баскунча́к § 113, п. 2, б
баскунча́цький § 113, п. 2, б
бата́льйо́н § 7, п. 1, б; *бата́льйо́ну* § 48, п. 2, б
ба́тенько § 16, п. 2, а, 2; § 22, п. 8
Бату́мі § 109, п. 4, а, 1
ба́тьків § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б; *ба́тькового, ба́тькова* § 8, п. 1, а, 3
Ба́тьківщи́на § 38, п. 12, прим.
ба́тько § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *при ба́тькові* § 52, п. 1, а; *при ба́тьку* § 52, п. 1, б, прим.; *ба́тьку* § 53, п. 1; *батьки́* § 54, п. 1; *батьків* § 55, п. 1; *батька́м* § 56
ба́тько-ма́ти § 25, п. 4, б
ба́хмацький § 113, п. 2, б
Ба́хмач § 113, п. 2, б
бац § 17, п. 7
ба́чачи § 85, п. 1
ба́чити (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *ба́чити, ба́чу* § 80, п. 3, а; *ба́чать* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
башки́р § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
баштанник § 20, п. 1, в
бджола́ § 9, п. 1; § 9, п. 2, б; *бджолу́, бджолі́, на бджолі* § 9, п. 2, б
бджоли́ний § 23, п. 5
безба́тченко § 17, п. 6; § 22, п. 8
безви́нний § 20, п. 1, в
безви́нність § 20, п. 1, в
безви́нно § 20, п. 1, в
без ві́дома § 30, п. 2, а
бе́звісти § 30, п. 1, б
безголі́в'я § 8, п. 3, б, 3
безголо́сся § 8, п. 3, б, 3
Бе́здна § 109, п. 1
бездоріжжя § 8, п. 8, б, 3
без жа́лю § 30, п. 2, а
безідейний § 90, п. 5, б
безіме́нний § 6, п. 3, прим. 1
без кінця́ § 30, п. 2, а
без кінця́-кра́ю § 30, п. 2, а
безкори́сливий § 21, п. 2
безкра́їй, безкра́я, безкра́є (парадигма) § 68; *безкра́їй* § 21, п. 2; § 67, п. 2, в; *безкра́його, безкра́йому, безкра́йої, безкра́йою* § 9, п. 2, в
безкра́їсть — *безкра́йості* § 9, п. 2, а
без кра́ю § 30, п. 2, а
безла́дний § 67, п. 1, а
без ла́ду § 30, п. 2, а
без лі́ку § 30, п. 2, а
без ме́ж § 30, п. 2, а
без на́міру § 30, п. 2, а
безо́дній § 67, п. 2, а
безпе́ка § 18, п. 4
безперестано́к § 30, п. 1, б
безпе́чний § 18, п. 4
безпе́чність § 18, п. 4
безпе́чно § 18, п. 4
безпора́дний § 67, п. 1, а
без пу́тя § 30, п. 2, а
безробі́тний § 67, п. 1, а
без сліду § 30, п. 2, а
без смаку́ § 30, п. 2, а
без су́мніву § 30, п. 2, а
без угаву § 30, п. 2, а
без упи́ну § 30, п. 2, а
без че́рги § 30, п. 2, а
без'язи́кий § 6, п. 3
беладо́на § 89, п. 1
Белгра́д § 114, п. 2, д
белетри́стика § 89, п. 1
Бе́лич § 104, п. 1; § 104, п. 5
бельгі́єць § 22, п. 4
Бельт § 86, п. 1, б
Бе́льце § 109, п. 1, в, прим.
Бенедьо § 45, II, п. 2
Беранже́ § 100, п. 2
Бердя́єв § 104, п. 2, б
бе́рег § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в; *на бе́резі* § 52, п. 3, а; *берегі́в* § 45, п. 1; § 57, п. 2; *берегі́в* § 55, п. 1; *берега́ми* § 58, п. 1; *на берега́х* § 59
Бе́регівський о́круг § 38, п. 12
бере́за — *бері́з* § 8, п. 3, д, 2
бе́резень, бе́резня § 2, п. 2, в
Березина́ § 109, п. 4, а, 2, прим.
Березі́вський § 101
бере́зка § 8, п. 3, д, 2
березне́вий § 23, п. 7
Березники́ § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; *Березників, Березника́м* § 112, п. 2
березня́к, березняку́ § 48, п. 2, б
Бере́зова § 109, п. 2, б
Берингове мо́ре § 38, п. 8

берізка § 8, п. 3, д, 2
берізки-бершадський § 114, п. 3, а
Берізки-Бершадські § 114, п. 3, а
«Беркут» § 38, п. 2, б
бертолетова сіль § 38, п. 26, в, прим., б
беручий § 85, п. 1
Бестужев § 104, п. 1
Бетті § 89, п. 3
бетховенський § 107, п. 3
Бештау § 112, п. 7
Бежецьк § 109, п. 1, в
Бела § 104, п. 10
Белгород § 109, п. 1, в
Белий § 104, п. 10
Беликов § 104, п. 6, в, 4
Белінський § 104, п. 2, г
Белово § 109, п. 1, в
Белорецьк § 109, п. 1, в
Б'ернсон § 92, п. 1, а
б'еф § 92, п. 1, а
Бжозович § 104, п. 5, б
бити § 80, п. 3, б, 1; § 84, п. 2, прим. 1, а, *б'ю* § 6, п. 1; § 80, п. 3, б, 1, *б'ють* § 80, п. 3, б, 1
битий § 84, п. 2, прим. 1, а
битися — б'ється § 80, п. 6, в, прим. 3
Біарріц § 90, п. 5, а, 2
бібліотека § 88
Біблія § 38, п. 18, прим. 2
біг — бігу § 48, п. 2, ж
бігти § 80, п. 3, а; § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; *біжу* § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; *біжиш* § 80, п. 5, прим.; *біжи, біжім(о), біжіть* § 81, п. 2, в, прим. 2
бідолашний § 67, п. 1, а
бізнес § 90, п. 5, а, 5
бій — у бою § 52, п. 2, б
бік § 44, II, а
Біла § 109, п. 1, в
Біла Підляська § 109, п. 1, в
Біла Церква § 38, п. 8, прим. 1; § 113, п. 2; § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, е
Біле § 109, п. 1, в
Біле море § 114, п. 2, е
білет § 86, п. 2
білий-білий § 25, п. 4, а
Білий налив § 38, п. 5
біліти, білію, білію́ть § 80, п. 3, б, 2
Білло § 90, п. 5, а, 3
більш 89, п. 1
Біловезька Пуща § 38, п. 8, прим. 1; § 109, п. 1, в
Біловерхий § 101
білокрівці § 26, п. 1, б
білолиций, білолиця, білолице (парадигма) § 68, прим. 2
біломорський § 114, п. 2, е
Білопілля § 114, п. 2, а
білопільський § 114, п. 2, а
білорус § 38, п. 1, прим. 6
Білорусія § 109, п. 6
«Білорусь» § 38, п. 25
білоруський § 109, п. 6
Білосток § 109, п. 1, в
білоцерківський § 113, п. 2; § 114, п. 2, е
біль — болю § 48, п. 2, є
більш вдалий § 69, п. 1, б
більш глибокий § 69, п. 1, б
більш-менш § 25, п. 4, б
бісмарківський § 107, п. 3
б-ка (бібліотека) § 26, п. 2, 5
Благовєщенськ § 109, п. 1, в
Благовіщення § 38, п. 22
Благодарне § 109, п. 7, а
благовісний § 20, п. 2, в
блажений § 20, п. 2, в
блакитно-синій § 29, п. 2, е
ближній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
ближчати § 18, п. 3
близький § 16, п. 2, а, 1
близькість § 16, п. 2, а, 1
близько § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, а, 1
блиск § 19, п. 2
блискавка § 2, п. 3, б
блиснути § 19, п. 2
блищати § 2, п. 3, б
блідолиций § 68, прим. 2
бліндаж — бліндажа § 48, п. 2, в
блок § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II; *блока, блоку* § 48, п. 2, й, прим.; § 100, п. 1, II; *блоком, на блоці* § 100, п. 1, II
блок-система § 26, п. 2, 1, а
блуза § 86, п. 1, а
блюминг § 86, п. 1, б
боа § 100, п. 2
бобовиння § 22, п. 5
бовван § 20, п. 3
бовванити § 20, п. 3
Бог § 8, п. 3, д, 7; § 38, п. 18, прим. 2
богатир § 1, п. 2
богатир хлопець § 27, п. 2
Богдан — *Богдане* § 53, п. 3
бог Перун § 38, п. 18, прим. 2
боєздатність § 25, п. 2, в

боєць § 45, II, п. 2; *бійцем* § 51, п. 1; *бійцю* § 53, п. 3
бо ж § 32, п. 2, а
Бо́жа Ма́тір § 38, п. 18, прим. 2
бо́йня — *бо́єнь* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
бойови́й § 23, п. 7
болга́рин — *болга́ри* § 54, п. 1, прим.; *болга́р* § 55, п. 1, прим.
Болгра́д § 25, п. 3, б
Бо́лдіно § 113, п. 1
бо́лдінський § 113, п. 1
болі́тце § 8, п. 3, б, 2; *болі́тець* § 55, п. 2, прим.
Бологе́ § 109, п. 7, а
боло́то § 8, п. 3, б, 2; *боліт* § 8, п. 3, б, 2; § 55, п. 2
бом-бо́м § 25, п. 4, г
бонапартизм § 38, п. 1, прим. 5
бо́ндар, бо́ндаря § 45, II, п. 2
бо́нна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *бонн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Бо́нна-фіо́рд § 114, п. 3, г
Бордо́ § 112, п. 7
боре́ць, борця́, борцеві, борцем § 8, п. 3, д, 1
Бори́сівна § 22, п. 10
Бори́сов § 104, п. 6, в, 2
Бори́спіль § 108, прим.
Бо́ричів Тік § 38, п. 9
борі́дка § 8, п. 3, б, 1; § 18, п. 4, прим. 2
борі́нка § 8, п. 3, б, 1
Борове́, Борово́го, Борово́му § 112, п. 3
Боровико́вський § 8, п. 3, д, 7
Боровичі́ § 109, п. 4, б, 6
борода́, борі́д § 8, п. 3, б, 1
Бородіно́ § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 7, б; *Бородіно́м* § 51, п. 3, б
борона́, борі́н § 8, п. 3, б, 1
боро́ти § 18, п. 4, прим. 2; *боров, борола́* § 8, п. 3, в
боротьба́ § 18, п. 4, прим. 2
боротьбі́ст § 22, п. 13
борщ — *борщу́* § 48, п. 2, а
босоніж § 30, п. 1, є
босто́н § 38, п. 10
Ботві́нник § 104, п. 6, в, 2
Бо́тев § 104, п. 2, в
боягу́з § 18, п. 2, б
боягу́зтво § 18, п. 2, б
боягу́зький § 18, п. 2, б
боязки́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
бо́язкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
бо́язко § 1, п. 1
боя́тися § 80, п. 3, а; *боюся, бійся* § 8, п. 1, а, 6; *боїться* § 1, п. 1
бравісимо § 89, п. 1
бра́вши § 85, п. 2
Брази́лія § 90, п. 5, в, 5
Бра́нденбург § 114, п. 2, д
бранденбу́рзький § 114, п. 2, д
Бра́нко, Бра́нка § 100, п. 2, прим.
брат § 18, п. 2, в; *на бра́тові* § 52, п. 1, а; *брати́* § 60; *бра́те Пе́тре* § 53, п. 4, прим. 2
брати́ § 10, п. 2; *брать* § 83, прим. 1; *беру́* § 10, п. 2; *беру́ть* § 85, п. 1; *брав* § 80, п. 9; § 85, п. 2; *брала́, брало́, брали́* § 80, п. 9; *бери́, берім(о), бері́ть* § 81, п. 1, а; § 81, п. 1, б
бра́тик § 22, п. 1
Братисла́ва § 90, п. 5, в, 5
бра́тів, бра́това, бра́тове (парадигма) § 68; *бра́тів, бра́тового, бра́това* § 8, п. 1, а, 3
брат-і-сестра́ § 26, п. 2, 4
бра́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, в
бра́тство § 18, п. 2, в
Братськ § 109, п. 9, в
бра́тський § 18, п. 2, в
бра́унінг § 38, п. 1, прим. 5
бре́нькіт § 17, п. 2
Бретань, Бретані, Бретанню, у Бретані § 112, п. 1, III
Бретон де лос Еррерос § 38, п. 1, прим. 1
брехати § 10, п. 2; § 81, п. 2, в, прим. 2; *(не) брешу́, (не) бреш, (не) брешіть* § 81, п. 2, в, прим. 2
бригада § 90, п. 5, в, 1
бригади́р § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
бризк § 19, п. 2
бри́знути § 19, п. 2
брині́ти § 2, п. 3, а
бриньча́ти § 17, п. 2
брід § 38, п. 9
Бронке́вський § 104, п. 1; § 104, п. 9
Бро́нниці § 109, п. 4, б, 6
брошу́ра § 90, п. 6
бру́тто § 89, п. 1
бряжча́ти, бряжчу́, бряжчи́ш § 18, п. 1, г
брязк § 18, п. 1, г; § 19, п. 2
бря́знути § 19, п. 2
Брянськ § 109, п. 9, в
Буало́ § 100, п. 2
бува́ти, бува́ю, бува́ють § 80, п. 3, б, 4, прим.
Буг § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, а; *Бу́гу* § 48, п. 2, й; § 112, п. 1, II; *на Бу́зі, по Бу́гу* § 112, п. 1, II

Бугайо́в § 104, п. 3, а
Бу́дда § 38, п. 2, а; § 100, п. 1, І; *Бу́дди, Бу́ддою* § 100, п. 1, І
буди́нок § 50, п. 2; *буди́нкові, буди́нку* § 49, п. 1; *у буди́нку, у буди́нкові* § 52, п. 2, а
Буди́нок учи́теля § 38, п. 15, в
буди́ночок § 9, п. 1
будити — *бу́дить, бу́дять* § 16, п. 2, г
будівни́к § 8, п. 1, б; *будівника* § 50, п. 1
будівни́чий, до будівни́чого, будівни́чі, з будівни́чими § 68, прим. 1
бу́дній § 67, п. 2, а
будо́ва § 8, п. 1, б; *будо́в* § 8, п. 3, д, 3
будува́ти, буду́ю, буду́ють § 80, п. 3, б, 4
будува́тися — *буду́ється* § 33, А, п. 1, в
бу́дь-де § 30, п. 3, в
бу́дь-коли § 30, п. 3, в
будь-котри́й § 28, п. 2, б
бу́дь-куди § 30, п. 3, в
будь-хто́, будь у кого́ § 28, п. 2, б
будь-чи́й § 28, п. 2, б
будь-що́, будь на чо́му § 28, п. 2, б
будь-що-бу́дь § 30, п. 3, д
будь-яки́й § 28, п. 2, б
Буди́к § 38, п. 2, б
Буе́нос-А́йрес § 114, п. 3, в
буе́нос-а́йреський § 114, п. 3, в
бу́єр § 90, п. 4
Буєра́ков § 104, п. 2, б
бузо́к — *бузку́* § 48, п. 2, б
бу́зький § 113, п. 2, а
буй-ту́р § 26, п. 2, 1, а
буква́р, букваря́ § 45, II, п. 2
Букови́на § 38, п. 12, прим.
буко́ліко-романти́чний § 29, п. 2, в
буксирувати § 24, п. 3
буксува́ти § 24, п. 3
бу́лла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *була́* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Була́нський Ліс § 38, п. 8, прим. 1
Була́нь § 93, п. 1, в
Була́нь-сюр-Мер § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
була́нь-сюр-ме́рський § 114, п. 3, д
бульва́р Тара́са Шевче́нка § 38, п. 9
бульдо́г § 38, п. 4, прим.; § 86, п. 1, б
бульйо́н § 7, п. 1, б; § 93, п. 1, а
булькота́ти, булькочу́, булько́чуть § 80, п. 3, б, 8
булькоті́ти § 80, п. 3, а
бундесра́т § 38, п. 13, прим.
Бург-ель-Ара́б § 114, п. 3, д
бург-ель-ара́бський § 114, п. 3, д
бургомі́стр § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
буре́ло́м § 25, п. 2, б
буркун — *буркуну́* § 48, п. 2, б
бурми́стер § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
бурмоті́ти § 80, п. 3, а
бу́ря § 45, І, п. 2; *бу́рі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *бу́рю* § 47, А, п. 3; *бу́рею* § 47, А, п. 4; *у бу́рі* § 47, А, п. 5; *бур* § 47, Б, п. 2, а; *бу́рям* § 47, Б, п. 3, б
буря́к § 6, п. 2, прим.; *буряка́, буряко́ў* § 48, п. 2, й, прим.
бур'я́н § 6, п. 2
бу́ряний § 6, п. 2, прим.
бу́ти § 80, п. 7; § 80, п. 8, а, 1; *є, єсмо́, єсть, суть* § 80, п. 7; *бу́ду, бу́деш, бу́де, бу́демо* (рідше *бу́дем*), *бу́дете, бу́дуть* § 80, п. 8, а, 1; *будь, бу́дьте* § 16, п. 2, г
буття́ § 17, п. 5
буц § 17, п. 7
бюдже́т § 92, п. 2, б
Б'юкенен § 92, п. 1, а
Бю́лов § 100, п. 1, II; *Бю́лова* § 100, п. 1, II; *Бю́ловом* § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, II
бюро́ § 92, п. 2, б; § 100, п. 2
Бюффо́н § 92, п. 2, б
Бя́дуля § 104, п. 7; § 104, п. 11, прим.
бязь § 92, п. 2, б
Бя́лий § 104, п. 10

В

в (у) § 11, п. 1; § 11, п. 2
Вавило́вський § 104, п. 6, в, 2
вага́ § 44, І
ваганння — *вага́нь* § 55, п. 2
важки́й-таки́й § 33, А, п. 3, а
важкоатле́т § 25, п. 1
важкохво́рий § 29, п. 1, г
Вайе́ль § 98
Ва́йзенборн § 95, п. 2
Вайя́н § 98
ВАК — з *ВАКу, ВАКом* § 39, п. 2, прим.
вакуо́ля § 86, п. 1, б; § 100, п. 1, І; *вакуо́лі, вакуо́лею* § 100, п. 1, І
вал § 38, п. 9; *ва́ла* § 48, п. 2, й,

прим.; *ва́лу* § 48, п. 2, д; § 48, п. 2, й, прим.
Валéнсія § 86, п. 2
Ва́лки § 113, п. 2
ва́лківський § 113, п. 2
Валу́йки § 109, п. 4, б, 7
вальс — *ва́льсу* § 48, п. 2, и
Ва́льтер Скотт § 107, п. 4, а, прим.
ва́льтер-ско́ттівський § 107, п. 4, а, прим.
вампі́р § 22, п. 13,
ван Бетхо́вен § 107, п. 3
Ван-Де́йк § 95, п. 1; § 106, п. 1, г, прим. 1
Вандрієс § 91, п. 2
ва́нна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *ванн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
ва́нний § 89, п. 1
вантáж § 45, II, п. 3; *вантажі* § 57, п. 2
вантáжно-розвантáжувальний § 29, п. 1, в, прим.
Варáнгер-фіо́рд § 38, п. 8
ва́рений § 20, п. 2, в, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, г
варе́ний § 20, п. 2, в, прим.
ва́рення § 8, п. 3, г
варе́ння § 8, п. 3, г
ва́риво § 22, п. 2
вари́ти § 80, п. 3, а; § 84, п. 2, прим. 1, г; *варю́, ва́рять* § 80, п. 3, а
варі́ння § 8, п. 3, г
Варнго́ген фон Е́нзе § 38, п. 1, прим. 1
варт § 67, п. 1, в
Василі́в § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7; *Василе́вого* § 8, п. 1, а, 3; *Василе́ва* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7
Васи́лівна § 22, п. 10
Васи́ль-Костянти́н § 106, п. 3, а
Васи́льович § 22, п. 10
Васи́ль Се́ник — *Василя́ Се́ника* § 102, п. 4
Васько́ § 18, п. 1, д
ват § 55, п. 1, прим.; § 89, п. 1; *ва́тів* § 55, п. 1, прим.
Ватика́н § 90, п. 5, в, 5
Ватт § 89, п. 1
ваш § 75
Вашингто́н § 90, п. 5, в, 3; § 97; § 104, п. 6, в, 1
Ва́щенко § 18, п. 1, д
Ващу́к § 18, п. 1, д
вбік § 30, п. 1, б
ввéчері § 30, п. 1, б
ввіч § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
ввічливий § 20, п. 1, а
ввóлю § 30, п. 1, б
вгóлос § 30, п. 1, б
вгорі § 30, п. 1, б
вгóру § 30, п. 1, б
вдáча § 11, п. 3, а
вдвóє § 30, п. 1, г
вдень § 30, п. 1, б
Вдовéнко § 11, п. 3, б
вдóсвіта § 30, п. 1, е
вдрýге § 30, п. 1, г
Вéбстер § 97
Веденéєв § 104, п. 2, в
ведмéдиця — *ведмéдиць* § 47, Б, п. 4, а
Ведмéдів § 101
ведмідь — *ведмéдя* § 48, п. 1, б
вéжа § 45, 1, п. 3
везти́ — *віз* § 80, п. 9, прим. 1
Веласкес § 86, п. 1, а
вéлетень § 22, п. 4; § 44, II, а; § 45, II, п. 2; *вéлетневі* § 49, п. 1; *вéлетні* § 54, п. 2
Велúка Ведмéдиця § 38, п. 6
Велúка францýзька революція § 38, п. 22
Велúкдень § 38, п. 22
велúкий § 2, п. 1; *у велúкому, у велúкім* § 8, п. 1, а, 1
Велúкий Віз § 38, п. 6
Велúкий каньйóн § 110
Велúкий піст § 38, п. 22
велúкий-превелúкий § 25, п. 4, б
Велúкий Ýстюг § 109, п. 7, а; § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а; *Велúкого Ýстюга* § 112, п. 4, а
Велúкі Лýки § 38, п. 8, прим. 1; § 112, п. 4, а; § 113, п. 2, б; *Велúких Лук* § 112, п. 4, а
Великобрита́нія § 90, п. 5, в, 4
великолýцький § 113, п. 2, б
вéлич § 2, п. 1
величéзний § 2, п. 1
Велúчков § 104, п. 5
велúчний § 67, п. 1, а
Веллінгто́н § 97
велосипéд § 86, п. 1, а
велотрéк § 26, п. 1, в
Вельгóрський § 104, п. 1
вельмóжа § 45, 1, п. 3
Венéров § 104, п. 1
Венгжино́вич § 104, п. 8, б
Венéра § 38, п. 2, а
Венéція, Венéції, Венéцією § 100, п. 1, І
верболíз § 26, п. 1, в

Верболо́зи § 114, п. 2, г
верболо́зівський § 114, п. 2, г
ве́рб'я § 6, п. 1, прим.
Вересаєв § 104, п. 2, б
ве́реск § 18, п. 1, г
верещáти, верещý, верещúш § 18, п. 1, г
Вериківський § 8, п. 3, д, 7
ве́рнений § 84, п. 2, прим. 1, б
Вернигородо́к § 114, п. 2, в
вернигородо́цький § 114, п. 2, в
верну́ти § 84, п. 2, прим. 1, б
ве́рнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
Версáль § 38, п. 8, прим. 4
Версáльський мир § 38, п. 23
верстá, верст § 47, Б, п. 2, а
верствá, верств (і *верстóв* — з іншим значенням) § 47, Б, п. 2, а
вертíти § 80, п. 5; § 84, п. 2, прим. 1, г; *верчý* § 80, п. 5
вертолíт § 26, п. 1, а
верф — *ве́рф'ю* § 61, п. 3, б
верхів'я — *верхів'ї́в* § 55, п. 1
ве́рхній § 67, п. 2, а
Верхньодніпро́вськ § 108, § 114, п. 2, а
верхньодніпро́вський § 25, п. 1; § 114, п. 2, а
Ве́рхня Сілéзія § 114, п. 1, а
верховíття — *верховíть* § 55, п. 2
Верхо́вна Рáда Украї́ни § 38, п. 13
верхо́вний § 8, п. 3, д, 7
Верхо́вний суд США § 38, п. 13
Верхоя́нськ § 109, п. 1
ве́рчений § 84, п. 2, прим. 1, г
вершéчок § 22, п. 7
вершо́к § 22, п. 12
Верьо́вкін § 104, п. 3, б
весéлий § 67, п. 1, а
Веселóвський § 104, п. 1
весéлощі — *весéлощам* § 66, п. 3, а; *весéлощами* § 66, п. 5, а
весíлля § 44, II, б; *весíль* § 55, п. 2
весíнній § 67, п. 2, а
Вéслав § 104, п. 1
веснянúй § 67, п. 1, а
вестú, вів, вела́ § 8, п. 1, а, 7
Вест-Íндія § 114, п. 3, г
весь (увéсь, ввесь), вся (уся́), все (усé) (парадигма) § 78; *всього́* § 7, п. 2; *з усього́, в усьо́му* § 78, прим. 2
Ветлу́га § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
ветлу́зький § 113, п. 2, а
вечéря § 9, п. 1
вéчір — *вéчора* § 9, п. 2, б; § 9, п. 2, г; *вéчорові* § 9, п. 2, г; *на вéчорі* § 9, п. 2, б; *вечорú* § 9, п. 1; § 9, п. 2, б
вечíрній § 67, п. 2, а
«Вечíрній Кúїв» § 38, п. 18
вечорíти, вечорíє § 9, п. 2, г
В'éнна § 91, п. 2
В'єнтья́н § 93, п. 1, а
В'єтна́м § 91, п. 2
взаéмини § 11, п. 3, а
в зáтишку § 30, п. 2, а
взúмку § 30, п. 1, б
взнаки § 30, п. 1, б
взýти § 84, п. 2, прим. 1, а
взýтий § 84, п. 2, прим. 1, а
взя́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
взя́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
вибирáти § 10, п. 2
вúбій — вúбою § 48, п. 2, ї
вибóїстий § 23, п. 6
Вúборг § 113, п. 2, а
вúборець, вúборця § 8, п. 3, д, 1
вúборзький § 113, п. 2, а
вúбрати — *вúбери, вúберім(о), вúберíть* § 81, п. 1, б
вúвершений § 20, п. 2, в, прим.
вивéршуваний § 24, п. 1
вивéршування § 24, п. 1
вивéршувати § 10, п. 2; § 24, п. 1
виволікáти § 10, п. 2
вúволокти § 10, п. 2
вúгнати — *вúжени, вúженім(о), вúженіть* § 81, п. 1, б
вúгода, вúгід § 47, Б, п. 2, а
вигóда, вигóд § 47, Б, п. 2, а
вúгоєний § 84, п. 2, прим. 2
вúгоїти § 84, п. 2, прим. 2
виготóвлюваний § 84, п. 2, а
вúгребти § 10, п. 2
вигрібáти § 10, п. 2
вид — *вúду* § 48, п. 1, ж
вид.— видáння § 40
вид-во (видавництво) § 26, п. 2, 5
вúдимо-невúдимо § 25, п. 4, б
видовженотупокóнічний § 29, п. 1, г, прим. 2
вúзволити — *вúзволь, вúзвольмо, вúзвольте* § 81, п. 2, в
вúїжджений § 80, п. 6, а; § 84, п. 2, прим. 2
вúїжджувати § 80, п. 6, б
вúїздити § 84, п. 2, прим. 2
виїздúти § 19, п. 1
виїзнúй § 19, п. 1
Виконáвчий комітéт Донéцької óбласної рáди нарóдних депутáтів § 38, п. 14, а
виконкóм § 25, п. 3, б

вико́нуючий § 84, п. 1, а
ви́коренення § 10, п. 2
ви́корени́ти § 10, п. 2
викорі́нювання § 10, п. 2
викорі́нювати § 10, п. 2
вико́чувати § 80, п. 6, б
Ви́кса § 109, п. 5
ви́ла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; *вил* § 66, п. 2, в; *ви́лам* § 66, п. 3, а; *ви́лами* § 66, п. 5, а; *на ви́лах* § 66, п. 6
ви́лити — *ви́ллю* § 20, п. 4, д
вимага́ти § 10, п. 1
вимі́рювати — *вимі́рюй* § 81, п. 2, в, прим. 3
ви́мовити § 10, п. 1
вимовля́ти § 10, п. 1
ви́мостити, ви́мощу § 80, п. 5
ви́мощений § 80, п. 6, а
вимо́щувати § 80, п. 6, б
ви́мпел § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
вина́ § 20, п. 1, в
ви́нен § 67, п. 1, в
Виногра́дов § 104, п. 6, в, 2; *Виногра́довим* § 51, п. 3, а
Виногра́дово § 109, п. 4, б, 3
вино́сити — *вино́сь, вино́сьте* § 16, п. 2, г
вино́ситися — *вино́сься* § 16, п. 2, г; *ви́нісся* § 20, п. 1, г
вино́шувати § 10, п. 1; § 80, п. 6, б
ви́няток — *ви́нятку* § 48, п. 2, ж
ви́падок — *ви́падку* § 48, п. 2, ї
ви́пекти § 10, п. 2
випіка́ти § 10, п. 2
виполіскувати § 10, п. 2
ви́полоскати § 10, п. 2
ви́провадити § 10, п. 1
випроводжа́ти § 10, п. 1
ви́пуск § 19, п. 2
випускни́й § 19, п. 2
вир § 45, II, п. 1
виробля́ти — *виробля́ють* § 85, п. 1
виробля́ючи § 85, п. 1
виробни́цтво § 8, п. 3, д, 7
виробни́че об'є́днання «Крита́л» § 38, п. 15, а
ви́рок § 8, п. 3, д, 7
ви́ростити § 10, п. 1
виро́щувати § 10, п. 1
ви́селок, ви́сілка § 8, п. 1, а, 1
виск § 19, п. 2
ви́скнути § 19, п. 2
ви́слати, ви́стелю § 10, п. 2
ви́слів — *ви́слову* § 48, п. 2, ї
висо́кий § 18, п. 3
Висо́кі Догові́рні Сто́рони § 38, п. 3, прим. 4
височина́, височи́нь § 61, п. 1, прим.; *височи́ною* § 61, п. 3, а
Виспя́нський § 104, п. 7; § 104, п. 9
ви́ссати § 20, п. 3
вистила́ти § 10, п. 2
Ви́тегра § 109, п. 5
ви́терти — *ви́тер, ви́тру* § 8, п. 2, а
ви́ти, ви́ю, ви́ють § 80, п. 3, б, 1
ви́ти, в'ю, в'ють § 80, п. 3, б, 1
ви́хований § 20, п. 2, в, прим.
вихова́тель § 2, п. 2, б; § 22, п. 4
виховни́й § 29, п. 2, б
ви́хор § 45, II, п. 1; *ви́хору* § 48, п. 2, е
Ви́шній Волочо́к § 113, п. 2, б; § 114, п. 1, а
ви́шня — *ви́ше́нь* § 9, п. 1
вишньоволо́цький § 113, п. 2, б
вишняк, вишняку́ § 48, п. 2, б
вищезга́даний § 25, п. 1, увага; § 29, п. 1, г
ви́щий, ви́ще § 18, п. 3
Віардо́ § 90, п. 5, а, 2; § 100, п. 2
вібра́ція § 90, п. 5, а, 5
ві́втор ок — *ві́втор ка* § 48, п. 1, е
вівця́, овець § 8, п. 1, а, 5; *гна́ти овець* (і *вівці*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
вівча́р, вівчаря́ § 45, II, п. 2
вівча́рка § 38, п. 4, прим.
ві́вши § 8, п. 1, а, 7
відбій — *відбо́ю* § 48, п. 2, ї
відва́р § 45, II, п. 1
відгоро́джувати § 10, п. 1
відгук — *відгуку* § 48, п. 2, ї
віддя́вна § 30, п. 1, в
віддя́ти § 20, п. 1, а
відді́л § 20, п. 1, а
відді́лення літерату́ри, мо́ви та мистецтвозна́вства АН Украї́ни § 38, п. 16
від'їзд § 6, п. 3
відкриття́ § 20, п. 4, а; § 21, п. 2; *відкриттів* § 20, п. 4, а; § 55, п. 1
відмінок — *відмі́нка* § 48, п. 1, ж; *відмі́нкові, відмі́нку* § 49, п. 1
відні́ні § 30, п. 1, а
відно́шення § 80, п. 6, в
відо́мість — *відо́мостей* § 62, п. 2
відповідальність § 22, п. 3
відповідний § 67, п. 1, а
відповідь — *відповіді* § 62, п. 1; *відповідей* § 62, п. 2; *відповідям* § 62, п. 3; *відповідями* § 62, п. 4;

у відповідях § 62, п. 5
відповісти (парадигма в майбутньому часі) § 80, п. 7
відразу § 30, п. 1, б
від ранку до вечора § 30, п. 2, б
відро — *відер* § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
відстань § 21, п. 2
відсутній § 67, п. 2, а
від сьогодні § 30, п. 1, а, прим.
відтепер § 30, п. 1, а
відчувати, відчуваю, відчувають § 80, п. 3, б, 4, прим.
візаві § 90, п. 5, а, 4
війна — *воєн* (і *війн*) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Війон § 98
військкомат § 20, п. 1, б
військо § 16, п. 2, а, 1; *у війську* § 52, п. 2, а
Військово-Грузинська дорога § 38, п. 9
військовозобов'язаний § 29, п. 2, г, прим.
військово-морський § 29, п. 2, г
військовополонений § 29, п. 2, г, прим.
військово-спортивний § 29, п. 2, г
війя, вію, на вії § 5, п. 1
вік § 18, п. 4; *віку* § 48, п. 1, е
вікно § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 44, II, б; § 45, II, п. 1; *вікон* § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
віконечко § 22, п. 7
віконниця § 20, п. 1, в
віконце — *віконець* § 55, п. 2, прим.
Віктор, Віктора § 103, п. 2, прим. 2
віл — *волів* (і *воли*) § 57, п. 1, прим.
вілла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *вілл* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Вілуйо Пуспоюдо § 38, п. 1, прим. 3
Вільнев § 91, п. 2
вільний § 8, п. 1, б
Вільсон § 86, п. 1, б; § 97
Вільшанська Новоселиця § 114, п. 3, е
вільшансько-новоселицький § 114, п. 3, е
Вільямс § 97
він, вона, воно (парадигма) § 73; *його, йому* § 7, п. 1, а; *з нього, у неї* § 78, прим. 2; *їх* § 4, п. 1; *до нього, за неї, з них* § 73
Вінер § 97
Вінницькі Стави § 114, п. 3, е
вінницько-ставський § 114, п. 3, е
Вінниця § 20, п. 1, в; § 108
Вінниччина § 38, п. 12, прим.
Вінніпег § 97
вінця § 17, п. 3; § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; *вінцям* § 66, п. 3, б; *вінцями* § 66, п. 5, б
віньєтка § 93, п. 1, а
Віньї § 4, п. 2; § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Вірджінія § 90, п. 5, в, 3
вірити—*вірте* § 17, п. 1
вісім (парадигма) § 70, п. 2
вісімдесят § 70, п. 4
вісімдесят восьмий, вісімдесят восьмого § 71, п. 2
вісімдесятий § 71, п. 1
вісімнадцять § 70, п. 3
вісімсот § 70, п. 5
віск § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в
вісник § 19, п. 1
«Вісті з України» § 38, п. 18
вість § 19, п. 1; § 44, III; *вісті* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *вістю* § 61, п. 3, б; *при вісті* § 61, п. 4; *вісте* § 61, п. 5; *вістей* § 62, п. 2; *вістям* § 62, п. 3; *вістями* § 62, п. 4; *у вістях* § 62, п. 5
вісь § 8, п. 1, а, 5; § 16, п. 1, а; § 20, п. 4, в; *віссю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *осі* § 8, п. 1, а, 5; § 61, п. 1; § 62, п. 1; *на осі* § 61, п. 4; *осей* § 62, п. 2; *осям* § 62, п. 3; *осями* § 62, п. 4; *на осях* § 62, п. 5
Віталій — *Віталію* § 53, п. 2
Віта-Поштова § 114, п. 3, а
віта-поштовий § 114, п. 3, а
Вітебськ § 109, п. 4, а, 1
Вітебське воєводство § 38, п. 12
вітер § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 44, II, б; *вітру* § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 48, п. 2, е
Вітер — *Вітра* § 48, п. 1, а, § 50, п. 1
Вітка § 109, п. 1, в
вітрище § 44, II, б; § 45, II, п. 3
вітровий § 23, п. 7
віттова хвороба § 38, п. 26, в, прим., б
Вітчизняна війна § 38, п. 22
віце-президент § 26, п. 2, 2
віце-президентський § 29, п. 2, а
вічко, вічок § 8, п. 3, а, 2
віч-на-віч § 30, п. 3, д
вічний § 18, п. 4
вічність § 9, п. 2, а; § 18, п. 4; *вічності* § 9, п. 2, а

вічно § 18, п. 4
Віщі § 90, п. 5, в, 3
вйокати § 7, п. 1, б
вклад § 11, п. 3, а
Вкраїна § 11, п. 3, б, прим.
вкрай § 30, п. 1, б
вкупі § 30, п. 1, б
влад § 30, п. 1, б
влáда § 11, п. 3, а
влáдар § 11, п. 3, а
Владивостóк § 11, п. 3, б; § 109, п. 4, б, 4; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, б; *Владивостóка, у Владивостóці (у Владивостóку)* § 112, п. 1, II
владивостóцький § 113, п. 2, б
Владислáв § 106, п. 2, г
влáсний § 11, п. 3, а
власноруч., власноручн. (власноручний) § 40
власт. (властúвий) § 40
властúвість § 11, п. 3, а
влíтку § 30, п. 1, б
в мíру § 30, п. 2, а
в магорóду § 30, п. 2, а
внáслідок § 31, п. 1, а
внизý § 30, п. 1, б
внíчию § 30, п. 1, д
в нóгу § 30, п. 2, а
вночí § 30, п. 1, б
Внýково § 109, п. 7, б
внýтрішній § 67, п. 2, б
внутрішньозаводський § 29, п. 1, г
в óбмін § 30, п. 2, а
в óбріз § 30, п. 2, а
вовк § 8, п. 2, б; *вóвка* § 8, п. 2, б; § 48, п. 1, б
вовк-жаднюга § 27 п. 2
вовченя́ § 22, п. 6
вовчúця — *вовчúць* § 47, Б, п. 4, а
вóгкий § 18, п. 4, прим. 2
вóгничок § 22, п. 7
вóгнище § 22, п. 9
вогóнь § 8, п. 2, а; *вогню́* § 8, п. 2, а; § 48, п. 2, е
вода́ — *вод* § 8, п. 3, д, 3
вóдень § 8, п. 3, д, 1; *вóдню* § 8, п. 3, д, 1; § 48, п. 2, а
водúти, воджý § 80, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
водíння § 80, п. 6, в
водно́ § 30, п. 1, г
водовóз § 8, п. 3, д, 6
водогíн — *водогóну* § 48, п. 2, і
вододíл — *вододíлу* § 48, п. 2, і
Водолáжченко § 18, п. 1, д
Водолáзький § 18, п. 1, д
водопíй, водопóю § 8, п. 1, а, 1
водопровíд § 8, п. 3, д, 6); *водопрóводу* § 48, п. 2, і
Водоп'я́нов § 104, п. 11
воєвóда § 44, 1
воéнно-стратегíчний § 29, п. 2, г
вóжений § 80, п. 6, а
возúти, вожý § 80, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
возíння § 80, п. 6, в
Вóлнов § 104, п. 6, б
вокзáл — *вокзáлу* § 48, п. 2, в
Вóлга § 112, п. 1, I; § 113, п. 2, а; *Вóлги, на Вóлзі* § 112, п. 1, I
Волгогрáд § 114, п. 2, д
волгогрáдський § 114, п. 2, д
волейбóл § 95, п. 1; *волейбóлу* § 48, п. 2, и
волелю́бний § 29, п. 1, в
вóлзький § 113, п. 2, а
Волúнська óбласть § 38, п. 12
волúнський § 16, п. 2, а, 1; § 17, п. 2
волíкши § 8, п. 3, в
Володúмир § 106, п. 2, г
Володúмир Велúкий § 38, п. 26, б
Володúмир-Волúнський § 38, п. 8
Володúмир Хомúч — *Володúмире Хомичý* 53, п. 4, прим. 4
волокти́, волíк, волокла́, волокло́ § 8, п. 3, в
вóлос § 8, п. 2, в
волосíнь — *волосíнню* § 61, п. 3, а
волóсся § 17, п. 5
волóський § 113, п. 2, в
волóх § 113, п. 2, в
волочúльник § 22, п. 3
вóля § 8, п. 1, б; *вóле* § 47, А, п. 6, б
Вóльнов § 104, п. 12, а, 2
вольт — *вóльтів* § 55, п. 1
вольтер'я́нець § 90, п. 5, а, 2
ворíтця § 8, п. 3, б, 2
Воробúв § 7, п. 1, б; § 104, п. 11; *Воробúва* § 104, п. 3, а
вороже § 9, п. 2, г, прим.
Вóрон § 38, п. 2, б
Воронеж § 109, п. 1, § 113, п. 2, а; *Воронежа* § 48, п. 1, г
воронезький § 113, п. 2, а
Воронíж § 113, п. 2, а
воронізький § 113, п. 2, а
ворóта § 8, п. 3, б, 2; § 38, п. 9; § 66, п. 1, в; *ворíт* § 8, п. 3, б, 2; § 66, п. 2, в; *воротам* § 66, п. 3, а; *ворітьмú* (й *воротами*) § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в; *на воротáх* (рідше *воротя́х*) § 66, п. 6

Ворт § 97
восени́ § 30, п. 1, б
віск — *во́ску* § 48, п. 2, а
в основно́му § 30, п. 2, г
востáннє § 30, п. 1, в
8 Бéрезня § 38, п. 22, прим. 2
вóсьмеро § 70, п. 10
вóсьмий § 16, п. 1, а; § 71, п. 1
Вóткінськ § 109, п. 4, а, 1
Вóуверман § 94
вощáний § 18, п. 1, в
вощáнка § 18, п. 1, в
вощáна § 18, п. 1, б
вояцький § 18, п. 1, а
вояччина § 18, п. 1, а
впáм'яткú § 30, п. 1, б
впень § 30, п. 1, б
вперéд § 30, п. 1, б
вперéміж § 30, п. 1, б
вперéміш § 30, п. 1, б
вперше § 30, п. 1, г
вплав § 30, п. 1, б
вплач § 30, п. 1, б
вплив § 11, п. 3, а
вподóвж § 30, п. 1, е; § 31, п. 1, а
в пóзику § 30, п. 2, а
впóперек § 30, п. 1, б
впóру § 30, п. 1, б
вправа § 11, п. 3, а
вражéний § 84, п. 2, прим. 1, г
вражéння § 8, п. 3, г
враз § 30, п. 1, б
вразúти § 84, п. 2, прим. 1, г
врáнці § 30, п. 1, б
врéшті § 30, п. 1, б
врíвень § 30, п. 1, б
врíвні § 30, п. 1, б
врізатися — *не вріжся* § 18, п. 4, прим. 1
врóзкид § 30, п. 1, б
врóзліт § 30, п. 1, б
врóзсип § 30, п. 1, б
врóзтіч § 30, п. 1, б
Врýбель § 11, п. 3, б
вручнú § 30, п. 1, в
вряд § 30, п. 1, б
вряди́-годи́ § 30, п. 3, г
всередúні § 30, п. 1, б
«Всéсвіт» § 38, п. 18
всесвíтній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
Всесвíтній конгрéс прихúльників мúру § 38, п. 14, в
Всесвíтня Рáда Мúру § 38, п. 11
всесвíтньо-історúчний § 29, п. 2, б
всé-таки § 33, А, п. 3, а
всіля́кий § 78, прим. 1
вслíд § 30, п. 1, б
всмак § 30, п. 1, б
вступ § 11, п. 3, а
вступнúй § 11, п. 3, а
всього́-на́-всього § 30, п. 3, д
всюдихíд § 8, п. 3, д, 6); § 25, п. 3, а
вся́кий § 78, прим. 1
втíм § 30, п. 1, д; § 32, п. 1
втрéте § 30, п. 1, г
втрóє § 30, п. 1, г
вуля́р, вуля́ра́ § 45, II, п. 3
вýжчати § 18, п. 3
вýжчий, вýжче § 18, п. 3
вуз, у вýзах § 39, п. 2, прим.
вýзлик § 22, п. 1
вузькúй § 16, п. 2, а, 1; § 18, п. 3
вузькоціалéктний — *вузькоціалéктне* § 29, п. 1, д
вýлиця — *вýлиці* § 47, Б, п. 4, б; *вýлицями* § 47, Б, п. 5, б
вýлиця Петрá Сагайдáчного § 38, п. 9
вýличка § 22, п. 7
вулкáн § 86, п. 1, а
вус — *вýси, вýса* § 54, п. 3
вýхо — *вýха, ýші* § 54, п. 2; *ушéй* (перев. *вух*) § 55, п. 3; *вýхами* § 58, п. 1
в цíлому § 30, п. 2, г
в цíлості § 30, п. 2, а
вчéння § 8, п. 3, г
вчéтверо § 30, п. 1, г
вчúтель — *при вчúтелеві* § 52, п. 1, а; *вчúтелю* § 53, п. 2; *вчителíв* § 57, п. 1
вчорáшній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
вщерть § 30, п. 1, б
Вюртемберг § 92, п. 2, б
в'язáти, в'яжý, в'я́жеш § 80, п. 4
в'я́зень § 22, п. 4
в'я́зи § 6, п. 1; § 66, п. 1, а; *в'я́зів* § 66, п. 2, б; *в'я́зам* § 66, п. 3, а
в'я́зкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
в'я́зкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
В'язникú § 109, п. 8
в'язь — *в'я́ззю* § 61, п. 3, а
В'я́льцева § 104, п.
Вя́зьма § 109, п. 8, прим.
В'ячеслáв § 6, п. 1

Г

Гаáга § 14; § 87; § 113, п. 2,
гаáзький § 113, п. 2, а
Гавáна § 87
Гáвлик § 104, п. 5, б
Гавр § 87

Гаври́лів § 8, п. 3, д, 4
гаври́лівський § 8, п. 3, д, 4
Гаври́лово § 109, п. 4, б, 2
Гага́рін § 104, п. 6, а
га́дка § 14
газе́та § 14
газівни́к § 22, п. 1
газопро́від § 8, п. 3, д, 6
газопровідний § 8, п. 3, д, 6
гай — *га́ю* § 48, п. 2, б; *у гаї́, у га́ю* § 52, п. 3, а, прим.
гайморова порожни́на § 38, п. 26, в, прим., б
гайовий § 23, п. 7
гайо́к § 22, п. 12
Га́йсин, Га́йсина, Га́йсином, у Га́йсині § 112, п. 1, II
Гай Ю́лій Це́зар § 106, п. 1, в
галантере́я § 86, п. 1, а
га́лас — *га́ласу* § 48, п. 2, ж
Гала́ц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
Га́лин § 23, п. 4; § 67, п. 1, б
Га́лина Іллі́вна — *Гали́но Іллі́вно* § 53, п. 4, прим. 4
га́лицький § 18, п. 1, а; § 113, п. 2, б
Га́лич § 113, п. 2, б
Галичина́ § 18, п. 1, а
Галіле́й § 86, п. 2
галіфе́ § 38, п. 1, прим. 5
га́лка, га́лці § 16, п. 2, б, прим.; § 17, п. 3, прим.
галу́ззя § 17, п. 5
га́лузь — *га́лузі* § 61, п. 1; *га́луззю* § 61, п. 3, а; *у га́лузі* § 61, п. 4; *га́лузей* § 62, п. 2
галченя́ § 16, п. 2, б, прим.; § 64, п. 1; *галченя́ти* § 64, п. 2; *галченя́ті* § 64, п. 3; *галченя́м* § 64, п. 4; *на галченя́ті* § 64, п. 5
Га́ля § 23, п. 4; *Га́лю* § 47, А, п. 6, в
Гальва́ні § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
Га́лька, Га́льці § 16, п. 2, б, прим.; § 17, п. 3, прим.
Га́льчин § 16, п. 2, б, прим.
Га́мбург § 113, п. 2, а
га́мбурзький § 113, п. 2, а
Ганг — *Га́нгу* § 48, п. 2, й
гандбо́л § 87
Га́нна (парадигма) § 103, п. 1; *Га́нна* § 20, п. 3; *Га́нно* § 47, А, п. 6, а
Га́нна Іва́нівна — *Га́нно Іва́нівно* § 47, А, п. 6, в, прим.
Га́ннин § 20, п. 3
Ганнібал § 87
ганя́ти § 10, п. 1
ганьба́ § 16, п. 1, а
гара́ж — *гаража́* § 48, п. 2, в
гара́зд § 1, п. 2
гарбуза́ння § 22, п. 5
Га́рвард § 87
Гарібальді § 15, прим.
гарне́нький § 16, п. 2, а, 2
га́рний, га́рна, га́рне (парадигма) § 68
гарні́р § 22, п. 13
Гаро́нна § 87, § 89, п. 3
Га́ртний § 104, п. 10
Га́ршин (парадигма) § 102, п. 3; § 104, п. 6, в, 1
гаря́чі § 1, п. 2; § 9, п. 2, г, прим.
гаря́чий § 1, п. 2; *гаря́чої, гаря́чою* § 9, п. 2, в
гаря́чка § 1, п. 2
гас — *га́су* § 48, п. 2, а
га́сло — *га́сел* § 55, п. 2, прим.
гауптва́хта § 94
Га́шек, Га́шека, Га́шекові § 102, п. 3, прим.
гва́рдія § 87
гвинт — *гвинта́* § 48, п. 1, 2) в
Гві́нея § 87
Гві́нея-Бісау́ § 114, п. 3, а
гві́нея-бісау́ський § 114, п. 3, а
Гданськ § 15, прим.
Ге́гель § 14
гегемо́нія § 87
Гедік-паша́ § 106, п. 2, е
гей § 14
гей-гей § 25, п. 4, г
ге́йзер § 95, п. 1
Ге́йне § 87; § 95, п. 1; § 100, п. 2
гектар § 45, II, п. 1; § 87; *гекта́ра* § 48, п. 1, е
Ге́льсінгфорс § 87
Ге́льсінкі § 87
Ге́льсінська спі́лка § 38, п. 14, в
Ге́мпшир § 90, п. 5, в, 3
генера́л § 14
генера́л-губерна́тор § 26, п. 2, 1, б
генера́л-губерна́торський § 29, п. 2, а
генера́л-лейтена́нт § 26, п. 2, 1, б; § 38, п. 3, прим. 1
Генера́льний прокуро́р Украї́ни § 38, п. 3
Генера́льний секрета́р ООН § 38, п. 3
Генера́льні шта́ти Королі́вства Нідерла́ндів § 38, п. 13
гене́тика § 87
геніа́льний § 90, п. 5, а, 2
геніа́льність § 22, п. 3

Генсьо́рський § 104, п. 4, б
географі́я § 14
геоло́гія § 14
гербарі́й § 87
геро́їзм § 4, п. 4; § 22, п. 13
геро́їчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
геро́й — геро́ї § 54, п. 2; *геро́їв* § 55, п. 1; § 57, п. 1
ге́рцог § 38, п. 3, прим. 2; § 87
Ге́те § 15, прим.; § 87; § 91, п. 2; § 100, п. 2
гі́дко-бри́дко § 25, п. 4, б
гі́ря § 44, I; § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Гібралта́р § 15, прим.
гіє́на § 90, п. 5, а, 2
Гізо́ § 87
гі́лка, гілю́к § 8, п. 3, а, 2
гілля́, гіллю́, на гіллі́ § 20, п. 4, а
гіллясти́й § 17, п. 5; § 20, п. 4, а
гілля́чка § 20, п. 4, а
гі́льза § 86, п. 1, б
Гі́льча Дру́га § 114, п. 1, в
гімн § 90, п. 5, а, 5
гімна́стика § 87
гі́нді § 87
Гіндуста́н § 87
гіпопота́м § 90, п. 5, а, 5
гіпо́теза § 87
гіпс — *гі́псу* § 48, п. 2, а
гіпю́р § 45, II, п. 1
гі́рка § 8, п. 3, а, 3
гі́ркий § 67, п. 1, а
гіркува́то-соло́ний § 29, п. 2, е
гірни́к § 22, п. 1
гірни́к § 18, п. 2, а
гірни́цький § 18, п. 2, а
гірничопромисло́вий § 25, п. 1
гіронька § 8, п. 3, а, 3
гість — *гості́й* § 55, п. 3; *гістьма́, гостя́ми* § 58, п. 2
Гла́зго § 112, п. 7
глазу́р § 86, п. 1, а
глибочина́, глибочи́нь § 61, п. 1, прим.
гли́бшати § 83
гли́ва § 38, п. 5
Гли́вці § 109, п. 4, б, 6
Гли́нка § 104, п. 6, в, 2
Глинськ-Загóра § 114, п. 3, а
глинськ-загóрський § 114, п. 3, а
«Глита́й, або ж Паву́к» § 38, п. 18, прим. 1
глита́ти § 2, п. 3, а
Глібов, Глібове § 53, п. 4
глухи́й § 67, п. 1, а
Глу́ховець § 104, п. 12, б
глухоні́мий § 29, п. 1, д
гля́нути, гля́ну, гля́нуть § 80, п. 3, б, 6
Гми́ря, Гми́рі, Гми́рю, Гми́рею § 102, п. 1
гна́ти, жену́, жену́ть § 80, п. 3, б 3; *жени́, жені́м(о), жені́ть* § 81, п. 1, б
Гнатю́к, Гнатюка́, Гнатюко́ві (Гнатюку́) § 102, п. 1
гнів — *гніву* § 48, п. 2, є
Гні́дич § 104, п. 6, в, 4
Гні́дко́ § 38, п. 4
гноїстий § 23, п. 6
гноїсько § 22, п. 9
го́ден § 67, п. 1, в
годи́на-дві § 25, п. 4, в
годи́нник § 20, п. 1, в
годува́ти § 83
годува́ти (годува́тись) § 83
го́їти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1
Го́йя § 90, п. 4; § 91, п. 2; § 100, п. 1; *Го́ї, Го́єю* § 100, п. 1
Го́ла Прúстань § 38, п. 9; § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а; *Го́лої Прúстані, Го́лою Прúстанню* § 112, п. 4, а
Голембі́вський § 104, п. 4, а
Го́лик § 104, п. 6, в, 4
Голи́цин § 104, п. 6, в, 4
голі́вка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
голі́вонька § 16, п. 2, а, 2
Голла́ндія § 89, п. 3
голова́ § 8, п. 3, б, 1; § 38, п. 3, прим. 1; § 44, I; § 45, I, п. 1; *голі́в* § 8, п. 3, б, 1
Голова́ Верхо́вної Ра́ди Украї́ни § 38, п. 3
голо́вка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
головоно́гі § 29, п. 2, д, прим.
голоси́стий § 23, п. 6
Голосі́їв — Голосі́єва § 48, п. 1, 2) г; *Голосі́євом* § 51, п. 3, б
«Го́лос Украї́ни» § 38, п. 18
Голсуо́рсі § 86, п. 1, а; § 97; § 100, п. 2
го́луб § 1, п. 1; *го́лубе* § 53, п. 3
Голубо́й Ні́л § 114, п. 1, а
голуби́ний § 23, п. 5
голу́бка § 1, п. 1
голуб'я́ § 64, п. 1; *голуб'я́ти* § 64, п. 2
гольф § 86, п. 1, б
Го́мель § 109, п. 9, а, 3
Гоме́р § 14; § 87
Го Можо́ § 106, п. 2, д
Гомулíцький § 104, п. 9
гони́ти § 10, п. 1
гоніо́метр § 87
гончáр § 1, п. 2

гопа́к — *гопака́* § 48, п. 2, и
гора́ § 8, п. 1, а, 2; § 114, п. 2, а, прим.; *гір* § 8, п. 1, а, 2
гора́ Гове́рла § 38, п. 8
Горація § 87
горб — *горба́* § 48, п. 2, д
го́рбитися — *не го́рб(ся), не го́рбте(сь)* § 81, п. 2, б
горбува́тий § 23, п. 8
Горде́єв § 104, п. 2, в
Гордіє́нко § 22, п. 8
го́рдіїв ву́зол § 38, п. 26, в, прим., б
Гордії́вна § 22, п. 10
гордова́тий § 23, п. 8
го́рдощі § 66, п. 1, б
го́ре § 45, II, п. 2
горизо́нт § 14; § 87
горо́дцвіт § 26, п. 1, г
Горо́дцвіт § 106, п. 2, а
горі́ння § 22, п. 5
горі́ти § 1, п. 2; § 22, п. 5
Го́рки § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; *Го́рок, Го́ркам* § 112, п. 2
Горн § 87
горобина́стий § 23, п. 5
Горова́ § 104, п. 10
горо́д § 8, п. 2, в; *городи́* § 54, п. 1
Городе́цький § 104, п. 9
городні́й § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
горо́х — *горо́ху* § 48, п. 2, б
Горо́шине, Горо́шиним § 51, п. 3, б
Го́рький § 104, п. 10
горюва́ти, горю́ю, горю́ють § 80, п. 3, б, 4
го́спіталь § 87
Го́стра Мо́гила § 114, п. 2, е
гостролуча́нський § 114, п. 2, а
Гостролу́ччя § 114, п. 2, а
гостромогильський § 114, п. 2, е
гото́в § 67, п. 1, в
Готьє́ § 91, п. 2; § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
гоц § 17, п. 7
гр.— громадя́нин § 40
гра § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
граблі́ § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а; *габлі́в* (і *грабе́ль*) § 66, п. 2, б; *граблям* § 66, п. 3, б; *граблями* § 66, п. 5, б; *на граблях* § 66, п. 6
Грабо́вський § 8, п. 3, д, 7
град — *граду* § 48, п. 2, е
грам — *грама* § 48, п. 1, е
гра́мота § 14
грандіо́зний § 87
граніт — *граніту* § 48, п. 2, а
гра́ти — *грай, гра́ймо, гра́йте* § 81, п. 2, а
гра́тіс § 90, п. 5, а, 4
граф § 38, п. 3, прим. 2
гра́фік § 87; § 90, п. 5, а, 5
Грачо́в § 104, п. 3, в
гребіне́ць, гребіня́ § 8, п. 3, а, 1
Гребі́нка § 108, § 113, п. 2
гребінківський § 113, п. 2
грек § 113, п. 2, б
гре́ко-пе́рські війни § 38, п. 22, прим. 1.
Грена́ндія § 15, прим.; § 86, п. 1, а; § 87
Гре́ція § 87; § 90, п. 5, а, 2
гре́цький § 113, п. 2, б
Гри́бова губа́ § 38, п. 8
гриб-паразі́т § 27, п. 4
Григо́р'єв § 104, п. 2, б; § 104, п. 11
Григо́рівна § 22, п. 10
Григо́рій § 22, п. 10
Григо́рович § 22, п. 10
Григоро́вич § 104, п. 6, в, 4
гримі́ти § 2, п. 3, а
гри́мнути — *гри́мну* § 80, п. 8, б, 2
Гринчи́шин § 17, п. 6
грип § 89, п. 1; *гри́пу* § 48, п. 2, ж
Гриць — *Гри́цю* § 53, п. 2
Грицько́ § 16, п. 1, а
грім — *гро́му* § 48, п. 2, е
Грімм § 90, п. 5, а, 3
гри́нвіцький § 113, п. 2, б
Гри́нвіч § 113, п. 2, б
Грінче́нків словни́к § 38, п. 26, а
гріти § 84, п. 2, прим. 1, а
грітий § 84, п. 2, прим. 1, а
гріш — *гроша́* § 48, п. 1, е; *гро́шей* § 55, п. 3; § 66, п. 2, а; *грішми* (й *грошима*) § 58, п. 2; § 66, п. 5, в
грог § 87
Гро́зний § 109, п. 7, а
громадже́ний § 84, п. 2, прим. 1, г
громади́ти § 84, п. 2, прим. 1, г
громадя́нин — *громадя́ни* § 54, п. 1, прим.; *громадя́н* § 55, п. 1, прим.
громадя́нство § 17, п. 2
громадя́нська війна́ § 38, п. 22, прим. 1
громадя́нський § 17, п. 2
грошови́й § 23, п. 7
грошови́тий § 23, п. 8
Гру́бешів § 109, п. 7, д
Гру́дзький § 104, п. 9
грудочерева́ § 29, п. 1, д; § 29, п. 2, д, прим.

грузи́н § 113, п. 1; *грузи́ни* § 54, п. 1, прим.; *грузи́нів* § 55, п. 1, прим.
грузи́нка-дівчина § 27, п. 3
грузи́нський § 113, п. 1
гру́па § 89, п. 1
групе́то § 89, п. 1
грушевий § 23, п. 7
грушоподібний § 25, п. 2, а
губа́ — *губ* (і *губів*) § 47, Б, п. 2, а
гу́блячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
гу́блячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
гугено́т § 87
гузи́р, гузиря́ § 45, II, п. 2
гука́ння § 22, п. 5
гука́ти § 22, п. 5
Гула́к-Арте́мо́вський § 106, п. 3, б; § 107, п. 4, а
Гуля́ев § 104, п. 2, б
гуляйпільський § 114, п. 2, в
Гуляйпо́ле § 114, п. 2, в
гуля́ння § 22, п. 5
гуля́ти § 22, п. 5
Гуля́шкий § 104, п. 10
гумус § 87
гун, гу́ни § 89, п. 1
Гу́р'єв § 109, п. 8
Гур'їн § 104, п. 6, б
гурт — *гу́рту* § 48, п. 2, б
гурто́к — *у гурткý* § 52, п. 2, а
гуся́ § 44, IV, а; § 64, п. 1; *гусяти* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *гусяті* § 64, п. 3; *гусям* § 64, п. 4; *гусята* § 65, п. 1; § 65, п. 4; *гусят* § 65, п. 2; § 65, п. 4; *гусятам* § 65, п. 3; *гусятами* § 65, п. 5; *на гусятах* § 65, п. 6
гу́ща § 45, I, п. 3
Гу́щин § 104, п. 6, в, 1
Гюго́ § 87; § 92, п. 2, б; § 100, п. 2

Ґ

ґа́ва § 15
ґа́зда § 15
Ґалаґа́н § 15
ґандж § 15
ґа́нок § 15; *ґа́нку* § 48, п. 2, в
Ґарібальді § 15, прим.
ґату́нок § 15
ґвалт § 15
ґвалтува́ти § 15
Ґданськ § 15, прим.
ґе́ґати § 15
ґедзь § 15; § 16, п. 1, а
ґелґота́ти § 15
ґерґота́ти § 15
ґерґоті́ти § 15
Ґете § 15, прим.
ґи́ґнути § 15
ґирлиґа § 15
Ґібралта́р § 15, прим.
ґлей § 15
ґні́т § 8, п. 2, е, прим.; § 15; *ґнота́* § 8, п. 2, е, прим.
ґо́ґель-мо́ґель § 15
ґрасува́ти § 15
ґра́ти § 15
ґратча́стий § 15
Ґренла́ндія § 15, прим.
ґре́чний § 15
ґринджо́ли § 15
ґрунт § 15; *на ґру́нті* § 52, п. 3, а; *ґрунті́, ґрунта́* § 54, п. 3
ґу́дзик § 15; § 41, п. 1
Ґудзь § 15
ґуля § 15

Д

дава́й-но § 33, А, п. 3, а
Дави́дів Бід § 114, п. 1, а; § 114, п. 3, е; *Дави́дового Бро́ду* § 48, п. 1, г, прим.
дави́дово-бі́дський § 114, п. 3, е
Дави́чо, Дави́ча § 100, п. 2, прим.
да Ві́нчі § 106, п. 1, г
давни́м-давно́ § 25, п. 4, б
да́вній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
да́вні́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
давньоверхньонімецька § 29, п. 1, д
давньору́ський § 25, п. 1
Д'Аламбе́р § 106, п. 1, г, прим. 1; § 107, п. 3
д'аламбе́рівський § 107, п. 3
далеко § 33, А, п. 2, є, прим.
далеко-далеко § 30, п. 3, д
далечі́нь § 61, п. 1, прим.
Дама́ск § 113, п. 2, б
дама́ський § 113, п. 2, б
дамо́клів меч § 38, п. 26, в, прим., б
Дани́лов § 104, п. 6, в, 2; § 109, п. 4, б, 2
Дани́ло Га́лицький § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Да́нте § 100, п. 2
дантист § 22, п. 13
Да́рвін, Да́рвіна § 100, п. 1, II;

Да́рвіном § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, II
Даргоми́жський § 104, п. 9
дарма́ що § 30, п. 1, ж; § 32, п. 2, б; § 33, А, п. 2, а
дарова́ний § 84, п. 2, прим. 1, г
Д'Артанья́н § 106, п. 1, г, прим. 1
дарува́ти § 84, п. 2, прим. 1, г
да́ти (парадигма в майбутньому часі) § 80, п. 7
Да́угавпілс § 114, п. 2, д
да́угавпілський § 114, п. 2, д
дах — *даху* § 48, п. 2, в
два, дві (парадигма) § 70, п. 2; *два* § 70, п. 8
двадця́тий § 71, п. 1
двадцятиповерхо́вий § 29, п. 1, е
двадцятирічний § 25, п. 3, а
20-річний § 29, п. 2, ж
два́дцять § 70, п. 3
двана́дцятий § 71, п. 1
двана́дцятито́нка § 26, п. 1, д
двана́дцять § 70, п. 3
две́рі § 66, п. 1, б; *дверей* § 66, п. 2, а; *две́рям* § 66, п. 3, б; *две́рми* (й *две́рима*) § 66, п. 5, в; *у две́рях* § 66, п. 6
Двіна́ § 109, п. 4, а, і
двір § 45, II, п. 1; *двора́* § 8, п. 1, б
двісті (парадигма) § 70, п. 5
$^2/_7$ — *дві сьо́мі* § 72, п. 1
$^2/_3$ — *дві тре́ті, двом тре́тім* § 72, п. 1
двобі́чний § 25, п. 4, б
двовуглеки́слий § 29, п. 1, д
дво́є, двох, двом § 70, п. 8
двоїстий § 23, п. 6
дворічанський § 114, п. 2, б
Дворі́ччя § 114, п. 2, б
двору́шник § 18, п. 4
двохмільйо́нний § 71, п. 1
двохосьови́й § 25, п. 3, б
двохсо́тий § 71, п. 1
двохти́сячний § 71, п. 1
двоярусний § 25, п. 3, а
Де-Брейне́ § 38, п. 8, прим. 2
дев'ясто́стий § 71, п. 1
дев'ясто, дев'ясто́ста § 70, п. 7
дев'ятеро § 70, п. 10
дев'я́тий § 71, п. 1
дев'ятисо́тий § 28, п. 1, б
дев'ятна́дцять § 70, п. 3
дев'ятсо́т § 70, п. 5
дев'ять § 70, п. 3
$^9/_{10}$ — *дев'ять деся́тих* § 72, п. 1
дегóлівський § 107, п. 3
де Голль § 107, п. 3
дедалі́ § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1; а
дезінтегра́ція § 90, п. 5, б
дезінфе́кція § 90, п. 5, б
дезінформа́ція § 90, п. 5, б
дейнде § 30, п. 1, ж
«Де́йлі Експре́с» § 38, п. 18
«Де́йлі те́леграф енд Мо́рнінг пост» § 38, п. 18, прим. 1
декáн § 38, п. 3, прим. 1
Декандóль § 106, п. 1, г, прим. 2
де́кілька, де́кількох, де́кількóм, де́кількома § 79, прим.
Деклара́ція прав люди́ни § 38, п. 23
де́коли § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
де́котрий § 33, А, п. 1, а
декре́т § 50, п. 2; *у декре́ті* § 52, п. 3, а
де́куди § 30, п. 1, ж
де ла Куе́ва § 106, п. 1, г
Деліль § 106, п. 1, г, прим. 2
Де́льфи § 93, п. 1, б
Демби́ця § 109, п. 7, е; § 109, п. 9, б
Демократи́чна па́ртія Украї́ни § 38, п. 13
де́мон § 38, п. 2, а, прим. 1
Дем'я́нськ § 109, п. 8
де-не́будь § 30, п. 3, в
де-не-де́ § 30, п. 3, д
де́нний § 20, п. 1, в
ден. но́рма (де́нна но́рма) § 40
Ден Сяопі́н § 106, п. 2, д
день § 8, п. 2, а; § 20, п. 1, в; *дня* § 8, п. 2, а; *сім день* (і *днів*), *днів сім* § 55, п. 1, прим.
день-дру́гий § 25, п. 4, в
День незале́жності Украї́ни § 38, п. 22
деньо́к § 22, п. 12
день у де́нь § 30, п. 2, б
День учи́теля § 38, п. 22
депо́ § 100, п. 2
де́рево § 2, п. 2, а; § 8, п. 3, б, 2; *дере́в* § 8, п. 3, б, 2
деревообро́бний § 29, п. 1, в
деревце́ § 8, п. 3, б, 2
Держа́ва Бахре́йн § 38, п. 12
Держа́він § 104, п. 1
Держа́вна ду́ма § 38, п. 13
Держа́вний академі́чний теа́тр о́пери та бале́ту і́мені Тара́са Шевче́нка § 38, п. 15, б
Держа́вний музе́й украї́нського образотво́рчого мисте́цтва § 38, п. 15, б
держа́вно-монополісти́чний § 29, п. 2, б
держа́к - *на держаку́, на держако́ві* § 52, п. 2, а

дéржално § 17, п. 4
дéржальце § 17, п. 4
держáти — *держý* § 2, п. 1
дерзкúй § 16, п. 2, а, 1, прим.
Дерібáс § 106, п. 1, г, прим. 2
дéрти, деру́, дерýть, дери́ § 80, п. 3, б, 9, прим.
Десна́ § 108
десь § 33, А, п. 1, г
десь-íнде § 30, п. 3, г
десь-íнколи § 30, п. 3, г
дéсь-то § 30, п. 3, в
дéсятеро § 70, п. 10
десáтий § 71, п. 1
10-й — *10-ї* § 28, п. 2, а
10-В § 25, п. 4, є
10-поверхóвий § 29, п. 2, ж
Десáтий міжнарóдний з'їзд славістів § 38, п. 15, а
десáтка § 48, п. 1, е
дéсять § 70, п. 3
дéхто, дéкого, дéкому, дé з ким, дé на кому (і *дé на кім*), *на дéкому* § 79
дешéвший § 69, п. 1, а
дéщиця § 33, А, п. 1, а
дéщо § 33, А, п. 1, а
дéякий, дéякого, дéяким, на дéяких (і *де на яки́х*) § 79
джаз § 90, п. 1
Джек — *Джéку* § 53, п. 1
Джек Лóндон § 106, п. 1, б
джéмпер § 90, п. 1
Джемс § 90, п. 1
(Джеральдíна) Чáплін § 100, п. 2
джерелó § 8, п. 3, б, 2; § 9, п. 1; *джерéл* § 8, п. 3, б, 2
джерéльце § 8, п. 3, б, 2
Джéрсі § 90, п. 1
Джигарханя́н § 104, п. 6, в, 1
джигíт § 90, п. 5, в, 1
джигýн § 15
джúнси § 90, п. 5, в, 1
джиргá § 38, п. 13, прим.
Джóнні § 89, п. 3
Джорджтáун § 94
джóуль § 94
«Дзвін» § 38, п. 18
дзвінóк, дзвінкá, дзвінкý, дзвінкóм § 8, п. 3, а, 1
дзвя́кнути § 6, п. 1, прим.
дзúґа § 15
дзúґлик § 15
Дзісь § 104, п. 9
дзьоб § 16, п. 1, б; *у дзьóбі* § 52, п. 3, а
Дзюрáвець § 104, п. 9
див.— дивúсь § 40
дúзель § 38, п. 1, прим. 5; § 90, п. 5, а, 3, прим.; § 90, п. 5, в, 1; *дúзеля* § 48, п. 1, б, 7
дúзель-мотóр § 26, п. 2, 1, а
дúзель-мотóрний § 29, п. 2, а
динáмо § 90, п. 5, в, 1
диплóм § 90, п. 5, в, 1
дирéктор § 38, п. 3, прим. 1; § 45, II, п. 1; § 90, п. 5, в, 1; *дирéкторові, дирéктору* § 49, п. 1; *директорú* § 54, п. 1
дисонáнс — *дисонáнсу* § 48, п. 2, ж
дитúна § 66, п. 1, а, прим.
дитя́ § 64, п. 1; *дитя́ти* § 64, п. 2; *дитя́ті* § 64, п. 3; *дитя́м* § 64, п. 4
дит'я́сла § 6, п. 3
дитя́тко — *дитя́ткові, дитя́тку* § 49, п. 1; *на дитя́ткові* § 52, п. 1, б; *на дитя́тку* § 52, п. 1, б, прим.
дúхати § 18, п. 4, прим. 2
Дихтáу § 38, п. 8, прим. 3
диякóн § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
діалéктика § 90, п. 5, а, 2
діалéктико-матеріалістúчний § 29, п. 2, в
діáметр § 96
діаметрáльно протилéжний § 29, п. 1, г, прим. 1
ді Віттóріо § 106, п. 1, г; § 107, п. 4, в
дівчá § 44, II, б; § 44, IV, а; *дівчáти* § 44, IV, а; *дівчáт* § 65, п. 4
дівчина-грузúнка § 27, п. 3
дівчина-красýня § 27, п. 2
дівчúнонька, дівчúноньці § 17, п. 3, прим.
дівчúсько § 22, п. 9; § 44, II, б
дігтя́р § 18, п. 4, прим. 2
дід — *дíду* § 53, п. 1; *дíдів* § 67, п. 1, б
дід-морóз § 38, п. 2, б, прим.
Дід Морóз § 38, п. 2, б
Дідрó § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
діелéктрик § 91, п. 2
дíєвий § 23, п. 7
Дíєго § 91, п. 2
Дíєго-Гарсíя § 90, п. 5, а, 2
дíжечка § 22, п. 7
діжка — *дíжці* § 18, п. 4, прим. 1
Дízель § 90, п. 5, а, 3; § 90, п. 5, а, 3, прим.
дíйовий § 23, п. 7
діловóд § 8, п. 3, д, 6
діловóдство § 8, п. 3, д, 6
Дін Лінь § 106, п. 2, д, прим.

дістáв-таки § 33, А, п. 3, а
дíти § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; *дітям* § 66, п. 3, а; *дітéй* § 66, п. 4, б; *дітьми* § 66, п.5, в
дíяч — *дíячí* § 60
для тóго щоб § 32, п. 2, б
Дмитрó (парадигма) § 103, п. 2; *Дмитрá* § 48, п. 1, а
Дмúтров § 109, п. 4, б, 2
Дмитрó-Варвáрівка § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б
дмитрó-варвáрівський § 114, п. 3, б
Дніпрó § 44, II, а; § 108; *по Дніпрý, по Дніпрí* § 52, п. 3, б, прим.
Дніпропетрóвськ § 113, п. 2
дніпропетрóвський § 113, п. 2
Дністéр § 108; *Дністрá* § 48, п. 1, д
дно § 54, п. 3; § 55, п. 2, прим.; *дéна* § 54, п. 3; *ден* § 55, п. 2, прим.
доба́ феодалíзму § 38, п. 22, прим. 1
Д'Обúньє § 106, п. 1, г, прим. 1, § 107, п. 4, в
до бíса § 30, п. 2, а
дóбриво § 22, п. 2
Добрийвéчір § 106, п. 2, б
Дóбрий Шлях § 38, п. 9
добродíй — *добродíєві* § 49, п. 1
добродíй бригадúр — *добродíю бригадúре (бригадúр)* § 53, п. 4, прим. 1; *добродíєві бригадúру* § 49, п. 1, прим.
добродíйка — *добродíйко Скирдá* § 53, п. 4, прим. 3
Дóвбуш — *Дóвбуше* § 53, п. 3
довговíй § 67, п. 2, в
довгождáний § 20, п. 2, в, прим.
Довгопóл § 106, п. 2, в
довéрху § 30, п. 1, б
довíку § 30, п. 1, б
довíчний § 67, п. 1, а
довкóла § 30, п. 1, б
довóлі § 30, п. 1, б
до вподóби § 30, п. 2, а
дóгма — *догм* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
дóгмат — *дóгмату* § 48, п. 2, ж
договóрювати § 10, п. 1
дóгола § 30, п. 1, в
догорí § 30, п. 1, б
до гýрту § 30, п. 2, а
додáток — *додáтка* § 48, п. 1, ж
до дíла § 30, п. 2, а
додóлу § 30, п. 1, б
додóму § 30, п. 1, б
до зáвтра § 30, п. 1, а, прим.
до загúну § 30, п. 2, а
доісторúчний § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
дóїти, дою, дóять § 80, п. 3, а
дóїхати § 4, п. 1
до крáю § 30, п. 2, а
до крúхти § 30, п. 2, а
дóктор наýк § 38, п. 3, прим. 1
докýпи § 30, п. 1, б
до ладý § 30, п. 2, а
дóлар — *дóлара* § 48, п. 1, е
до лúха § 30, п. 2, а
до лиця́ § 30, п. 2, а
долíвка § 22, п. 11
долíтце § 8, п. 3, б, 2
долóня — *долóні* § 8, п. 3, д, 2; § 47, Б, п. 2, а
долóнька § 8, п. 3, д, 2
Долóрес § 100, п. 2
долотó § 8, п. 3, б, 2; *долíт* § 8, п. 3, б, 2; § 55, п. 2
домáшній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Домбрóва § 109, п. 7, е
Домбрóвський § 104, п. 8, а
до мíри § 30, п. 2, а
дóмна — *дóмен* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Дон — *Дóну* § 48, п. 2, й
дон Базíліо § 106, п. 1, д
Донбáс *Донбáсу* § 48, п. 2, й
Донéць — *Дінця́* § 48, п. 1, б, 5
Донéцьк § 108
Донéцька шáхта «Вітка-Глибóка» § 38, п. 15, а
донéцький § 16, п. 2, а, 1
донжуáн § 38, п. 1, прим. 5; § 106, п. 1, д, прим.
Дон Жуáн § 106, п. 1, д
дониз́у § 30, п. 1, б
донúні § 30, п. 1, а
Дон Кіхóт § 106, п. 1, д
до ногú § 30, п. 2, а
дон Пéдро § 106, п. 1, д
Донськóй § 104, п. 10
дон Хосé § 106, п. 1, д
дóня — *дóню* § 47, А, п. 6, в
дóнька § 17, п. 2
дóньчин § 17, п. 2
до обíду § 30, п. 2, а
до остáнку § 30, п. 2, а
до пáри § 30, п. 2, а
допíзна § 30, п. 1, в
до пня́ § 30, п. 2, а
до побáчення § 30, п. 2, а
доповідáти, доповістú § 81, п. 2, в, прим. 1
доповідáч — *доповідачá* § 50, п. 1
дóповідь — *у дóповіді* § 61, п. 4;

до́повідей § 62, п. 2
доповісти́ § 81, п. 2, в, прим. 1
допомага́ти § 10, п. 1
допомогти́ § 10, п. 1
до пори́ § 30, п. 2, а
до пу́тя § 30, п. 2, а
до ре́чі § 30, п. 2, а
до ре́шти § 30, п. 2, а
доріжка § 8, п. 3, д, 2
доро́га — *доріг* § 8, п. 3, д, 2; § 47, Б, п. 2, а
дороги́й § 18, п. 3
Дорогобу́ж § 114, п. 2, а
дорогобу́зький § 114, п. 2, а
Доро́жин § 104, п. 6, в, 1
доро́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
доро́жчий, доро́жче § 18, п. 3
Дорошенко — *Дорошенка* § 48, п. 1, а
До́рошович § 22, п. 10
доручений § 2, п. 2, б
досві́тній § 67, п. 2, а
до сих пір § 30, п. 2, а
до смаку́ § 30, п. 2, а
до сме́рті § 30, п. 2, а
до снагі́ § 30, п. 2, а
доста́тній § 67, п. 2, а
доста́ток — *доста́тку* § 48, п. 2, ж
Достое́вський § 104, п. 2, б
до сьогодні § 30, п. 2, а
дотепе́р § 30, п. 1, а
дотла́ § 30, п. 1, б
дохі́д, дохо́ду § 8, п. 1, а, 1
доц.— доце́нт § 40
дочка́ § 23, п. 4, прим.; *дочки́* § 47, А, п. 1, б, прим.; *дочці́* § 18, п. 4, прим. 1; *до́чки* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 7; *до́чок* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
до чо́го § 30, п. 1, д
дочу́ван § 23, п. 4, прим.; § 67, п. 1, б
до́шка § 18, п. 1, в
дощ § 1, п. 1; § 45, II, п. 3; *дощу́* § 1, п. 1; § 48, п. 2, е; *дощів* § 55, п. 1
дощани́й § 18, п. 1, в
дощенту § 30, п. 1, б
дощик — *на до́щику* § 52, п. 2, а
дощови́й § 23, п. 7
дощомі́р § 25, п. 2, а
д-р (доктор) § 26, п. 2, 5
дрейф § 95, п. 1
дрижа́ти § 2, п. 3, а
дріжджі § 66, п. 1, б; *дріжджів* § 66, п. 2, б
дрі́мати § 2, п. 3, б
дрімли́вий § 2, п. 3, б
дрімо́та § 2, п. 3, б
дро́ва § 66, п. 1, в; *дров* § 66, п. 2, в
дровоно́с § 8, п. 3, д, 6
друг — *дру́же* § 53, п. 3; *дру́зі* § 54, п. 1; *дру́зів* § 55, п. 1; *дру́зям* § 56; *дру́же Гри́цю* § 53, п. 4, прим. 2; *дру́же Макси́менко* § 53, п. 4, прим. 3
дру́гий § 71, п. 1; *дру́гої* § 9, п. 2, в
дру́гого дня § 30, п. 2, в
дружи́на § 45, I, п. 1; *дружи́но* § 47, А, п. 6, а
дру́жний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
дру́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
друка́р, друкаря́ § 45, II, п. 1
друка́рня § 45, I, п. 2; *друка́рні* § 47, Б, п. 4, б; *друка́рень* § 16, п. 2, в; *друка́рнями* § 47, Б, п. 5, б
друко́ваний § 24, п. 1
друкува́ння § 24, п. 1
друкува́ти § 24, п. 1
Дру́мев § 104. п. 2, в
дуб § 45, II, п. 1; § 50, п. 1, прим.; *дуба́* § 48, п. 1, б; § 50, п. 1, прим.; *дубові́* § 49, п. 1
Ду́бно § 108; § 112, п. 1, II; *Ду́бна, Ду́бном, у Ду́бні* § 112, п. 1, II
Дуди́нка § 109, п. 4, а, 2, прим.
ду́жий § 18, п. 3
ду́жчий, ду́жче § 18, п. 3
Думбарто́н-Окс § 114, п. 3, в
Дунай — *Дунаю* § 48, п. 2, й
дуплува́тий § 23, п. 8
ду́рра § 89, п. 1
духо́вка § 22, п. 11
душа́ — *ду́ше* § 47, А, п. 6, б
Дьепп § 109, п. 9, а, 1
дьо́готь § 16, п. 1, б
Дьо́рнов § 104, п. 3, б
Дьяконов § 104, п. 12, а, 1
дю Гар § 106, п. 1, г
Дюма́ § 93, п. 2
Дюма́ Ста́рший § 38, п. 26, б
дю́на § 93, п. 2
Дю-фіо́рд § 38, п. 8
Дя́гилєв § 104, п. 12, а, 3, прим.
дя́дя § 44, I
дя́дько § 16, п. 1, а

Е

єгоїзм § 4, п. 4
єгоїсти́чний § 4, п. 4
Е́динбург § 90, п. 5, в, 5; § 112, п. 1, II; *Е́динбурга, в Е́динбурзі (в Е́динбургу)* § 112, п. 1, II
єзо́півська мо́ва § 38, п. 26, в, прим., б
Ейнште́йн § 95, п. 1

Еквадо́р § 91, п. 1
еква́тор § 91, п. 1
екза́мен — *екза́мену* § 48, п. 2, ж
екзаменато́р § 91, п. 1
е́кскурс — *е́кскурсу* § 48, п. 2, ж
екскурсово́д § 8, п. 3, д, 6
е́кспорт — *е́кспорту* § 48, п. 2, ж
екс-чемпіо́н § 26, п. 2, 2
еле́ктрика § 86, п. 2; § 91, п. 1
електрово́з § 8, п. 3, д, 6; *електрово́за* § 48, п. 2, і
електро́ліз — *електро́лізу* § 48, п. 2, з
електро́нно-обчи́слювальний § 29, п. 2, б
електропро́від § 8, п. 3, д, 6
електросилови́й § 29, п. 1, а
елеме́нт — *елеме́нта, елеме́нту* § 48, п. 2, й, прим.
еліпсо́їд § 4, п. 4
Ельбру́с § 109, п. 3; *Ельбру́су* § 48, п. 2, й
(Е́льза Ві́рхов) § 100, п. 2
Ельза́с — *Ельза́су* § 48, п. 2, й
Ельза́с-Лотари́нгія § 114, п. 3, а
ельза́с-лотари́нзький § 114, п. 3, а
Ельто́н § 109, п. 3; *Ельто́ну* § 48, п. 2, й
Е́мба § 109, п. 3
емба́рго § 87
Е́нгельс § 91, п. 1
Енеї́да § 90, п. 5, б
«Енеї́да» § 38, п. 18
ене́ргія § 91, п. 1
ентузіа́зм § 91, п. 1
епі́чний § 23, п. 3
е́пос — *е́посу* § 48, п. 2, з
епо́ха Відро́дження § 38, п. 22
е́ркер — *е́ркера* § 48, п. 2, в
ескадри́лья, ескадри́льї, ескадри́льєю, ескадри́лей § 100, п. 1, і
Есто́нія § 109, п. 3
Есхі́л § 91, п. 1
ета́п § 91, п. 1
ефеме́рний § 88
ефі́р § 88

Є

Євангеліє § 14; § 38, п. 18, прим. 2
Євге́ньєва § 104, п. 2, б
Євдоки́мов § 104, п. 2, а
Євпато́рія § 91, п. 2; § 109, п. 1, а
Євра́зія § 91, п. 2
Єврейська автоно́мна о́бласть § 38, п. 12
Євро́па § 91, п. 2
європе́єць § 91, п. 2
Європе́йське Економі́чне Співтова-ри́ство § 38, п. 11
європе́йський § 91, п. 2
Євтуше́вський § 104, п. 2, а
Євфра́т § 91, п. 2
е́гер § 91, п. 2
Єги́пет § 90, п. 5, в, 5; § 91, п. 2; *Єги́пту* § 48, п. 2, й
Єго́р'євськ § 109, п. 1, а
Єго́ров § 104, п. 2, а
Єго́ршино § 109, п. 4, б, 1; § 109, п. 7, б
Е́длічка § 104, п. 5, а
єзуї́т § 90, п. 2
Е́йськ § 109, п. 1, а
Єла́нський § 104, п. 2, а
Єле́ць § 109, п. 1, а
Єлизаро́в § 104, п. 2, а
Єлисе́йські Поля́, Єлисе́йських Полів § 112, п. 4, а
Е́мен § 91, п. 2
Е́на § 90, п. 2
е́на § 90, п. 2
Єндихо́вський § 104, п. 8, б
Єнісе́й § 109, п. 1, а; *Єнісе́ю* § 48, п. 2, й
єно́т § 91, п. 2
Е́нсен § 90, п. 2
епіскоп § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
епітимія § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
епітрахи́ль § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Єреван § 109, п. 1, а
е́ресь § 91, п. 2
Єрофе́й Па́влович (станція) § 114, п. 1, г
Єрусали́м § 90, п. 2; § 90, п. 5, в, 5
Єршо́в § 104, п. 2, а
Єсентуки́, Єсентукі́в, Єсентука́м § 112, п. 2
Е́сперсен § 90, п. 2
Єфи́мов § 104, п. 2, а
ехи́дна § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

Ж

Жа́бинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
жабо́ § 90, п. 1
жада́ний § 23, п. 2
жадню́га вовк § 27, п. 2
Жак — *Жа́ку* § 53, п. 1
жаль — *жалю́* § 48, п. 2, є
Жан-Жа́к (Руссо) § 38, п. 1; § 106, п. 3, а; § 107, п. 1
жан-жа́ківський § 107, п. 1
Жа́нна § 90, п. 1
жанр — *жа́нру* § 48, п. 2, з
жар — *жа́ру* § 48, п. 2, е
жар-пти́ця § 26, п. 2, 1, а
жаски́й § 16, п. 2, а, 1, прим.

жа́ти § 80, п. 3, б, 9; § 84, п. 2, прим. 1, а; *жну, жнуть* § 80, п. 3, б, 9
жа́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
желе́ § 86, п. 2
Желехівський § 8, п. 3, д, 7
Желєзново́дськ § 109, п. 1, в
Женев'є́ва § 92, п. 1, а
жени́ти § 9, п. 1
Жером § 90, п. 1
же́рти, жеру́, жеру́ть, жери́ § 80, п. 3, б, 9, прим.
Же́шув § 109, п. 7, д
жив § 67, п. 1, в
Жи́вков § 104, п. 5
живопис — *живо́пису* § 48, п. 2, і
живопли́т — *живопло́ту* § 48, п. 2, і
Жига́лово § 109, п. 4, б, 1
Жигулі́ § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; *Жигулів, Жигуля́м* § 112, п. 2
Жи́жка § 104, п. 5, б
Жи́здра § 109, п. 4, б, 1
Жила́ Коса́ § 109, п. 4, б, 1
Жильєро́н § 104, п. 6, в, 1
жир § 45, II, п. 1
жирандо́ль § 90, п. 5, в, 1
Жира́рдув § 109, п. 7, д
Жиро́нда § 90, п. 5, в, 3
жи́ти § 80, п. 3, б, 1; § 83; *живу́, живу́ть* § 80, п. 3, б, 1; *живи́, живім(о), живіть* § 81, п. 1, а
житлови́й кооперати́в «Нау́ка» § 38, п. 15, а
Жи́тні Го́ри § 114, п. 2, е
жи́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
житньогірський § 114, п. 2, е
Жито́мир § 108; *Жито́мира* § 48, п. 1, г
Жито́мирська автостра́да § 38, п. 9
життє́вий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
життєзда́тний § 25, п. 2, в
життєпис § 20, п. 4, а; § 25, п. 2, в
життьови́й § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
життя́ § 17, п. 5; § 20, п. 4, а; § 44, II, б; § 45, II, п. 2; *життю́* § 20, п. 4, а; *життя́м* § 51, п. 2; *у житті́* § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б; *життів* § 55, п. 1
жі́нка § 45, I, п. 1; *жінки́* § 47, Б, п. 7
Жіоно́ § 104, п. 6, в, 1
жнець, же́нче § 53, п. 3
жо́втень — *жо́втня* § 48, п. 1, е
Жо́вті Во́ди § 38, п. 8, прим. 1
жовті́ти, жовті́ю, жовті́ють § 80, п. 3, б, 2
жовтогаря́чий § 29, п. 2, е
жовч — *жо́вчю* § 61, п. 3, б
Жоліо́-Кюрі́ § 106, п. 3, б
жона́тий § 9, п. 1
Жорж Занд § 106, п. 1, б
Жоффру́а § 100, п. 2
жук-коро́їд § 27, п. 4
Жуковський — *Жукóвського, Жукóвському* § 112, п. 3
Жуль Верн § 107, п. 4, а, прим.
жуль-ве́рнівський § 107, п. 4, а, прим.
журавель — *журавлі́ві* § 49, п. 1
Журавський § 104, п. 7
Журбів § 47, Б, п. 2, в
журі́ § 90, п. 1; § 90, п. 5, а, 4; § 90, п. 6
журна́л — *журна́лу* § 48, п. 2, з
Жусьє́ § 93, п. 1, а

З

з (із, зі (зрідка зо)) § 13, п. 1; § 13, п. 2; § 13, п. 3
забага́то § 30, п. 1, а
за бага́то § 30, п. 1, а, прим.
забі́гти § 80, п. 5, прим.
забі́лювати § 24, п. 1
Завадзький § 104, п. 9
зава́дити, зава́джу § 80, п. 6, б
заважа́ти § 80, п. 6, б
завбі́льшки § 30, п. 1, е
завви́шки § 20, п. 1, а
завгли́бшки § 30, п. 1, е
завда́ння § 45, II, п. 2; *завда́нь* § 55, п. 2
завдо́вжки § 30, п. 1, е
завертіти § 10, п. 2
заве́ршення § 8, п. 3, г
заве́ршувати § 10, п. 2
зави́дна § 30, п. 1, в
зави́ти § 80, п. 3, б, 1
зві́рчувати § 10, п. 2
за ві́що § 30, п. 1, д
завме́р § 10, п. 2; *замрі́* § 10, п. 2; § 80, п. 3, б, 9, прим.
завмира́ти § 10, п. 2
заво́д § 18, п. 2, в; § 44, II, а; *заво́ду* § 48, п. 2, в; *заво́ди* § 54, п. 1
заво́д «Транссигна́л» § 38, п. 15, а
заводський § 18, п. 2, в
завойо́ваний § 7, п. 1, а; § 24, п. 2
завойо́вування § 24, п. 2
завойо́вувати § 24, п. 2

завто́вшки § 30, п. 1, е
за́втрашній § 67, п. 2, б
завча́су § 30, п. 1, е
завши́ршки § 30, п. 1, е
зага́л — зага́лу § 48, п. 2, б
загальнодержа́вний § 29, п. 1, г
загальноосві́тній § 29, п. 1, б
заги́бель — заги́белю § 61, п. 3, а
загі́тований § 24, п. 3
загі́тувати § 6, п. 3, прим. 1; § 24, п. 3
за годи́ни § 30, п. 2, а
заго́єний § 84, п. 2, а
загс, до за́гсу § 39, п. 2, прим.
за́для § 31, п. 1, б
за́дній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
за дня́ § 30, п. 2, а
задо́вго § 30, п. 1, а
За́єць § 101; § 102, п. 1; *За́йця, За́йцеві (За́йцю)* § 102, п. 1
За́єць § 38, п. 2, б
за́єць-руса́к § 27, п. 4
займе́нник — займе́нника § 48; п. 1, ж
Зайо́нчек § 104, п. 8, б
зайти́ — зайшо́в би § 33, Б, б
За́йчик-Побіга́йчик § 26, п. 2, 1, в
Закавка́ззя § 38, п. 12, прим.
Закарпа́ття § 38, п. 12, прим.
закиса́ти, закисаю, закисають § 80, п. 3, б, 3
закі́нчення — по закі́нченні § 52, п. 3, б, прим.
зако́н § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
зако́нний § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
зако́нність § 20, п. 1, в
зако́нно § 20, п. 1, в
законода́вчо § 9, п. 2, г, прим.
Закопа́не, Закопа́ного, Закопа́ному § 109, п. 1, в, прим.
за кордо́н § 30, п. 2, а
за кордо́ном § 30, п. 2, а
закра́тий § 84, п. 2, б
зал — *за́лу* § 48, п. 2, в
Зале́ський § 104, п. 1
Залі́зні Воро́та § 38, п. 8, прим. 1
залі́зо § 45, II, п. 1
залі́сся § 18, п. 2, в
Залі́сся Пе́рше § 114, п. 1, в
залі́ський § 18, п. 2, в
залп § 93, п. 1, б
Замбе́зі § 90, п. 5, а, 3
замести́ § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 2; *замі́в, замела́* § 8, п. 1, а, 7
замі́вши § 8, п. 1, а, 7
за́мість § 30, п. 1, б
замі́жня § 67, п. 2, а
за́мість § 31, п. 1, а
за́мість то́го щоб § 32, п. 2, б
замі́тати § 10, п. 2
за́мкнений § 84, п. 2, прим. 1, б
замкну́ти § 84, п. 2, прим. 1, б
за́мкнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
замо́жний § 67, п. 1, а
за́мок — за́мку § 48, п. 2, в
замо́к — замка́ § 48, п. 1, в
за́молоду § 30, п. 1, в
заморо́жувати § 80, п. 6, б
за́мужем § 30, п. 1, б
занадто § 30, п. 1, а
за́ново § 30, п. 1, в
заодно́ § 30, п. 1, г
за́очі § 30, п. 1, б
запані́брата § 30, п. 1, б
запира́ти, запе́р, запри́ § 10, п. 2
за́пис — за́пису § 48, п. 2, і
запі́вніч § 30, п. 1, б
Запоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 18, п. 2, б; § 108; § 113, п. 2, а
Запорі́зька Січ § 114, п. 1, а
запорі́зький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
запоро́жець — запоріжці § 38, п. 1, прим. 6
«Запоро́жець за Дуна́єм» § 38, п. 18
«Запоро́жці пи́шуть листа́ туре́цькому султа́нові» § 38, п. 18
запря́гти § 80, п. 9, прим. 1; § 84, п. 2, прим. 2; *запрі́г* § 80, п. 9, прим. 1
запря́жений § 84, п. 2, прим. 2
зап'я́стний § 19, п. 1
зара́ди § 31, п. 1, б
за́раз § 30, п. 1, б
зарази́м § 30, п. 1, б
зара́ні § 30, п. 1, б
зара́ння § 30, п. 1, б
за раху́нок § 30, п. 2, а
зареєстро́ваний § 24, п. 3
зареєструва́ти § 24, п. 3
Заре́мба § 104, п. 8, а
зарисо́вка § 22, п. 11
заробі́ток — *заробі́тку* § 48, п. 2, і
за́світла § 30, п. 1, б
за світла § 30, п. 2, а
засі́джений § 84, п. 2, прим. 2
засі́діти § 84, п. 2, прим. 2
засідання — *засі́дань* § 55, п. 2
засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури § 38, п. 16
заслабти, заслаб, заслабла § 80, п. 9, прим. 2
заслу́жений діяч мистецтв § 38, п. 3, прим. 1

заспокóювати § 10, п. 1
затé § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
затíсувати § 10, п. 2
затóка § 38, п. 8
затóка Святóго Лаврéнтія § 38, п. 8, прим. 1
затóн, затóну § 8, п. 3, д, 5
затóр § 8, п. 3, д, 5; *затóру* § 8, п. 3, д, 5; § 48, п. 2, і
зáтхлий § 18, п. 4, прим. 2
Захáр'їн § 4, п. 3; § 104, п. 11
зáхід § 38, п. 7
Зáхід — *крáїни Зáходу* § 38, п. 7
Зáхідна Єврóпа § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, е
Зáхідна Україна § 38, п. 7
зáхідний § 23, п. 1; § 67, п. 1, а
Зáхідний Буг § 108
західноєвропéйський § 114, п. 2, е
Західносибірська низовинá § 114, п. 2, а, прим.
за що § 30, п. 1, д
збáвити § 21, п. 1
зберегтú § 8, п. 3, в; § 10, п. 2; *збéріг, збéрегла, збéрегло* § 8, п. 3, в
зберігáти § 10, п. 2
зберíгши § 8, п. 3, в
збíжжя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2; *збíжжю, у збíжжі* § 20, п. 4, а
збíльшення § 8, п. 3, г
збліднути, зблід, збліднла § 80, п. 9, прим. 2
збóїни § 66, п. 1, а; *збóїн* § 66, п. 2, в
збóку § 30, п. 1, б
з бóку на бік § 30, п. 2, б
з бóлю § 30, п. 2, а
збóри § 38, п. 16
Збройні сúли Україні § 38, п. 13
збýджений § 80, п. 6, а
збудóваний § 84, п. 2, а
Звéгінцев — *Звéгінцевим* § 51, п. 3, а
звéрнення § 22, п. 5
звéрху § 30, п. 1, б
звестú § 21, п. 1
Звéрев § 104, п. 2, г
звúсока § 30, п. 1, в
звúти § 80, п. 3, б, 1
звúчай § 45, II, п. 2
звíку § 30, п. 1, б
звір, звíрі § 45, II, п. 1
звіробíй-трáва § 27, п. 1
звіробій — *звіробóю* § 48, п. 2, б
Зволíнський § 104, п. 5, а
звук — *звýку, звýка* § 48, п. 2, ж
зв'язóк § 6, п. 1
зв'ялúти § 6, п. 1
згáрячу § 30, п. 1, в
згáслий § 21, п. 1
згóден § 67, п. 1, в
згорú § 30, п. 1, б
здава́тися — *здаéться* § 16, п. 2, г
з давнíх-давéн § 25, п. 4, б
здáтність § 22, п. 4
здешéвлення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
з дíда-прáдіда § 25, п. 4, б
здíйснений § 20, п. 2, в, прим.
здíйснéнний § 20, п. 2, б; § 20, п. 2, в, прим.
здíйснéнність § 20, п. 2, в
з дня на дéнь § 30, п. 2, б
Здолбýнів § 108
здорóв § 67, п. 1, в
здоровéнний § 20, п. 2, а
здорóв'я § 45, II, п. 2; *у здорóв'ї* § 6, п. 1
«Здорóв'я» § 38, п. 20
здýру § 30, п. 1, б
Зейнáб § 100, п. 2
зекономити § 6, п. 3, прим. 1; § 21, п. 1
зéлен § 67, п. 1, в
Зелéна Гýра § 114, п. 1, а
зелéний § 8, п. 1, б
Зелéний Гай § 38, п. 8, прим. 1; *Зелéного Гáю* § 48, п. 1, г, прим.
Зелéний мис § 38, п. 8
Зеленодóльськ § 109, п. 1
зéлень § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
землетрýс § 25, п. 2, б; *землетрýсу* § 48, п. 2, е
земля́ § 8, п. 2, а; § 38, п. 6, прим. 2; § 45, I, п. 2; *землí* § 47, А, п. 1, б, прим.; *зéмле* § 47, А, п. 6, б; *зéмлі* § 47, А, п. 1, б, прим.; *зéмель* § 8, п. 2, а
Зéмський собóр § 38, п. 13
з'єднаний § 6, п. 3
з'єднувати § 21, п. 1
зжúтися § 21, п. 1
зжóвклий § 84, п. 1, б
з-за § 31, п. 2
ззáду § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
з-за кордóну § 30, п. 2, а
ззирнýтися § 21, п. 1
зигзáг § 90, п. 5, в, 1
Зимóвники § 109, п. 4, б, 6
Зинóв'єв § 104, п. 2, б
Зиновíй-Богдáн § 38, п. 1; § 106, п. 3, а
зібгáти § 21, п. 1
зів'ялий § 21, п. 1
зігнаний § 84, п. 2, а
зігнорувáти § 21, п. 1

зігну́ти § 21, п. 1
зігрі́вати § 21, п. 1
зідра́ти § 21, п. 1
зізна́тися § 21, п. 1
Зілаїр § 109, п. 4, а, 2
зілля § 8, п. 1, б
ЗІЛ-111 § 25, п. 4, е
зімкну́ти § 21, п. 1
зімлі́вати § 21, п. 1
зім'я́ти § 21, п. 1
зіпрі́вати § 21, п. 1
зіпсува́тися § 21, п. 1
зіп'я́стися § 21, п. 1
зірвиголова § 26, п. 1, г
зірка, зірок § 8, п. 3, а, 2
зірка Альтаїр § 38, п. 6, прим. 1
зіспо́ду § 30, п. 1, б
зіста́вити § 21, п. 1
зіткнення § 21, п. 1
зітлі́ти § 21, п. 1
зітхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
зіщу́литися § 21, п. 1
з'їзд § 4, п. 3; § 21, п. 1; § 38, п. 16
з'їхати § 6, п. 3
з кра́ю в край § 30, п. 2, а
зла́зити — *злазь, зла́зьмо, зла́зьте* § 81, п. 2, в
Златоу́ст § 113, п. 2
златоу́стівський § 113, п. 2
зле́гка § 30, п. 1, в
зліва § 30, п. 1, в
злі́тати § 2, п. 3, б
злодійкува́тий § 23, п. 8
змага́ння § 45, II, п. 2; *змага́нням* § 51, п. 2
зма́зати § 21, п. 1
зміїний § 23, п. 5
змогти́ § 10, п. 1
знаве́ць — *знавця́* § 53, п. 3
з-над § 31, п. 2
знадво́ру § 30, п. 1, е
знадли́вий § 21, п. 1
знаме́нний § 23, п. 1, прим.
знаме́нник — *знаме́нника* § 48, п. 1, ж
знання́ § 20, п. 4, а; § 44, II, б; § 48, п. 1, 1; § 54, п. 3; *знанню* § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; *знанням* § 51, п. 2; *у знанні* § 20 п. 4, а; *знань* § 16, п. 2, в; § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
знаря́ддя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2; § 48, п. 1, 1; *знаря́ддю* § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; *знаря́ддям* § 51, п. 2; *на знаря́ддї* § 20, п. 4, а; *знаря́дь* § 20, п. 4, а; *знаря́ддями* § 58, п. 1
зна́ти — *зна́ю* § 5, п. 1
значе́ннєвий § 23, п. 7
зна́чення § 8, п. 2, г; § 8, п. 3, г; *зна́чень* § 8, п. 2, г
зни́зу § 30, п. 1, б
зно́ву § 30, п. 1, в
зо́внішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
зо́всім § 33, А, п. 1, е, прим.
зогрі́вати § 21, п. 1
зо́зла § 30, п. 1, б
зо́кола § 30, п. 1, б
зокре́ма § 6, п. 3, прим. 1
«Золоти́й ко́лос» § 38, п. 20
Золоті́ воро́та § 38, п. 21
Золотове́рхий (Київ) § 38, п. 12, прим.
золотоні́ський § 113, п. 2, в
Золотоно́ша § 113, п. 2, в
Золя́ § 86, п. 1, б
зомлі́вати § 21, п. 1
зопрі́вати § 21, п. 1
зорієнтува́тися § 21, п. 1
«Зоря́» § 38, п. 20
зотлі́ти § 21, п. 1
з-пе́ред § 31, п. 2
з переля́ку § 30, п. 2, а
з-пі́д § 31, п. 2
з-по́за § 31, п. 2
з-по́між § 31, п. 2
з-по́над § 31, п. 2
з-по́пі́д § 31, п. 2
з-по́середу § 31, п. 2
з-про́між § 31, п. 2
з ра́дості § 30, п. 2, а
зра́зу § 30, п. 1, б
зра́нку § 30, п. 1, б
зра́ння § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, б
вре́штою § 30, п. 1, б
зрі́дка § 30, п. 1, в
зробити — *зроблю* § 80, п. 8, б, 1
зро́блений § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, в, прим. 2, а
зро́ду § 30, п. 1, б
зро́ду-ві́ку § 25, п. 4, б
з розго́ну § 30, п. 2, а
зроста́ння § 22, п. 5
зроста́ти § 22, п. 5
зроста́ючий § 84, п. 1, а
зсади́ти § 21, п. 1
зсере́дини § 30, п. 1, б
з тим щоб § 32, п. 2, б
з того́ ча́су як § 32, п. 2, б
зуміти § 6, п. 3, прим. 1
зумо́вити § 21, п. 1
зупи́нити § 21, п. 1
зчепи́ти § 21, п. 1
зши́ток § 21, п. 1
Зя́брев § 104, п. 12, а, 3, прим.
з'яви́тися § 6, п. 3

І

і(й) § 12, п. 1; § 12, п. 2
Ібн Ру́сте § 106, п. 2, е
Ібн Сі́на § 106, п. 2, е
Ібн Фадла́н § 106, п. 2, е
Ібсен § 90, п. 5, а, 1
Івана Купала § 38, п. 22
Івана Франка (село) § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, є
Іван Воло́ве О́ко § 106, п. 1, а
Іваненко див. Леоні́д
Іва́н — мужи́чий син § 106, п. 3, в
Івано-Франківськ § 112, п. 5; § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б; *Івано-Франківська, в Івано-Франківську* § 112, п. 5
івано-франківський § 114, п. 3, б; § 114, п. 3, є
Іва́н Петро́вич Котляре́вський § 38, п. 1
іван-покива́н § 38, п. 2, б, прим.
Іва́н, селя́нський син § 106, п. 3, в
Іван-царе́нко § 106, п. 3, в
Іваньо́, Іваня́, Іваньо́ві (Іваню́) § 102, п. 1
Івашке́вич § 104, п. 5, а
Ївич § 104, п. 5
Івóн § 90, п. 5, а, 1
Ігáрка § 109, п. 4, а, 1
Ігнáтов § 104, п. 6, а
Ігнато́вич § 104, п. 5
Ігнáтьєв § 104, п. 6, а
Ігор (парадигма) § 103, п. 2; *Ігор* § 23, п. 7; § 103, п. 2, прим. 2; *Ігоря* § 103, п. 2, прим. 2
Ігорів § 67, п. 1, б; *Ігорева, Ігореве* § 23, п. 7
Ігорович § 22, п. 10
іграшка — *іграшок* § 9, п. 1
ігри, ігор § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
ідеáл § 91, п. 1; *ідеáлу* § 48, п. 2, ж
ідéя § 90, п. 5, а, 1
ідй-бо § 33, А, п. 3, а
ідилíчний § 23, п. 3; § 89, п. 1
ідучи́ § 85, п. 1
ієрáрх § 90, п. 2
ієрáрхія § 90, п. 2
ієрéй § 90, п. 2
ієрóгліф § 90, п. 2
Іжéвськ § 109, п. 4, а, 1
Ізабéлла § 90, п. 5, а, 1
із-за § 31, п. 2
Ізмаíл § 90, п. 5, б
Ізмаíлбей § 106, п. 2, е
Ізмаíлов § 104, п. 6, б
ізнóв § 21, п. 1
із-пíд § 31, п. 2
Іконóмов § 104, п. 5
Іліáда § 90, п. 5, а, 1
Ілíєв § 104, п. 5
Ілліївна § 22, п. 10
Ілліч § 22, п. 10
Ілля́ (парадигма) § 103, п. 1; § 20, п. 4, б; § 22, п. 10; § 45, 1, п. 2; *Іллі́, Іллю́, Іллéю* § 20, п. 4, б; *Іллé* § 47, А, п. 6, б
Ільїн § 104, п. 6, б; *Ільїни́м* § 51, п. 3, а
Ільюшин § 104, п. 12, а, 1
ілю́зія § 93, п. 2
ім.— імені § 40
імбúр § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
імбро́льйо § 100, п. 2
іменник — *іме́нника* § 48, п. 1, ж
іме́ння § 12, п. 2, б, прим.
імміграція § 89, п. 2
імовíрний § 12, п. 2, б, прим.
імперáтор § 38, п. 3, прим. 2
імпульс — *імпульсу* § 48, п. 2, з
ім'я́ (парадигма) § 46, IV; *ім'я́* § 3; § 44, IV, б; § 64, п. 1; *імені* § 44, IV, б; § 64, п. 2; *ім'я́* § 64, п. 2; *імені* § 64, п. 3; *іменем, ім'я́м* § 64, п. 4; *в імені* § 64, п. 5; *імена́* § 65, п. 1; § 65, п. 4; *імéн* § 65, п. 2; *іменáм* § 65, п. 3; *іменáми* § 65, п. 5; *в іменáх* § 65, п. 6
інвентáр, інвентарю́ § 45, II, п. 2
Індигíрка § 109, п. 4, а, 1
індúк § 3
Íндія § 90, п. 5, а, 1
Індокитáй § 114, п. 2, г
індокитáйський § 114, п. 2, г
Íндра § 104, п. 5, а
індустріалізáція § 90, п. 5, а, 2
індустріалізóваний § 20, п. 2, в, прим.
індýстрія § 90, п. 5, а, 2
ін'єкція § 92, п. 1, б
інженéр § 8, п. 2, е; § 17, п. 2; § 45, II, п. 1
íній § 3; *íнею* § 48, п. 2, е
íнколи § 3
інновáція § 89, п. 2
íноді § 3
інститýт § 50, п. 2; § 90, п. 5, в, 1; *інститýту* § 48, п. 2, г
інструкція § 90, п. 5, а, 1
інструмéнт — *інструмéнта, інструмéнту* § 48, п. 2, й, прим.
ін-т (інститут) § 26, п. 2, 5
інтеграл § 86, п. 1, а
інтелектуáльний § 89, п. 1

інтеліге́нт § 18, п. 2, в
інтеліге́нтський § 18, п. 2, в
інтерв'ю́ § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
інтере́с — *інтере́су* § 48, п. 2, ж
інтермє́цо § 89, п. 1
інтернаціона́л § 86, п. 1, а
інтернаціона́льний § 90, п. 5, а, 1
інформо́ваний § 24, п. 3
інформува́ти § 24, п. 3
і́нший § 3; § 17, п. 2
і́он § 90, п. 3
іонізато́р § 90, п. 3
іоні́йський § 90, п. 3
Іоні́чне мо́ре § 90, п. 3
і под.— *і подібне* § 40
Ірак — *Ірако́ві* § 48, п. 2, й
іржа́ти, іржу́, іржу́ть § 80, п. 3, б, 9
Іркути́ськ § 109, п. 4, а, 1
ірокє́з — *ірокє́зи* § 38, п. 1, прим. 6
Ірпі́нь § 108
ірраціона́льний § 89, п. 2
ірреа́льний § 89, п. 2
Іртиш § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 5; *Іртиша́* § 48, п. 1, д
Ісає́в § 104, п. 6, а
Ісає́нков § 104, п. 2, б
іскри́стий § 23, п. 6
існува́ти § 3
Іспа́нія § 90, п. 5, а, 1
Іссик-Куль § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
і́стина § 3
Іст-Ло́ндон § 114, п. 3, г
істо́рик § 22, п. 1, прим.
істо́рико-культу́рний § 29, п. 2, в
істори́чний § 23, п. 3
істо́рія § 90, п. 5, а, 2
«Істо́рія Украї́ни» § 38, п. 18
істо́та — *істо́т* § 8, п. 3, д, 3
Іськó § 18, п. 1, д
і т. д.— *і так да́лі* § 40
іти́ (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *іти́* § 12, п. 2, б, прим.; *іду́ть — ідучи́* § 85, п. 1; *іди́, ідім(о), ідіть* § 81, п. 1, а; *іти́ся* § 12, п. 2, б, прим.
іде́ться § 12, п. 2, б, прим.
і т. ін.— *і таке́ інше* § 40
Іх'я́мас § 92, п. 1, а
Іши́м § 109, п. 4, б, 1
Іщенко § 18, п. 1, д
Іщу́к § 18, п. 1, д

Ї

їда́льня § 16, п. 2, б; *їда́лень* § 16, п. 2, в
їжа § 4, п. 1; § 45, 1, п. 3
їжа́к § 4, п. 1
їзде́ць § 4, п. 1
їздити § 4, п. 1; § 80, п. 5; *їжджу* § 80, п. 5
їсти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 7; *їсти, їж, їжмо, їжте* § 81, п. 2, в, прим. 1
їхати § 4, п. 1
їхній § 75

Й

йме́ння § 12, п. 2, б, прим.
ймовірний § 12, п. 2, б, прим.
Йоганнесбу́рг § 87
йод § 90, п. 3
Йо́лкін § 104, п. 3, а
Йо́лкіно § 109, п. 2, а
Йон § 90, п. 3
Йорда́нія § 90, п. 3
йоркши́р § 38, п. 10
Йо́ркшир § 90, п. 5, в, 3; § 114, п. 2, д
Йо́сип § 90, п. 3
йо́та § 90, п. 3
йти́ § 12, п. 2, б, прим.
йти́ся, йде́ться § 12, п. 2, б, прим.

К

Кабарда́ § 113, п. 1
кабардинський § 113, п. 1
Кабіне́т Міністрів Украї́ни § 38, п. 13
Кавка́з § 113, п. 2, а; *Кавка́зу* § 48, п. 2, й
кавка́зький § 113, п. 2, а
Кавка́зький хребе́т § 38, п. 8; § 114, п. 1, б
Кагарли́к § 113, п. 2, б
кагарли́цький § 113, п. 2, б
кажа́н § 1, п. 2
ка́жучи § 85, п. 1
Каза́нка § 113, п. 2
казанківський § 113, п. 2
каза́ти § 81, п. 2, в, прим. 2; *сказа́ть* § 83, прим. 1; *кажу́* § 81, п. 2, в, прим. 2; *ка́жуть* § 85, п. 1; *кажи́, кажім(о), кажіть* § 81, п. 2, в, прим. 2
казах § 113, п. 2, в, прим.
Казахста́н — *Казахста́ну* § 48, п. 2, й
казахський § 113, п. 2, в, прим.
Казбе́к § 113, п. 2, б
казбе́цький § 113, п. 2, б
Казими́рський § 104, п. 6, в, 2
ка́зка § 8, п. 2, а; *казо́к* § 8, п. 2, а; § 8, п. 2, а, прим. 2

казко́вий § 23, п. 7
ка́зна-де § 30, п. 3, в
ка́зна-коли § 30, п. 3, в
ка́зна-хто — *ка́зна з ки́м, ка́зна при ко́му* § 28, п. 2, б
ка́зна-що § 28, п. 2, б
Каїр § 90, п. 5, б
Ка́йзер § 95, п. 2
Ка́йзер-плац § 38, п. 8
какаду́ § 100, п. 2
каламбу́р § 45, II, п. 1
кала́ч § 1, п. 2
Каледо́нія § 86, п. 2
календа́р, календаря́ § 45, II, п. 2; *у календаря́х* § 59
каліка § 45, I, п. 1
калми́к § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; § 113, п. 2, б
калми́цький § 113, п. 2, б
Калу́га § 113, п. 2, а
калу́зький § 113, п. 2, а
кальві́ль — *кальві́лю* § 48, п. 2, б
Кальку́тта § 89, п. 3
каменя́р, каменярі́ § 45, II, п. 3
Каменя́р § 38, п. 1
камила́вка § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Ками́шин § 109, п. 4, б, 1; § 113, п. 1
ками́шинський § 113, п. 1
камі́нець, камінця́ § 8, п. 3, а, 1
«Камінний хрест» § 38, п. 18
камі́ння § 17, п. 5; § 22, п. 5
ка́мінь § 8, п. 1, а, 1; *ка́меня* § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 2, й, прим.; *ка́меню* § 48, п. 2, й, прим.; *ка́меневі* § 49, п. 1
Кам'яна́ Ба́лка § 114, п. 2, е
кам'яне́ць-поді́льський § 114, п. 3, а
Кам'яне́ць-Поді́льський § 108; § 112, п. 4, б; § 114, п. 3, а; *Кам'янця́-Поді́льського, Кам'янце́ві-Поді́льському* § 112, п. 4, б
кам'янобалківський § 114, п. 2, е
Кам'яногі́рка § 114, п. 2, а
кам'яногі́рківський § 114, п. 2, а
канал — *каналу* § 48, п. 2, в
кандала́кський § 113, п. 2, в
Кандала́кська губа́ § 114, п. 1, б
Кандала́кша § 113, п. 2, в
кандида́т нау́к § 38, п. 3, прим. 1
Ка́нів, Ка́нева § 8, п. 1, а, 4
Ка́нін — *Ка́ніну* § 48, п. 2, й
Ка́нни § 38, п. 8, прим. 4
канон — *канону* § 48, п. 2, ж
Кантеми́р § 104, п. 6, в, 2
каньйо́н § 93, п. 1, а
капельме́йстер § 95, п. 1
капіта́л § 86, п. 1, а; *капіта́лу* § 48, п. 2, б
Ка́прі § 90, п. 5, а, 3; § 112, п. 7
ка́псула, ка́псули, ка́псулі § 100, п. 1, І
карабаський § 113, п. 2, в
Карабах § 113, п. 2, в
караван — *каравану* § 48, п. 2, б
Караганда́ § 113, п. 1
карагандинський § 113, п. 1
Караджич § 104, п. 5
Карачев § 113, п. 2
карачевський § 113, п. 2
карбованець § 50, п. 1, прим.; *карбованця* § 48, п. 1, е; § 50, п. 1, прим.
каре́ § 91, п. 1
Каре́льська Автоно́мна Респу́бліка § 38, п. 12
кар'е́ра § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 1, а
карколо́мний § 29, п. 1, в
Карл Смілий § 38, п. 26, б
карниз — *карниза* § 48, п. 2, в
Карпинськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
картопли́ння § 22, п. 5
каси́р § 45, II, п. 1
каталог — каталогу § 48, п. 2, б
катастро́фа § 88
катафалк § 93, п. 1, б
Катманду́ § 112, п. 7
като́д — *като́да* § 48, п. 1, ж
Ка́тря — *Ка́тре* § 47, А, п. 6, б
Ка́унас § 94
кафе́ § 100, п. 2
ка́федра § 88
ка́федра украї́нської літерату́ри Полта́вського педінститу́ту § 38, п. 16
кача́н § 1, п. 2
кача́ти § 10, п. 1
кача́ний § 23, п. 5
ка́ша § 45, I, п. 3
ка́шель — *ка́шлю* § 48, п. 2, ж
кашне́ § 100, п. 2
кварц § 17, п. 7
кварцовий § 23, п. 7
квас — *квасу* § 48, п. 2, а
квасо́к — *кваску́* § 48, п. 2, а
квісліпги § 38, п. 1
квітка — *квітці* § 18, п. 4, прим. 1
Квітка-Основ'яненко § 38, п. 1; § 106, п. 3, б
Квочка § 38, п. 6

Кейптаун § 114, п. 2, д
Кельн § 91, п. 2
Кельце § 109, п. 1, в, прим.
Кемберленд § 114, п. 2, д
Кемпа § 104, п. 8, а
Кероглі § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
керувати § 24, п. 1
Керч, Керчі, Керчю, у Керчі § 112, п. 1, III
Кзил-Орда § 114, п. 3, в
кзилординець § 114, п. 3, в
кивнути — *кивни, кивнім(о), кивніть* § 81, п. 1, в
Київ § 8, п. 1, а, 4; § 49, п. 2, б; § 108; § 112, п. 1, II; *Києва* § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 1, г; § 112, п. 1, II; *Києву* § 49, п. 2, б; *Києвом* § 51, п. 3, б; § 112, п. 1, II; *у Києві* § 112, п. 1, II; *Києве* § 53, п. 4
Київський будинок мод § 38, п. 15, в
Київський військовий округ § 38, п. 15, а
Київський вокзал § 38, п. 19
Київський завод «Арсенал» § 38, п. 15, а
кийок § 22, п. 12
кинджал § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
кинений § 84, п. 2, прим. 1, б
кинути § 80, п. 3, б, 6; § 83; § 84, п. 2, прим. 1, б; *кину* § 80, п. 3, б, 6; *кинуть* § 80, п. 3, б, 6; § 83, прим. 1; *кинь, киньте* § 16, п. 2, г
кинутий § 84, п. 2, прим. 1, б
кипарис § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
киргиз § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Кирик-мужичок § 106, п. 3, в
Кирилов § 104, п. 6, в, 2
Кисельов § 104, п. 6, в, 2
кисень — кисню § 48, п. 2, а
кисет § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Кисловодськ § 109, п. 4, б, 3
кисло-солодкий § 29, п. 2, е
Китай § 90, п. 5, в, 5; *Китаю* § 48, п. 2, й
Китайгород § 114, п. 2, д
Китайська Народна Республіка § 38, п. 12
кишеня § 2, п. 1
Кишинів § 113, п. 2
кишинівський § 113, п. 2
кишлак § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
киянин § 38, п. 1, прим. 6; *кияни* § 54, п. 1, прим.
кіготь, кігтя § 8, п. 3, а, 1; *кігті* § 18, п. 4, прим. 2
кіл § 8, п. 3, а, 3; *кола* § 8, п. 1, б
кілля § 8, п. 1, б; *кіллям* § 51, п. 2
кіловат, кіловатів § 55, п. 1, прим.
кіловат-година § 26, п. 2, 1, в
кілограм § 14; § 90, п. 5, а, 5
кілок § 8, п. 3, а, 1; § 22, п. 12; *кілка* § 8, п. 3, а, 1; § 8, п. 3, а, 3; § 48, п. 1, б
кілочок § 8, п. 3, а, 3
кілька § 79, прим.
кількадесят, кількадесятьма, кількадесятьома § 70, п. 12
кількамільйонний § 28, п. 1, б
кільканадцять, кільканадцяти, кільканадцятьох § 70, п. 12
кількаразовий § 25, п. 3, а
кільце § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, б; *кільця* § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
Кім Ір Сен § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, е; § 107, п. 2
кімірсенівський § 107, п. 2
кінець § 8, п. 3, а, 1; § 18, п. 4; *кінця* § 8, п. 3, а, 1
кінець кінцем § 25, п. 4, б, прим.
кінечний § 18, п. 4
Кінешма § 109, п. 4, а, 1
кінний § 20, п. 1, в
кіно § 90, п. 5, а, 5; § 100, п. 2
кіновар — *кіновар'ю* § 61, п. 3, б
Кінотеатр ім. О. Довженка § 38, п. 15, б
кінцівка § 17, п. 3
кінчик § 17, п. 2
кінь § 8, п. 1, а, 1; § 16, п. 1, а; § 20, п, 1, в; *коня* § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 1, б; § 50, п. 1; *конем* § 51, п. 1; *на коневі* § 52, п. 1, а; *на коні* § 52, п. 1, б, прим.; *коні* § 57, п. 1, прим.; *коней* § 55, п. 3; § 57, п. 1, прим.; *кіньми* (*й конями*) § 58, п. 2
Кіпр — *Кіпру* § 48, п. 2, й
кістлявий § 19, п. 1
кість — *костями, кістьми* § 62, п. 4
клас § 86, п. 1, а; *класи* § 54, п. 1
класицизм § 22, п. 13
класичний § 23, п. 3
Клаузевіц § 104, п. 12, б, прим.
клац § 17, п. 7
клекіт § 2, п. 1
клекотіти § 2, п. 1
клин — *клина, клину* § 48, п. 2, й, прим.
Клин § 109, п. 4, б, 3
кліент § 90, п. 5, а, 2
кліщі — *кліщів* § 66, п. 2, б
клопіт — *клопоту* § 48, п. 2, ж

клóун § 94
клуб — *клýбу* § 48, п. 2, г
Клуб письмéнників § 38, п. 15, в
кльош § 86, п. 1, б
Клязьма § 109, п. 9, а, 2
книжéчка § 2, п. 2, б; § 9, п. 1, прим.; *книжéчок* § 9, п. 1, прим.
книжка § 18, п. 4, прим. 2; *книжки* § 47, А, п. 1, а; § 47, А, п. 1, б, прим.; *книжці* § 18, п. 4, прим. 1; § 47, А, п. 2; *книжку* § 47, А, п. 3; *книжкою* § 47, А, п. 4; *на книжці* § 47, А, п. 5; *книжко* § 47, А, п. 6, а; *книжкú* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *книжóк* § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; *книжкáм* § 47, Б, п. 3, а; *книжкáми* § 47, Б, п. 5, а; *у книжкáх* § 47, Б, п. 6
Книжкóва палáта § 38, п. 15, б
книжний § 67, п. 1, а
КНР § 39, п. 2
Княжпíль § 114, п. 2, д
Князівство Монáко § 38, п. 12
князь § 38, п. 3, прим. 2
Кобеляки § 113, п. 2, б
кобеляцький § 113, п. 2, б
«Кобéта і жúця» § 38, п. 18
кобзáр § 17, п. 1; § 23, п. 7; § 45, II, п. 2; *кобзаря́* § 45, II, п. 2; *кобзарéм* § 51, п. 1
Кобзáр § 38, п. 1
кобзарів — *кобзарéва, кобзарéве* § 23, п. 7
Кобилянська, Кобилянської, Кобилянській § 102, п. 2
коваленко § 22, п. 8
ковалів, ковалéвого, ковалéва § 8, п. 1, а, 3
Ковалів (парадигма) § 102, п. 3; *Ковалів, Ковалéвим* § 51, п. 3, а
коваль § 22, п. 4; *ковалі* § 54, п. 2; *ковалями* § 58, п. 1
Ковальóв § 7, п. 2
ковальський § 16, п. 2, б
ковзкúй § 16, п. 2, а, 1, прим.
Ков'яги, Ков'яг, Ков'ягам § 112, п. 2
кóдекс — кóдексу § 48, п. 2, б
кóжен § 78, прим. 1
кóжний § 78, прим. 1
кожум'яка § 25, п. 2, а
козáк — козакá § 48, п. 2, и; *козáче* § 53, п. 3
козáцький § 18, п. 1, а
козáччина § 18, п. 1, а
козеня́ § 2, п. 2, б; § 64, п. 1; *козеня́ти* § 64, п. 2; *козеня́ті* § 64, п. 3; *козеня́м* § 64, п. 4
козерíг § 8, п. 3, д, 6
Козерíг § 8, п. 3, д, 6; § 38, п. 6
Козúний Бріг § 38, п. 9
Козúнські Горбú § 38, п. 9
кóзир, кóзиря § 45, II, п. 2
кóзир-дівка § 26, п. 2, 1, а
Козúцький § 104, п. 5, б
Козьолéцький § 104, п. 4, б
Козя́тин § 108
Колвúцьке § 109, п. 4, б, 6
колгóсп § 8, п. 2, д; § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б; *колгóспу* § 48, п. 2, г
колгóсп «Дрýжба» § 38, п. 15, а
колгóспник — *колгóспника* § 48, п. 1, а
Колгýєв § 49, п. 2, б; § 109, п. 1, а; § 113, п. 2; *Колгýєва* § 48, п. 1, д; *Колгýєву* § 49, п. 2, б
колгýєвський § 113, п. 2
колéга — *колéго Іваничýк* § 53, п. 4, прим. 3; *колéго Степáне* § 53, п. 4, прим. 2
колéзький асéсор § 38, п. 3, прим. 2
колектúв § 50, п. 2; § 89, п. 1; *колектúву* § 48, п. 2, б
кóлений § 84, п. 2, прим. 1, в
кóлесо — *колíс* § 55, п. 2; *колíсьми, колéсами* § 58, п. 2
колú б § 32, п. 2, а
колú б то § 32, п. 2, а
колú-будь § 30, п. 3, в
Кóлин § 23, п. 4
коли-нéбудь § 30, п. 3, в
колú-не-колú § 30, п. 3, д
колúсь § 33, А, п. 1, г
колихáти, колишý, колúшеш § 80, п. 4
колúшній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
колíбрі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
Колізéй § 38, п. 21
Колíївщина § 38, п. 22
коліно — *колíнам* § 56; *колíньми* (й *колíнами*) § 58, п. 2
кóлір, кóльору § 8, п. 2, е, прим.
коліщá § 64, п. 1; *коліщáти* § 64, п. 2; *коліщáта* § 65, п. 4
кóло § 45, II, п. 1; *кíл* § 55, п. 2
колóда — *колóд* § 8, п. 3, д, 2
колóдка § 8, п. 3, д, 2
колóквіум — *колóквіуму* § 48, п. 2, ж
Кóло-Михáйлівка § 114, п. 3, а
кóло-михáйлівський § 114, п. 3, а

колóнія § 86, п. 1, а
колóсся, колóссю, у колóссі § 20, п. 4, а
колóти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *колóти* § 84, п. 2, прим. 1, в; *колóв, колóла* § 8, п. 3, в
кóлотий § 84, п. 2, прим. 1, в
Кóля § 23, п. 4
командúр § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
комáр § 45, II, п. 1; *комарí* § 45, II, п. 1
комбáйн — *комбáйна* § 48, п. 1, є
Комбінáт «Прогрéс» § 38, п. 15, а, прим.
комéта Галлéя § 38, п. 6, прим. 1
комісáр § 45, II, п. 1
комісаріáт — *комісаріáту* § 48, п. 2, г
комісія § 89, п. 1
комітéт — *комітéту* § 48, п. 2, г
компáнія «Джéнерал мóторс» § 38, п. 17
компóст § 19, п. 1, прим.
компóстний § 19, п. 1, прим.
комп'ю́тер § 92, п. 1, а
комýна § 89, п. 1
конвéєр § 90, п. 4; § 91, п. 2
конвоїр § 22, п. 13
конгрéс § 38, п. 13, прим.
Конгрéс зáхисту культýри § 38, п. 23
кондотьéр § 93, п. 1, а
коничéнько § 22, п. 8
конóв'язь § 25, п. 2, б
коногóн § 25, п. 2, б
конóплі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а; *конопéль* § 66, п. 2, в; *конóплями* § 66, п. 5, б
Конопнúцька § 104, п. 5, б
конотáція § 89, п. 2, прим.
Конституційний Суд Украї́ни § 38, п. 13
Конституція Украї́ни § 38, п. 23
Конт § 109, п. 7, е
контр-адмірáл § 26, п. 2, 1, б
контрáст § 19, п. 1, прим.
контрáстний § 19, п. 1, прим.
контрóльно-вимíрювальний § 29, п. 1, в, прим.
контрреволю́ція § 89, п. 2
кóнус — *кóнуса* § 48, п. 1, ж
конферансьé § 93, п. 1, а
конферéнція § 38, п. 16
конферéнція Міжнарóдної асоціáції украї́ністів § 38, п. 16
конфлікт — *конфлікту* § 48, п. 2, ж
Кóнча-Зáспа, Кóнчі-Зáспи, у Кóнчі-Зáспі § 112, п. 5
Конькóв § 104, п. 12, а, 2
кон'юнктýра § 92, п. 1, б
Кооперати́в «Садíвни́к» § 38, п. 15, а, прим.
Копáйгород § 114, п. 2, в
копáйгородський § 114, п. 2, в
копáльня — *копáлень* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Копéрник § 104, п. 5, б
Копет-Дáг § 114, п. 3, в
копíечка § 22, п. 7
копíйка — *копíйок* § 9, п. 1
копíйований § 84, п. 2, прим. 1, г
копіювáти § 84, п. 2, прим. 1, г
Корáн § 38, п. 18, прим. 2
Кордильéри § 90, п. 5, в, 5; § 93, п. 1, а
Корéйська Народно-Демократи́чна Республíка § 38, п. 12
коридóр — *коридóру* § 48, п. 2, в
корúсний § 19, п. 1
кóристь § 19, п. 1; *кóристю* § 17, п. 3
корифéй § 88
корíвка § 8, п. 3, д, 2
корíння § 22, п. 5; § 50, п. 2
корóва — *корíв* § 8, п. 3, д, 2; *пáсти корíв* (і *корóви*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
Королíв § 53, п. 4
Королíвство Бéльгія § 38, п. 12
корóль § 38, п. 3, прим. 2
Корольóв § 104, п. 3, б
Короткéвич § 104, п. 7
короткогрушоподíбний § 29, п. 1, г, прим. 2
короткошúйий § 67, п. 2, в
Кóрсика § 90, п. 5, в, 2
корявий § 1, п. 2
коряк § 113, п. 2, б
коряцький § 113, п. 2, б
кóсий § 67, п. 1, а
косúти — кóсить, кóсять § 16, п. 2, г
косúтися — кóситься § 16, п. 2, г
костогри́з § 25, п. 2, б
костоправ § 25, п. 2, б
Костю́шко, Костю́шка § 100, п. 2, прим.
Костянтúн Багрянорóдний § 38, п. 26, б
котéл, котлá § 8, п. 3, д, 1
Котелéве, Котелéвим § 51, п. 3, б
Котéльников § 104, п. 6, в, 4
Котéльнич § 109, п. 4, б, 6
котúрувати § 24, п. 3
котúти § 10, п. 1
Кóтлін — *Кóтліну* § 48, п. 2, й
Котлярéвський § 8, п. 3, д, 7

котрúй § 77
котрий-бýдь § 28, п. 2, б
котрий-нéбудь § 28, п. 2, б
котрúйсь § 33, А, п. 1, г; § 79; *котрóгось, котрóмусь, котрúмсь* § 79; *котрáсь, котрéсь* § 33, А, п. 1, г
Кóшице § 109, п. 1, в, прим.
кóшичок § 22, п. 7
кравéць — крáвче § 53, п. 3; *кравцíв* § 57, п. 1
Крáвченко § 22, п. 8
Крáгуєваць § 109, п. 9, б
краєзнáвство § 25, п. 2, в
краєчóк § 22, п. 7
крáїна § 4, п. 1
край (парадигма) § 46, II; *край* § 44, II, а; § 45, II, п. 2; *крáю* § 48, п. 2, д; § 53, п. 2; *крáєві* § 49, п. 1; *у краї* § 52, п. 3, а; § 52, п. 3, а, прим.; *у краю* § 52, п. 3, а, прим.; *краї* § 54, п. 2; § 60; *країв* § 55, п. 1; *краям* § 56
крáйній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
Крáйній § 104, п. 10
Крáйня § 104, п. 10
крайовúй § 23, п. 7
Крáків § 109, п. 7, д
краков'я́к — *краков'я́ку* § 48, п. 2, и
крамни́ця — *крамни́ць* § 16, п. 2, в
Крáсень § 38, п. 4
Крáсне Дрýге § 114, п. 1, в
Крáсний Лиман — *Крáсного Лимáну* § 48, п. 1, г, прим.
Крáснi Воротá § 38, п. 9
Красновóдськ § 114, п. 2, а
Краснодáрський край § 38, п. 12
красýня дівчúна § 27, п. 2
Крáузе § 94
крáщати § 18, п. 3
крáяти § 10, п. 1
крéкінг-процéс § 26, п. 2, 1, а
Кременчýк § 108; § 113, п. 2, б
кременчýцький § 113, п. 2, б
Кривáва неділя § 38, п. 22
кривáвий § 2, п. 3, а
кривúй — *кривé* § 2, п. 1
Кривúй Ріг § 108; § 112, п. 4, а; *Кривóго Рóгу* § 48, п. 1, г, прим.; § 112, п. 4, а
крúво § 2, п. 1
Кривонíс § 101; § 102, п. 1; § 106, п. 2, в; *Кривонóса, Кривонóсові (Кривонóсу)* § 102, п. 1
Крижóпіль § 108, прим.
крик — *крúку* § 48, п. 2, ж
крúкнути — крúкни, крúкнім(о), крúкніть § 81, п. 1, в
крило́ — *крúльми, крúлами* § 58, п. 2
кринúця § 2, п. 3, а
Крит § 90, п. 5, в, 4; *Крúту* § 48, п. 2, й
крúти, крúю, крúють § 80, п. 3, б, 1
крúхта § 2, п. 3, б
кричáти, кричý, кричúть § 80, п. 3, а
Крúчев § 109, п. 4, б, 3
кришúти § 2, п. 3, б
крúшка § 2, п. 3, б
кров § 20, п. 4, в; *крóв'ю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
крóїти § 10, п. 1
кросíвки § 66, п. 1, а
крохмáле-пáтоковий § 29, п. 2, д
круголúций § 68, прим. 2
круглувáтий § 23, п. 8
кругосвíтній § 67, п. 2, а
Крутибóроди § 114, п. 2, в
крутибóродівський § 114, п. 2, в
Крýтиков § 104, п. 6, в, 4
Крутúнське § 109, п. 4, а, 2, прим.
Крутúх § 104, п. 7
крутíння § 80, п. 6, в
Круторóгий § 38, п. 4
крýча § 45, I, п. 3; *крýчі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *крýчу* § 47, А, п. 3; *крýчею* § 47, А, п. 4; *на крýчі* § 47, А, п. 5; *крýче* § 47, А, п. 6, б; *круч* § 47, Б, п. 2, а; *крýчам* § 47, Б, п. 3, а; *крýчами* § 47, Б, п. 5, а; *на крýчах* § 47, Б, п. 6
крýчений § 80, п. 6, а
крюк § 6, п. 2, прим.
Крюково § 109, п. 8, прим.
крякати § 6, п. 2, прим.
кувáти, кую § 80, п. 3, б, 4, прим.
куди́-будь § 30, п. 3, в
куди-нéбудь § 30, п. 3, в
Кужчéнко § 18, п. 1, д
Кузнецóв § 104, п. 1
Кузнéцьк § 109, п. 9, в
Кузнéцький Міст § 38, п. 9
Кузькó § 18, п. 1, д
Кузьмá § 22, п. 10
Кузьмúч § 22, п. 10
Кузьмíвна § 22, п. 10
Кузьмович § 22, п. 10
Кулáб Сайпрадíт § 38, п. 1, прим. 3
кулемéтник § 22, п. 1
Кулáнич § 104, п. 6, в, 4
кýлька — *кýльок* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1

культу́рно-техні́чний § 29, п. 2, б
купе́ць — *купці́* § 54, п. 2
купи́вши § 85, п. 2
купи́ти § 84, п. 2, прим. 1, г; *купи́в* § 85, п. 2; *куплю́, ку́плять* § 80, п. 6, в, прим. 2
купі́вля-про́даж § 26, п. 2, 1, а
ку́плений § 80, п. 6, в, прим. 2, а; § 84, п. 2, прим. 1, г
купува́вши § 85, п. 2
купува́ти — *купува́в* § 85, п. 2; *купу́й, купу́ймо, купу́йте* § 81, п. 2, а
Кур де Жебелéн § 38, п. 1, прим. 1
кур'ép § 6, п. 2
ку́риво § 22, п. 2
ку́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; § 66, п. 4, в; *курéй* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, в; *ку́рям* § 66, п. 3, а; *курмú* § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в
Курільські острови́ § 109, п. 4, б, 3
курíнь § 8, п. 2, е, прим.; *куреня́* § 8, п. 2, е, прим.; § 48, п. 2, в
курйо́з § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
ку́рка § 66, п. 1, а, прим.
Курськ § 109, п. 9, в
курча́ (парадигма) § 46, IV; § 64, пп. 1—5; § 65, пп. 1—6
Кутаї́сі § 109, п. 4, а, 2
ку́тній § 67, п. 2, а
кутя́ § 20, п. 4, д, прим.
Ку́усінен § 99
ку́хня, ку́хонь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
ку́ций § 67, п. 1, а
кущ — *кущéм* § 51, п. 1
кювéт § 92, п. 2, б
Кюв'é § 92, п. 2, б
Кюсю́ § 112, п. 7
к'я́нті § 92, п. 1, а
Кя́хта § 109, п. 8, прим.

Л

лавірувáти § 24, п. 3
Лаврíн, Лаврíна § 103, п. 2, прим. 1
Лавуазьé § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Лагáрп § 106, п. 1, г, прим. 2
лáден § 67, п. 1, в
лáдити, лáджу § 80, п. 6, в, прим. 1
Лáдога § 113, п. 2, а
лáдозький § 113, п. 2, а
Лáзар, Лáзаря § 103, п. 2, прим. 2
лáзити, лáжу § 80, п. 6, в, прим. 1
лáзня — *лáзень* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Ла-Мáнш § 86, п. 1, а; § 114, п. 3, д
ла-мáншський § 114, п. 3, д
ламáти § 10, п. 1
Ламетрí § 106, п. 1, г, прим. 2; § 107, п. 4, в
ландтáг § 38, п. 13, прим.
ланцюжóк § 17, п. 3
Ла-Плáта § 114, п. 3, д
ла-плáтський § 114, п. 3, д
Лас-Вéгас § 114, п. 3, д
латвíєць § 38, п. 1, прим. 6
латиноамерикáнець — *латиноамериканці* § 38, п. 1, прим. 6
латúнський § 113, п. 2, в
латúш § 113, п. 2, в
лауреáт § 94
лауреáт Державної прéмії ім. Тараса Шевчéнка § 38, п. 3, прим. 1
Лафáрг § 86, п. 1, а
Лафонтéн § 106, п. 1, г, прим. 2
Лебединý, Лебединý § 49, п. 2, б; *Лебединóм* § 51, п. 3, б
Лебединé § 53, п. 4
Лéбідь, Лéбедя, Лéбедеві (Лéбедю) § 102, п. 1
лев, лéва § 8, п. 2, а, прим. 1
Лев, Лéва, Льва, Лéвові, Львóві § 103, п. 2, прим. 3
левáда § 2, п. 1
Лев Толстóй (селище) § 114, п. 1, г
легéнда § 86, п. 2
легéні — *легéнь* (і *легéнів*) § 47, Б, п. 2, а
легéнький-легéнький § 25, п. 4, а
легкúй § 18, п. 3; § 18, п. 4, прим. 2
легкоатлетúчний § 29, п. 1, б
легóрн § 38, п. 10
лéгший, лéгше § 18, п. 3
лéдве-лéдве § 30, п. 3, д
Лéжнєво § 109, п. 1, б
лейб-мéдик § 26, п. 2, 2
Лейборúстська пáртія Великобританії § 38, п. 14, б
Лéйпциг § 90, п. 5, в, 3; § 95, п. 1; § 113, п. 2, а
лéйпцизький § 113, п. 2, а
Ле-Крезó § 38, п. 8, прим. 2
лéкція § 86, п. 2
лелéка — *лелéк* § 8, п. 3, д, 3
лемíш § 2, п. 1
Лéна § 109, п. 1

Леонід Миколайович Іваненко — *Леонідові Миколайовичу Іваненку* § 49, п. 1, прим.
Леонідово § 109, п. 4, б, 2, прим.
лепетиський § 113, п. 2, в
Лепетиха § 113, п. 2, в
Лермонтов § 49, п. 2, б; § 104, п. 1; *Лермонтову* § 49, п. 2, б
Лесаж § 106, п. 1, г, прим. 2
Лесин — *Лесиним* § 51, п. 3, а
Лессінг § 86, п. 2
лестощі § 19, п. 1
Леся Українка (Ларіса Петрівна Косач) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б
летіти § 10, п. 2; § 80, п. 3, а; *лечу* § 80, п. 3, а; *летять* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
летячий § 85, п. 1
ле Шапельє § 106, п. 1, г
лещата — *лещат* § 66, п. 2, в
Лєсков § 104, п. 2, г
«Либідь» § 38, п. 20
лиман § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; *лиману* § 48, п. 2, д
Линьов § 7, п. 2
Липецьк § 109, п. 4, б, 3
Липова Долина § 114, п. 2, е
липоводолинський § 114, п. 2, е
Лисиця § 38, п. 2, б
Лисичка-Сестричка § 26, п. 2, 1, в
Лиска § 38, п. 4
лист, листа § 50, п. 1, прим.; *у листі* § 52, п. 3, а
листоноша — *листонош* § 47, Б, п. 4, а
листопад — *листопада (листопаду* — з іншим значенням) § 48, п. 1, е
листя § 45, II, п. 2; *листям* § 51, п. 2
Лисьва § 109, п. 9, а, 2
лити § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1; *лію* § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1; *ллєш, лле, ллємо, ллєте* § 20, п. 4, д; *ллють* § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1
литися § 20, п. 4, д; *ллється* § 17, п. 5; § 20, п. 4, д; § 80, п. 6, в, прим. 3; *ллються* § 20, п. 4, д
Лиха § 109, п. 7, а
Лихачов § 104, п. 3, в
лихо — *лихові* § 49, п. 2, а
Лихославль § 109, п. 4, б, 3; § 112, п. 1, II; *Лихославля, Лихославлем, у Лихославлі* § 112, п. 1, II
Лібкнехт-штрасе § 38, п. 8
лібрето § 89, п. 1
лівобережжя § 8, п. 3, б, 3
ліворуч § 30, п. 1, є
лівша § 45, I, п. 3
лід § 8, п. 1, а, 1; *льоду* § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 2, а; *на льоду* § 52, п. 2, б
Лідице § 109, п. 1, в, прим.
лієчка, лієчок § 9, п. 1, прим.
ліжко § 8, п. 3, а, 2; *у ліжку, на ліжкові* § 52, п. 2, а; *ліжок* § 8, п. 3, а, 2
лізти § 83
лікар § 17, п. 1; § 45, II, п. 2; *лікаря* § 45, II, п. 2; *лікарю* § 53, п. 2; *лікарі* § 54, п. 2; *лікарів* § 57, п. 1
лікар-еколог § 26, п. 2, 1, б
Лім Хон Ін § 38, п. 1, прим. 3
лінгвістика § 87
лінгвостилістичний — *лінгвостилістичні* § 29, п. 1, д
Лінда § 104, п. 5, а
Лінкольн § 86, п. 1, б
ліс § 114, п. 2, а, прим.; *лісу* § 48, п. 2, б; *лісй* § 54, п. 1
Ліс — *Ліса* § 48, п. 1, а
Лісабон § 90, п. 5, а, 3
лісабонський § 90, п. 5, а, 3
лісна § 18, п. 1, б
Лісна § 109, п. 1, в
Лісова красуня § 38, п. 5
лісовик § 38, п. 2, а, прим. 1
Лісовак § 38, п. 2, б
лісовоз § 8, п. 3, д, 6
лісок — *лісна* § 48, п. 2, д
лісопильно-стругальний § 29, п. 2, б
лісосплав § 26, п. 1, а
лісостеп § 26, п. 1, в
лісостеповий § 29, п. 1, а
літ — *літу (льоту)* § 48, п. 2, ж
літак — *на літаку, на літакові* § 52, п. 2, а
літати § 10, п. 2
література § 90, п. 5, а, 5
«Література України» § 38, п. 18
літературно-художній § 29, п. 2, б
літній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
«Літопис Самовидця» § 38, п. 18
Ліфшиц § 104, п. 12, б, прим.
ліщина § 18, п. 1, б
ллявий § 20, п. 3
лоб, лоба § 8, п. 2, а, прим. 1
ловелас § 38, п. 1, прим. 5
ловець, ловця § 8, п. 3, д, 1
ловити — *ловлю, ловлять* § 80, п. 6, в, прим. 2
логарифм § 88
логічний § 90, п. 5, а, 5

Лодзь § 113, п. 2, а
ло́дзький § 113, п. 2, а
ло́же § 45, II, п. 3
ло́жечка, ло́жечок § 9, п. 1, прим.
лозівський § 113, п. 2
Лозова́ § 112, п. 3; § 113, п. 2; *Лозово́ї, Лозовій* § 112, п. 3
локау́т § 94
Локе́тек, Локе́тека, Локе́текові § 102, п. 3, прим.
ломи́ти § 10, п. 1; *ломлю́, ло́млять* § 80, п. 6, в, прим. 2
Ло́мниця § 109, п. 9, б
Ло́мтєв § 104, п. 2, в
Лонгфе́лло § 88; § 100, п. 2
Ло́ндон § 86, п. 1, а; *Ло́ндона* § 48, п. 1, г
лопа́та § 1, п. 2
лопу́х § 1, п. 1
Лос-Анджелес § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
Лос-Фра́йлес § 38, п. 8, прим. 2
Лось § 104, п. 12, а, 3
Ло́хвиця, Ло́хвиці, Ло́хвицею, у Ло́хвиці § 112, п. 1, І
Ло́хвицький повіт § 38, п. 12
лоша́ § 44, IV, а; § 64, п. 1; *лоша́ти* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *лоша́ті* § 64, п. 3; *лоша́м* § 64, п. 4; *лоша́та* § 65, п. 1; *лоша́т* § 65, п. 2; *лоша́там* § 65, п. 3; *лоша́тами* § 65, п. 5; *на лоша́тах* § 65, п. 6
лоя́льний § 90, п. 4
л-ра (література) § 26, п. 2, 5
Луа́нг Ві́чіт Ватака́н § 38, п. 1, прим. 3
Лубни́, Лубе́н, Лубна́м § 112, п. 2
лу́б'я — лу́б'ям § 51, п. 2
Луб'я́нцев § 104, п. 11
луг — лу́гу § 48, п. 2, д
Луга́нськ, Луга́нська, Луга́нському, у Луга́нську § 112, п. 1, II
Луговско́й (Луговска́) § 104, п. 9
лужо́к § 22, п. 12
Лука́ § 22, п. 10
Луки́ч § 22, п. 10
Луки́вна § 22, п. 10
Лук'я́нов § 104, п. 11
лу́па § 86, п. 1, а
Лу Сінь § 106, п. 2, д, прим.
Луховиці § 109, п. 4, б, 6
Луцьк — *Лу́цька* § 48, п. 1, г
Лу́чин § 104, п. 6, в, 1
Львів § 49, п. 2, б; § 108; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; *Льво́ва* § 112, п. 1, II; *Льво́ву* § 49, п. 2, б; *Льво́вом, у Льво́ві* § 112, п. 1, II; *Льво́ве* § 53, п. 4
Львівська пло́ща § 38, п. 9
Львівська середня шко́ла № 1 імені І. Франка § 38, п. 15, а
Львівське збро́йне повста́ння 1848 р. § 38, п. 22
львівський § 113, п. 2
Львівський обласни́й відді́л охоро́ни здоро́в'я § 38, п. 14, а
Львівський пала́ц одру́ження § 38, п. 15, в
львів'я́нин — *львів'я́ни* § 38, п. 1, прим. 6; § 54, п. 1, прим.
Льгов § 109, п. 9, а, 2
Льодове́ побо́їще § 38, п. 22
льон § 7, п. 2; § 16, п. 1, б
льон-довгунець § 27, п. 4
Любек § 86, п. 1, б
люби́-мене́ § 26, п. 2, 4
люби́тель § 22, п. 4
люби́ти — люблю́, люблять § 80, п. 6, в, прим. 2
Любля́на § 86, п. 1, б
люблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
любо́в § 44, III; *любо́ві* § 61, п. 1; *любо́в'ю* § 61, п. 3, б; *любо́ве* § 61, п. 5
Любо́в (парадигма) § 103, п. 3
люд § 18, п. 2, в
Лю́двіг — *Лю́двігу* § 53, п. 1
Лю́двіг ван Бетхо́вен § 106, п. 1, г
люди § 5, п. 2; § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; *люде́й* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, б; *лю́дям* § 66, п. 3, а; *людьми́* § 66, п. 5, в
людина § 66, п. 1, а, прим.
людино-день § 26, п. 1, в; § 26, п. 2, 1, в
лю́дство § 18, п. 2, в
людський § 18, п. 2, в
лю́дськість § 16, п. 2, а, 1
Люксембург § 87; § 113, п. 2, а
люксембу́рзький § 113, п. 2, а
Лю́тер § 86, п. 1, б
лю́тий, лю́того, в лю́тому § 68, прим. 1
Лютне́ва революція § 38, п. 22
лягти́ § 80, п. 9, прим. 1; § 81, п. 2, в, прим. 2; *ліг* § 80, п. 9, прим. 1; *ля́жу* § 80, п. 8, б, 2; § 81, п. 2, в, прим. 2; *ляж, ля́жмо, ля́жте* § 81, п. 2, в, прим. 2
ля́пас — *ля́пасу* § 48, п. 2, ж
ля́піс § 86, п. 1, б
Ляпуно́в § 104, п. 12, а, 3, прим.

М

м — метр § 40
мавзоле́й § 94

Ма́вка § 38, п. 2, б
ма́впячий § 6, п. 1, прим.
Маврита́нія § 90, п. 5, в, 4
магази́н § 14; *магази́ну* § 48, п. 2, в
МАГАТЕ § 41, п. 5
магістра́ль § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в; *магістра́лі, магістра́ллю* § 100, п. 1, III
магнітоло́г-астроно́м § 26, п. 2, 1, б
Магоме́т § 87
мадо́ра § 38, п. 10
мадо́нна § 89, п. 1
Мадри́д § 90, п. 5, в, 4
мадя́р § 93, п. 2
мажо́р — *мажо́ру* § 48, п. 2, ж
мазь, ма́ззю § 20, п. 4, в
ма́ївка § 22, п. 11
Ма́йборода, Ма́йбороди, Ма́йбороді, Ма́йбороду § 102, п. 1
ма́йбу́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
майда́н — *майда́ну* § 48, п. 2, д
майда́н Незале́жності § 38, п. 9
майда́нчик — *майда́нчика* § 48, п. 2, д
Майкл Голд § 86, п. 1, а
Ма́йнгоф § 95, п. 2
ма́йстер § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *ма́йстрові* § 49, п. 1; *ма́йстром* § 51, п. 1
майсте́рний § 67, п. 1, а
ма́йстрів, ма́йстрова, ма́йстрове § 23, п. 7
Ма́йське § 109, п. 7, а
ма́йя § 90, п. 4
Мака́р, Мака́ра § 103, п. 2, прим. 2
макінто́ш § 38, п. 1, прим. 5
Мак-Кло́р § 106, п. 1, г, прим. 1
Мак-Магон § 106, п. 1, г, прим. 1
максим § 38, п. 1, прим. 5
ма́ксі-спідни́ця § 26, п. 2, 2
Мала́шка § 18, п. 1, д, прим.
Мала́щин § 18, п. 1, д, прим.
Мале́нький Вовк § 106, п. 1, а
мале́сенький § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
Мали́цин § 104, п. 7
Ма́лишев § 8, п. 3, д, 4
ма́лишевський § 8, п. 3, д, 4
ма́ло-пома́лу § 25, п. 4, б
Малоярославець § 114, п. 2, а
мальо́ваний § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малюва́ння § 24, п. 1
малюва́ти § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малю́нок — *малю́нка* § 48, п. 1, в
ма́ляр — *ма́ляре* § 53, п. 3
маля́рія § 93, п. 2
ма́нна § 89, п. 1
ма́нний § 89, п. 1
манто́ § 100, п. 2
манускри́пт — *манускри́пту* § 48, п. 2, і
Ма́о Цзедун § 38, п. 1, прим. 2; § 107, п. 2
маоцзедунівський § 107, п. 2
ма́рево § 22, п. 2
Маріє́чка § 22, п. 7
Маріїн § 23, п. 4; § 67, п. 1, б; *Маріїн лист* § 38, п. 26, а
Маріу́поль § 108, прим.
Марія § 23, п. 4; *Маріє* § 47, А, п. 6, б
Марія-Антуане́тта § 106, п. 3, а
Марія Васи́лівна (Андріївна, Іллівна) (парадигма) § 103, п. 3; *Маріє Васи́лівно* § 47, А, п. 6, в, прим.; § 53, п. 4, прим. 4
Марія Се́ник — *Марії Се́ник* § 102, п. 4
Марія-Тере́за § 38, п. 1
Мар'їно § 109, п. 4, а, 2; § 109, п. 7, б
ма́рка § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; *ма́рок* § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Ма́рко Вовчо́к (Марія Олекса́ндрівна Вілінська) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б; § 107, п. 4, а
Марк По́рцій Като́н § 106, п. 1, в
Марк Твен § 107, п. 4, а, прим.
марк-твенівський § 107, п. 4, а, прим.
маркше́йдер § 95, п. 1
марокка́нець § 89, п. 3, прим.
Маро́кко § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.; § 112, п. 7
Марс § 38, п. 6
марсельєза § 93, п. 1, а
Ма́ртін-Лю́тер § 106, п. 3, а
Мару́син § 23, п. 4
Мару́ся § 23, п. 4
марширува́ти § 24, п. 3
Ма́сарик § 104, п. 7
ма́сло § 19, п. 3
масни́й § 19, п. 3
Ма́сниця § 38, п. 22
ма́сово-політи́чний § 29, п. 2, б
масти́льник § 22, п. 3
Матвєєв § 104, п. 2, в
математика § 90, п. 5, в, 1
математи́чний § 23, п. 3
матеріа́л § 90, п. 5, а, 2
ма́терній § 23, п. 1
мати (парадигма) § 63; *мати* § 44, III; *ма́тір* § 20, п. 4, в; *ма́тір'ю*

§ 6, п. 2; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
ма́трица — *ма́трицю* § 16, п. 2, в
матуся — *матусю* § 47, А, п. 6, в
Махачкала́ § 112, п. 1, І; § 114, п. 3, в; *Махачкалі́, у Махачкалі́* § 112, п. 1, І
Мацієв § 104, п. 2, в
маши́на § 44, І; § 45, І, п. 1; *маши́ни* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *маши́ні* § 47, А, п. 2; *маши́ну* § 47, А, п. 3; *маши́ною* § 47, А, п. 4; *на маши́ні* § 47, А, п. 5; *маши́н* § 47, Б, п. 2, а; *маши́нам* § 47, Б, п. 3, а; *маши́нами* § 47, Б, п. 5, а; *на маши́нах* § 47, Б, п. 6
машинобудівни́й § 29, п. 1, в
Маяко́вський § 104, п. 9
мед — *ме́ду* § 48, п. 2, а
меда́ль — *меда́ль «За бойові заслу́ги», меда́ль «За ви́зволення Варша́ви», меда́ль «За відва́гу», меда́ль «Партиза́нові Вітчизня́ної війни́»* § 38, п. 24
Медве́дев § 104, п. 2, в
меджлі́с § 38, п. 13, прим.
ме́дик § 22, п. 1, прим.
медінститу́т § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б
медо́к — *медку́* § 48, п. 2, а
межа́ § 45, 1, п. 3; *межі́* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *межу́* § 47, А, п. 3; *меже́ю* § 47, А, п. 4; *на межі́* § 47, А, п. 5; *ме́жі* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *меж* § 8, п. 3, д, 3; § 47, Б, п. 2, а; *ме́жам* § 47, Б, п. 3, а; *ме́жами* § 47, Б, п. 5, а; *на ме́жах* § 47, Б, п. 6
мезонін — *мезоні́ну* § 48, п. 2, в
Ме́кка § 113, п. 2, б
ме́кканський § 113, п. 2, б
Ме́ксика § 90, п. 5, в, 2
Мелаша́шка § 23, п. 4, прим.
Мелаша́шин § 23, п. 4, прим.
ме́лений § 84, п. 2, прим. 1, в
ме́ливо § 22, п. 2
Мелітополь § 108, прим.
Менделе́єв § 104, п. 2, в
ме́нтор § 38, п. 1, прим. 5
менш вередли́вий § 69, п. 1, б
ме́ншій § 17, п. 2
ме́ншість — *ме́ншості* § 9, п. 2, а
меню́ § 100, п. 2
Ме́редіт § 97
мере́живо § 22, п. 2
мереф'я́нський § 6, п. 1
мерсі́ § 90, п. 5, а, 4
мета́л § 93, п. 1, в
металу́ргія § 86, п. 1, а
мето́дика § 90, п. 5, в, 1
метр — *ме́тра* § 48, п. 1, е; *ме́трів* § 55, п. 1
метро́ § 100, п. 2
метрополіте́н — *метрополіте́ну* § 48, п. 2, в
механі́к § 22, п. 1, прим.
механіко-математи́чний § 29, п. 2, в
мецена́т § 38, п. 1, прим. 5
Мечисла́в § 104, п. 1; § 106, п. 2, г
Мєстє́чкін § 104, п. 2, г
Мики́та § 45, І, п. 1
Мики́тович § 22, п. 10
Мики́льська Слобі́дка § 38, п. 8, прим. 1
Микола (парадигма) § 103, п. 1; *Мико́ла* § 22, п. 10; § 45, І, п. 1
Миколаєнко § 101
Миколаїв § 108
Миколаївна § 22, п. 10
Миколайович § 22, п. 10
Мико́лівна § 22, п. 10
Мико́лович § 22, п. 10
Милє́тич § 104, п. 5
ми́ля § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
мимово́лі § 30, п. 1, є
мимоїздом § 30, п. 1, є
мимохі́дь § 30, п. 1, є
мимохі́ть § 30, п. 1, є
мину́лий § 2, п. 1
Миньківський § 8, п. 3, д, 7
Ми́ргород — *Ми́ргорода* § 48, п. 1, г
Миро́нов § 104, п. 6, в, 2
мирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
мис § 38, п. 8
мис Дежньо́ва § 109, п. 2, б
мис До́брої Наді́ї § 110
ми́ска — *мисо́к* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
мис Капіта́на Дже́ральда § 38, п. 8, прим. 1
мисль § 19, п. 3
мис Рум'я́нцева § 109, п. 1, б
ми́ти, ми́ю, ми́ють § 80, п. 3, б, 1
ми́тий § 84, п. 2, б
Мити́щі § 109, п. 4, б, 6
ми́тра § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
митропо́лит § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Митрофа́нов § 104, п. 6, в, 2
мить, ми́ттю § 20, п. 4, в
Михайлівно § 47, А, п. 6, а
Михайло Балій — *Михайлові Балі́єві* § 102, п. 4
Михайловське § 109, п. 4, б, 2

Михáйло-Коцюбúнське (село) § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б
михáйло-коцюбúнський § 114, п. 3, б
Михалкóве, Михалкóвим § 51, п. 3, б
Михáльченко § 17, п. 6
Михальчýк § 17, п. 6
мúша — *мишéй* § 47, Б, п. 2, б
Мúшкін § 104, п. 6, в, 2
мишúрино-рíзький § 114, п. 3, е
Мишúрин Ріг § 114, п. 3, е
миш'як § 92, п. 1, а
мігрáція § 87; § 89, п. 2
мíгши § 8, п. 1, а, 7
мідь § 16, п. 1, а; *мíддю* § 61, п. 3, а
міжгíр'я § 6, п. 2; *міжгíр'їв* § 55, п. 1
міжконтинентáльний § 21, п. 2
Міжнарóдна асоціáція україністів § 38, п. 14, в
Міжнарóдний жінóчий дéнь § 38, п. 22
Міжнарóдний комітéт Червóного Хреста § 38, п. 11
міжпланéтний § 21, п. 2
мій, моя́, моє́ (парадигма) § 75; *мій, мого́* § 8, п. 1, а, 1; *мої* § 4, п. 1
Міклошич § 104, п. 5, б
мільйóн § 7, п. 1, б; § 70, п. 11; *мільйóна* § 48, п. 1, е
мільйóнний § 23, п. 1; § 71, п. 1
мільярд § 70, п. 11; § 93, п. 1, а; *мільярда* § 48, п. 1, е
Мінерáльні Вóди, Мінерáльних Вод § 112, п. 4, а
мінімум — *мінімуму* § 48, п. 2, ж
Міністéрство культýри Україні § 38, п. 14
Міністéрство освíти Україні § 38, п. 14
міністр § 38, п. 3, прим. 1
Міністр освíти Україні § 38, п. 3, прим. 3
міні-футбóл § 26, п. 2, 2
Міносвíти § 25, п. 4, а
міраж — *міражý* § 48, п. 2, ж
мірóшник § 18, п. 4
мíрра § 89, п. 1
мíсиво § 22, п. 2
Міссісíпі § 90, п. 5, а, 3
Міссýрі § 89, п. 3
міст § 8, п. 3, а, 3; § 38, п. 9; § 50, п. 2; *мóсту* (і *мостá*) § 48, п. 2, в; *мóсте* § 53, п. 3
місто (парадигма) § 46, II; *місто* § 44, II, б; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2; *міста* § 48, п. 1, а; *місту, містові* § 49, п. 2, а; *містом* § 51, п. 1; *у місті* § 52, п. 3, б; *по місту, по місті* § 52, п. 3, б, прим.; *містá* § 54, п. 3; § 57, п. 2; *містáм* § 56; *містáми* § 58, п. 1
містóк — *місткá* § 8, п. 3, а, 3
місто Кúїв § 27, п. 1
містóчок § 8, п. 3, а, 3
мíсце (парадигма) § 46, II; *мíсце* § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; *мíсцем* § 51, п. 1; *мíсць* § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; *мíсцям* § 56; *мíсцями* § 58, п. 1; *на мíсцях* § 59
міськрáда § 20, п. 1, б; § 25, п. 4, а
місяцехíд § 8, п. 3, д, 6
мíсяць § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2; *мíсяця* § 48, п. 1, б, 6; *мíсяцю* § 53, п. 2; *на мíсяці* § 52, п. 3, а
місячний § 18, п. 4
місячник — *у місячнику* § 52, п. 2, а
мітлá § 2, п. 2, в; *мíтел* § 2, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
міф § 88; *мíфу* § 48, п. 2, з
міхонóша § 45, I, п. 3
Міцкéвич § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
міць § 20, п. 4, в; § 44, III; *мóці* § 61, п. 1; *мíццю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
Мічáтек § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
Мічигáн — *Мічигáну* § 48, п. 2, й
Мічýрін § 104, п. 6, а
мічýрінець § 38, п. 1, прим. 5
мішáти, мішáю, мішáють § 80, п. 3, б, 3
мішéчок § 22, п. 7
мішóк — *у мішкý* § 52, п. 2, а
Мйодóвич § 104, п. 4, а
млин — *млинá* § 48, п. 2, в
мм — мілімéтр § 40
мобілізýючий § 84, п. 1, а
мóваби § 32, п. 1
мóвно-літератýрний § 29, п. 2, б
мовностильовúй § 29, п. 1, б
мовознáвець § 22, п. 4
Могилíв § 113, п. 2
могилíвський § 113, п. 2
могтú § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 1; § 80, п. 4; *мóжу* § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 4; *мóжеш* § 80, п. 4; *міг, моглá* § 8, п. 1, а, 7
могýтній § 14; § 67, п. 2, а
модернíзм § 22, п. 13
мóдний § 67, п. 1, а

мо́дус — *мо́дусу* § 48, п. 2, ж
мозаїка § 90, п. 5, б
мол — *мо́лу* § 48, п. 2, в
моле́кула § 86, п. 1, а
молоде́цтво § 18, п. 2, а
молоде́ць § 18, п. 2, а; *моло́дче* § 53, п. 3
молоде́цький § 18, п. 2, а
моло́дий § 67, п. 1, а; *молодо́ї* § 9, п. 2, в
моло́диця — *моло́диць* § 47, Б, п. 4, а
мо́лодість, мо́лодістю § 20, п. 4, в
мо́лодь, мо́лоддю § 20, п. 4, в
моло́ти § 84, п. 2, прим. 1, в; *моло́в, моло́ла* § 8, п. 3, в
мо́лотий § 84, п. 2, прим. 1, в
молоти́ти § 18, п. 4, прим. 2
молотьба́ § 16, п. 1, а; § 18, п. 4, прим. 2
Мо́лох § 38, п. 2, а
мо́ло́х війни́ § 38, п. 2, а, прим. 2
молоча́й — *молоча́ю* § 48, п. 2, б
Моло́чний Шлях § 38, п. 6
моло́чно-бі́лий § 29, п. 2, е
Мольє́р § 93, п. 1, а
моме́нт — *моме́нту* § 48, п. 2, ж
монасти́р § 1, п. 2
монго́лка, монго́лці § 16, п. 2, 6, прим.
монпансьє́ § 93, п. 1, а
Монтевіде́о § 90, п. 5, а, 3
Монтеск'є́ § 92, п. 1, а
моргну́ти — *моргни́, моргні́м(о), моргні́ть* § 81, п. 1, в
мо́ре § 38, п. 8; § 44, II, б; § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; § 114, п. 2, а, прим.; *мо́ря* § 48, п. 1, а; *мо́рем* § 51, п. 1; *моря́* § 54, п. 3; § 57, п. 2; § 60; *морі́в* § 55, п. 1; § 55, п. 2; *моря́м* § 56
мо́ре Лаптевих § 109, п. 1, б
морі́г § 8, п. 2, в
Мо́ріц § 104, п. 12, б, прим.
моро́з § 8, п. 2, в; *моро́зу* § 48, п. 2, е
Моро́з — *Моро́за* § 48, п. 1, а; § 50, п. 1
моро́зиво § 22, п. 2
моро́ка — *моро́к* § 8, п. 3, д, 2
моро́читися — *не моро́чся* § 18, п. 4, прим. 1
мо́рщити — *морщ, мо́рщте* § 81, п. 2, б
мо́рщитися — *не мо́рщся* § 18, п. 4, прим. 1
Москва́, Москви́, Москво́ю, у Москві́ § 112, п. 1, І
Москва́-рі́ка § 27, п. 1; § 29, п. 2, а, прим.; § 38, п. 8
москворі́цький § 29, п. 2, а, прим.
мото́к, мотка́ § 8, п. 3, д, 1
мото́р — *мото́ра* § 48, п. 1, є
Мо́тря (парадигма) § 103, п. 1
мо́тто § 89, п. 1
моту́ззя, у моту́ззі § 20, п. 4, а
мох, мо́ху § 8, п. 2, а, прим. 1
мрі́я — *мрі́ї* § 47, А, п. 1, б; § 47, Б, п. 4, б; *мрі́є* § 47, А, п. 6, б; *мрі́ями* § 47, Б, п. 5, б
«Мрі́я» § 38, п. 20
му́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
му́за § 38, п. 2, а, прим. 1
Музе́йний прову́лок § 38, п. 9
мулла́ § 89, п. 1
Муравйо́во § 109, п. 8
муркота́ти, муркочу́, мурко́чуть § 80, п. 3, б, 8
муркоті́ти § 80, п. 3, а
Му́ромцев § 104, п. 2, в
Му́рсія § 90, п. 5, а, 2
Мусі́ївський колго́сп ім. Т. Г. Шевче́нка § 38, п. 12
Му́соргський § 104, п. 9
му́ха, му́сі § 47, А, п. 5, прим.
Муюн-Кум § 38, п. 8, прим. 3
Мю́ллер § 89, п. 3; § 92, п. 2, б
Мю́нхен § 38, п. 8, прим. 4
мюри́д § 92, п. 2, б
м'я́со § 6, п. 1
м'я́со-вовня́ний § 29, п. 2, д
м'ясозаготіве́льний § 29, п. 1, а
м'я́со-моло́чний § 29, п. 2, д
м'я́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
м'я́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
М'я́тлєв § 104, п. 2, в

Н

наба́гато § 30, п. 1, а
на бага́то § 30, п. 1, а, прим.
на́бережна Лейтена́нта Шмі́дта § 38, п. 8, прим. 1
На́бережні Човни́ § 109, п. 7, в
на бігу́ § 30, п. 2, а
на́бік § 30, п. 1, б
на́бір § 30, п. 1, б
на біс § 30, п. 2, а
набрі́хувати § 10, п. 2
на вагу́ § 30, п. 2, а
наве́рх § 30, п. 1, б
наверху́ § 30, п. 1, б
навесні́ § 30, п. 1, б; § 30, п. 2, а
на ве́сну § 30, п. 2, а
навздогі́н § 30, п. 1, е

на́взнак § 30, п. 1, е
на ви́бір § 30, п. 2, а
навиво́ріт § 30, п. 1, б
на видноті § 30, п. 2, а
навиліт § 30, п. 1, б
нависпий § 84, п. 1, б
навідліг § 30, п. 1, б
на відмі́нно § 30, п. 2, а
навідріз § 30, п. 1, б
на відчай § 30, п. 2, а
навік § 30, п. 1, б
навіки § 30, п. 1, б
на віку́ § 30, п. 2, а
на́віч § 30, п. 1, б
навічно § 30, п. 1, а
навіщо § 30, п. 1, д
навкиду́ки § 30, п. 1, е
навко́ло § 31, п. 1, а
навкруги § 30, п. 1, е
навкулачки § 30, п. 1, е
навмання § 20, п. 4, г
навми́сне § 19, п. 3; § 30, п. 1, е
навпаки́ § 30, п. 1, е
навперейми § 30, п. 1, е
навприсядки § 30, п. 1, е
навпросте́ць § 30, п. 1, е
навря́д § 30, п. 1, е
на́вскач § 30, п. 1, е
на́вскіс § 30, п. 1, е
навскоси́ § 30, п. 1, е
навспра́вжки § 30, п. 1, е
на́востіж § 30, п. 1, е
навтікача́ § 30, п. 1, е
навча́льний § 29, п. 2, б; § 67, п. 1, а
навча́льно-виховни́й § 29, п. 2, б
Нагаєва бу́хта § 38, п. 8
на гаму́з § 30, п. 2, а
Нагаса́кі § 90, п. 5, а, 3
нагі́рний § 67, п. 1, а
нагір'я — *нагір'їв* § 55, п. 1
на го́лову § 30, п. 2, а
на-гора́ § 30, п. 1, б
нагоро́да — *нагоро́д* § 8, п. 3, д, 2
нагору § 30, п. 1, б
нада́лі § 30, п. 1, а
надве́чір § 30, п. 1, б
на́дво́є § 30, п. 1, г
надво́рі § 30, п. 1, б
на́дголодь § 30, п. 1, б
Наддніпря́нщина § 38, п. 12, прим.
на́дзелень § 30, п. 1, б
на ди́во § 30, п. 2, а
надія (парадигма) § 46, І; *надія* § 45, І, п. 2; *надії* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *надію* § 47, А, п. 3; *надією* § 47, А, п. 4, ; *у надії* § 47, А, п. 5; *надій* § 47, Б, п. 2, а; *надіям* § 47, Б, п. 3, б
Надія Балій — *Надії Балій* § 102, п. 4
надмі́р § 30, п. 1, б
надмі́ру § 30, п. 1, б
на добра́ніч § 30, п. 1, а, прим.
надо́вго § 30, п. 1, а
на дозві́ллі § 30, п. 2, а
надпоту́жний § 21, п. 2
над си́лу § 30, п. 2, а
на жа́ль § 30, п. 2, а
назавжди́ § 30, п. 1, а
на за́втра § 30, п. 1, а, прим.
наза́д § 30, п. 1, б
наза́хват § 30, п. 1, б
на́зва — *назв* § 47, Б, п. 2, а
наздога́д § 30, п. 1, б
наздогі́н § 30, п. 1, е
на зло́ § 30, п. 2, а
назо́всім § 30, п. 1, а
на зразо́к § 30, п. 2, а
назу́стріч § 30, п. 1, б
наїв́ний § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
наїздом § 30, п. 1, б
наїстися — *наївся, наївсь* § 33, А, п. 1, в
найбільш зру́чний § 69, п. 2, б
найбі́льший § 69, п. 2, а
найбільш стійки́й — *найбільш стійка́* § 69, п. 2, б
найкра́щий — *найкра́ща* § 69, п. 2, а
наймéння § 8, п. 3, г
наймéнший — *наймéньше* § 69, п. 2, а
наймéнш приéмний — *наймéньш приéмне* § 69, п. 2, б
налетівши § 85, п. 2
налетіти — *налетів* § 85, п. 2
налі́ти — *налію* § 20, п. 4, д
на льоту́ § 30, п. 2, а
На́льчик § 109, п. 4, б, 1
намалюва́ти, намалюю, намалюють § 80, п. 3, б, 4
на мі́ть § 30, п. 2, а
намі́чуваний § 84, п. 2, а
на́морозь § 16, п. 1, а
наниз § 30, п. 1, б
нанизу́ § 30, п. 1, б
на ні́що § 30, п. 2, а
на о́ко § 30, п. 2, а
наосліп § 30, п. 1, е
наостáнку § 30, п. 1, б
наостáнок § 30, п. 1, б
напа́м'ять § 30, п. 1, б
напéвне § 30, п. 1, в
наперебі́й § 30, п. 1, б
наперева́ги § 30, п. 1, б
наперéд § 30, п. 1, б

напередо́дні § 31, п. 1, а
наперекі́р § 30, п. 1, б
напереріз § 30, п. 1, б
написа́ти — *напишу́* § 80, п. 8, б, 1
напівавтома́т § 26, п. 1, е
напівдоро́зі § 30, п. 1, б
напівво́берт § 26, п. 1, е
напідпи́тку § 30, п. 1, б
напогото́ві § 30, п. 1, е
напока́з § 30, п. 1, б
наполови́ну § 30, п. 1, б
на поруки § 30, п. 2, а
на пото́м § 30, п. 1, а, прим.
напо́хвати § 30, п. 1, б
напочáтку § 30, п. 1, б
напр.— наприклáд § 40
наприкíнці § 31, п. 1, а
наприкла́д § 30, п. 1, б
напро́весні § 30, п. 1, б
напролóм § 30, п. 1, б
напропа́ле § 30, п. 1, б
напро́ти § 31, п. 1, б
на прощáння § 30, п. 2, а
напру́га § 80, п. 6, в, прим. 1
напру́ження § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
напру́жуватися — *напру́жуюсь* § 80, п. 6, в, прим. 1
на рáдість § 30, п. 2, а
на рáдощах § 30, п. 2, а
нарáз § 30, п. 1, б
наректи́ § 10, п. 2
нарéшті § 30, п. 1, б
нáрис — *нáрису* § 48, п. 2, з
нарівні § 30, п. 1, б; § 30, п. 1, в
нáрізно § 30, п. 1, в
наріка́ти § 10, п. 2
наро́д § 8, п. 3, д, 7; § 50, п. 2
Наро́дна пала́та Респу́бліки Índії § 38, п. 13
наро́дний § 8, п. 3, д, 7; § 67, п. 1, а
наро́дний арти́ст Украї́ни § 38, п. 3, прим. 1
Наро́дний рух Украї́ни § 38, п. 14, в
наро́дно-ви́звольний § 29, п. 2, б
народногосподáрський § 29, п. 1, б
народнопоети́чний § 29, п. 1, б
наро́зхват § 30, п. 1, б
на ру́ку § 30, п. 2, а
Нар'ян-Мáр § 114, п. 3, в
на самоті́ § 30, п. 2, а
насáмперед § 30, п. 1, є
на світáнку § 30, п. 2, а
Насéдкін § 104, п. 2, г
наси́лу § 30, п. 1, б
насíння § 22, п. 5
на скаку́ § 30, п. 2, а
нáскоком § 30, п. 1, б
нáскрізь § 30, п. 1, а
на слáву § 30, п. 2, а
на слóво § 30, п. 2, а
на смíх § 30, п. 2, а
на сóвість § 30, п. 2, а
на сóром § 30, п. 2, а
наспíд § 30, п. 1, б
нáспіх § 30, п. 1, б
наспóді § 30, п. 1, б
наспрáвді § 30, п. 1, а
насторóжі § 30, п. 1, б
Натáлка, Натáлці § 16, п. 2, б, прим.
Натáлчин § 16, п. 2, б, прим.
Натáля (парадигма) § 103, п. 1
нáтроє § 30, п. 1, г
натхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
натщéсерце § 30, п. 1, є
«Наýка і суспíльство» § 38, п. 18
науко́во-техні́чний § 29, п. 2, б
на ура́ § 30, п. 1, а, прим.
нафтохімíчна компáнія «Оксидéнталь петрóлеум корпорéйшн» § 38, п. 17
нáхил — *нáхилові* § 49, п. 1
Нахічевáнь § 109, п. 9, а, 3
на ходу́ § 30, п. 2, а
Нацбáнк § 25, п. 4, а
Націона́льна гва́рдія § 38, п. 13
націона́льний — *націона́льні збóри* § 38, п. 13, прим.
Націона́льний бáнк Украї́ни § 38, п. 14
нáчеб § 32, п. 1
нáчебто § 32, п. 1
начéтверо § 30, п. 1, г
наш § 75; *нáшого, нáшої, нáшою* § 9, п. 2, в
нашвидку́ § 30, п. 1, в
нашвидку́руч § 30, п. 1, є
на шкóду § 30, п. 2, а
на щáстя § 30, п. 2, а
нáщо § 30, п. 1, д
наяву́ § 30, п. 1, б
Нгуéн Конг Хоáн § 106, п. 1, е
н. е.— нáшої éри, до н. е.— до нáшої éри § 40
неабúхто § 33, А, п. 1, є
неабúякий § 33, А, п. 1, є
небалаку́чий § 33, А, п. 1, є
Нева́ § 109, п. 1
невблага́нний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
невважáючи на... § 33, А, п. 1, є
невважáючи на те що § 32, п. 2, б
невгасúмий § 33, А, п. 1, д

невда́лий § 33, А, п. 1, є
невдо́взі § 33, А, п. 1, д
невдогля́д § 33, А, п. 1, є
невесе́лий § 33, А, п. 1, є
невже́ § 33, А, п. 1, е
неви́нно § 33, А, п. 1, д
не від того́ § 33, А, п. 2, ж
невіль'ник § 33, А, п. 1, д
невмі́ння § 33, А, п. 1, є
невго́лити § 33, А, п. 1, д
невго́ля § 33, А, п. 1, є
невпа́м'ятку § 33, А, п. 1, є
невпи́нний § 33, А, п. 1, д
невпи́нно § 33, А, п. 1, д
Не́врлий § 104, п. 10
неврожа́й § 33, А, п. 1, е
невсипу́щий § 33, А, п. 1, д
невтямки́ § 30, п. 1, а; § 33, А, п. 1, є
невче́ний § 33, А, п. 1, є
негада́но § 33, А, п. 1, е
негайний § 33, А, п. 1, д
негара́зд § 30, п. 1, а
негода § 33, А, п. 1, д
Негоріле § 109, п. 1, в
недавній § 67, п. 2, а
недале́ко § 33, А, п. 1, е
неда́рма § 33, А, п. 1, є
Не́дич § 104, п. 1
недобача́ти § 33, А, п. 1, е
недо́биток § 33, А, п. 1, е
недо́брий § 33, А, п. 1, є
недовиконаний § 33, А, п. 1, е
недовико́нувати § 33, А, п. 1, е
недоде́ржаний § 33, А, п. 1, е
недоде́ржати § 33, А, п. 1, е
недозволе́нний § 20, п. 2, б
недозрі́лий § 33, А, п. 1, е
недоїда́ти § 33, А, п. 1, е
недо́їдок § 33, А, п. 1, е
недока́заний § 33, А, п. 1, е
недока́зувати § 33, А, п. 1, е
недокрів'я § 33, А, п. 1, е
недо́лік § 33, А, п. 1, е
недо́літок § 33, А, п. 1, е
недолю́блювати § 33, А, п. 1, е
недо́ля § 33, А, п. 1, є
недооці́нений § 33, А, п. 1, е
недооці́нювати § 33, А, п. 1, е
недопи́саний § 33, А, п. 1, е
недоплати́ти § 33, А, п. 1, е
недорі́д § 33, А, п. 1, е
недорі́ка § 45, 1, п. 1
недоро́слий § 33, А, п. 1, е
не до́сить § 33, А, п. 2, ж
недоста́ча § 33, А, п. 1, е
недося́жність § 33, А, п. 1, е
недоте́па § 33, А, п. 1, е
недоторка́нний § 20, п. 2, б
недоторка́нність § 33, А, п. 1, е
недо́ук § 33, А, п. 1, е
недочува́ти § 33, А, п. 1, е
недочу́тий § 33, А, п. 1, е
недю́га § 33, А, п. 1, д
не дю́же § 33, А, п. 2, ж
недю́рно § 33, А, п. 1, є
не-Євро́па § 33, А, п. 3, в
Не́едлий § 104, п. 10
не́жить § 33, А, п. 1, д
незаба́ром § 33, А, п. 1, д
незабу́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
незакі́нчений — *незакі́нчена пра́ця* § 33, А, п. 1, ж
незбагне́нний § 33, А, п. 1, є
незважа́ючи на... § 33, А, п. 1, е
незважа́ючи на те що § 32, п. 2, б
нездо́ланий § 20, п. 2, в, прим.
нездола́нний § 20, п. 2, в, прим.; § 23, п. 2
нездю́жати § 33, А, п. 1, д
не здю́жати § 33, А, п. 1, д
незлі́чений § 20, п. 2, в, прим.; § 23, п. 2
незліче́нний § 20, п. 2, в, прим.; § 33, А, п. 1, д
не зо́всім § 33, А, п. 2, ж
незрівня́нний § 20, п. 2, б
не з руки́ § 30, п. 2, а
незчу́тися § 33, А, п. 1, д
нез'ясо́ваний — *нез'ясо́вані пита́ння* § 33, А, п. 1, ж
Не́льсон § 93, п. 1, б
немалій § 33, А, п. 1, є
немо́в § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
немо́вби § 32, п. 1
немо́вбито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
немовля́ § 33, А, п. 1, д
немовля́тко — *немовля́ткові (немовля́тку)* § 49, п. 1
не мо́жна § 33, А, п. 2, ж
ненави́діти § 33, А, п. 1, д
нена́висний § 33, А, п. 1, д
нена́висть § 33, А, п. 1, д
ненаста́нний § 33, А, п. 1, д
нена́че § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, є
нена́чебто § 32, п. 1
Не́нецький автоно́мний о́круг § 38, п. 12
неолі́т § 38, п. 22, прим. 1
неоці́нений § 23, п. 2
неоці́нённий § 23, п. 2
неп, під час не́пу § 39, п. 2, прим.
Непи́йвода § 106, п. 2, а
Непийпи́во § 26, п. 1, г
неписьме́нний § 33, А, п. 1, є
неподо́ланий § 23, п. 2

непокóїтися § 33, А, п. 1, д
непору́шно § 33, А, п. 1, д
непосúда § 45, І, п. 1
непохúтний § 33, А, п. 1, д
непрáвда § 33, А, п. 1, є
непримирéнний § 20, п. 2, б
нержавíючий — *нержавíюча сталь* § 33, А, п. 1, ж
несамовúто § 33, А, п. 1, д
нескáзаний § 23, п. 2
нескáзанний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
нескáзанно § 33, А, п. 1, д
нескíнчений § 23, п. 2
нескінчéнний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
неслáвити § 33, А, п. 1, д
не слáвити § 33, А, п. 1, д
несмілúвий § 33, А, п. 1, є
несподíванка § 33, А, п. 1, є
неспростóваний — *неспростóвані фáкти* § 33, А, п. 1, ж
нести́ § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б, 7; § 83; *несу́* § 2, п. 1; § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б, 7; *несу́ть* § 80, п. 3, б, 7; *ніс* § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9; § 80, п. 9, прим. 1; *несла́* § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9; *несло́, несли́* § 80, п. 9
Нéстір, Нéстора, Нéсторові § 103, п. 2, прим. 1
Нéстор Літопúсець § 38, п. 1
нестя́митися § 33, А, п. 1, д
нестя́мний § 33, А, п. 1, д
не сьогóдні-зáвтра § 25, п. 4, в
не трéба § 33, А, п. 2, ж
нéтто § 89, п. 1
Нетудихáта § 106, п. 2, б
нéук § 33, А, п. 1, д
нéхворощ — *нéхворощю* § 61, п. 3, б
Нехорóшев § 104, п. 2, в
нéхотя § 33, А, п. 1, є
не цілкóм § 33, А, п. 2, ж
нечислéнний § 20, п. 2, б
Нечýй-Левúцький § 38, п. 1; § 106, п. 3, б
«Нúва» § 38, п. 25
Нúжній Нóвгород § 110
Нúжня Тунгýска § 109, п. 7, а
Нижньодунáйська низовúна § 114, п. 2, а, прим.
Нижньоколúмськ § 114, п. 2, а
нижчепідпúсаний § 25, п. 1, увага; § 29, п. 1, г
нúжчий, нúжче § 18, п. 3
низовúна § 114, п. 2, а, прим.
низькúй § 18, п. 3
Никúфоров § 104, п. 6, в, 2
нúрка § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
нúти, нúю, нúють § 80, п. 3, б, 1
Ничúпір § 103, п. 2, прим. 1
ніби § 32, п. 1
нібито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
ніготь, нігтя § 8, п. 3, а, 1; *нігті* § 18, п. 4, прим. 2
ніде § 33, А, п. 1, з
нідé § 33, А, п. 1, з
ніж § 32, п. 1; § 50, п. 1, прим.; *ножá* § 48, п. 1, б, 3; § 50, п. 1, прим.; *ножéм* § 51, п. 1; *ножí* § 54, п. 2
ніженька § 8, п. 3, а, 3; § 9, п. 1; § 22, п. 8
ні живúй ні мéртвий § 33, А, п. 2, з
Ніжин § 113, п. 1
ніжинський § 131, п. 1
ніжка, ніжки, ніжок § 8, п. 3, а, 2
нізáщо § 33, А, п. 1, з
нізвíдки § 33, А, п. 1, з
нізвíдкіля § 33, А, п. 1, з
Нікарáгуа § 112, п. 7
Нікíтін § 104, п. 6, в, 2
Ніколáєв § 104, п. 6, в, 2
Ніколáєвськ-на-Амýрі § 109, п. 4, б, 2
ніколи § 33, А, п. 1, з
нікóли § 33, А, п. 1, з
Нікополь § 108, прим.
ні крóку дáлі § 33, А, п. 2, з
Ніл § 90, п. 5, а, 3; *Нілу* § 48, п. 2, й
німéцький § 18, п. 1, а
Німéччина § 18, п. 1, а
німфа § 38, п. 2, а, прим. 1
Ніна Бáйко — *з Ніною Бáйко* § 102, п. 4
ні на грíш § 30, п. 2, а
ні на мáкове зéрно § 33, А, п. 2, з
нінáщо § 33, А, п. 1, з
Нінéль (парадигма) § 103, п. 3
ні пáва ні гáва § 33, А, п. 2, з
ні рúба ні м'ясо § 33, А, п. 2, з
ні сé ні тé § 33, А, п. 2, з
ніскíльки § 33, А, п. 1, з
нісши § 8, п. 1, а, 7
ні сюдú ні тудú § 33, А, п. 2, з
ні тáк ні сяк § 33, А, п. 2, з
нітрóхи § 33, А, п. 1, з
ніхтó § 33, А, п. 1, з; § 79; *нікóго* § 33, А, п. 1, з; § 79; *нікóму, нікúм, ні на кóму* § 79
Ніцца § 89, п. 3; § 113, п. 2, б
ніццький § 113, п. 2, б
ніч § 8, п. 1, а, 1; § 18, п. 4; § 20, п. 4, в; *нóчі* § 8, п. 1, а, 1; § 61, п. 1; § 62, п. 1; *ніччю* § 8, п. 1, а, 1; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *ночéй* § 62, п. 2; *ночáм* § 62, п. 3; *ночáми* § 62, п. 4; *по*

ночáх § 62, п. 5
нічíй, нічíїм § 33, А, п. 1, з
нічни́й § 18, п. 4
ні́ша § 90, п. 5, а, 5
ні́що, ні́чого § 33, А, п. 1, з
нія́к § 33, А, п. 1, з
нія́кий § 33, А, п. 1, з; § 79; *нія́кого* § 79; *нія́кому* § 33, А, п. 1, з; § 79; *ніяки́м, ні на я́кому (й ні на я́кім)* § 79
НЛО § 39, п. 2
Но́белівська пре́мія § 38, п. 26, в
Нова́ Гвіне́я § 38, п. 8, прим. 1
нова́ція § 89, п. 2, прим.
Но́вгород § 25, п. 3, б; § 114, п. 2, д; *Но́вгорода* § 48, п. 1, 2, г
Но́вгород-Сіверський § 108; § 112, п. 4, б; *Но́вгорода-Сіверського, Но́вгороду-Сіверському* § 112, п. 4, б
но́вгоро́дський § 114, п. 2, д
новéла § 86, п. 1, а
Нове́ Мі́сто § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, е
нови́й § 67, п. 1, а
Новий рік § 38, п. 22
Новий Сад § 114, п. 1, а
Но́виков § 104, п. 6, в, 4
Но́виков-Прибо́й § 106, п. 3, б
Нові За́мки § 109, п. 7, г
Нові Ключі́ § 109, п. 7, в
новітній § 67, п. 2, а
новіший § 69, п. 1, а
Нововолинськ § 114, п. 2, а
Новогра́д-Волинський, Новогра́да-Волинського, Новогра́дові-Волинському § 112, п. 4, б
новоірландський § 90, п. 5, б
новоміський § 114, п. 2, е
Новомли́нівська сільра́да § 38, п. 12
Новоросійська губе́рнія § 38, п. 12
Новосибірськ § 109, п. 4, б, 8; § 114, п. 2, а
Новосибірські острови́ § 114, п. 2, а, прим.
Новосілки-на-Дніпрі § 114, п. 3, д
новосілківський-на-Дніпрі § 114, п. 3, д
Новосьо́лов § 104, п. 3, б
Но́вотний § 104, п. 10
новоутво́рений § 29, п. 1, г
Новочерка́ськ § 109, п. 1
нога́ § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 47, А, п. 5, прим.; *нозі́* § 47, А, п. 5, прим.; *ніг* § 8, п. 1, а, 2
ножі́вка § 22, п. 11
Нойба́уер § 95, п. 2
Нойбра́нденбург § 95, п. 2
норд-ве́ст § 26, п. 2, 3
норд-о́ст § 26, п. 2, 3; § 38, п. 7
Нортге́йм § 95, п. 2
носи́ти § 22, п. 5; § 80, п. 5; *ношу́* § 80, п. 5
носій — *носі́ві* § 49, п. 1; *на носі́ві* § 52, п. 1, а
носі́ння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5; § 80, п. 6, в
носо́к, носка́ § 8, п. 3, д, 1
носорі́г § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, в
нота́ція § 89, п. 2, прим.
но́чви § 66, п. 1, а; *ночв, ночво́в* § 66, п. 2, в; *но́чвам* § 66, п. 3, а; *но́чвами* § 66, п. 5, а; *у но́чвах* § 66, п. 6
но́шений § 80, п. 6, а
НТШ § 41, п. 5
нульови́й § 23, п. 7
Нур ед Ді́н § 38, п. 1, прим. 1; § 106, п. 1, г; § 107, п. 3
нуреддінівський § 107, п. 3
Нью-Йо́рк § 90, п. 3; § 114, п. 3, г
нью-йо́ркський § 114, п. 3, г
Ньютон § 93, п. 1, а
нюанс § 93, п. 2
ня́нин § 67, п. 1, б
ня́нька § 17, п. 2
ня́ньчин § 17, п. 2
ня́ньчити § 17, п. 2

О

о.— о́стрів § 40
Об, Обі § 112, п. 1, III; *Об'ю* § 61, п. 3, б; § 112, п. 1, III; *на Обі* § 112, п. 1, III
оба́біч § 30, п. 1, є
обби́ти § 20, п. 1, а
о́бер-ма́йстер § 26, п. 2, 2
об'є́м § 6, п. 3
оби́два, оби́дві, обо́х, обо́м, обома́, на обо́х § 70, п. 9
обід — *по обі́ді* § 52, п. 3, б, прим.
обі́дній § 67, п. 2, а
о́бік § 30, п. 1, б
обі́руч § 30, п. 1, є
о́біч § 30, п. 1, б
об'і́хати § 4, п. 3
обл.— о́бласть § 40
о́бласть — *областе́й* § 62, п. 2
облвиконко́м § 25, п. 4, а; § 39, п. 1, б
обли́ччя § 45, II, п. 2; § 48, п. 1, а; § 54, п. 3; § 57, п. 2; *обли́ччю* § 49, п. 2, а; *обли́ччям* § 51, п. 2; § 56; *на обли́ччі* § 52, п. 3, б; *обли́ч* § 55,

п. 2; *облíччями* § 58, п. 1; *на облíччях* § 59
обóв, обóх, обóм § 70, п. 8
оборíг § 8, п. 2, в
обпалúти § 21, п. 2
образúти § 43
óбраз — *óбразу* § 48, п. 2, з; *óбрази* § 43
óбраз — *образú* § 43
обрáза — *обрáзи* § 43
обтрусúти § 21, п. 2
овва́ § 20, п. 3
овéс § 8, п. 1, а, 5; *вівсá* § 8, п. 1, а, 5; § 48, п. 2, б; *вівса* § 54, п. 3
Ов'éдо § 91, п. 2
Овíдій § 90, п. 5, а, 3
овочéвий § 23, п. 7
овочесхóвище § 25, п. 2, а
óвруцький § 113, п. 2, б
Óвруч § 113, п. 2, б
О'Гéнрі § 106, п. 1, г, прим. 1
огнéнний § 20, п. 2, в
ого-го́ § 25, п. 4, г
огорóжа — *огорóж* § 8, п. 3, д, 2
Одáрка, Одáрок § 103, п. 1, прим. 2
одвíку § 30, п. 1, б
одéржати § 2, п. 1
Одéса § 108; § 112, п. 1, і; § 113, п. 2, в; *Одéси, в Одéсі* § 112, п. 1, і
одéський § 113, п. 2, в
одúн, однá, однé (однó) (парадигма) § 70, п. 1; *óдного, óдному, óдній* § 70, п. 1, прим.
одинáдцятеро § 70, п. 10
одинáдцятий § 71, п. 1
11-го § 28, п. 2, а
одинáдцять § 28, п. 1, а; § 70, п. 3
одúн в одúн § 30, п. 2, б
одúн до óдного § 70, п. 1, прим.
Одинцóв § 104, п. 6, в, 2
одна́ двадця́та — *на одну́ двадця́ту* § 72, п. 1
одна́ дру́га § 72, п. 1
одна́ тре́тя § 72, п. 1
одна́ четве́рта § 72, п. 1
одни́м одна́ § 25, п. 4, б, прим.
однодéнний § 25, п. 3, а
оз.— óзеро § 40
óзеро § 114, п. 2, а, прим.; *озéр* § 8, п. 3, д, 3; § 55, п. 2
Óзеров § 104, п. 1
óзеро Ільмень § 38, п. 8; § 109, п. 4, а, 1
óзеро Селігéр § 109, п. 4, а, 1
озéрце § 8, п. 3, д, 3; *озéрець* § 55, п. 2, прим.
ознайóмити — *ознайóм, ознайóмте* § 81, п. 2, б
Окайóмов § 104, п. 3, а
О'Кéйсі § 106, п. 1, г, прим. 1
óко § 58, п. 2, прим.; *óчі* § 54, п. 2; *очéй* § 55, п. 3; *очúма* § 58, п. 2, прим.
окóлиця § 18, п. 4
окóличний § 18, п. 4; § 67, п. 1, а
окóлишній § 67, п. 2, б
О'Кóннейль § 106, п. 1, г, прим. 1
окрíм § 31, п. 1, б
округлояйцеподíбний § 29, п. 1, г, прим. 2
окуля́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; *окуля́рів* § 66, п. 2, б
Олéг (парадигма) § 103, п. 2
Олексáндр Нéвський § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Олександрóвич § 101
олександро-пащенкíвський § 114, п. 3, б
Олександро-Пащенкове § 114, п. 3, б
Олексíєнко § 101
Олексíїв, Олексíєва § 23, п. 7
Олексíйович § 22, п. 10
Олéна Прекрáсна § 106, п. 1, а
Олéній (острів) § 109, п. 7, а
óлень — *óленів* § 57, п. 1
Оленьóк § 109, п. 2, б
Олефíр, Олефíра § 103, п. 2, прим. 1
олівéць § 8, п. 3, а, 1; § 50, п. 1, прим.; *олівця́* § 8, п. 3, а, 1; § 48, п. 1, в; § 50, п. 1, прим.; *олівцí* § 57, п. 2
олíїстий § 23, п. 6
Олíйникова Слобóда § 114, п. 3, е
олíйниково-слобíдський § 114, п. 3, е
Олóнець § 109, п. 9, б
Óльвія, Óльвії, Óльвією, в Óльвії § 112, п. 1, і
Óльга § 23, п. 4, прим.; § 103, п. 1, прим. 1; *Óльзі* § 103, п. 1, прим. 1
Ольгопíль § 108, прим.; § 114, п. 2, д
ольгопíльський § 114, п. 2, д
Óльжин § 23, п. 4, прим.
Óльстер § 86, п. 1, б
ом — *óмів* § 55, п. 1
Онéга § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
онéзький § 113, п. 2, а
Онúська § 18, п. 1, д, прим.
Онúсько § 18, п. 1, д
Онúсьчин § 18, п. 1, д, прим.
Онищу́к § 18, п. 1, д
опектúся — *опíкся* § 80, п. 9, прим. 3
Оперний теáтр (Держáвний акадéмічний теáтр óпери та балéту імені Тарáса Шевчéнка) § 38, п. 15, в, прим.

опівдні § 30, п. 1, б
опівночі § 30, п. 1, б
о́пік § 8, п. 3, д, 5; *о́піку* § 8, п. 3, д, 5; § 48, п. 2, і
о́пліч § 30, п. 1, б
о́пух — *о́пуху* § 48, п. 2, і
Організа́ція Об'є́днаних На́цій § 38, п. 11
організу́ючий § 84, п. 1, а
організ́ний § 23, п. 3
о́рден — *о́рден Ві́тчизня́ної війни́, о́рден Дру́жби наро́дів, о́рден Почє́сного легіо́ну, о́рден «Ма́ти-геро́їня», о́рден Пошани́* § 38, п. 24
оре́л, орла́ § 8, п. 3, д, 1; *о́рле* § 53, п. 3
Оре́л § 109, п. 2, б; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; *Орла́* § 48, п. 1, д; § 112, п. 1, II; *Орло́м, в Орлі́* § 112, п. 1, II
Оре́хово-Зу́єво § 109, п. 1, в; § 109, п. 7, б; § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; *Оре́хово-Зу́єва* § 112, п. 5; *Оре́хово-Зу́євом* § 51, п. 3, б; *в Оре́хово-Зу́єві* § 112, п. 5
оре́хово-зу́євський § 114, п. 3, а
оркє́стр — *оркє́стру* § 48, п. 2, б
орли́ний § 23, п. 5
о́рлій § 67, п. 2, в
орло́вський § 113, п. 2
ортодо́кс § 88
ортопеди́чний § 23, п. 3
ортопе́дія § 88
орфогра́фія § 88
осві́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
освітя́нський § 17, п. 2
осе́л — *на осля́* § 52, п. 1, б, прим.
Осе́л § 38, п. 2, б
осети́н § 113, п. 1; *осети́ни* § 54, п. 1, прим.; *осети́нів* § 55, п. 1, прим.
осети́нський § 113, п. 1
Осипо́вичі § 109, п. 4, б, 6
осі́лий § 84, п. 1, б
осі́нній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
о́сінь § 8, п. 1, а; § 20, п. 1, в; *о́сені, о́сінню* § 8, п. 1, а, і
О́сло § 86, п. 1, а
Осма́н-паша́ § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
осно́ва — *осно́в* § 8, п. 3, д, 3
основни́й § 8, п. 3, д, 7
осо́ба § 8, п. 1, а, 2; *осі́б* § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 3, д, 3
Оссіа́н § 90, п. 5, а, 2
оста́нній § 67, п. 2, а; *оста́нне* § 5, п. 2
Остер — *Остра́* § 48, п. 1, д
о́стрів § 38, п. 8; § 49, п. 2, б; § 114, п. 2, а, прим.; *о́строву* § 49, п. 2, б
Остро́вський § 104, п. 9
Остро́г § 113, п. 2, а
остро́зький § 113, п. 2, а
остюкува́тий § 23, п. 8
ось-о́сь § 30, п. 3, д
ота́к § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
отакі́й-то § 33, А, п. 3, а
ота́м § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
отепе́р § 20, п. 1, а, прим.
о́тже § 32, п. 1
о́тже ж § 32, п. 2, а
отоді́ § 20, п. 1, а, прим.
ото́ж § 32, п. 1
ото́ж-то § 32, п. 3
ото́й § 20, п. 1, а, прим.; § 76
отри́мувати § 2, п. 1
оту́т § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
офіці́йний § 88
Охти́рка § 108
оцей § 20, п. 1, а, прим.; § 76
очеви́дний § 25, п. 2, а
очеви́дно § 30, п. 1, е
очере́т — *очере́ту* § 48, п. 2, б
очі́куваний § 24, п. 1
очі́кування § 10, п. 2; § 24, п. 1
очі́кувати § 10, п. 2; § 24, п. 1

П

Па́влов (парадигма) § 102, п. 3; *Па́влов* § 8, п. 3, д, 4
па́вловський § 8, п. 3, д, 4
павути́ння § 22, п. 5
Па-де-Кале́ § 91, п. 1; § 114, п. 3, д
Па́йонк § 104, п. 8, б
Пакиста́н § 90, п. 5, в, 5
Пак Ті Вон § 106, п. 1, е
Пала́жка, Пала́жці § 103, п. 1, прим. 1
Пала́та мір і вимірни́х прила́дів § 38, п. 14
пала́ц § 17, п. 7; § 45, II, п. 1; *пала́цу* § 48, п. 2, в
палацо́вий § 23, п. 7
Пала́ц урочи́стих поді́й § 38, п. 15, в
Па́лацький § 104, п. 10
палеозо́йська е́ра § 38, п. 22, прим. 1
палеолі́т § 38, п. 22, прим. 1
Палє́рмо § 86, п. 2

Палести́на § 90, п. 5, в, 5
па́лець § 16, п. 1, а; *па́льці* § 16, п. 2, б
па́ливо § 22, п. 2
Пали́цин § 104, п. 6, в, 4
па́личка § 22, п. 7
па́льма — *пальм* § 47, Б, п, 2, в, прим. 1
пальто́ § 100, п. 2; *пальт* § 55, п. 2
Памі́р — *Памі́ру* § 48, п. 2, й
памфле́т — *памфле́ту* § 48, п. 2, з
пан — *пане́ лейтена́нте* § 53, п. 4, прим. 1
Панамський перешийок § 38, п. 8
Панас Мирний § 106, п. 1, б
пан'європе́йський § 6, п. 3
па́ні — *па́ні Катери́но* § 53, п. 4, прим. 2
Панібудьла́ска § 102, п. 1; § 106, п. 2, б; *Панібудьла́ски, Панібудьла́сці* § 102, п. 1
Панкра́тьєв § 104, п. 12, а, 1
па́нна § 47, Б, п. 2, прим. 2; § 89, п. 1; *панн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Па́нченко § 17, п. 6
Паперівка § 38, п. 5
папі́р § 8, п. 2, е, прим.; § 45, II, п. 1; *папе́ру* § 8, п. 2, е, прим.
па́пка, па́пок § 8, п. 2, а, прим. 2
парано́я § 90, п. 4
Пара́ска § 18, п. 1, д, прим.; § 103, п. 1, прим. 2; *Пара́сок* § 103, п. 1, прим. 2
Пара́счин § 18, п. 1, д, прим.
паращу́т § 90, п. 6
Пардубице § 109, п. 1, в, прим.
Парі́ж § 18, п. 2, б; § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а; *Парі́жа* § 48, п. 1, г
Парі́зька комуна § 38, п. 22
парі́зький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
парі́рувати § 24, п. 3
парі § 90, п. 5, а, 4
парк — *па́рку* § 48, п. 2, б
паркан — *парка́ну, паркана́* § 48, п. 2, в
Парк культу́ри ім. М. Ра́льського § 38, п. 15, б
парла́мент § 38, п. 13, прим.
Парна́с § 38, п. 8, прим. 4
парокси́зм § 90, п. 5, в, 1
пароплав — *пароплава* § 48, п. 2, і
па́росток, па́ростка § 8, п. 3, д, 1
па́рта — *парт* § 8, п. 2, а, прим. 2
партизан — *піти́ в партизани́* § 57, п. 1
партійний § 90, п. 5, а, 2
партійно-політи́чний § 29, п. 2, б
па́ртія § 44, I
Па́ртія демократи́чного відро́дження України § 38, п. 13
па́рубок § 18, п. 2, а
парубо́цтво § 18, п. 2, а
парубо́цький § 18, п. 2, а
парува́ти § 24, п. 3
парфуме́рія § 90, п. 6
парфу́ми § 90, п. 6
пасажи́р § 45, II, п. 1
Па́сіка § 38, п. 6
па́смо, у па́смі § 17, п. 3, прим.
па́сти, пасу́, пасу́ть § 80, п. 3, б, 7
па́стися — *па́сся* § 20, п. 1, г
па́уза § 94
Па́ульсен § 94
па́фос § 88
пацієнт § 91, п. 2
паяц § 17, п. 7
пе́вен § 67, п. 1, в
пе́вність, пе́вності, пе́вністю § 8, п. 1, а, 1
педаго́г § 14
педа́ль § 86, п. 1, б
педанти́зм § 22, п. 13
пейзажи́ст § 22, п. 13
пейзажи́ст-худо́жник § 27, п. 3
пекти́ § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 83; *печу́* § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; *пече́ш* § 80, п. 4; *пік* § 80, п. 9; *пекла́, пекло́, пекли́* § 80, п. 9; *пекти́му, пекти́меш, пекти́ме, пекти́мемо (пекти́мем), пекти́мете, пекти́муть* § 80, п. 8, а, 2; *печи́, печі́м(о), печі́ть* § 81, п. 1, а; § 81, п. 2, в, прим. 2
пектися, пектись § 83
пеку́чість — *пеку́чості* § 9, п. 2, а
пелена́ § 2, п. 2, а
пе́лех § 8, п. 2, в
Пелопоннес — *Пелопоннесу* § 48, п. 2, й
Пе́нжино § 113, п. 1
пе́нжинський § 113, п. 1
Пе́нза § 109, п. 1
пе́нні § 89, п. 1
пень — *пні́ві* § 49, п. 1
пеньо́к § 22, п. 12
первіснообщи́нний § 29, п. 1, б
Перебі́йніс § 26, п. 1, г
перебрі́хувати § 2, п. 3, б
переве́ршувати § 10, п. 2
перевірити — *перевір* § 17, п. 1
пе́ред § 8, п. 2, в
пере́дній § 67, п. 2, а
передови́к § 22, п. 1
передпла́та § 21, п. 2

передусі́м § 30, п. 1, д
пе́редчасний § 21, п. 2
переінакшити § 4, п. 4, прим.
перекону́вати § 10, п. 1
перекоти́по́ле § 26, п. 1, г
Перелі́сник § 38, п. 2, б
перемальо́ваний § 24, п. 2
перемальо́вування § 24, п. 2
перемальо́вувати § 24, п. 2
Пере́мишль § 113, п. 2, в, прим.
пере́мишльський § 113, п. 2, в, прим.
перемо́га § 45, І, п. 1; *перемо́ги* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; *перемо́зі* § 47, А, п. 2; *перемо́гу* § 47, А, п. 3; *перемо́гою* § 47, А, п. 4; *у перемо́зі* § 47, А, п. 5; *перемо́го* § 47, А, п. 6, а
перемо́жений § 80, п. 6, а
перемо́жець § 22, п. 4
перебо́р, перебо́ру § 8, п. 3, д, 5
перетво́рюючий § 84, п. 1, а
перйстий § 23, п. 6
перістий § 23, п. 6
«Перли́на сте́пу» § 38, п. 25
перо́ — *пе́ра* § 54, п. 3
Пе́рська зато́ка § 38, п. 8; § 110
Перу́н § 38, п. 2, а
перце́пція § 89, п. 2
Пе́рше Садове́ § 114, п. 1, в
Пе́рше тра́вня § 38, п. 22
1 Тра́вня § 38, п. 22, прим. 2
пе́рший, пе́рша, пе́рше § 71, п. 1; *пе́ршої, пе́ршою* § 9, п. 2, в
Першотравне́ве § 114, п. 2, б
пес — *пса* § 48, п. 1, б
пестли́вий § 19, п. 1
Петра́ й Павла́ § 38, п. 22
Петрі́в § 8, п. 1, а, 3; *Петро́ва* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7; *Петро́ве* § 23, п. 7; *Петро́вого* § 8, п. 1, а, 3
Петрі́вка § 38, п. 22
Петрі́вський радго́сп § 38, п. 12
Петро́ § 23, п. 7; § 44, ІІ, а; § 45, ІІ, п. 1; *Петро́ві* § 49, п. 1; *Пе́тре* § 53, п. 3
Петро́в § 104, п. 1
Петро́ Кузьми́ч — *Пе́тре Кузьмичу́* § 53, п. 4, прим. 4
Петропа́влівка § 114, п. 3, б
пе́чений § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, а
пече́ний § 20, п. 2, в, прим.
Пече́рська ла́вра § 38, п. 21
пе́чиво § 22, п. 2
Печихо́ди § 114, п. 2, в
печихо́дівський § 114, п. 2, в
п'едеста́л § 91, п. 2; § 92, п. 1, а
П'ємо́нт § 92, п. 1, а
п'е́са § 90, п. 5, а, 2
Пешко́вський § 104, п. 2, г
Пивова́ров § 104, п. 6, в, 2
Пили́півка § 88, п. 22
Пиля́ев § 104, п. 6, в, 2
пирій — *пирі́ем* § 51, п. 1
Пиря́тин — *Пиря́тина* § 48, п. 1, д
писа́в-писа́в § 25, п. 4, а
пи́саний § 84, п. 2, прим. 1, г
пи́сар, пи́саря § 45, ІІ, п. 2
Пи́сарев § 104, п. 2, в; § 104, п. 6, в, 2
писа́ти § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 84, п. 2, прим. 1, г; *пишу́* § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; *пи́шуть* § 80, п. 3, б, 3; *пиши́, пиші́м(о), пиші́ть* § 81, п. 2, в, прим. 2; *бу́ду писа́ти* § 80, п. 8, а, 1
Пи́семський § 8, п. 3, д, 7
писк § 19, п. 2
пи́снути § 19, п. 2
письме́нник § 20, п. 1, в
письмо́ § 17, п. 3, прим.; *на письмі́* § 17, п. 3, прим.; § 52, п. 3, б
пита́ння — *пита́нь* § 55, п. 2; *пита́нням* § 56
пи́ти, п'ю § 80, п. 3, б, 1; *п'є* § 6, п. 1; *п'ють* § 80, п. 3, б, 1
пито́мий § 67, п. 1, а
піані́симо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
піаніст § 22, п. 13
півáркуша § 26, п. 1, е
півгоди́ни § 26, п. 1, е
Півде́нна Аме́рика § 110
Півде́нне Полі́сся § 38, п. 7
півде́нний за́хід § 38, п. 7
Півде́нно-За́хідна залізни́ця § 38, п. 9
півде́нно-схі́дний § 29, п. 2, е
Південноукраї́нський кана́л § 114, п. 2, а, прим.
пі́вдень § 38, п. 7
пів'день — *куро́рти Пі́вдня* § 38, п. 7
півд.-зах. (півде́нно-за́хідний) § 40
півдю́жини § 26, п. 1, е
пів-Є́вропи § 6, п. 3; § 26, п. 1, е, прим.
півкарбо́ванця § 26, п. 1, е
пів-Ки́єва § 26, п. 1, е, прим.
півко́ло § 26, п. 1, е
півмі́сяць § 26, п. 1, е
пі́вніч § 38, п. 7
пі́вніч — *наро́ди Пі́вночі* § 38, п. 7
Півні́чна Буковина § 38, п. 7
Півні́чний Льодови́тий оке́ан § 110
Півні́чний морськи́й шлях § 38, п. 9

Північний по́люс § 38, п. 8; § 110
північно-захі́дний § 29, п. 2, є
Північнокри́мський кана́л § 38, п. 8
Півн. крим. кана́л (Північнокри́мський кана́л) § 40
півн.-сх. (північно-схі́дний) § 40
півгі́рка § 26, п. 1, е
півтора́ § 72, п. 2
півтораста § 72, п. 2
півтори́ § 72, п. 2
пів'я́блука § 6, п. 3; § 26, п. 1, е
під бо́ком § 30, п. 2, а
підборі́ддя § 8, п. 3, б, 3
підвищення § 18, п. 3
підвищити § 18, п. 3
підв'я́зати § 6, п. 1
під го́ру § 30, п. 2, а
підгото́вка § 22, п. 11
піддашшя § 20, п. 4, а; § 54, п. 3; *піддашшю* § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; *піддашшям* § 51, п. 2; *на піддашші* § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б; *піддаш* § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
піджа́к — *піджака́* § 48, п. 1, в
підзо́листо-боло́тний § 29, п. 2, б
під'їхати § 6, п. 3
під кі́нець § 31, п. 3
підко́ва — *підкі́в* § 8, п. 3, д, 3
підкре́слити — *підкре́сли, підкре́слім(о), підкре́сліть* § 81, п. 1, г
Підмоско́в'я § 38, п. 12, прим.
піднесення § 22, п. 5
підні́жжя § 8, п. 1, б
підпис — *підписів* § 55, п. 1
підпо́ра — *підпо́р* § 8, п. 3, д, 3
підпорядко́ваний § 24, п. 1
підпорядкува́ння § 24, п. 1
підпорядкува́ти § 24, п. 1
підрахунок — *у підраху́нку* § 52, п. 2, а
підря́д § 30, п. 1, б
під си́лу § 30, п. 2, а
підси́нювання § 24, п. 1
підси́нювання § 24, п. 1
підси́нювати § 24, п. 1
підтри́мка § 21, п. 2
підтюпцем § 30, п. 1, а
під час § 31, п. 3
пієте́т § 90, п. 5, а, 2
пізнава́ти, пізнаю § 80, п. 3, б, 4, прим.
пізній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
пік § 38, п. 8
пікірува́ти § 24, п. 3
пік Шевче́нка § 38, п. 8
пілóт § 90, п. 5, а, 5
Пількомáйо § 100, п. 2
пілю́ля § 86, п. 1, б
Пінега § 109, п. 1
пінчер § 38, п. 4, прим.
піоне́р — *піоне́рові* § 49, п. 1; *піоне́ри* § 54, п. 1; *піоне́рів* § 57, п. 1
пірцé — *пірцю* § 55, п. 2, прим.
пір'я § 6, п. 2; § 45, II, п. 2
піскува́тий § 23, п. 8
після то́го як § 32, п. 2, б
пісня § 45, I, п. 2; *пісéнь* § 16, п. 2, в
пісня́р, піснярá § 45, II, п. 3
пісо́к § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; *піску́* § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; § 48, п. 2, а
пі́ти — *пішла́ б* § 33, Б, б
піфагóрова теоре́ма § 38, п. 26, в, прим., б
піцика́то § 89, п. 1
пішохі́д § 8, п. 3, д, 6
пішохі́дний § 8, п. 3, д, 6
Піща́не § 109, п. 1, в
піща́ний § 18, п. 1, в
піща́на § 18, п. 1, б
Пйо́нтек § 104, п. 8, б
Пйотро́вський § 104, п. 4, а
план § 86, п. 1, а
пласки́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
плащ — *плаща́* § 48, п. 1, в
плéм'я § 44, IV, б; § 64, п. 1; § 64, п. 2; *племені* § 44, IV, б; § 64, п. 2; § 64, п. 3; *племенем, плéм'ям* § 64, п. 4; *у племені* § 64, п. 5; *племена́* § 65, п. 1; § 65, п. 4; *племе́н* § 65, п. 2; *племенам* § 65, п. 3; *племенами* § 65, п. 5; *у племенáх* § 65, п. 6
плéнум § 86, п. 2
плести́, плів, плела́ § 8, п. 1, а, 7
плечé § 45, II, п. 3; § 58, п. 2, прим.; *плеча́* § 48, п. 1, 1; *плечéм* § 51, п. 1; *на плечí* § 52, п. 3, б; *плéчі* § 54, п. 2; *плечéй* і *пліч* § 55, п. 3; *плечи́ма* § 58, п. 2, прим.
Плещéєв § 104, п. 2, в
Плещéєво § 109, п. 1, б
плея́да § 90, п. 4
плúнний § 23, п. 1, прим.
Плúски, Плúсок, Плúскам § 112, п. 2
плисковáтий § 23, п. 8
плúвши § 8, п. 1, а, 7
пліт — *плоту, плотá* § 48, п. 2, в
пліткá, плітóк § 8, п. 3, а, 2
пліч-о-пліч § 30, п. 3, д
пломбíр § 22, п. 13
плóский § 16, п. 2, а, 1, прим.
плóско-опýклий § 29, п. 2, б
плóща (парадигма) § 46, I; *плóща* § 45, I, п. 3; *плóщі* § 47, А, п. 1,

б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *пло́щу* § 47, А, п. 3; *пло́щею* § 47, А, п. 4; *на пло́щі* § 47, А, п. 5; *площ* § 47, Б, п. 2, а; *пло́щам* § 47, Б, п. 3, а; *пло́щами* § 47, Б, п. 5, а
плуг § 14; § 50, п. 1, прим.; *плу́га* § 50, п. 1, прим.
плюралі́зм § 22, п. 13
плюск § 19, п. 2
плю́снути § 19, п. 2
пляж § 86, п. 1, б
По § 112, п. 7
по-ба́тьківськи § 30, п. 3, а
по-ба́тьківському § 30, п. 3, а
по́біч § 30, п. 1, б
поблизу́ § 30, п. 1, б
побо́їще § 22, п. 9
по-бойово́му § 30, п. 3, а
поборо́ти, поборю́, побо́рють § 80, п. 3, б, 5
по-бра́терськи § 30, п. 3, а
по-бра́тньому § 30, п. 3, а
Побу́жжя § 38, п. 12, прим.
по́бут — *по́буту* § 48, п. 2, і
побутові́зм § 22, п. 13
Повалі́зька Бі́стриця § 114, п. 1, а
по́вен § 67, п. 1, в
Повене́ць § 109, п. 9, б
по́верх — *по́верху* § 48, п. 2, в; *на по́версі* § 52, п. 3, а
пове́рх § 30, п. 1, б
пове́рхня, пове́рхонь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
повине́н § 67, п. 1, в
повік § 30, п. 1, б
повік-ві́ки § 25, п. 4, б
повірити — *повір, повірмо, повірте* § 81, п. 2, б
повісити — *повісь, повісьмо, повісьте* § 81, п. 2, в
повісмо — *повісом* § 55, п. 2, прим.
по́вість, по́вістю § 20, п. 4, в
повні́ший § 69, п. 1, а
повноголо́сся § 8, п. 3, б, 3
повноли́ций § 68, прим. 2
повнолі́тній § 67, п. 2, а
поволі́ § 30, п. 1, б
повсю́ди § 30, п. 1, а
повсякча́с § 30, п. 1, є
пога́ний § 1, п. 2
пога́сити § 84, п. 2, прим. 1, г
пога́шений § 84, п. 2, прим. 1, г
пога́рдний § 8, п. 2, б
погли́блення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
поголі́в'я § 8, п. 3, б, 3
погоничі — *пого́ничу* § 53, п. 1
пого́рда § 8, п. 2, б
по-господа́рськи § 30, п. 3, а
по-господа́рському § 30, п. 3, а
подві́р'я § 8, п. 1, б; *на подві́р'ї* § 6, п. 2; § 52, п. 3, б; *подві́р'їв* § 55, п. 1
по дві́ді § 30, п. 2, д
поді́куди § 30, п. 1, а
Поді́лля § 38, п. 12, прим.
по́дорож (парадигма) § 46, III; *по́дорож* § 8, п. 2, в; § 20, п. 4; в; *по́дорожі* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *по́дорожжю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *у по́дорожі* § 61, п. 4; *по́дорожей* § 62, п. 2; *по́дорожам* § 62, п. 3; *по́дорожами* § 62, п. 4; *у по́дорожах* § 62, п. 5
подоро́жній § 67, п. 2, а; § 68, прим. 1
подоро́жчання § 18, п. 3
подоро́жчати § 18, п. 3
по-дру́ге § 30, п. 3, б
Подья́чев § 104, п. 2, в
по́за § 31, п. 1, б
позавчо́ра § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
позаду́ § 30, п. 1, б
по зако́ну § 30, п. 2, а
позо́торік § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
поздо́вжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
позиці́я § 90, п. 5, в, 1
по змо́зі § 30, п. 2, а
по зна́ку § 30, п. 2, а
поінформува́ти § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
по-і́ншому § 30, п. 3, а
по́їзд § 19, п. 1
поїзни́й § 19, п. 1
по́ки що § 30, п. 1, ж
покли́кати — *поклич, поклі́чмо, поклі́чте* § 81, п. 2, б
по-коза́цькому § 30, п. 3, а
покриття — *покриттів* § 55, п. 1
Покро́ва § 38, п. 22
Покро́вське § 109, п. 7, а
Поку́ття § 38, п. 12, прим.
по-лати́ні § 30, п. 3, а
по́ле § 44, II, б; § 45, II, п. 2; *по́ля* § 48, п. 1, 1; *на по́лі* § 52, п. 3, б; *поля́* § 54, п. 3; § 57, п. 2; *поле́в* (рідше *піль*) § 55, п. 1; § 55, п. 2; *поля́ми* § 58, п. 1
Полево́й § 104, п. 10
поле́вка § 22, п. 11
поліе́др § 91, п. 2
поліль́ник § 22, п. 3
полірува́ти § 24, п. 3
Поліссся § 38, п. 12, прим.

політико-економічний § 29, п. 2, в
полк § 50, п. 2; *полку* § 48, п. 2, б
половина § 72, п. 1
положення, положень § 8, п. 2, г
Полозьєв § 104, п. 12, а, 1
полоскати, полощу, полощеш § 80, п. 4
полоти, полю, полють § 80, п. 3, б, 5; *полов, полола* § 8, п. 3, в
полотно — *полотен* § 55, п. 2
Полтава, Полтави, у Полтаві § 112, п. 1, І
полтавець § 38, п. 1, прим. 6
полтавський § 18, п. 1, б
Полтавщина § 18, п. 1, б
полукіпок § 26, п. 1, е
полумисок § 26, п. 1, е
полум'я § 45, II, п. 2
полювати § 24, п. 3
по-людськи § 30, п. 3, а
поляни́н — *поляни́* § 38, п. 1, прим. 6
полярний § 86, п. 1, б
помаленьку § 30, п. 1, в
помалу § 30, п. 1, в
помії § 66, п. 1, б; *помиям* § 66, п. 3, б; *помиями* § 66, п. 5, б; *у помиях* § 66, п. 6
поміж § 31, п. 1, б
поміч § 18, п. 4
помічний § 18, п. 4
помічник § 18, п. 4
по можливості § 30, п. 2, а
Пом'яловський § 104, п. 11
понад § 31, п. 1, б
понадплановий § 21, п. 2
по-нашому § 30, п. 3, а
понеділок — *понеділка* § 48, п. 1, е
поні § 100, п. 2
по-німецьки § 16, п. 2, а, 1
по-німецькому § 16, п. 2, а, 1
поночі § 30, п. 1, б
пообідній § 67, п. 2, а
пообинці § 30, п. 1, г
побраний § 20, п. 2, в, прим.
попадя § 20, п. 4, д, прим.
попереду § 31, п. 1, б
поперечний § 67, п. 1, а
поперечношліфувальний § 29, п. 1, є
по-перше § 30, п. 3, б
попідвіконню § 20, п. 4, г
попідтинню § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, е
попліч § 30, п. 1, б
по правді § 30, п. 2, а
попурі § 90, п. 5, а, 4
пор.— порівняй, порівняйте § 40
поребрений § 84, п. 2, прим. 1, в
поріг § 8, п. 2, в; *на порозі* § 52, п. 3, а
порожній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
поросятко — *поросяткові, поросятку* § 49, п. 1
пороти § 84, п. 2, прим. 1, в; *порів, порола* § 8, п. 3, в
поротий § 84, п. 2, прим. 1, в
порох § 8, п. 2, в; *пороху* § 48, п. 2, а
порський § 16, п. 2, а, 1, прим.
портик — *портика* § 48, п. 2, в
порт Балаклава § 38, п. 19
Порт-Луї § 112, п. 7
Порто-Алегре § 38, п. 8, прим. 3
Порт-о-Прінс § 38, п. 8, прим. 2
портфель — *портфеля* § 48, п. 1, в
поруч § 30, п. 1, б
поршень — *поршня* § 48, п. 1, є
поряд § 30, п. 1, б
по-своєму § 30, п. 3, а
посеред § 31, п. 1, б
посередині § 30, п. 1, б
середній § 67, п. 2, а
посилання — *посилань* § 55, п. 2
посилати § 80, п. 3, б, 9
по силі § 30, п. 2, а
посіяний § 84, п. 2, а
послідовно миролюбний § 29, п. 1, г, прим. 1
по совісті § 30, п. 2, а
Посол Республіки Польща § 38, п. 3, прим. 3
посохнути, посохнув, посохнула § 80, п. 9, прим. 2
посохти, посох, посохла § 80, п. 9, прим. 2
по-соціалдемократичному § 30, п. 3, а, прим.
постачальник § 22, п. 3
постачально-збутовий § 29, п. 2, б
по сусідству § 30, п. 2, а
по-сусідськи § 30, п. 3, а
по-сусідському § 30, п. 3, а
по суті § 30, п. 2, а
посутній § 67, п. 2, а
Посьет § 109, п. 1, а
потинський § 113, п. 1
потихеньку § 30, п. 1, в
Поті § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4, а, 1; § 112, п. 7; § 113, п. 1
потік § 8, п. 3, д, 5
потоп § 8, п. 3, д, 7; *потопу* § 8, п. 3, д, 5
поточний § 67, п. 1, а
потреба — *потреб* § 8, п. 3, д, 3
потребувати § 10, п. 2
по-третє § 30, п. 3, б
по троє § 30, п. 2, д
потроху § 30, п. 1, а
Потсдамська угода § 38, п. 23

потýжний § 23, п. 1
потягти́ — *потя́г, потягла́* § 80, п. 9, прим. 2
по-українськи § 16, п. 2, а, 1; § 30, п. 3, а
по-українському § 16, п. 2, а, 1; § 30, п, 3, а
по-францýзьки § 16, п. 2, а, 1
по-францýзькому § 16, п. 2, а, 1
походжáти § 80, п. 6, б
по-християнському § 30, п. 3, а
почáсти § 30, п. 1, б
почáтий § 84, п. 2, б
пóчеп, пóчепу § 8, п. 3, д, 5
по чéрзі § 30, п. 2, а
по чéтверо § 30, п. 2, д
почíм § 30, п. 1, д
почóму § 30, п. 1, д
почорнíлий § 84, п. 1, б
почуття́ § 20, п 4, а; *почуттíв* § 20, п. 4, а; § 55, п. 1
пóштовх — *пóштовху* § 48, п. 2, ї
по щúрості § 30, п. 2, а
пóяс — *пóяса, пóясу* § 48, п. 2, й, прим.
пояснéння § 8, п. 3, г
П-подíбний § 25, п. 4, ж
прав § 67, п. 1, в
прáвда § 2, п. 2, в
Прáвдинськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
правоберéжний § 29, п. 1, б
правóруч § 30, п. 1, є
Прáга § 18, п. 2, б; § 112, п. 1, І; § 113, п. 2, а; *Прáги, у Прáзі* § 112, п. 1, І
прáзький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
прáпор § 8, п. 3, д, 7
прáпорщик § 22, п. 1
працездáтний § 25, п. 2, б
працíвник § 22, п. 1
працьовúтий § 67, п. 1, а
працюючий § 84, п. 1, а
прáця § 44, І; *прáці* § 47, А, п. 1, б
прегáрний § 21, п. 3
представник § 21, п. 2
презавзя́тий § 21, п. 3
Президéнт Академíї наýк України § 38, п. 3, прим. 3
президéнт АН України § 38, п. 3, прим. 1.
Президéнт Сполýчених Штáтів Амéрики § 38, п. 3
Президéнт України § 38, п. 3
президíя § 38, п. 16
президúвний § 21, п. 3
президúрство § 21, п. 3
прекрáсний § 21, п. 3
прекрáсно § 21, п. 3
прем'éр § 92, п. 1, а
прем'éр-міністр § 26, п. 2, 1, б
Прем'éр-міністр Канáди § 38, п. 3
премýдрий § 21, п. 3
преосвящéнний § 21, п. 3
препогáно § 21, п. 3
преподóбний § 21, п. 3
престóл § 21, п. 3
Приазóв'я § 38, п. 12, прим.
приамудар'íнський § 114, п. 3, в
прибережний § 21, п. 3
Прибúлкін § 104, п. 6, в, 3
прибíгти § 21, п. 3; § 80, п. 5, прим.
прибóркати § 21, п. 3
прúбраний § 21, п. 3
прибудувáти § 21, п. 3
прибýток — *прибýтку* § 48, п. 2, ї
прибýття § 21, п. 3
привáбливо § 21, п. 3
Привáлов § 104, п. 6, в, 3
Привóлжя § 109, п. 4, б, 5
привелю́дно § 30, п. 1, є
прúгірок § 21, п. 3
пригір'я — *на пригір'ї* § 52, п. 3, б
прúгорща — *прúгорщ, прúгорщю* § 20, п. 4, в
прúїхати § 4, п. 1
прúйдéшній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Прикарпáття § 38, п. 12, прим.
прúклад — *прúкладу* § 48, п. 2, ї
прикордóнний § 21, п. 3
прикрутúти § 21, п. 3
Прикýмськ § 109, п. 4, б, 5
прилáддя § 17, п. 5
Прилýки § 112, п. 2; § 113, п. 2, б; *Прилýк, Прилýкам* § 112, п. 2
прилýцький § 113, п. 2, б
Примóр'я § 109, п. 4, б, 5
прúмула § 86, п. 1, а
принáджувати § 80, п. 6, б
принáдний § 23, п. 1
принéсений § 2, п. 1
принéсти — *принíс* § 85, п. 2
принíсши § 85, п. 2
принц § 38, п. 3, прим. 2
прúнцип — *прúнципу* § 48, п. 2, ж
припусти́ти — *припусти́, припустíм(о), припустíть* § 81, п. 1, а
Прúп'ять § 108
природний § 23, п. 1
прислів'я § 54, п. 3; *прислів'їв* § 55, п. 1
прúстань Ржúщів § 38, п. 19
присýтній § 67, п. 2, а
притíм § 32, п. 1
притóму § 32, п. 1
притýлок § 21, п. 3
Приурáлля § 38, п. 12, прим.

при цьо́му § 32, п. 2, б
причепи́ти § 10, п. 2
причи́на § 20, п. 1, в
причи́нний § 20, п. 1, в
причи́м § 32, п. 1
причо́му § 32, п. 1
Причорномо́р'я § 38, п. 12, прим.
пришви́дшити § 21, п. 3
При́швін § 104, п. 6, в, 3
прищепля́ювати § 10, п. 2
при́ярок § 21, п. 3
пріз'висько § 21, п. 3
пріз'вище (парадигма) § 46, II; *пріз'вище* § 21, п. 3; § 44, II, б; § 45, II, п. 3; *пріз'вища* § 48, п. 1, I; § 54, п. 3; *пріз'вищу* § 49, п. 2, а; *пріз'вищем* § 51, п. 1; *у пріз'вищі* § 52, п. 3, б; *пріз'вищ* § 55, п. 2; *пріз'вищам* § 56; *пріз'вищами* § 58, п. 1
пріра́ва § 21, п. 3
про́ба — проб § 8, п. 3, д, 3
про́від — про́воду § 48, п. 2, і
провітрити — провітри, провітріям(о), провітріть § 81, п. 1, г
проводи́р, проводиря́ § 45, II, п. 2
Програ́ма ДемПУ § 38, п. 23
прогре́с — прогре́су § 48, п. 2, ж
продажний § 67, п. 1, а
прое́кт § 91, п. 2, прим.
прое́кція § 91, п. 2, прим.
прозаїк § 4, п. 4; § 22, п. 1, прим.; § 90, п. 5, б
прозаїчний § 23, п. 3
пройдисві́т § 26, п. 1, г
Про́кіп § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; *Про́копа* § 8, п. 2, е, прим.
Прокоп'є́вськ § 109, п. 8
Про́копів § 102, п. 3
Прокоф'є́в § 104, п. 11
прокру́стове ло́же § 38, п. 26, в, прим., б
пролета́р, пролетаря́ § 45, II, п. 2; *пролета́рю* § 53, п. 2; *пролетарі́* § 54, п. 2; § 60; *пролетаря́м* § 56; *пролетаря́ми* § 58, п. 1
пролетаріа́т — *пролетаріа́ту* § 48, п. 2, б
променистий § 23, п. 6
проміж § 31, п. 1, б
промо́вець — *промо́вця* § 48, п. 1, а
пропаганди́ст § 18, п. 2, в
пропаганди́стський § 18, п. 2, в
пророк § 8, п. 3, д, 7
проси́ти § 18, п. 4, прим. 2
просмоли́ти — *просмо́лю* § 81, п. 2, в, прим. 3
проспе́кт Дру́жби наро́дів § 38, п. 9
прости́ти § 10, п. 1; § 18, п. 1, г; *прости́ш, прости́ть* § 18, п. 1, г
про́сьба § 18, п. 4, прим. 2
проте́ § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
прото́ка Па-де-Кале́ § 38, п. 8
проф.— професор § 40
профе́сор § 45, II, п. 1
профко́м Ки́ївського держа́вного університе́ту § 38, п. 14, а
профспі́лка § 25, п. 4, а
профспі́лко́вий § 25, п. 4, а
проце́нт — *проце́нта* § 48, п. 1, е
проце́с — *проце́су* § 48, п. 2, ж
прощати § 10, п. 1; § 18, п. 1, г; *прощаю, прощаєш, прощу́* § 18, п. 1, г
пря́диво § 22, п. 2
Псалти́р § 38, п. 18, прим. 2
Псел — *Псла* § 48, п. 1, д
Псков § 112, п. 1, II; *Пско́ва* § 48, п. 1, д; § 112, п. 1, II; *Пско́вом* § 51, п. 3, б; § 112, п. 1; II; *у Пско́ві* § 112, п. 1, II
пта́ство § 18, п. 2, в
птах § 18, п. 2, в
«Пташи́не молоко́» § 38, п. 25
Пташи́нський § 104, п. 7
Пугачо́в § 104, п. 3, в
пу́жально § 17, п. 4
пу́жальце § 17, п. 4
пусти́ти — пущу́ § 80, п. 8, б, 2
пу́тній § 67, п. 2, а
пухи́р, пухиря́ § 45, II, п. 2
Пу́шкін § 49, п. 2, б; § 53, п. 4; § 104, п. 6; а; *Пу́шкіну* § 49, п. 2, б
пушкініст § 38, п. 1, прим. 5
Пу́шкіно § 109, п. 7, б
пу́шкінські руко́писи § 38, п. 26, в, прим., а
Пу́ща-Води́ця § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; *Пу́щі-Води́ці, у Пу́щі-Води́ці* § 112, п. 5
пу́ща-води́цький § 114, п. 3, а
пу́щений § 80, п. 6, а
Пхенья́н § 109, п. 9, а, 1
пшени́ця § 9, п. 1; § 18, п. 4
пшени́чний § 18, п. 4
пшоно́ § 9, п. 1; *пшоні́, у пшоні́* § 9, п. 2, б
пюпі́тр § 92, п. 2, б
Пясе́цький § 104, п. 11, прим.
п'ятдеся́т (парадигма) § 70, п. 4; *п'ятдеся́т* § 28, п. 1, а
п'ятдеся́тий § 71, п. 1
п'я́теро, п'ятьо́х, п'ятьо́м § 70 п. 10
П'ятигі́рськ § 109, п. 4, б, 4; § 109, п. 8; § 114, п. 2, б

п'ятий § 71, п. 1
п'ятикýтний § 25, п. 3, а; § 67, п. 1, а
п'ятимільйóнний § 71, п. 1
п'ятисóтий § 71, п. 1
п'ятитúсячний § 71, п. 1
П'ятихáтки § 114, п. 2, б
п'ятихáтківський § 114, п. 2, б
п'ятнáдцятий § 28, п. 1, б
п'ятнáдцять § 70, п. 3
п'ятсóт (парадигма) § 70, п. 5
п'ятсоттридцятитúсячний § 28, п. 1, б
п'ять (парадигма) § 70, п. 2; *п'ять* § 6, п. 1; § 70, п. 3 і п. 12
п'ять дрýгих § 72, п. 1
П'ячéнца § 92, п. 1, а

Р

р.— рік, річка § 40
Рáва-Рýська § 112, п. 4, б; § 114, п. 3, а; *Рáви-Рýської, Рáві-Рýській* § 112, п. 4, б
рáва-рýський § 114, п. 3, а
Рáві § 38, п. 4
рагý § 100, п. 2
рад § 67, п. 1, в
рáда § 38, п. 16
Рáда Безпéки § 38, п. 11
рáда філологíчного факультéту § 38, п. 16
радгóсп § 25, п. 4, а; *радгóспу* § 48, п. 2, г
Радгóсп «Маяк» § 38, п. 15, а, прим.
радгóспний § 25, п. 4, а
рáдий-радíсінький § 25, п. 4, б
рáдитися — *рáдишся* § 18, п. 4, прим. 1
Рáдич § 104, п. 5
Радúщев § 104, п. 6, в, 4
рáдій § 90, п. 5, а, 2
рáдіо § 100, п. 2
радіо- й телеапарáтура § 26, п. 2, б
радіокомітéт § 25, 3, а; § 26, п. 1, в
радіофізúчний § 29, п. 1, а
рáдість (парадигма) § 46, III; *рáдість* § 8, п. 1, а, 1; § 17, п. 3; *рáдості* § 8, п. 1, а, 1; § 9, п. 2, а; *рáдістю* § 8, п. 1, а, 1; § 61, п. 3, б; *рáдосте* § 61, п. 5
рáдіус § 90, п. 5, а, 2; *рáдіуса* § 48, п. 1, б, 8
рáдощі § 66, п. 1, б; *рáдощам* § 66, п. 3, а; *рáдощами* § 66, п. 5, а
Радчýк § 17, п. 6
раз — *сто раз* (і *разів*), *разів сто* § 55, п. 1, прим.
раз у раз § 30, п. 2, б
Рáїч § 104, п. 5
райвнó § 39, п. 1, б
райóн § 7, п. 1, а
райрáда § 39, п. 1, б
Рамбуйé § 112, п. 7
рáнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
рáнній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1; § 23, п. 1., прим.; § 67, п. 2, а
рáнок § 20, п. 1, в
Рафаéль § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в; § 100, п. 1, II; *Рафаéля, Рафаéлем* § 100, п. 1, II
рахýнок — *рахýнка, рахýнку* § 48, п. 2, й, прим.
раціонáльний § 89, п. 2
реалíзм § 89, п. 2; *реалíзму* § 48, п. 2, ж
реáльний § 89, п. 2
ребрó — *рéбер* § 55, п. 2, прим.
ревíти, ревý, ревýть § 80, п. 3, б, 9
революціонéр § 90, п. 5, а, 2
революція § 86, п. 1, б; § 89, п. 2
Революція 1905 р. § 38, п. 22
ревтú § 80, п. 3, б, 9; § 83
регрéс — *регрéсу* § 48, п. 2, ж
регулятор § 86, п. 1, б
рéдька, рéдьці § 17, п. 3, прим.
реевакуáція § 91, п. 2
реемігрáція § 91, п. 2
реéстр § 91, п. 2
режúм § 90, п. 5, в, І
Рéзерфорд § 97
Рейн § 95, п. 1; *Рéйну* § 48, п. 2, й
рейс — *рéйсу* § 48, п. 2, ж
Рекóрд § 38, п. 5
Рекордúстка § 38, п. 4
рéктор § 38, п. 3, прим. 1
реманéнт — *реманéнту* § 48, п. 2, б
ремеслó § 19, п. 3
ремінéць, ремінця § 8, п. 3, а, 1
ремíсник § 19, п. 3
ремóнт — *ремóнту* § 48, п. 2, ж; *на ремóнті* § 52, п. 3, а
Ренесáнс § 38, п. 22
ренéт — *ренéту* § 48, п. 2, б
ренклóд — *ренклóду* § 48, п. 2, б
Ренк § 89, п. 3
рентгéн § 38, п. 1, прим. 5
Реньé § 93, п. 1, а
репетúрувати § 24, п. 3
репетувáти § 24, п. 3
респýбліка § 90, п. 5, а, 5
Респýбліка Білорýсь § 38, п. 12
Респýбліка Болгáрія § 38, п. 12
Респýбліка Індія § 38, п. 12
Респýбліка Кýба § 38, п. 12

Республіка́нське виробни́че об'є́днання «Поліграфкни́га» § 38, п. 15, а
Респу́бліка По́льща § 38, п. 12
Респу́бліка Руму́нія § 38, п. 12
рефо́рма § 88
речитати́в § 90, п. 5, в, 1
Ре́чиця § 109, п. 9, б; § 112, п. 1, 1; *Ре́чиці, в Ре́чиці* § 112, п. 1, 1
речови́зм § 22, п. 13
речови́й § 23, п. 7
Ре́пін § 6, п. 2, прим.; § 104, п. 2, г
Ржев § 109, п. 1, б
Рибако́в § 104, п. 7
риба́лка, риба́лці § 16, п. 2, б, прим.
риба́лчин § 16, п. 2, б, прим.
риба́льство § 16, п. 2, б
Рив'е́ра § 92, п. 1, а
ривок — *ривка́* § 48, п. 2, ж
Ри́га § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а
ри́зький § 113, п. 2, а
Рим § 90, п. 5, в, 4
Ри́мський-Ко́рсаков § 106, п. 3, б
риск § 19, п. 2
рискну́ти § 19, п. 2
ритм — *ри́тму* § 48, п. 2, ж
риф § 90, п. 5, в, 1
риштова́ний § 24, п. 1
риштова́ння § 24, п. 1
риштува́ння § 24, п. 1
риштува́ти § 24, п. 1
рів § 49, п. 2, б; *рову* § 48, п. 2, д; § 49, п. 2, б
рівень, рівня § 8, п. 3, а, 1
Рівне § 108; § 112, п. 3; *Рівного, Рівному* § 112, п. 3
рід — *ро́ду* § 48, п. 1, ж
рі́дний § 67, п. 1, а
різати — *ріж, ріжмо, ріжте* § 81, п. 2, б
Різдво́ § 38, п. 22
різки́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
різко § 16, п. 2, а, 1, прим.
різко окре́слений § 29, п. 1, г, прим. 1
різьбя́р (і *різьба́р*) § 17, п. 3
рій — *ро́єм* § 51, п. 1
рік § 18, п. 4; *року* § 48, п. 1, е
рі́ка Москва́ § 27, п. 1
рік у рік § 30, п. 2, б
рілля́, ріллі́, ріллю́, ріллє́ю § 20, п. 4, б
Ріо-де-Жане́йро § 38, п. 8, прим. 2; § 90, п. 5, в, 4; § 114, п. 3, д
Ріо-Не́гро § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
рісши § 8, п. 1, а, 7
річ § 44, III
Річард Льво́ве Се́рце § 106, п. 1, а; § 107, п. 4, а
річе́чка § 22, п. 7
річни́й § 18, п. 4
робі́в-робі́в § 25, п. 4, а
робі́ти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *ро́бить* § 1, п. 1; § 16, п. 2, г; *ро́блять* § 16, п. 2, г; *робіть* § 1, п. 1
роби́тися — *ро́биться* § 16, п. 2, г
робінзо́н § 38, п. 1, прим. 5
робітни́к (парадигма) § 46, II, *робітни́к* § 8, п. 1, б; § 23; п. 7; *робітника́* § 48, п. 1, а; *робітникові́* § 49, п. 1; *робітнико́м* § 51, п. 1; *на робітнико́ві* § 52, п. 1, а; *на робітнику́* § 52, п. 1, б, прим.; *робітника́* § 54, п. 1; § 60; *робітників* § 55, п. 1; § 57, п. 1; *робітника́м* § 56; *робітника́ми* § 58, п. 1; *на робітниках* § 59; *перейти́ в робітника́* § 57, п. 1
робітників — *робітнико́ва, робітнико́ве* § 23, п. 7
робітни́ця (парадигма) § 46, I; *робітни́ця* § 45, I, п. 2; *робітни́ці* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *робітни́цю* § 47, А, п. 3; *робітни́цею* § 47, А, п. 4; *на робітни́ці* § 47, А, п. 5; *робітни́це* § 47, А, п. 6, б; *робітни́ць* § 16, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, а; § 47, Б, п. 4, а; *робітни́цям* § 47, Б, п. 3, б; *робітни́цями* § 47, Б, п. 5, б; *робітни́ці* § 47, Б, п. 7
ро́блячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
ро́блячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
робо́та § 8, п. 1, б
Рогачо́во § 109, п. 2, в
родина — *роди́ни* § 47, А, п. 1, а
родовід — *родово́ду* § 48, п. 2, і
Ро́дос — *Ро́досу* § 48, п. 2, й
Рожи́щенський райо́н § 38, п. 12
розгі́н § 8, п. 3, д, 5
розгі́ннження § 80, п. 6, в
розграфлений § 80, п. 6, в, прим. 2, а
роздоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 54, п. 3; *роздоріжжю* § 49, п. 2, а; *роздоріжжям* § 51, п. 2; § 56; *на роздоріжжі* § 52, п. 3, б; *роздоріж* § 55, п. 2; *роздоріжжями* § 58, п. 1; *на роздоріжжях* § 59
роззброї́ти § 20, п. 1, а
роззя́ва § 20, п. 1, а
ро́зіграш § 90, п. 5, б
розі́дра́ти, розде́р § 8, п. 2, а
розказувати — *розка́зуй* § 81, п. 2, в, прим. 3

ро́зкіш § 20, п. 4, в; § 44, III; *ро́зкішшю* § 20, п. 4, в
розку́шувати § 80, п. 6, б
розмай — *розма́ю* § 53, п. 2
розм'я́кшити § 6, п. 1, прим.
розповіда́ти, розповіда́й § 81, п. 2, в, прим. 1
розповісти́ § 80, п. 7; § 81, п. 2, в, прим. 1
розри́в-трава́ § 26, п. 2, 4
розростися — *розрі́сся* § 20, п. 1, г
розсію́вати § 24, п. 1
розтягну́ти § 21, п. 2
ро́зтяг-сти́снення § 26, п. 2, 1, а
ро́зум § 1, п. 1; *ро́зумові* § 49, п. 1
розу́мний § 1, п. 1
розжита́ти § 21, п. 2
розхо́дження § 80, п. 6, в; § 80, п. 6, в, прим. 1
ро́зчин § 21, п. 2
роз'ю́шити § 6, п. 3
роз'я́снити § 6, п. 3
рома́н — рома́ну § 48, п. 2, з
Романи́шин (парадигма) § 102, п. 3; *Романи́шин* § 53, п. 4
ромб — *ро́мба* § 48, п. 1, ж
Ромни́, Роме́н, Ромна́м § 112, п. 2
Ромода́нівський шлях § 38, п. 9
ропа́ § 1, п. 2
Росі́йська Федера́ція § 38, п. 12, прим.
росі́йський § 109, п. 6
Росі́я § 109, п. 6
росія́нка § 38, п. 1, прим. 6
Россі́ні § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
рости́ § 8, п. 1, а, 7; *ріс* § 8, п. 1, а, 7; *росла́* § 8, п. 1, а, 7
Ростов-на-Дону́ § 112, п. 6; § 114, п. 3, д; *Ростова-на-Дону́, у Ростові-на-Дону́* § 112, п. 6
ростовський-на-Дону́ § 114, п. 3, д
Рось § 108
рот, ро́та § 8, п. 2, а, прим. 1
Ро́щино § 109, п. 7, б
рояль § 90, п. 4
рр.— роки § 40
Рти́щево § 109, п. 4, б, 6
Рудольфштадт § 114, п. 2, д
рудольфштадтський § 114, п. 2, д
Руж'є́ § 92, п. 1, а
руїна § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
рука́, руці́ § 47, А, п. 5, прим.
рукав — *рукави́, рука́ва* § 54, п. 3
рукопис — *рукопису* § 48, п. 2, і
рулон § 93, п. 1, в
рум'я́ний § 6, п. 1
Рум'я́нцев § 104, п. 11
руса́лка § 38, п. 2, а, прим. 1
русин — *руси́ни* § 54, п. 1, прим.
Руссо́ § 89, п. 3
«Ру́ська пра́вда» § 38, п. 18
рух — *ру́ху* § 48, п. 2, ж
ручай — *ручаю* § 48, п. 2, д
ру́ченька § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
рушити — *руш, ру́шмо, ру́ште* § 81, п. 2, б
рушни́к § 18, п. 4
рушни́ця § 18, п. 4
Рю́дберг § 92, п. 2, б
рюкза́к § 92, п. 2, б
Рю́мін § 104, п. 11, прим.
рюш § 92, п. 2, б
рябий § 6, п. 2, прим.
ряд § 5, п. 2; § 6, п. 2, прим.
Рязань § 109, п. 8, прим.

С

с.— село, сторінка § 40
Са́ва § 22, п. 10; § 45, І, п. 1
Са́вич § 22, п. 10
Са́вівна § 22, п. 10
Са́вович § 22, п. 10
Савоя́р § 90, п. 4
сад — *са́ду* § 48, п. 2, б
саджа́ти § 80, п. 6, б
Саду́ль § 86, п. 1, б
саквояж § 90, п. 4
са́кля — сакль § 8, п. 2, а, прим. 2
Сала́сьев § 104, п. 12, а, 1
Сало́ніки, Сало́нік, Сало́нікам § 112, п. 2
сам, само́, самі́ § 78, прим. 1
сама́ самото́ю § 25, п. 4, б, прим.
са́мий § 78, прим. 1
само́й § 78, прим. 1
самі́тній § 67, п. 2, а
самобу́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
самовчи́тель § 25, п. 2, а
само́тній § 67, п. 2, а
самохі́д § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, а
самохі́дний § 8, п. 3, д, 6; § 29, п. 1, а
самохі́ть § 30, п. 1, є
са́ни § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; *саней* § 66, п. 2, а; *са́ням* § 66, п. 3, а, *саньмі́* (й *саня́ми*) § 66, п. 5, в
Санкт-Га́ллен § 114, п. 3, г
Сан-Марті́н § 106, п. 1, г, прим. 1
Сан-Сальвадо́р § 114, п. 3, г
Са́нта-Кла́ра § 114, п. 3, г
Сант-Я́го § 112, п. 7; § 114, п. 3, г
Сапу́н-гора́ § 27, п. 1

сарáй — сарáю § 48, п. 2, в
Сардúнія § 90, п. 5, в, 5
Сатýрн § 38, п. 6
Сахалíн — *Сахалíну* § 48, п. 2, й
Сáхо-сквер § 114, п. 3, г
саяни § 38, п. 10
сваля́ва § 38, п. 10
сватівський § 113, п. 2
Сва́тове § 113, п. 2
сва́ха § 23, п. 4, прим.
сва́шин § 23, п. 4, прим.
свекрýха § 23, п. 4; § 44, II, б
свекрýшин § 23, п. 4
свекрýшисько § 44, II, б
свердлúльно-довбáльний § 29, п. 2, б
Свєнцúцький § 104, п. 8, б
свиномáтка § 25, п. 2, б
свинопáс § 25, п. 2, б
свиня́ § 20, п. 4, д, прим.; *свинéй* § 47, Б, п. 2, б; *свúньмй* (і *свúнями*) § 47, Б, п. 5, в; *годувáти свинéй* (і *свúні*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
свистáти, свúщу, свúщеш § 80, п. 4
свíжий § 67, п. 1, а
свіжісінький § 16, п. 2, а, 2
свіжість § 22, п. 4; *свíжості* § 9, п. 2, а
свіжозрýбаний § 29, п. 1, г
свій § 75
Свір, Свірі, Свір'ю, на Свірі § 112, п. 1, III
світ § 17, п. 3; *світу* § 48, п. 2, д
світловодолікування § 26, п. 1, є
світóгляд — *світóгляду* § 48, п. 2, ж
Світозáр, Світозáра § 103, п. 2, прим. 2
Свítязь § 112, п. 1, II; *Свítязю* § 48, п. 2, й; § 112, п. 1, II; *Свítязем, на Свítязі* § 112, п. 1, II
свобóда — *свобóд* § 47, Б, п. 2, а
Свьóнтек § 104, п. 8, б
Свя́дек § 104, п. 9
свят-вéчір § 26, п. 2, 1, а
Святúй Дух § 38, п. 18, прим. 2
святкóвий § 23, п. 7
свя́то § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3; *свя́ту* § 49, п. 2, а
Свя́то перемóги § 38, п. 22
Святóшин — *Святóшина* § 48, п. 1, г; *Святóшином* § 51, п. 3, б
свящéнний § 20, п. 2, в
с. г.— сільськé господáрство § 25, п. 4, з
с.-г.— сільськогосподáрський § 25, п. 4, з
с.-д.— соціáл-демокрáт, соціáл-демократúчний § 25, п. 4, з
себé (парадигма) § 74; *на сéбе* § 78, прим. 2
сéбто § 32, п. 1
Севастóполь § 108, прим.; § 114, п. 2, д
севастóпольський § 114, п. 2, д
Севíлья § 90, п. 5, а, 3; § 93, п. 1, а
сегмéнт — *сегмéнта* § 48, п. 1, ж
Седáн § 38, п. 8, прим. 4
Седлáчек § 104, п. 1
сей § 76
сейм § 38, п. 13, прим.
Сейм — *Сéйму* § 48, п. 2, й
секвóя § 90, п. 4
секретáр (парадигма) § 46, II; *секретáр* § 17, п. 1; § 38, п. 3, прим. 1; § 45, II, п. 2; *секретаря́* § 45, II, п. 2; *секретарéві* § 49, п. 1; *секретарéм* § 51, п. 1; *секретарí* § 54, п. 2
сéктор — *сéктора* § 48, п. 1, ж
сел., селян., селянськ.— селянський § 40
сéлезень § 2, п. 2, а
сéлище — *сéлища* § 57, п. 2; *у сéлищах* § 59
село́ § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2; *села́* § 48, п. 1, 1; *селу́* § 49, п. 2, а; *селóм* § 51, п. 1; *на селí* § 52, п. 3, б; *по селу́, по селí* § 52, п. 3, б, прим.; *сéла* § 60; *сíл* § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2; *сéлам* § 56; *сéлами* § 58, п. 1
селянúн — *селянú* § 54, п. 1, прим.; *селя́н* § 55, п. 1, прим.
селя́нство § 17, п. 2
селя́нський § 17, п. 2
семафóр § 45, II, п. 1
Семéнов § 104, п. 3, б
сéмеро § 2, п. 2, б; § 70, п. 10
семéстр § 96
семигíрський § 114, п. 2, б
Семигóри § 114, п. 2, б
семимúльний § 25, п. 3, а
Семипалáтинськ § 109, п. 4, б, 4
Семипíлки § 114, п. 2, б
семипíлківський § 114, п. 2, б
семиразóвий § 29, п. 1, е
Семирíчна вíйна § 38, п. 22
семирíчний § 67, п. 1, а
Семьóркін § 104, п. 3, б
сенáт § 38, п. 13, прим.
сенбернáр § 38, п. 10
Сен-Готáрд § 114, п. 3, г
Сен-е-Уáз § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
Сенкéвич § 104, п. 1; § 104, п. 5, б
Сен-Сімóн § 106, п. 1, г, прим. 1

Сент-Лу́їс § 114, п. 3, г
Серако́вський § 104, п. 1
Сергє́єв-Це́нський § 38, п. 1
Сергі́ївна § 22, п. 10
Сергі́й (парадигма) § 103, п. 2; *Сергі́єві* § 49, п. 1
се́рде́нько § 22, п. 8
серде́чний § 18, п. 4
серде́шний § 18, п. 4
се́ред § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
сере́дні ві́ки § 38, п. 22, прим. 1
сере́дній § 67, п. 2, а
середньовіччя § 25, п. 1; § 38, п. 22, прим. 1
Сере́дня шко́ла № 2 § 38, п. 15, а, прим.
серйо́зний § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
се́рце § 18, п. 4; *се́рцю, се́рцеві* § 49, п. 2, а; *серць* (і *серде́ць*) § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
се́сія § 38, п. 16
се́сія Хмельни́цької міськра́ди § 38, п. 16
сестра́ — *сестри́* § 47, А, п. 1, б, прим.; *се́стро* § 47, А, п. 6, а; *се́стри* § 47, А, п. 1, б, прим.
Сибі́р § 109, п. 4, б, 8; *Сибі́ру* § 48, п. 2, й
сиба́ський § 113, п. 2, в
Сива́ш § 113, п. 2, в
Си́вий § 38, п. 4
Си́дір § 103, п. 2, прим. 1
сиді́ти, сиджу́ § 80, п. 3, а; *сидя́ть* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
сидр § 96
сидя́чий § 85, п. 1
си́зий § 67, п. 1, а
Си́зрань § 109, п. 5; § 112, п. 1, III; *Си́зрані, Си́зранню, у Си́зрані* § 112, п. 1, III
Сиктивка́р § 109, п. 5
си́ла-силе́нна § 25, п. 4, б
силе́нний § 20, п. 2, а
силосонавантажувач § 26, п. 1, а
силуе́т § 90, п. 5, в, 1; § 91, п. 1
Симбі́рськ § 109, п. 4, б, 8
симента́лка § 38, п. 10
Симоне́нко, Симоне́нка, Симоне́нкові (Симоне́нку) § 102, п. 1
Симоне́нко Васи́ль Андрі́йович — *Симоне́нкові Василю́ Андрі́йовичу* § 49, п. 1, прим.
симпо́зіум § 38, п. 16
син — *сину́* § 53, п. 1
Син Бо́жий § 38, п. 18, прим. 2
си́ній, си́ня, си́нє (парадигма) § 68; *си́ній* § 67, п. 2, в
сині́ти, синію́, синію́ть § 80, п. 3, б, 2
сині́ший § 69, п. 1, а
сино́к — си́нку § 53, п. 1
си́нтаксис — си́нтаксису § 48, п. 1, ж
си́нтез — си́нтезу § 48, п. 2, з
си́нус — си́нуса § 48, п. 1, ж
синьоо́кий § 25, п. 1
си́ньо-си́ньо § 25, п. 4, а
синюва́тий § 23, п. 8
си́пати — сип, си́пмо, си́пте § 81, п. 2, б
сир § 45, II, п. 1; *си́ру* § 48, п. 2, а
Сиракузи § 90, п. 5, в, 5; § 113, п. 2, а
сиракузький § 113, п. 2, а
Сирдар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
Си́рія § 90, п. 5, в, 5
сировинний § 29, п. 2, б
сирота́ § 44, I; § 45, I, п. 1
систе́ма § 90, п. 5, в, 1
си́тцевий § 23, п. 7
Сици́лія § 90, п. 5, в, 5
Сичо́вка § 109, п. 2, в
сівба́ § 45, I, п. 1
Сіверськодонє́цьк § 108
Сі́дней § 90, п. 5, а, 3
сік — *у соку́* § 52, п. 2, б
сіль § 20, п. 4, в; § 44, III; *сі́ллю* § 17, п. 5; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
сільський § 8, п. 1, б; § 16, п. 2, б
сільськогосподарський § 29, п. 1, б
сім (парадигма) § 70, п. 2; *сім, семи́* § 8, п. 1, а, 1
сімдеся́т § 70, п. 4
сімдеся́тий § 71, п. 1
сімдесятиріччя § 25, п. 4, б
сімна́дцять § 70, п. 3
сімсо́т § 70, п. 5
750-річчя § 26, п. 1, д, прим.
Сімферо́поль § 108, прим.; § 109, п. 9, а, 3
сім'я́ § 45, II, п. 2
сім'я́ § 45, I, п. 2; *сім'ї́* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *сім'ю́* § 47, А, п. 3; *сім'є́ю* § 47, А, п. 4; *у сім'ї́* § 47, А, п. 5; *сім'є* § 47, А, п. 6, б; *сім'ї́* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *сіме́й* § 47, Б, п. 2, б; *сім'ям* § 47, Б, п. 3, б; *сім'ями* § 47, Б, п. 5, б; *у сім'ях* § 47, Б, п. 6
сіне́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сіни § 66, п. 1, а; *сіне́й* § 66, п. 2, а; *сіням* § 66, п. 3, а; *сіньми* § 66, п. 5, в
Сінье́ § 109, п. 1, в

сі́рий § 67, п. 1, а
Сі́рий мис § 109, п. 1, в
Сі́рко́ § 38, п. 4
сі́ро-голубо́й § 29, п. 2, е
сісти — *сядь, ся́дьмо, ся́дьте* § 81, п. 2, в
сія́ти, сію, сіють § 80, п. 3, б, 3
ска́заний § 20, п. 2, в, прим.
сказа́ти § 21, п. 1
скака́ти § 10, п. 1
Скандина́вія § 90, п. 5, в, 5
Скандина́вський півості́рів § 114, п. 1, б
Скита́лець § 104, п. 12, б
скі́льки § 79, прим.
скі́льки ж то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
склад § 21, п. 1; *скла́ду* § 48, п. 1, ж
скля́р, скля́ра § 45, II, п. 3
сконстру́йований § 24, п. 3
сконструюва́ти § 24, п. 3
скопи́йований § 84, п. 2, а
скороти́ти § 21, п. 1
Скорохо́д § 106, п. 2, в
ско́чити § 10, п. 1
скра́ю § 30, п. 1, б
скрипалів — *скрипале́ва, скрипале́ве* § 23, п. 7
скрипа́ль § 22, п. 4; § 23, п. 7
скупо́вуваний § 24, п. 2
скупо́вування § 24, п. 2
скупо́вувати § 24, п. 2
сла́бнути § 80, п. 9, прим. 2
Славу́тич § 38, п. 12, прим.
сла́ти, стелю́, сте́лють § 80, п. 3, б, 9
сла́ти, шлю́, шлю́ть § 80, п. 3, б, 9
сли́вці § 8, п. 3, а, 3
слі́д § 17, п. 3
сліпи́й § 67, п. 1, а
сліпоглухоні́мий § 29, п. 1, д
Слобожа́нщина § 38, п. 12, прим.
слова́к § 113, п. 2, б
слова́цький § 113, п. 2, б
слове́чко § 8, п. 3, а, 3; § 22, п. 7
словни́к § 8, п. 3, д, 7
«Сло́во» § 38, п. 18
сло́во § 8, п. 1, а, 2; *у сло́ві* § 52, п. 3, б; *слів* § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2
«Сло́во о полку Ігоревім» § 38, п. 18
службо́вий § 23, п. 7
слухач § 45, II, п. 3; *слухачу* § 53, п. 1; *слухаче́м* § 51, п. 1; *слухачі́* § 54, п. 2; *слухача́м* § 56
сльоза́ — *сльозьмі́* (і *сльоза́ми*) § 47, Б, п. 5, в
см — *сантиметр* § 40
смерть, сме́рті § 8, п. 2, б; *сме́рте* § 61, п. 5
Смирно́в § 104, п. 6, в, 2
смі́ттєзбі́рник § 25, п. 2, в
сміх § 17, п. 3
сміятися — *сміюся, сміємся, сміється́ться* § 80, п. 6, в, прим. 3
смо́рід § 8, п. 2, в
сму́ток, сму́тку § 8, п. 2, а
СНД § 39, п. 2
сніг § 17, п. 3; *на снігу́* § 52, п. 2, б
Сніго́вий кальві́ль § 38, п. 5
снігу́р, снігурі́ § 45, II, п. 1
Сніжи́нка § 38, п. 4
сніп § 17, п. 3
Со́боль § 104, п. 12, а, 3
соки́ра § 1, п. 1
со́кіл — *со́коле* § 53, п. 3
соколо́нько § 16, п. 2, а, 2
солда́т § 1, п. 2; *солда́тів* § 55, п. 1
солига́лицький § 113, п. 2, б
Солига́личі § 113, п. 2, б
со́ло § 86, п. 1, а
соловей — *солов'ї́ві* § 49, п. 1; *солов'є́м* § 51, п. 1; *солов'ї́* § 54, п. 2; *солов'їв* § 55, п. 1
солов'їний § 23, п. 5
Соловйо́в § 7, п. 1, б; § 104, п. 3, а; § 104, п. 11
Соловйо́во § 109, п. 2, а
со́лод § 8, п. 2, в
соло́дший § 69, п. 1, а
Соломія (парадигма) § 103, п. 1; *Соломі́є* § 47, А, п. 6, б
Солоха, Солоси́ § 103, п. 1, прим. 1
Соль-Ілецьк § 114, п. 3, г
соль-ілецький § 114, п. 3, г
Сомалі́ § 90, п. 5, а, 3
Сомко́ва Доли́на § 114, п. 1, а
сон § 8, п. 2, а; § 50, п. 2; *сну* § 8, п. 2, а
со́нце § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2; *со́нцю* § 49, п. 2, а
со́нячний § 18, п. 4
со́няшник § 18, п. 4
со́рок, сорока́ § 70, п. 7
сорока — *сорок* § 8, п. 3, д, 2
Сорокаду́би § 114, п. 2, б
сорокаду́бівський § 114, п. 2, б
сороково́й § 71, п. 1
сорт — *со́рту* § 48, п. 2, ж
сосна́, со́сон (і *со́сен*) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Со́сницька со́тня § 38, п. 12
со́тий § 71, п. 1
со́тня, со́тень § 8, п. 2, а
Софі́їн § 23, п. 4
Софі́йський собо́р § 38, п. 21
Софія § 23, п. 4
соціа́л-демократи́чний § 29, п. 2, а

Соціалісти́чна Респу́бліка В'єтна́м § 38, п. 12
соціоло́гія § 86, п. 1, а; § 90, п. 5, а, 2
соцстра́х § 25, п. 4, а
соцстрахівський § 25, п. 4, а
со́чинський § 113, п. 1
Со́чі § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4, а, 1; § 113, п. 1
сою́з § 1, п. 1
спалахну́ти § 21, п. 1
Спа́сівка § 38, п. 22
Спас-Кле́пики § 114, п. 3, г
спа́ти § 80, п. 3; *сплять* § 85, п. 1
спа́тися — *спи́ться* § 18, п. 4, прим. 1
спектр — *спік* § 85, п. 2
спе́реду § 30, п. 1, б
спе́ршу § 30, п. 1, г
спеціаліст § 22, п. 13
спе́чений § 20, п. 2, в, прим.
спирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; *спи́рту* § 48, п. 2, а
спиртівка § 22, п. 11
Співдру́жність Незале́жних Держа́в § 38, п. 11
спідло́ба § 30, п. 1, е
спідній § 67, п. 2, а
спі́кши § 85, п. 2
спі́лка, спі́лці § 16, п. 2, б, прим.
спілча́нський § 16, п. 2, б, прим.
спі́льник § 16, п. 2, б
сплячи́й § 85, п. 1
спо́вна § 30, п. 1, в
Сполу́чені Шта́ти Америки § 38, п. 12
спорт — *спо́рту* § 48, п. 2, ж
спортивне товариство «Трудові резе́рви» § 38, п. 15, а
спо́сіб — *спо́собу* § 48, п. 1, ж; § 48, п. 2, ж
спостерегти́ § 10, п. 2
спостері́гати § 10, п. 2
споча́тку § 30, п. 1, б
справедли́вий § 2, п. 2, в
спра́вжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сприйняття — *сприйня́ть* § 55, п. 2
сприя́ння § 22, п. 5
сприя́ти § 22, п. 5
спросо́ння § 20, п. 4, г
спро́ста § 30, п. 1, в
спро́щення § 80, п. 6, в
сп'я́ну § 30, п. 1, в
ссавці § 20, п. 3
ссáти § 20, п. 3
ст.— станція, сторіччя § 40
става́ти, стаю́ § 80, п. 3, б, 4, прим.
ста́вити — *став, ста́вмо, ста́вте* § 81, п. 2, б
ставо́к — ставка́ § 48, п. 2, д
ста́вши § 85, п. 2
стадіо́н «Дина́мо» § 38, п. 15, а
ста́йня — *ста́єнь* § 9, п. 1; § 16, п. 2, в
стака́то § 89, п. 1
сталева́р (парадигма) § 46 II
сталь — *ста́лі* § 61, п. 1
Стальо́ва Во́ля § 109, п. 7, г
Станови́й (хребет) § 109, п. 7, а
стано́вище § 22, п. 9; *у становищі* § 52, п. 3, б
ста́нція метро́ «Контрактова́ пло́ща» § 38, п. 19
ста́нція Фа́стів-Пе́рший § 38, п. 19
Станюко́вич § 104, п. 6, в, 4
старанний § 20, п. 2, б
старанність § 20, п. 2, в
старанно § 20, п. 2, в
Стара́ Плани́на § 114, п. 1, а
Стародубський полк § 38, п. 12
староіндійський § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
Старокостянти́нів § 114, п. 2, а
ста́роста § 45, І, п. 1; *старости́* (і *ста́рости* — з іншим значенням) § 47, Б, п. 1; *старостів* (і *ста́рост* — з іншим значенням) § 47, Б, п. 2, в
ста́рший § 67, п. 1, а
ста́ти § 10, п. 1; *став* § 85, п. 2; *стань* § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в; *ста́ньмо* § 81, п. 2, в; *ста́ньте* § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
стаття́ § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; *статті́* § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *статтю́* § 47, А, п. 3; *статте́ю* § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 4; *у статті́* § 47, А, п. 5; *статте́й* § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; *стаття́м* § 47, Б, п. 3, б; *стаття́ми* § 47, Б, п. 5, б; *у стаття́х* § 47, Б, п. 6
ствердити § 21, п. 1
ство́рений § 84, п. 2, а
стели́ти § 80, п. 3, б, 9
степ — *сте́пу; у степу́* § 52, п. 2, б; *степі́в* § 55, п. 1
Степа́н — *Степа́не* § 53, п. 3
Степа́нов § 104, п. 1
Степан Ти́гряча Смерть § 106, п. 1, а
Степанчу́к § 17, п. 6
стерегти́ § 8, п. 3, в; *стері́г* § 8, п. 3, в; § 80, п. 9, прим. 1; *стерегла́, стерегло́* § 8, п. 3, в
стерегтíся — *стерíгся* § 80, п. 9, прим. 3

стерігши § 8, п. 3, в
Стеф'юк § 6, п. 1
стид — *сти́ду* § 48, п. 2, ж
стиль § 50, п. 2; *сти́лю* § 48, п. 2, з
стильови́й § 23, п. 7
сти́мул § 90, п. 5, в, і
стирáти, стер, зітрú § 10, п. 2
стіжóк, стіжкá § 8, п. 3, а, і
стіл § 50, п. 2; *столá* (*й стóлу*) § 48, п. 1, в
стільéць, стільця § 8, п. 3, а, і
стíльки § 79, прим.
стíльки-то § 33, А, п. 3, а
стін. календáр (стінний календар) § 40
сто, ста § 70, п. 7
стовбóватий § 23, п. 8
стóвбур § 45, II, п. 1
стовп — *на стовпí* § 52, п. 3, а
стóгін — *стóгону* § 48, п. 2, ж
стодвадцятип'ятирíчний § 29, п. 1, е
125-рíчний § 29, п. 1, е
«Стоїть горá висóкая» § 38, п. 18
Стóїч § 104, п. 5
Стóлаць § 109, п. 9, б
Столéтов § 104, п. 2, г
«Столúчне» § 38, п. 25
стóляр § 45, II, п. 1
столя́рно-механíчний § 29, п. 2, б
стоп-крáн § 26, п. 2, 1, а
стоп'ятдесятиріччя § 26, п. 1, д
сторíнка § 8, п. 3, б, 1; § 17, п. 3, прим.; *сторíнці* § 17, п. 3, прим.
сторíччя § 20, п. 4, а; § 26, п. 1, д; *сторíччю, у сторíччі* § 20, п. 4, а; *сторíч* § 20, п. 4, а
стóрож § 8, п. 2, в; § 23, п. 7; § 45, II, п. 3; *стóроже* § 53, п. 3
сторожів — *стóрожева, стóрожеве* § 23, п. 7
сторонá, сторíн § 8, п. 3, б, 1
сторóнній § 67, п. 2, а
стóртинг § 38, п. 13, прим.
Стохíд § 108
стоя́ти § 8, п. 1, а, б; § 10, п. 1; § 80, п. 3, а; *стíй* § 8, п. 1, а, б; § 81, п. 2, а; *стíймо, стíйте* § 81, п. 2, а
стравохíд § 8, п. 3, д, б
страйкóм § 20, п. 1, б; § 38, п. 14, а
Стрáсбург § 113, п. 2, а
стрáсбурзький § 113, п. 2, а
страх — *стрáху* § 48, п. 2, є
Страхолíсся § 114, п. 2, г
страхолíський § 114, п. 2, г
страшéнний § 23, п. 2
стремéно — *стремéна* § 54, п. 3
стрибóк — *стрибкá* § 48, п. 2, ж
Стрíйський парк § 38, п. 9
стриміти § 2, п. 3, а
стрíмувати § 2, п. 3, б
Стріла § 38, п. 4
стрімголóв § 30, п. 1, є
стручóк § 22, п. 12
ст.-сл.— старослов'я́нський § 25, п. 4, з
студéнт § 8, п. 2, е; § 18, п. 2, в; *студéнта* § 48, п. 1, а
студéнтство § 18, п. 2, в
студéнтський § 18, п. 2, в
стýкнути — *стýкну* § 80, п. 8, б, 2; *стýкни, стýкнім(о), стýкніть* § 81, п. 1, в
стусáн — *стусанá* § 48, п. 2, ж
субóта — *субóт* § 8, п. 3, д, 3
субóтній § 23, п. 1
сувенíр § 45, II, п. 1
сувій — *сувóю* § 48, п. 2, і
суддя § 20, п. 4, б; § 45, 1, п. 2; *судді, суддю* § 20, п. 4, б; *сýдді* § 47, Б, п. 1; *сýддів* § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, в
Суджонó Хадіното § 38, п. 1, прим. 3
Суéц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в; § 113, п. 2, б
суéцький § 113, п. 2, б
сузíр'я Великóго Пса § 38, п. 6, прим. 1
сукнó — *сýкон* § 55, п. 2, прим.
сýкня, сýконь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
сýма § 89, п. 1
Сунь Ятсéн § 38, п. 1, прим. 2; § 106, п. 2, д
сусíдній § 67, п. 2, а
суспíльно корúсний § 29, п. 1, г, прим. 1
суспíльно необхíдний § 29, п. 1, г, прим. 1
суспíльно-політúчний § 29, п. 2, б
суттéвий § 23, п. 7
суть § 16, п. 1, а
Сухúй Яр § 38, п. 9
суходíл — *суходóлу* § 48, п. 2, і
Сухýмі § 109, п. 4, а, і
сушняк — *сушнякý* § 48, п. 2, б
сформульóваний § 84, п. 2, а
сфотографувáти § 21, п. 1
схил § 21, п. 1
схíд § 38, п. 7
Схід — *Далéкий Схід, Схід прокúнувся* § 38, п. 7
схíдний § 67, п. 1, а
Східноєвропéйська рівнúна § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
Східноказахстáнська óбласть § 114, п. 2, а, прим.

Східнокитайське мо́ре § 114, п. 2, а, прим.
східнослов'я́нський § 29, п. 1, б
схід со́нця § 38, п. 6, прим. 2
схо́ди § 66, п. 1, а; *схо́дів* § 66, п. 2, б; *схо́дам* § 66, п. 3, а; *схо́дами* § 66, п. 5, а
схопи́ти § 10, п. 1
Сьє́рра-Леóне § 91, п.2; § 109, п.9, а, 1
сьогóдні § 7, п. 2; § 17, п. 3
сьогóднішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сьóмий § 7, п. 2; § 16, п. 1, б; § 71, п. 1
7-й § 28, п. 2, а
7-А § 25, п. 4, є
Сю § 93, п. 2; § 100, п. 2
сюжéт — сюжéту § 48, п. 2, з
сюрреалі́зм § 89, п. 2
сяк-та́к § 30, п. 3, г
Сян § 108
Сятко́вський § 104, п. 9

Т

т.— товари́ш, том § 40
та́бель § 86, п. 1, б
«Та́врія» § 38, п. 25
Тадéй § 88
таджи́к § 113, п. 2, б
таджи́цький § 113, п. 2, б
Тажибáєв § 104, п. 6, в, 1
та й § 32, п. 2, б
таки́м чи́ном § 30, п. 2, в
так-от § 33, А, п. 3, а
таксі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
та́к-таки § 33, А, п. 3, а
та́к-то § 30, п. 3, в
так що § 32, п. 2, б
таланови́тий § 23, п. 8
тали́ський § 113, п. 2, в
Тамбóв § 113, п. 2
тамбóвський § 113, п. 2
та́нець — та́нцю § 48, п. 2, и
танóк — танкý § 48, п. 2, и
танцюва́ти § 17, п. 3
Та́о Юаньмі́нь § 38, п. 1, прим. 2; § 106, п. 2, д
Та́ссо § 100, п. 2
татáрин — татáри § 54, п. 1, прим.; *татáр* § 55, п. 1, прим.
Тати́щев § 104, п. 6, в, 4
та́то § 54, п. 3; *та́ту* § 53, п. 1; *та́ти* § 54, п. 1; § 54, п. 3; *та́тів (тат)* § 55, п. 1
тату́ньо § 44, II, а
Тбілі́сі § 112, п. 7; § 113, п. 2, в
тбіліський § 113, п. 2, в
твéрдження, твéрджень § 8, п. 2, г
Твердохлéбов § 104, п. 2, г
твій § 75; *твоє́* § 5, п. 1; *твої́* § 4, п. 1
т-во (товариство) § 26, п. 2, 5
твóрення, твóрень § 8, п. 2, г
творе́ць, творця́ § 8, п. 3, д, 1
твóрчо § 9, п. 2, г, прим.
теáтр § 88; § 91, п. 1; § 96
теїн § 90, п. 5, б
текст — тéксту § 48, п. 2, б
текстúль § 90, п. 5, в, 1
телегрáф § 86, п. 2
Тéльман § 86, п. 1, б
теля́, теля́ти § 44, IV, а; *теля́та* § 65, п. 1; *теля́т* § 65, п. 2; *теля́там* § 65, п. 3
теля́тко — теля́ткові, теля́тку § 49, п. 1; *на теля́ткові* § 52, п. 1, б; *на теля́тку* § 52, п. 1, б, прим.
теля́чий § 67, п. 1, а
тéмно-зелéний § 29, п. 2, е
тéмної нóчі § 30, п. 2, в
темнувáтий § 23, п. 8
темп § 45, II, п. 1; *у тéмпі* § 52, п. 3, а
тéніс — тéнісу § 48, п. 2, и
Теодóр § 88
теóрія § 88
тепéр § 17, п. 1
тепéрішній § 67, п. 2, б
тепловóз § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, а
Тéплого Олéкси § 38, п. 22
тепло- й гідроелектростáнції § 26, п. 2, б
теплообмíнний § 29, п. 1, а
Тéрек § 109, п. 1
Терéнь (парадигма) § 103, п. 2
тéрмін — тéрміна, тéрміну § 48, п. 2, й, прим.
термогідродинáміка § 26, п. 1, є
термóметр § 96
Тернóпіль § 108, прим.; § 112, п. 1, II; *Тернóполя* § 48, п. 1, г; § 112, п. 1, II; *Тернóполем, у Тернóполі* § 112, п. 1, II
терорúзм § 22, п. 13
терпíти — терпíть § 83, прим. 1
тéрти § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б, 9, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, а; *тру, труть* § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б, 9, прим.; *три* § 80, п. 3, б, 9, прим.
тéртий § 84, п. 2, прим. 1, а
Теруéль § 86, п. 1, б; § 91, п. 1; § 112, п. 1, II; *Теруéля, Теруéлем, у Теруéлі* § 112, п. 1, II
тесáти § 10, п. 2
тесля́р § 45, II, п. 3; *тесля́ра* § 45,

II, п. 3; § 48, п. 1, а; *теслярe* § 53, п. 3; *теслярі* § 54, п. 2
Тетерів § 108; § 113, п. 2; *Тетерева* § 48, п. 1, д
тетерівський § 113, п. 2
течія Гольфстрім § 38, п. 9
ти (парадигма) § 73; *до тебе* § 78, прим. 2
Тибет § 90, п. 5, в, 5
тигр — *на тигрі* § 52, п. 1, б, прим.
тиждень § 19, п. 1; *тижня* § 19, п. 1; § 48, п. 1, е
тижневий § 19, п. 1
Тимірязев § 104, п. 2, в
Тиміш (парадигма) § 103, п. 2; *Тиміш* § 103, п. 2, прим. 1
Тимофєєв § 104, п. 6, в, 2
тим разом § 30, п. 2, в
тим-то § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
Тимчасовий уряд § 38, п. 13,
тимчасово § 30, п. 1, є
тим часом § 30, п. 2, в
тимчасом як § 32, п. 2, б
тин — *тину* § 48, п. 2, в
тип § 90, п. 5, в, 1
Тирасполь § 103, прим.
Тиса § 108
тисяча § 70, п. 11
тисяча дев'ятсот вісімдесят восьмий § 28, п. 1, б, прим. 1
тисяча дев'ятсот дев'яносто перший — *тисяча дев'ятсот дев'яносто першого* § 71, п. 2
тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятий — *у тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятому* § 71, п. 2
тисяча п'ятсот тридцять вісім § 28, п. 1, б, прим. 1
тисячний § 71, п. 1
титан § 38, п. 2, а, прим. 1
Титов § 104, п. 6, в, 2
тиф — *тифу* § 48, п. 2, ж
Тихвін § 109, п. 4, б, 3
тихий-тихесенький § 25, п. 4, б
Тихомиров § 104, п. 6, в, 2
Тихорецьк § 109, п. 4, б, 3
тихо-тихо § 25, п. 4, а
Тиціан § 104, п. 6, в, 1
Тичинин — *Тичинине слово* § 38, п. 26, а
тиша § 45, І, п. 3; *тиші* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; *тишу* § 47, А, п. 3; *тишею* § 47, А, п. 4; *у тиші* § 47, А, п. 5
тишком-нишком § 25, п. 4, б
тільки-но § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
тільки що § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 2, а
тім'я § 6, п. 1; § 45, II, п. 2
«Тіні забутих предків» § 38, п. 18
тінь (парадигма) § 46, III; *тінь* § 20, п. 4, в; § 44, III; *тіні* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *тінню* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *у тіні* § 61, п. 4; *тіней* § 62, п. 2; *тіням* § 62, п. 3; *у тінях* § 62, п. 5
тітка § 23, п. 4
Тіто, Тіта § 100, п. 2, прим.
титуся — *титусю* § 47, А, п. 6, в
тітчин § 23, п. 4
тканство § 18, п. 2, а
ткацький § 18, п. 2, а
ткач § 18, п. 2, а; § 45, II, п. 3
тов.— товарищ § 40
товар § 1, п. 2; *товару* § 48, п. 2, б
товариство § 18, п. 2, в
Товариство об'єднаних українських канадців § 38, п. 14, в
товариський § 18, п. 2, в
товариш (парадигма) § 46, II; *товариш* § 18, п. 2, в; § 28, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 3; *товаришеві* § 49, п. 1; *на товаришеві* § 52, п. 1, а; *товаришу* § 53, п. 1; *товариші* § 54, п. 2; § 60; *товаришів* § 55, п. 1; *товаришам* § 56; *товаришами* § 58, п. 1
товаришів — *товаришева, товаришеве* § 23, п. 7
товариш Віталій — *товаришу Віталію* § 53, п. 4, прим. 2
товаришу Гончар § 53, п. 4, прим. 3
Товста Могила § 38, п. 8, прим. 1
тогобічний § 67, п. 1, а
той, та, те (парадигма) § 76; *від того* § 78, прим. 2; *на тому* § 78, прим. 2
Той, що гребле рве § 38, п. 2, б
токай § 38, п. 10
Токмак, Токмака, у Токмаці (у Токмаку) § 112, п. 1, II
Толедо § 86, п. 2
толк — *толку* § 48, п. 2, ж
Толстой § 104, п. 10
том § 8, п. 2, е; *тому* § 48, п. 2, б
Томашув-Мазовецький § 109, п. 7, д
тому-то § 32, п. 3
тому що § 32, п. 2, б
тонна § 89, п. 1
тонно-кілометр § 26, п. 2, 1, в
тонший § 17, п. 2
тонюсінький § 16, п. 2, а, 2
Томінг § 99
тополенька § 22, п. 8

топо́ля — топо́ль § 8, п. 3, д, 3
топо́лька § 8, п. 3, д, 3
торг, то́ргу § 8, п. 2, б; *на то́рзі, на торгу́* § 52, п. 3, а, прим.
торгівець, торгівця § 8, п. 3, а, 1
торгпре́д § 8, п. 2, д
торішній § 18, п. 4; § 67, п. 2, б
торф'яни́й § 6, п. 1, прим.; § 92, п. 1, а
тото́жний § 67, п. 1, а
Т-подібний § 25, п. 4, ж
трава́ звіробі́й § 27, п. 1
тра́вень, тра́вня § 8, п. 2, а
траекто́рія § 91, п. 2, прим.
тра́ктор — тра́ктора § 48, п. 1, є; *тракторі́* § 57, п. 2; *тракторо́м* § 56; *тракторами* § 58, п. 1
тра́тити — трать § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в; *тра́тьмо* § 81, п. 2, в; *тра́тьте* § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
Трафальга́р-сквер § 38, п. 8, прим. 3
Тре́птов-парк § 38, п. 8, прим. 3
третина́ § 72, п. 1
третирува́ти § 24, п. 3
тре́тій § 71, п. 1; *тре́тя, тре́те* § 20, п. 4, д, прим.; § 71, п. 1
Третьяко́в § 104, п. 12, а, 1
Третьяко́вська галере́я (Держа́вна Третьяко́вська галере́я) § 38, п. 15, в, прим.
три (парадигма) § 70, п. 2; *три* § 70, п. 8; *трьох* § 7, п. 2; § 16, п. 1, б; § 70, п. 8; *трьом* § 70, п. 8
«Трибу́на лю́ду» § 38, п. 18
трива́ти § 2, п. 3, а
трива́га § 2, п. 3, а
тридця́тий § 71, п. 1
35-мільйо́нний § 28, п. 2, а
три́дцять § 70, п. 3
три з полови́ною ти́сячний загін § 28, п. 1, б, прим. 2
трику́тник § 25, п. 4, б; *трику́тника* § 48, п. 1, ж
трима́ти § 2, п. 1; § 2, п. 3, б
трина́дцять § 70, п. 3
триніжок § 25, п. 3, а
Трипі́лля § 108; § 114, п. 2, б
трипі́льська культу́ра § 38, п. 22, прим. 1
трипроце́нтний § 25, п. 4, б
три п'я́ті, трьома́ п'я́тими § 72, п. 1
три́ста § 28, п, 1, а; § 70, п. 5; *трьохсо́т, трьомста́м* § 28, п. 1, а
три четве́рті § 72, п. 1
три-чоти́ри § 25, п. 4, в
3—4 (дні) § 25, п. 4, в, прим.
Трі́єст § 91, п. 2
тріск § 19, п. 2
тріснути § 19, п. 2
тріумві́рат — тріумві́рату § 48, п. 2, б
тріу́мф § 90, п. 5, а, 2
тріща́ти § 2, п. 3, б
тро́е, трьох, трьом § 70, п. 8
троїстий § 23, п. 6
Троїстий сою́з § 38, п. 11
Тро́їцьк § 109, п. 4, а, 2; § 109, п. 9, в
тро́хи ви́ще зазна́чений § 29, п. 1, г
Троя́нда § 38, п. 2, б
Трубецько́й (Трубецька́) § 104, п. 9
Трубіж § 108
Трублае́вич § 104, п. 6, в, 4
трубопро́від § 8, п. 3, д, 6; *трубопро́воду* § 48, п. 2, і
трудодень § 26, п. 1, в
трьохмільйо́нний (і *тримільйо́нний*) § 71, п. 1
трьохсо́тий § 71, п. 1
трьохти́сячний (і *тритися́чний*) § 71, п. 1
3-ти́сячний § 28, п. 2, а
трястись — тря́сся § 20, п. 1, г
тт.— товариші, томи § 40
Туапсе́ § 109, п. 1; § 112, п. 7
туберкульо́з § 86, п. 1, б
тугий § 67, п. 1, а
Тулу́за § 86, п. 1, а
Тульчи́н § 113, п. 1
тульчи́нський § 113, п. 1
туман — тума́ну § 48, п. 2, е
тума́нний § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.
тума́нність § 20, п. 1, в
тума́нність Андроме́ди § 38, п. 6, прим. 1
тума́нно § 20, п. 1, в
тунгу́с § 113, п. 2, в
тунгу́ський § 113, п. 2, в
Тунгу́ський метеори́т § 38, п. 6, прим. 1
Тупи́й Ніж § 106, п. 1, а
Тупи́к § 109, п. 4, б, 6
Турге́нев § 104, п. 1
туре́цький § 18, п. 1, а; § 113, п. 2, б
Туре́ччина § 18, п. 1, а
«Турі́ст» § 38, п. 25
турне́ § 100, п. 2
ту́рок § 113, п. 2, б
Турсунзаде́ § 106, п. 2, е
ТУ-154 § 25, п. 4, е

тутéшній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Тýшино § 109, п. 4, б, 1; § 113, п. 1
тýшинський § 113, п. 1
тхір § 18, п. 4, прим. 2
тьмя́ний § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3
Тьóлкін § 104, п. 3, б
тьóхкати § 16, п. 1, б
тю́бик § 93, п. 2
ТЮГ—*ТЮГу, ТЮГом* § 39, п. 2, прим.
тюль § 93, п. 2
Тюмéнєв § 104, п. 12, а, 3, прим.
Тюмéнь § 109, п. 9, а, 3, прим.
тюрк — *тю́рки* § 113, п. 2, б
тю́ркський § 113, п. 2, б
Тю́тчев § 53, п. 4
тягну́ти, тягну́в, тягну́ла § 80, п. 9, прим. 2
тягті́ § 80, п. 9, прим. 2
тя́мущий § 67, п. 1, а
Тянь-Ша́нь § 109, п. 9, а, 3

У

Уа́йльд § 97
УАПЦ § 41, п. 5
уби́вця § 44, І; § 45, І, п. 2
Убийвóвк § 26, п. 1, г; § 106, п. 2, а
убі́к § 30, п. 1, б
убóгий § 18, п. 2, б
убóзтво § 18, п. 2, б
уболівáльник § 22, п. 3
убрíд § 30, п. 1, б
увáга § 11, п. 3, а
увáжність § 11, п. 3, а
увертю́ра § 11, п. 3, б
увéчері § 9, п. 1; § 30, п. 1, б
у ви́гляді § 30, п. 2, а
уві сні § 30, п. 2, а
увíч § 30, п. 1, б
угíддя — *угíдь* § 20, п. 4, а
У́глич § 109, п. 4, б, 6
Угловé § 109, п. 7, а
угóлос § 30, п. 1, б
угорí § 30, п. 1, б
угóрка § 38, п. 5
Угóрка § 38, п. 5
Угóрська Респýбліка § 38, п. 12
угóру § 30, п. 1, б
Угóрщина § 11, п. 3, б
удáрник § 11, п. 3, а; § 45, ІІ, п. 1; *удáрнику* § 53, п. 1
удáрницький § 11, п. 3, а
удáча § 11, п. 3, а
удвóх § 30, п. 1, г
удéнь § 30, п. 1, б
удíй § 8, п. 3, д, 5
Удовиченко § 11, п. 3, б
удосконáлення § 22, п. 5
Уéльс § 97
Ужгород, Ужгорода, Ужгородом, в Ужгороді § 112, п. 1, ІІ
ужи́тий § 84, п. 2, б
узбéк § 113, п. 2, б
узберéжжя § 8, п. 3, б, 3; § 11, п. 3, а
узбéцький § 113, п. 2, б
узви́шшя § 57, п. 2; *узви́шшям* § 56; *узви́шшями* § 58, п. 1; *на узви́шшях* § 59
узи́мку § 30, п. 1, б
узнáки § 30, п. 1, б
узя́тись, узя́вся, узялáсь, узялóсь, узялúсь § 80, п. 9, прим. 3
указ § 11, п. 3, а
уклáд § 11, п. 3, а
Укоопспíлка § 39, п. 1, а
Україна § 11, п. 3, б, прим.
«Україна» § 38, п. 18; § 38, п. 20
українець § 38, п. 1, прим. 6
українка — *українок* § 47, Б, п. 4, а
Українська глíва § 38, п. 5
Українська республікáнська пáртія § 38, п. 14, б
Українське товáриство охорóни пам'я́ток істóрії та культýри § 38, п. 14
«Українські» § 38, п. 25
украй § 30, п. 1, б
Укрінфóрм § 39, п. 1, а
Укрпрофрáда § 39, п. 1, а
укýпі § 30, п. 1, б
улáд § 30, п. 1, б
Улáн-Удé § 112, п. 7; § 114, п. 3, в
улéсливий § 19, п. 1
улíтку § 30, п. 1, б
ультимáтум § 11, п. 3, б
Ульянов § 104, п. 12, а, 1
Уманська міськрáда § 38, п. 12
Уманщина § 17, п. 2
умíсний § 19, п. 3
у мíру тóго як § 32, п. 2, б
умóва § 11, п. 3, а
умóвний § 11, п. 3, а
унáслідок § 31, п. 1, а
унíз § 30, п. 1, б
унизý § 30, п. 1, б
універмáг — *універмáгу* § 48, п. 2, в
університéт — *університéту* § 48, п. 2, г
уночí § 30, п. 1, б
унтер-офіцéр § 26, п. 2, 1, б
унтер-офіцéрський § 29, п. 2, а
У Ну Мунг § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, е
Уóлл-стрит § 38, п. 8, прим. 3
упéнь § 30, п. 1, б
упередí § 30, п. 1, б

упе́рти, упру, упру́ть, упри́ § 80, п. 3, б, 9, прим.
уплáв § 30, п. 1, б
уплáч § 30, п. 1, б
у пóміч § 30, п. 2, а
упóперек § 30, п. 1, б
упóру § 30, п. 1, б
управá § 11, п. 3, а
урагáн — урагáну § 48, п. 2, е
у (в) рáзі § 31, п. 3
Урáл § 11, п. 3, б; *Урáлу* § 48, п. 2, й
Урáло-Кущúмський степ § 38, п. 8
уранці § 30, п. 1, б
урéшті § 30, п. 1, б
урúвок — урúвку § 48, п. 2, д
урівень § 30, п. 1, б
урівні § 30, п. 1, б
урожáй — урожáєм § 51, п. 1
урóзкид § 30, п. 1, б
урóзліт § 30, п. 1, б
урóзсип § 30, п. 1, б
урóзтіч § 30, п. 1, б
урочúстий § 23, п. 6
УРП § 39, п. 2
урядовець § 30, п. 1, б
Усвя́тцев § 104, п. 2, в
усередúні § 30, п. 1, б
услíд § 30, п. 1, б
усмáк § 30, п. 1, б
ýсміх — ýсміху § 48, п. 2, ї
Усóлье § 109, п. 9, а, ї
Успíння § 38, п. 22
ýспіх § 45, II, 1; *ýспіху* § 48, п. 2, ї
Уссýрі § 112, п. 7
устáлення § 11, п. 3, а
устанóва § 11, п. 3, а
установлювати § 10, п. 1
у стократ § 30, п. 2, а
ýстрій, ýстрою § 8, п. 1, а, 1
устýп § 11, п. 3, а
Усть-Каменогóрськ § 114, п. 3, г
усть-каменогорський § 114, п. 3, г
усýнений § 84, п. 2, прим. 1, б
усýнути § 84, п. 2, прим. 1, б
усýнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
УТН § 39, п. 2
утóпія § 11, п. 3, б
утрúчі § 30, п. 1, а
утрьóх § 30, п. 1, г
ýчень § 9, п. 1; *ýчні 8—10 клáсів* § 25, п. 4, в, прим.
учúтель (парадигма) § 46, II; *учúтель* § 45, II, п. 2; *учúтеля* § 48, п. 1, а; *учителі* § 60
учúтель-фізик § 27, п. 3
У Чин Су § 38, п. 1, прим. 3
учотирьóх § 30, п. 1, г
ушúр § 30, п. 1, б
уя́ва § 11, п. 3, а

Ф

фабкóм § 38, п. 14, а
фáбрика (парадигма) § 46, I; *фáбрика* § 45, I, п. 1; § 88; § 90, п. 5, в, 1; *фáбрики* § 47, А, п, 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *фáбриці* § 47, А, п. 2; *фáбрику* § 47, А, п. 3; *фáбрикою* § 47, А, п. 4; *на фáбриці* § 47, А, п. 5; *фáбрик* § 47, Б, п. 2, а; *фáбрикам* § 47, Б, п. 3, а; *фáбриками* § 47, Б, п. 5, а
фáбрика дитя́чих іграшок «Перемóга» § 38, п. 15, а
фабрúчний § 23, п. 1
фавн § 38, п. 2, а, прим. 1
фаетóн § 91, п. 1
факт § 88
фáктор — фáктору, фáктора § 48, п. 2, й, прим.
фальш — фáльші § 61, п. 1
Фам Ван Донг § 38, п. 1, прим. 3
Фаóн § 88
фараóн § 88
Фараóн § 38, п. 4
фартýх § 88
Фáстів, Фáстова § 8, п. 1, а, 4
фáуна § 94
Фáуст § 94
фах § 88
фахівéць, фахівця § 8, п. 3, а, 1
фаянс § 88, § 90, п. 4
федератúвний § 88
Федерáція незалéжних профспілóк Украíни § 38, п. 14, в
Фéдін § 104, п. 1
Фéдір § 22, п. 10, прим.; § 88; § 103, п. 2, прим. 1
Фéдорівна § 22, п. 10, прим.
Фéдоров § 104, п. 3, б
Фéдорович § 22, п. 10, прим.
Фéдченко § 17, п. 6
Федчúшин § 17, п. 6
феєрвéрк § 90, п. 4; § 91, п. 2
Фейєрбáх § 90, п. 4; § 91, п. 2
фейлетóн § 88; *фейлетóну* § 48, п. 2, з
фермéнт — фермéнту § 48, п. 2, з
Фетáй Чотінчит § 106, п. 1, е
Фетьюó § 93, п. 1, а
фéя § 38, п. 2, а, прим. 1
Ф'ёзоле § 92, п. 1, а
фіáлка § 90, п. 5, а, 2
фігýра § 88
фізик § 22, п. 1, прим.
фізика § 88, § 100, п. 1, І; *фізики, фізиці* § 100, п, 1, І

фізик-учи́тель § 27, п. 3
фізи́чний § 90, п. 5, в, 1
фізіоло́гія § 88
філе́ § 91, п. 1
Філіппі́ни § 88; § 112, п. 2; § 113, п. 1; *Філіппі́н, Філіппі́нам* § 112, п. 2
філіппі́нський § 113, п. 1
Філіппов § 104, п. 6, в, 2
філосо́фія § 88
фільм § 93, п. 1, б
фін, фіни § 89, п. 1
фіна́нси § 90, п. 5, а, 5
Фінікія § 88
Фінля́ндія § 86, п. 1, б
Фінська зато́ка § 114, п. 1, б
фіолето́вий § 90, п. 5, а, 2
Фіорава́нте § 90, п. 5, а, 2
Фірдоусі § 88; § 100, п. 2
фірма «Фі́лко корпоре́йшн» § 38, п. 17
Фіу́ме § 90, п. 5, а, 2; § 112, п. 7
ф-ка (фабрика) § 26, п. 2, 5
Фламмаріо́н § 89, п. 3
флегма́тик § 88
Флобе́р § 86, п. 1, а
Флоре́нція § 88
Флори́да § 90, п. 5, в, 2
флот § 86, п. 1, а
Флура́нс § 86, п. 1, а
фойе́ § 90, п. 4
Фолл-Ри́вер § 114, п. 3, г
фолл-ри́верський § 114, п. 3, г
фон Бісмарк § 107, п. 3
Фонвізін § 106, п. 1, г, прим. 2
фон дер Гольц § 106, п. 1, г
фоне́тика § 88
Фонтен-сюр-Ро́н § 38, п. 8, прим. 2
фо́рма § 88; *форм* § 8, п. 2, а, прим. 2
фо́рмула § 86, п. 1, а
форпо́ст § 19, п. 1, прим.
форпо́стний § 19, п. 1, прим.
форті́симо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
фо́сфор § 88
фотогра́фія § 14
франківський — франківські соне́ти § 38, 26, в, прим. а
Франківський — Франківська кімна́та § 38, 26. в
Франко́ — Франка́ § 48, п. 1, а
Фра́нкфурт-на-Ма́йні § 38, п. 8, прим. 2; § 112, п. 6; § 114, п. 3, д; *Фра́нкфурта-на-Ма́йні, у Фра́нкфурті-на-Ма́йні* § 112, п. 6
франкфуртський-на-Ма́йні § 114, п. 3, д
Фра́нція § 38, п. 12; § 88
францу́з § 113, п. 2, а
францу́зький § 113, п. 2, а
фрезерува́льник § 22, п. 3
френч § 38, п. 1, прим. 5
Фрідріх — Фрідріху § 53, п. 1
Фрідріх-Вільге́льм § 106, п. 3, а
фу́га § 88
Фукуї́ § 112, п. 7
фунт стерлінгів — фу́нта сте́рлінгів § 48, п. 1, е
Фур'є́ § 92, п. 1, а
футбо́л § 86, п. 1, а; *футбо́лу* § 48, п. 2, и
футля́р § 45, II, п. 1; § 88, *футля́ри* § 54, п. 1
Фу́чик § 104, п. 5, б
фюзеля́ж § 92, п. 2, б

Х

хазя́їн § 1, п. 2; *хазяї́, хазяї́н* § 54, п. 1, прим.
халва́ § 86, п. 1, а
хапа́ти § 10, п. 1
харакі́рі § 90, п. 5, а, 4
Хара-Нур § 38, п. 8, прим. 3
Ха́рків § 8, п. 1, а, 4; § 17, п. 1; § 49, п. 2, б; § 108; *Ха́ркова* § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 1, г; *Ха́ркову* § 49, п. 2, б; *Ха́рковом* § 51, п. 3, б
Ха́рківський клуб метробу́дівців § 38, п. 15, в
ха́рків-това́рний § 114, п. 3, а
Ха́рків-Това́рний § 114, п. 3, а
ха́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хвастли́вий § 19, п. 1
хвастну́ти § 19, п. 1
хворостня́к § 19, п. 1
Хемінгуе́й § 87
хи́жо § 9, п. 2, г, прим.
хіме́ра § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
хист — хи́сту § 48, п. 2, ж
хи́трощі § 66, п. 1, б; *хи́трощів* § 66, п. 2, б
хіба́ що § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 2, а
хід — хо́ду § 48, п. 2, ж
хі́мік § 22, п. 1, прим.
хімі́чно зв'я́заний § 29, п. 1, г, прим. 1
хі́мія § 90, п. 5, а; 2; § 90, п. 5, а, 5
хіру́рг § 90, п. 5, а, 5
хліб — хліба § 48, п. 2, а; *хліби́, хліба́* § 54, п. 3
Хліб § 38, п. 2, б
хліборо́б § 8, п. 3, д, 6
хліборо́бство § 8, п. 3, д, 6

хліб-сіль § 25, п. 4, б
хлів — *хліва́* § 48, п. 2, в
хло́пець § 2, п. 2, в; *хло́пця* § 2, п. 2, в; § 50, п. 1; *хло́пче* § 53, п. 3
хло́пець-богати́р § 27, п. 2
хло́пчик § 22, п. 1
хлопчи́сько § 22, п. 9
хлоп'я́ — *хлоп'я́т* § 65, п. 4
хлоп'я́тко — *на хлоп'я́ткові* § 52, п. 1, б
Хме́леве § 113, п. 2
хме́лівський § 113, п. 2
Хмельни́ччина § 38, п. 22
хо́бі § 87
ходи́в-ходи́в § 25, п. 4, а
ходи́ти § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1; § 83; *ходи́ть* § 83, прим. 1; *ходжу́* § 80, п. 6, в, прим. 1; *хо́дить, хо́дять* § 16, п. 2, г; *бу́дете ходи́ти* § 80, п. 8, а, 1; *ходи́в був, ходи́ла була́, ходи́ли були́* § 80, п. 9
ходіння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5
хокéй § 87, *хокéю* § 48, п. 2, и
хол § 87
хо́лод — *хо́лоду* § 48, п. 2, е
Хома́ § 22, п. 10
Хоми́ч § 22, п. 10
Хомі́вна § 22, п. 10
Хо́мович § 22, п. 10
хор — *хо́ру* § 48, п. 2, б
хорт, хорта́ § 8, п. 2, б
Хотинський за́мок § 38, п. 21
хоті́ти § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; § 83; *хо́чу* § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; *хо́чеш* § 80, п. 4; *хо́чуть* § 80, п. 3, б, 9
хоча́ б § 32, п. 2, а
хо́ч би § 32, п. 2, а
хоч-не-хо́ч § 30, п. 3, д
Хо Ші Мін § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, е
хребе́т § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
хресто́ві похо́ди § 38, п. 22, прим. 1
християнство § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Хри́стов § 104, п. 5
хрущ — *хрущі́в* § 57, п. 1
Хрущо́в § 104, п. 3, в
хто (парадигма) § 77; *бі́ля ко́го* § 78, прим. 2
хто-бу́дь § 28, п. 2, б
хто́зна-як § 30, п. 3, в
хто́зна-який § 28, п. 2, б
хто-не́будь § 28, п. 2, б; § 79; *кого-не́будь, кому-не́будь, ким-не́будь, на кому-не́будь* § 79
хтось § 33, А, п. 1, г; § 79, *кого́сь, кому́сь, кимсь* (і *ки́мось*) § 79; *бі́ля ко́гось* § 78, прим. 2
худо́жник-пейзажи́ст § 27, п. 3
худо́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хýнта § 90, п. 1
хýтір — *хýтора* § 48, п. 2, д
хутро́ — *хýтер* § 55, п. 2

Ц

цар § 38, п. 3, прим. 2
Цвéтко, Цвéтка § 100, п. 2, прим.
Цвік § 104, п. 9
цвях § 6, п. 1, прим.
цéбто § 32, п. 1
цей, ця, це (парадигма) § 76; *цьо́го* § 7, п. 2; *у цьо́го* § 78, прим. 2; *при цьо́му* § 78, прим. 2
целулóїд § 4, п. 4
Цéнкий § 104, п. 1
центр § 96; *у цéнтрі* § 52, п. 3, а
Центра́льна нау́кова бібліоте́ка АН Украї́ни ім. В. І. Верна́дського § 38, п. 15, а
Центра́льна ра́да § 38, п. 13
Цеці́лія § 104, п. 6, в, 1
Цивільний повітря́ний флот Украї́ни § 38, п. 14
Цига́нков § 104, п. 7
цили́ндр § 96
Цимля́нська § 109, п. 4, б, 1
Цинда́о § 90, п. 5, в, 3
цисте́рна § 90, п. 5, в, 1
ци́фра § 90, п. 5, в, 1
Цицеро́н § 104, п. 6, в, 1
Ці́линоград § 109, п. 1, в; § 114, п. 2, д
ціпи́лно § 17, п. 4
цокоті́ти § 80, п. 3, а
цьогорі́чний § 66, п. 2, б
Цьо́тка § 104, п. 7
Цю́й Юа́нь § 106, п. 2, д, прим.
Цюрю́пинськ § 113, п. 1
цюрю́пинський § 113, п. 1
Цявло́вський § 104, п. 12, а, 3, прим.

Ч

чагарни́к — *чагарнику́* § 48, п. 2, б
Чад — *Ча́ду* § 48, п. 2, й
чаєня́ § 22, п. 6
«Ча́йка» § 38, п. 20
Чапа́єв § 53, п. 4
Ча́пек § 104, п. 1
Ча́плін — *Ча́пліном* § 51, п. 3, а
чар-зі́лля § 26, п. 2, 4

час від часу § 30, п. 2, б
частівка § 22, п. 11
часто-густо § 25, п. 4, б
чверть (1/4) § 72, п. 1
Чебоксари § 109, п. 5; § 112, п. 2; *Чебоксар, Чебоксарам, у Чебоксарах* § 112, п. 2
чекання § 10, п. 2
чекати § 10, п. 2
Челябінськ § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 9, а, 3, прим.
Ченстохова § 109, п. 7, е
червінець — *червінця* § 48, п. 1, е
Червона Шапочка § 38, п. 2, б
Червоний Став — *Червоного Ставу* § 48, п. 1, г, прим.
червоногарячий § 29, п. 2, е
червоно-зелено-синій § 29, п. 2, е
черв'як § 6, п. 1, прим.
чередá, черід § 8, п. 3, б, 1
через § 8, п. 2, в
черезплічник § 21, п. 2
через силу § 30, п. 2, а
через те що § 32, п. 2, б
Череповець § 109, п. 9, б; § 113, п. 2, б
череповецький § 113, п. 2, б
черідка § 8, п. 3, б, 1
Черкаси § 113, п. 2, в
Черкаське староство § 38, п. 12
черкаський § 113, п. 2, в
черкес § 113, п. 2, в
черкеський § 113, п. 2, в
чернетка § 9, п. 1
Чернишов § 104, п. 7
Чернівці § 108; § 112, п. 2; *Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях* § 112, п. 2
Чернігів § 8, п. 1, а, 4; § 108; § 113, п. 2; *Чернігова* § 8, п. 1, а, 4
Чернігівська облспоживспілка § 38, п. 14, а
чернігівський § 113, п. 2
чесати, чешу, чешеш § 80, п. 4
чесний § 19, п. 1
честь § 19, п. 1
честь честю § 25, п. 4, б, прим.
чеський § 113, п. 2, в
Чеський Крумльов § 109, п. 7, г
четверо, чотирьох, чотирьом § 70, п. 10
четвертий § 9, п. 1; § 71, п. 1
чех § 113, п. 2, в
Чехо-Словацька Федеративна Республіка § 38, п. 12
чехо-словацький § 114, п. 3, а
Чехо-Словаччина § 114, п. 2, г; § 114, п. 3, а
Чигирин § 113, п. 1
чигиринський § 113, п. 1
чий, чия, чиє (парадигма) § 77; *чийого* § 7, п. 1, а
чий-будь § 28, п. 2, б
чий-небудь § 28, п. 2, б
чийсь, чийогось, чийомусь, чиїмсь (і *чиїмось*) § 79
Чикаго § 90, п. 5, в, 3
Чиковані § 104, п. 6, в, 1
Чилі § 90, п. 5, в, 3
чималенький § 33, А, п. 1, а
чимало § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
чим би то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
чимдуж § 30, п. 1, є
чимраз § 30, п. 1, є
Чингісхан § 104, п. 6, в, 1
чин чином § 25, п. 4, б, прим.
Чирчик § 109, п. 4, б, 1
чисельник — *чисельника* § 48, п. 1, ж
числений § 20, п. 2, а
численність § 20, п. 2, в
числено § 20, п. 2, в
числівник — *числівника* § 48, п. 1, ж
чистий § 67, п. 1, а
чистити — *чисть, чистьмо, чистьте* § 81, п. 2, в
Чисті Пруди § 109, п. 7, в
Чистополе § 114, п. 2, а
чистопольський § 114, п. 2, а
Чита § 113, п. 1
читинський § 113, п. 1
чи то § 33, А, п. 2, б
чичероне § 90, п. 5, в, 1
Чичиков § 104, п. 6, в, 1
чи що § 30, п. 1, ж
чіпати § 10, п. 2
чіпляти § 10, п. 2
член-кореспондент § 26, п. 2, 1, б; § 38, п. 3, прим. 1
чобіт — *чобіт* § 55, п. 1, прим.; *чобітьмí* (й *чоботями, чоботами*) § 58, п. 2; *на чоботах (чоботях)* § 59
чоловік § 9, п. 1; *сім чоловік, сім чоловіків, чоловік із двісті* § 55, п. 1, прим.
чомусь § 9, п. 1
Чорне море § 114, п. 1, б
чорний § 9, п. 1; § 9, п. 2, г; *чорного* § 9, п. 2, г
чорнило § 9, п. 2, г
чорніти § 9, п. 2, г

чорни́ця — чорни́ці § 9, п. 2, г
чорні́ти, чорні́є § 9, п. 2, г
чорногу́з § 25, п. 1; § 26, п. 1, б
чорно́зем § 26, п. 1, б
чорнозе́мний § 29, п. 1, а
чорноро́б § 8, п. 3, д, 6
чоти́ри (парадигма) § 70, п. 2; *чоти́ри* § 9, п. 1
4½-ти́сячний § 28, п. 2, а
чотирику́тник § 25, п. 3, а
чотиримі́сячний § 25, п. 4, б
чоти́риста § 70, п. 5
чоти́риста сімдеся́т ві́сім ти́сяч шістсо́т п'ятдеся́т дев'ять — *з чотирьохсо́т сімдеся́тий во́сьмий ти́сяч шестисо́т п'ятдеся́тий дев'я́тий* § 70, п. 6
чоти́ри тре́ті § 72, п. 1
чотирна́дцять § 70, п. 3
чотирьохакти́вний § 25, п. 3, б
чотирьохмільйо́нний (і *чотиримільйо́нний*) § 71, п. 1
чотирьохсо́тий § 71, п. 1
чотирьохти́сячний (і *чотирити́сячний*) § 71, п. 1
ЧСФР § 39, п. 2
чува́ський § 113, п. 2, в
чува́ш § 113, п. 2, в
чума́к — *чума́че* § 53, п. 3
Чума́цький Шлях § 38, п. 6
Чупри́нків § 47, Б, п. 2, в
Чусова́ § 109, п. 7, а; § 112, п. 3; *Чусово́ї, Чусово́ю* § 112, п. 3
чу́ти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *чу́ти, чу́ю, чу́ють* § 80, п. 3, б, 1

Ш

ша́бля — *ша́бель* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
ша́йба — *ша́йб* § 47, Б, п. 2, в прим. 1
шалі́вка § 22, п. 11
Шантії́ § 98, § 100, п. 2
шаруді́ння § 22, п. 5
шаруді́ти § 22, п. 5
шасі́ § 89, п. 1
шах § 38, п. 3, прим. 2
шахта́р, шахтаря́ § 45, II, п. 2; *шахтаре́ві* § 49, п. 1; *шахтаря́м* § 56; *шахтаря́ми* § 58, п. 1; *на шахтаря́х* § 59
Ша́хти § 109, п. 5; § 113, п. 1
ша́хтинський § 113, п. 1
Ша́ші § 38, п. 4
Швейца́рія § 95, п. 1
швець § 16, п. 1, а; *шевче* § 53, п. 3
Швець § 101; § 102, п. 1; *Швеця, Швецеві (Швецю)* § 102, п. 1
швидкохі́д § 8, п. 3, д, 6
швидкохі́дний § 8, п. 3, д, 6
шевці́в § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б; *шевцева́, шевцево́го* § 8, п. 1, а, 3
шевченкіа́на § 38, п. 1, прим. 5
Шевче́нків — *Шевче́нкова, Шевче́нкове* § 23, п. 7; *Шевче́нкові поезії* § 38, п. 26, а
Шевче́нківська пре́мія § 38, п. 26, в
Шевче́нківський райо́нний відді́л наро́дної о́світи мі́ста Ки́єва § 38, п. 14, а
шевче́нківський стиль § 38, п. 26, в, прим., а
Шевче́нко § 23, п. 7
Шексна́ § 109, п. 1
ше́лест § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
Ше́ллі § 100, п. 2
Шепети́вка § 108; § 112, п. 1, І; *Шепети́вки, у Шепети́вці* § 112, п. 1, І
ше́піт § 2, п. 1
шепоті́ти § 2, п. 1
ше́стеро, шістьо́х, шістьо́м § 70, п. 10
шестиде́нка § 9, п. 1; § 26, п. 1, д
Ши́ллер § 89, п. 3; § 100, п. 1, II; *Ши́ллера, Ши́ллером* § 100, п. 1, II
Ши́мчак § 104, п. 5, б
шино́к — *шинку́* § 48, п. 2, в
ши́рма § 90, п. 5, в, 1
широ́кий § 2, п. 1
Широ́кий Яр § 114, п. 1, а; *Широ́кого Яру* § 48, п. 1, г, прим.
ши́роко § 2, п. 1
широчи́на, широчі́нь § 61, п. 1, прим.
ши́ти, ши́ю, ши́ють § 80, п. 3, б, 1; *ший, ши́ймо, ши́йте* § 81, п. 2, а
шифр § 90, п. 5, в, 1
шихті́вка § 22, п. 11
Ши́шкін § 104, п. 6, в, 1
Шіофо́к § 90, п. 5, в, 3
шістдеся́т § 70, п. 4
шістдеся́тий § 28, п. 1, б; § 71, п. 1
шістдесятип'ятимільйо́нний § 28, п. 1, б
16-поверхо́вий § 26, п. 1, д, прим.
шістна́дцять § 19, п. 1; § 70, п. 3
шістсо́т § 70, п. 5
шість (парадигма) § 70, п. 2; *шість* § 70, п. 3; *шести́* § 9, п. 1

шків — *шківа* § 48, п. 1, ж
шкóда — *шкод* § 8, п. 3, д, 3
шкóла — *шкіл* § 47, Б, п. 2, а
школя́р (парадигма) § 46, II; *школя́р* § 17, п. 1; § 45, II, п. 3; *школя́ра* § 45, II, п. 3; *школя́ре* § 53, п. 3; *школя́рі* § 54, п. 2; *школя́рів* § 55, п. 1
шлакоблóк § 26, п. 1, в
шлях § 38, п. 9; *на шляху́* § 52, п. 2, б
Шмельóва § 104, п. 1
шовк, шóвку § 8, п. 2, б
шóста сéсія Київськоï облáснóï рáди § 38, п. 16
шóстий § 9, п. 1; § 71, п. 1
Шóу § 94; § 100, п. 2
шофéр § 45, II, п. 1; § 89, п. 1
Шпáнка рáння § 38, п. 5
шприц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
штаб — *штáбу* § 48, п. 2, г; *у штáбі* § 52, п. 3, а
штабс-капітáн § 26, п. 2, 1, б
штáнй § 66, п. 1, а; *штанáм* (і *штáням*) § 66, п. 3, а; *штаньмú* (й *штанáми*, рідше — *штáнями*) § 66, п. 5, в; *на штанáх* (рідше — *на штáнях*) § 66, п. 6
Штрáус § 94
штрейкбрéхер § 95, п. 1
шум — *шýму* § 48, п. 2, ж

Щ

щавéль — *щавлю́* § 48, п. 2, б
щаслúвий § 19, п. 1
щáстя § 17, п. 3; § 19, п. 1; *щáстям* § 51, п. 2
щемíти § 9, п. 1
щетúна § 9, п. 1
Щиглóв § 104, п. 6, в, 1
Щигрú § 109, п. 4, б, 1
Щипачóв § 104, п. 3, в
що (парадигма) § 77; *від чóго, в чóму* § 78, прим. 2
щоб § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, б
що-бýдь § 28, п. 2, б; § 79; *чого-бýдь, чому-бýдь, чим-бýдь, на чому-бýдь* § 79
щовéчора § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
щогодúни § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
Щóголів § 53, п. 4
щодáлі § 30, п. 1, ж
щоденник § 33, А, п. 1, а
щоденно § 30, п. 1, ж
щоднú § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
щóдо § 31, п. 1, а
щодобú § 33, А, п. 1, а
щодýху § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
що ж до § 31, п. 3; § 33, А, п. 2, а
щокú § 9, п. 1; *щоцí, на щоцí* § 9, п. 2, б
Щóкіно § 109, п. 2, в
щомíсяця § 30, п. 1, ж
щомóга § 30, п. 1, ж
щонайбíльше § 30, п. 1, ж
щонайдóвше § 30, п. 1, ж
щонайдýжче § 30, п. 1, ж
щонайкрáще § 30, п. 1, ж
щонайкрáщий § 33, А, п. 1, а
щонаймéнше § 30, п. 1, ж
щонайсильнíший § 69, п. 2, б
щонайшúрше § 30, п. 1, ж
що-нéбудь § 28, п. 2, б; § 79; *чого-нéбудь, чому-нéбудь, чим-нéбудь* § 79
щонóчі § 30, п. 1, ж
щоправда § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
щорáз § 30, п. 1, ж
щорáзу § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
щорóку § 30, п. 1, ж
щосúли § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
щось § 33, А, п. 1, г; § 79; *чогóсь, чомýсь, чимсь* (і *чúмось*) § 79; *від чóгось, в чóмусь* § 78, прим. 2
що то § 33, А, п. 2, б
що то за § 33, А, п. 2, б
щохвилúни § 30, п. 1, ж
Щýка § 38, п. 2, б

Ю

ювіля́р § 45, II, п. 1
Югослáвія § 114, п. 3, а
юдúні срібняки́ § 38, п. 26, в, прим. б
юннáт § 20, п. 1, б
Юпíтер § 38, п. 6
Юр'єв § 104, п. 11
Юріївна § 22, п. 10
Юрій Клен (Óсвальд Бýргардт) § 38, п. 1
Юрíйович § 22, п. 10
Юхúменко § 2, п. 2, б
юшка — юшці § 18, п. 4, прим. 1

Я

я (парадигма) § 73; *до мéне* § 78, прим. 2
Яблóнський § 104, п. 9
я́вище § 45, II, п. 3; *я́вища* § 54, п. 3; *я́вищами* § 58, п. 1
я́вір § 45, II, п. 1
Я́гич § 104, п. 5
ягня́ — *ягня́та, ягня́т* § 65, п. 4;

ягня́тами § 65, п. 5; *на ягня́тах* § 65, п. 6
ягня́тко — *ягня́ткові, ягня́тку* § 49, п. 1
я́ечко § 22, п. 7
я́ечня § 18, п. 4
я́йце́ § 18, п. 4; *я́йць* § 55, п. 2
я́йцеподі́бний § 25, п. 2, б
я́кби́ § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, а; § 33, А, п. 1, б
я́кий § 77
який-бу́дь § 28, п. 2, б
який-не́будь § 28, п. 2, б
я́кийсь, я́кась, я́кесь § 33, А, п. 1, г
Я́ків § 22, п. 10
Я́ківна § 22, п. 10
я́кісний § 19, п. 1
я́кість § 5, п. 1; § 19, п. 1; *я́кістю* § 61, п. 3, б
якнайбі́льше § 30, п. 1, ж
якнайбі́льший § 69, п. 2, б
якнайдо́вше § 30, п. 1, ж
якнайду́жче § 30, п. 1, ж
якнайкра́ще § 30, п. 1, а
якнайшви́дше § 33, А, п. 1, а
якнайшви́дший § 69, п. 2, б
як-не́будь § 30, п. 3, в
я́к-не-я́к § 30, п. 3, д
Я́кович § 22, п. 10
якомо́га § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
я́кось § 30, п. 1, ж
я́кось § 30, п. 1, ж
я́кось-то § 33, А, п. 3, а
як-о́т § 33, А, п. 3, а
якра́з § 30, п. 1, ж
як слі́д § 30, п. 2, а
як тре́ба § 30, п. 2, а
якщо́ § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, а
Я́мпіль § 108
Я́нка Купа́ла § 104, п. 7
яр § 38, п. 9; *я́ру* § 48, п. 2, д
яро́к — *ярка́* § 48, п. 2, д
Яропо́лк § 106, п. 2, г
Яросла́в Андрі́йович — *Яросла́ве Андрі́йовичу* § 53, п. 4, прим. 4
Яросла́вів Вал § 38, п. 9
Яросла́в Му́дрий § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Яр-під-За́йчиком § 114, п. 3, д
я́рський-під-за́йчиком § 114, п. 3, д
я́сен § 67, п. 1, в
я́сень — я́сеня § 48, п. 1, б; *я́сеню* § 53, п. 2
я́сла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; *я́сел* § 66, п. 2, в; *я́слам* § 66, п. 3, а; *у я́слах* § 66, п. 6
я́сна § 66, п. 1, в; *я́сен* § 66, п. 2, в
Я́сна Поля́на § 38, п. 8, прим. 1; § 114, п. 2, е
Ясногоро́дка § 114, п. 2, а
яснополя́нський § 114, п. 2, е
Я́сси § 113, п. 2, в
я́ський § 113, п. 2, в
Я́ффа § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
я́ффський § 89, п. 3, прим.
ячмі́нний § 18, п. 4
ячмі́нь § 18, п. 4; § 50, п. 2; *ячме́ню* § 48, п. 2, б
я́чний § 18, п. 4

ЗМІСТ

Передмова 3

І. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

Літерні позначення звуків 7
Голосні 7
§ 1. Ненаголошений О 7
§ 2. Ненаголошені Е, И 8
§ 3. І 8
§ 4. Ї 8
§ 5. Я, Ю, Є 8
§ 6. Апостроф 8
§ 7. ЙО, ЬО 9
Чергування голосних 9
§ 8. Чергування О — І, Е — І 9
О, Е, що не переходять в І 10
Відхилення в чергуванні О — І, Е — І 11
§ 9. Чергування Е — О після Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й 13
Чергування голосних у дієслівних коренях 13
§ 10. Чергування О — А 13
Е (невипадний) — І (невипадний) 14
Е (випадний) — И 14
§ 11. Чергування У — В 14
§ 12. Чергування І — Й 15
§ 13. Чергування З — ІЗ — ЗІ(ЗО) 16
Приголосні 17
§ 14. Літера Г 17
§ 15. Літера Ґ 17
Позначення м'якості приголосних 17
§ 16. Коли пишеться Ь 17
§ 17. Коли Ь не пишеться 18
Зміни приголосних при збігу їх 19
§ 18. Зміни груп приголосних -ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ- 19
Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О) 20
Зміни приголосних перед -Ш(ИЙ) у вищому ступені прикметників (прислівників) 20
-ЧН-, -ШН- 20
Спрощення груп приголосних 21

§ 19. -Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л- 21
-З(К)Н-, -С(К)Н- 21
С(Л)Н- 21
Подвоєння та подовження приголосних 21
§ 20. Подвоєння приголосних при збігу їх 21
-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ) 22
Подовження приголосних перед Я, Ю, Є, І 22
Правопис префіксів 23
§ 21. З-, (ІЗ-, ЗІ-) 23
БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін. 24
ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ- 24
Правопис суфіксів 24
Іменникові суфікси 24
§ 22. -ИК, -НИК та ін. 24
-ИВ(О) 24
-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК та ін. 25
-АЛЬ, -ЕНЬ та ін. 25
-ИННЯ, -ІННЯ та ін. 25
-ЕН(Я) [-ЄН(Я)] 25
-ЕЧОК (-ЄЧОК), -ЕЧК(А) [-ЄЧК(А)], -ИЧОК,
-ИЧК(А) та ін. 25
-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)] . . . 25
-ИСЬК(О) [-ІСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ІЩ(Е)] 26
-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ІВН(А)] 26
-ІВК(А) [-ІВК(А)], -ОВК(А) 26
-ОК 26
-ИР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ 26
Прикметникові та дієприкметникові суфікси 27
§ 23. -Н(ИЙ), -Н(ІЙ) 27
-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ) 27
-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ІЧН(ИЙ)] 27
-ИН, -ІН 27
-ИН(ИЙ), -ІН(ИЙ) 28
-ИСТ(ИЙ), -ІСТ(ИЙ) 28
-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ) 28
-УВАТ(ИЙ) [-ЮВАТ(ИЙ)], -ОВАТ(ИЙ), -ОВИТ(ИЙ) . 28
Дієслівні суфікси 29
§ 24. -УВА-(ЮВА-), -ОВА- 29
-ОВУВА- 29
-ІР- (-ИР-) 29
Правопис складних слів 29
Загальні правила правопису складних слів 29
§ 25. Сполучні звуки О, Е(Є) 29
Складні слова без сполучного звука 30
§ 26. Складні іменники 31
§ 27. Прикладки 33
§ 28. Складні числівники та займенники 34
§ 29. Складні прикметники 34

§ 29. Складні прикметники . . . 34
§ 30. Прислівники . . . 37
§ 31. Прийменники . . . 40
§ 32. Сполучники . . . 41
§ 33. Частки . . . 42
Вживання великої літери (букви) . . . 45
§ 34. Велика літера на початку речення . . . 45
§ 35. Велика літера при звертаннях і в ремарках . . . 46
§ 36. Велика та мала літери в рубриках . . . 46
§ 37. Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо 47
§ 38. Велика літера у власних назвах . . . 48
§ 39. Велика літера в складноскорочених назвах . . . 57
§ 40. Графічні скорочення . . . 57
Правила переносу . . . 58
§ 41. Орфографічні правила переносу . . . 58
§ 42. Технічні правила переносу . . . 59
Знак наголосу . . . 59
§ 43. . . . 59

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

Іменник . . . 60
§ 44. Поділ на відміни . . . 60
§ 45. Поділ на групи . . . 60
§ 46. Зразки відмінювання іменників . . . 63
Уваги до правопису окремих відмінків . . . 65
I відміна . . . 65
§ 47. . . . 65
А. Однина . . . 65
Б. Множина . . . 66
II відміна . . . 68
А. Однина . . . 68
§ 48. Родовий відмінок . . . 68
§ 49. Давальний відмінок . . . 71
§ 50. Знахідний відмінок . . . 72
§ 51. Орудний відмінок . . . 72
§ 52. Місцевий відмінок . . . 73
§ 53. Кличний відмінок . . . 74
Б. Множина . . . 75
§ 54. Називний відмінок . . . 75
§ 55. Родовий відмінок . . . 75
§ 56. Давальний відмінок . . . 76
§ 57. Знахідний відмінок . . . 76
§ 58. Орудний відмінок . . . 76
§ 59. Місцевий відмінок . . . 77
§ 60. Кличний відмінок . . . 77
III відміна . . . 77
§ 61. Однина . . . 77

§ 63. Відмінювання слова *мати* 78
IV відміна 78
§ 64. Однина 78
§ 65. Множина 78
§ 66. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини 79
Прикметник 80
§ 67. Тверда група прикметників 81
М'яка група прикметників 81
§ 68. Зразки відмінювання прикметників 82
§ 69. Ступенювання прикметників 83
Числівник 84
Кількісні числівники 84
§ 70. Відмінювання кількісних числівників 84
Порядкові числівники 85
§ 71. Відмінювання порядкових числівників 85
Дробові числівники 86
§ 72. Відмінювання дробових числівників 86
Займенник 86
§ 73. Особові займенники 86
Відмінювання особових займенників 86
§ 74. Зворотний займенник 87
Відмінювання зворотного займенника 87
§ 75. Присвійні займенники 87
Відмінювання присвійних займенників 87
§ 76. Вказівні займенники 87
Відмінювання вказівних займенників 87
§ 77. Питальні займенники 88
Відмінювання питальних займенників 88
§ 78. Означальні займенники 88
Відмінювання означальних займенників 88
§ 79. Складні займенники (неозначені й заперечні) 89
Відмінювання складних займенників 89
Дієслово 89
§ 80. Дійсний спосіб 89
Теперішній час 89
Поділ дієслів на дієвідміни 90
Друга дієвідміна 90
Перша дієвідміна 90
Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках 92
Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ, ВІСТИ (ВІДПОВІСТИ й под.), БУТИ 93
Майбутній час 93
Минулий і давноминулий час 94
§ 81. Наказовий спосіб 94
§ 82. Умовний спосіб 95
§ 83. Неозначена форма дієслова (інфінітив) 96
§ 84. Дієприкметник 96

Дієприкметники активного стану 96
Дієприкметники пасивного стану 96
§ 85. Дієприслівник 97

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Приголосні 98
§ 86. L 98
§ 87. G, H 98
§ 88. F, PH, TH 98
§ 89. Неподвоєні й подвоєні приголосні 99
Передача звука j та голосних 99
§ 90. J 99
§ 91. E, O, EU 102
Групи приголосних з голосними 102
§ 92. Апостроф 102
§ 93. Ь 102
§ 94. Дифтонги AU, OU 103
§ 95. Німецький дифтонг EI 103
§ 96—99. Кінцеві -TR, -DR 103
Відмінювання слів іншомовного походження 104
§ 100. 104

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

§ 101. Українські прізвища 105
§ 102. Відмінювання прізвищ 105
§ 103. Відмінювання імен 107
§ 104. Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ . . 110
§ 105. Неслов'янські прізвища 113
Складні і складені особові імена та прізвища й похідні від них прикметники 113
§ 106. Імена та прізвища (прізвиська) 113
§ 107. Похідні прикметники 115
Географічні назви 115
§ 108. Українські географічні назви 115
§ 109—110. Географічні назви слов'янських та інших країн. 116
Географічні назви з прикметниковими закінченнями . . 118
§ 111. Іншомовні географічні назви 119
§ 112. Відмінювання географічних назв 119
§ 113. Правопис прикметникових форм від географічних назв 121
Суфікси -ИНСЬК(ИЙ), -ІНСЬК(ИЙ) 121
Суфікси -ОВСЬК(ИЙ) [-ЬОВСЬК(ИЙ)], -ЕВСЬК(ИЙ) [-ЄВСЬК(ИЙ)], -ІВСЬК(ИЙ), -ІВСЬК(ИЙ) 121
§ 114. Правопис складних і складених географічних назв . . 122
Написання окремо 122
Написання разом 123
Написання через дефіс 124

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. Крапка 126
§ 116. Знак питання 127
§ 117. Знак оклику 128
§ 118. Кома 129
Кома в простому реченні 129
Кома в складному реченні 139
§ 119. Крапка з комою 142
§ 120. Двокрапка 144
§ 121. Тире 145
§ 122. Крапки 149
§ 123. Дужки 150
§ 124. Лапки 151
§ 125. Розділові знаки при прямій мові 153
Покажчик 157

Київ, видавництво «Наукова думка»

Затверджено до друку вченими радами
Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
та Інституту української мови НАН України

Підп. до друку 23.06.2003. Формат 84×108/32. Папір газетний. Літ. гарн.
Друк високий. Ум. друк. арк. 12,6. Ум. фарбо-відб. 12,6. Обл.-вид. арк. 15,93.
Тираж 10 000 пр. Зам. № 3-105.

Видавництво «Наукова думка», 01601, Київ-1, вул. Терещенківська, 3.
Р. с. № 05417561 від 16.03.95.

Оригінал-макет підготовлено у видавництві «Наукова думка»,
01601, Київ-1, вул. Терещенківська, 3.

ВАТ «Харківська книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе»,
61057, Харків-57, вул. Донець-Захаржевського, 6/8.

ISBN 966-00-0120-7

НБ ПНУС
675253

У45 **Український** правопис/НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови — стереотип. вид.— К.: Наук. думка, 2003.— 240 с.
ISBN 966-00-0120-7 (в опр.).

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком і удосконаленням мови. Зокрема вживання великої літери, уточнення правил написання складних слів, закінчення іменників II відміни в родовому відмінку, правила правопису складних прикметників і т. ін. Взагалі з наявного орфографічного кодексу усувається все застаріле, нечітко сформульоване, суперечливе.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української мови.

У $\frac{4602020100-024}{2003}$ 28–2003

ББК 81.2 УКР-2